

ગુલશન GULSHAN

Editor:
Dusshah K. Bhagalia

**MELLIN'S
FOOD**

મેલીન્સ ફૂડ બચ્ચાં અને
બુઢાંઓને ખાસ જરૂરી છે.

CONTRIBUTORS

આ. મંડના. લેખકો

ખુરશેદ
ભાગલા
ભદુર
ભોળા ડાહ્યા
માણેક મુનાંવાલા
કવિ ભવાનીશંકર
હંમીસ
T. J. Desai
મદાલદેમીવાળા
સસ્ત્રીકા તીન પાડ
મીસ પોરબ માદન
બે. પી. માદન

તમો ક્યાં જશો ?

તમારે સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીના ખરીદવા છે
પછી, મારા સાહેબ શું ?

લેટેસ્ટ સ્ટાઇલના અપ-ટુ-ડેટ નમુના.

એકજ વાચદો. ઉમદા કામ. સદ્દર જામીનગીરી.

ભેટ આપવા લાયક સેંકડો ચીજો તૈયાર છે.
વી. પી. થી માલ બેહારગામ મોકલીશું.

Jayantilal and Co.

Art Jewellers.

195, Shaik Memon Street,

Bombay.

જયંતીલાલ એન્ડ કું. ઝવેરીઓ

૬૦ શેખ મેમન સ્ટ્રીટ નં. ૧૯૫.

મુંબઈ.

આ તમાર માટે—

લક્ષા તમોને જો ઘર-કે-બંગલો-બાગ-કે-બગીચા
ખનાવવા છે ?
તેમ હોય તો—

બોમ્બે ટાઇલ માર્ટ

૨૬ વર્ષની પુરાણી ક્ષેત્ર કે જે મુંબઈ બેન્કની સામે આવેલી છે
ત્યાં એક ફેરો મારશો તો ખચ્ચીત તે ફેક્ટ નહિ જશે.

સ્ટીલની સીલિંગો—ટાઇલ—મારબલ,

વિગેરે ઘણા સસ્તા અને અપ દ હેટ ફેશનના માલ સાથે તમારા
મકાન બાંધ કામની શાલામાં વધારોજ કરશો. કોન્ટ્રાક્ટથી કામ
કરવાને પણ માસેકો તૈયાર છે

એક વાર પધારોને તમો હમોને ભૂલશો નહિ.

ટલીઆફીક એરિસ ધમામી.

પ્રોપ્રાયટર,

ગુલામઅલી ગુલામહુસેન.

રૂ. ૧૦૦ ઇનામ.

તાવની રામબાણ દવા.

આ દવાથી કોષ્ઠપથુ જાતનો તાવ ના ઉતરે તો લીધેલા પૈસા પાછા આપીશું. આ દવાથી ચોથીઓ તાવ નથી ઉતરતો એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ તું ઇનામ આપીશું. ગોળી ૫૬ ની ૩બીની કી. રૂ. ૧-૧-૦

શક્તિની દવા.

શક્તી જીવનમાં શક્તિ લાવવાનો શુભ નથી એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ ઇનામ મળશે. દરેક જાતની નખખાઈ દુર કરીને પુરુષત્વ વધારે છે. જઘાવરચાથી અગર ખીન્ન કારણોથી કમી થયેલી શક્તિ વધારે છે. નામરદાઈનાં દરદો અને નસાની નખખાઈ દુર કરે છે. ગોળી ૧૦૦ ની ૩બી ૧ ની કી. રૂ. ૨-૮-૦

૪ ધાતુ વિકાર—નામતું પુરતક એક કાડું લખનારને મફત મોકલવામાં આવશે.

શા. ગીરધરલાલ કહાનજી.

ગીરધર બોધધાલય.

હેડ ઓફીસ:—ધોળામ, ગુજરાત.

બ્રાન્ચ ઓફીસ:—મુંબઈ, મારહીટ

છાપીઆલ, બી. વજારસીદાસની કું.

કાગળ પત્રનો વ્યવહાર હેડ ઓફીસે કરવો.

દવાઓની પુઠે જઈ. ફેક્ટના પૈસા ગમાવી શા માટે હેરાન થાઓ છો?

કબજિયાત તેના કારણો અને કુદરતી ઇલાજો.

(વધારા સાથની ખીજ આપૃતિ.) જેમાં “કાલન ફેસેરીંગ” યાને આંતરડાને પાણીથી ધોવાની બાબત પથુ:સમાવી છે. ૬૦ પેજ સીંગે સાથે કીમત માત્ર ૬ આના, જીવજી શક્તિનું બધારણ—યોગીક નકલ બાકી છે—કીમત રૂ. ૧-૬-૦ કપડાના પુઠામાં.

દવા વગરનો ફેક્ટર—લાગ ૧ લોન્ડવા પાણી, કસરત વગેરે

રૂ. આ. પા.

કુદરતી બોળખ કરાવનાર પુસ્તક (ખીજ આપૃતિ) ... ૦-૧૦-૦

J. B. L. Cascardે જે બી એલ. કાસકેડ કબજિયાતને તુરત દુર કરવાં તેમજ દરેક

તીક્ષ્ણ દરદ વેળા “ઇન્ટરનલ બાય” યાને આંતરડાને પાણીથી ધોઈ કાઢવાનું, સાફ સરળ, અનખખ જેવું જોખર, માત્ર કોઠડી ઉપર બેઠા કે પાણી અંદર લેવાય છે. કી. રૂ. ૩૮-૮-૦

એની વીગતની ‘ચોપડી’ મંગાવો.

એ ચિવાવ. છાતી અને ફેફસાંને મજબુત કરવાને “દીપ ક્ષીધીંગ” નાં જોખરો રપાઇરેમિતર, એકસેલર તથા “મસાજ” કરવાના “ડા. ફેરેસ્ટના” મસાજ રોલરો એવો વેજતેમજ સાથુ, ઉંચી કવોલીટી, પીક ફરીનની આખા ધડની (wholemeal) ખીસમીરો તથા ડા. કીલોગની બેટલકીક સેનીટરીયમનાં પુરો વગેરે મળે છે.

મુંબાઈની શાખા:—

કાટ, હોર્નબીરોડ, ૨૪૭
લેડબો, વાહીટવની સામે.

બી. પી. માદન.

“હેલ્થ કલ્ચર ડીપા”

(હેડ ઓફીસ) સાન્ડાકંજ.

બાહેરગામના ઓફીસે સાન્ડાકંજ મોકલવા.

અન્યુચારીથી નવું (તેરમું) વર્ષ શરૂ થાય છે. આ માસિકમાં લગ્નધર્મા અને ખીજાં સુન્દર ચિત્રો વધાર્યાં છે. નવી શરૂ કરેલી ધનામી હરીદાઈને અંગે પણ ચોક્કસ રૂખીયા, વાંચવા લાયક પુસ્તકો અને ઉપયોગી વસ્તુઓ માટે ધુદ્ધિ-નરીખ-મહેનત અનભાવી રાકાય છે.

સસ્તામાં સસ્તું—મોટામાં મોટું લોકપ્રિય માસિક પત્ર:

સચિત્ર સુન્દરી સુબોધ.

અંગ્રેજી, ખાલકો અને કુટુંબીજન માટે ખાસ ઉપયોગી:—હિંદુ, પારસી, જૈન, મુસલમાન અને ખ્રિસ્તી, સપળા કોમોમાં તે ફલાવણું છે. રાજદરબારોમાં અને વિદ્વાનો તરફથી ખરા દીક્ષનો આવકાર પ્રાપ્ત છે. અને મોટાં રાજ્યોનાં કેળવણી ખાતાંઓનો ઉદાર આશ્રય તેને મળ્યો છે.

આ માસિક પત્ર બે કદમાં દર મહિને પ્રગટ થાય છે.

(૧) ૧૦૦ પાનાનું સચિત્રપત્ર—લવાજમ પ્રકત સેદાસ ત્રણ રૂપિયા.

(૨) ૩૨ પાનાનું સચિત્રપત્ર,—લવાજમ પ્રકત દોઢ રૂપિયા,

(હિંદુસ્થાનની બહાર-છ શીલિંગ અને ત્રણ શીલિંગ)

ખેલા કદના માસિકમાં ખીજા કદનું માસિક આવી જાય છે.

દરેક કદના આઠકને ખાસ અંક તથા બેટનું પુસ્તક અને ખીજા ધનામી હરીદાઈના વગેરે અનેક લાભ મળે છે.

સુન્દરી સુબોધમાં શું વિષયો આવે છે ?

નવલકથા, વાર્તાઓ, ગમત, સતી ચરિત્રો, વૈદક, પાકશાસ્ત્ર, બરત શુંચણ, કાવ્યો; ગૃહ-ધર્મ, યાત્રા, સુસાધરી, વર્ણનો; ઉપયોગી સંસ્થાઓ; ઉત્તમ પુસ્તકોના સાર, વિવિધ ખનાવો; સમાજ સાહિત્ય અને વિજ્ઞાન વિશે ખાસ લેખ; ચાંદુ ચર્ચા—ઉપયોગી ઉતારા—ખાળકો માટે ખાસ વાર્તાઓ, વગેરે, લેખ; અને મનોહર ચિત્રો.

સ્ત્રી-ઉપયોગી, નિર્દોષ, શિક્ષક અને મનોરંજક પુસ્તકો તથા સુન્દરી સુબોધની પાછલાં વર્ષોની શીક્ષો અને સ્ત્રી લેખના ખાસ અંકો; એ દરેક કુટુંબ માટે ઉત્તમ વાંચન છે.

નમુનો મંગાવો.

વ્યવસ્થાપક — સુન્દરી સુબોધ.

અમદાવાદ.

Pamala

મેલેરિયાનો

રામબાણ ઉપાય.

સંખ્યાબંધ મુલકોના ડાક્ટરોએ વગર માંગે સરદીશીકેટો મોકલી જણાવે છે કે પામઆલા એ હુલસે લોકોને આરામ આપ્યો છે.

કંડી અને બોખાર ત્યાં બીજા ઉપાયોથી જતી નથી ત્યાં પામઆલા તુરત મટશે છે.

એમાં કેમ પણ જાતનું
કવીનોન કે જે નથી
એ ઝાઝી નીર્દોષ પ્રસાદ છે

મી. એચ. એ. લેન્સ હિસ્ટોરિયર ૧૯૧૪ માં લખે છે.

આજ એક વર્ષથી હું મેલેરિયાથી હરામ છું. હિંદ સીધામ અને ચીનના ડાક્ટરોએ અમને હવાના મીચારા પાયા પણ દેાકટ. પામઆલાની જે બાટલી વાપરતાં હું તદન સાલે થયો છું.

દરેક ઠેકાણેથી મળશે.

नयां वाइसरोयनां पत्नी-लेडी चेम्सफर्ड.

વૃન્દે

ગુલશન પારસીઓમાં માની-

૩૭. વડોદરા મળ્ય સીપાર્કે

૧૯૧૩-૧૪.

ગુલશન.

GULSHAN.

Gulshan is popular
among the Parsis
Baroda Ad. Report
1913-14.

જુલૈસ ૧૯૧૬

વૉલ્યુમ ૮

Vol. 8

July.

1916.

સાંકળ્યું.

નંબર	વિષય	લેખક	પાન
૧	ગાદેરખગર	...	૪૪૧-૪૪૪
૨	સાંકળ્યું	..	૪૪૫
૩	હુમ્મુ કુમ્મુ.	ખુરશેદ.	૪૪૬
૪	બે બોલ.	આધિપતિ.	૪૪૭-૪૪૮
૫	ગાદુગર હસન.	ગાદુગર.	૪૪૯-૪૫૨
૬	ચિત્રવિચિત્ર.	બાબો ડોબો.	૪૫૩-૪૫૫
૭	તાન્ન પ્રલોનો અત્તર.	માણેક દસમજ મુંનાવાલા.	૪૫૬
૮	રિચ્ય કાલમ.	...	૪૫૭-૪૬૦
૯	મણીપુરના મહારાજા.	કવિ બચાનીચંકર નરસિંહરામ.	૪૬૧-૪૬૮
૧૦	અરી ઓ વનિતા.	હરમીસ.	૪૬૯
11	Life or Death.	Triumbakrai J. Desai.	470-472
12	કર્મની કદાશી.	ભાગ્યદેવ.	૪૭૩-૪૮૨
13	સાપ.	દાવસજી ય. મહારાજકમીવાળા.	૪૮૩-૪૮૭
14	પારસી બાનુ લુખીન.	સરસેકા લીન પાઉ.	૪૮૮-૪૯૨
15	બંદગીના ફાયદા.	મીસ પાઉડે જીજ્ઞાસુ માદન.	૪૯૩-૪૯૪
16	ચિંતા.	બે. પી. માદન.	૪૯૫-૫૦૦
17	ગાદેરખગર...	...	૫૦૧-૫૦૪

દુઃખ દુઃખ

ન એ દીલ જન્મ કાંઈ મલમથી રૂને,
 ન એ દીલ અગન કાંઈ ઝરણથી છુને.
 ન એ પેટ ખાડો કાંઈ પર્વતથી પુરાય,
 ન એ દુઃખ નદી કાંઈ ભ્રમણથી તરાય.
 ન એ દીલની ખોટ કાંઈ દાલતથી મટે,
 ન એ અગર દુઃખ કાંઈ દવાથી મટે.
 ન એ કાતેલો ઝહેર પાવ જેરથી ટળે,
 ન એ બદ જાદુઈ કાંઈ નેરંગથી ઢળે.
 ન એ અવનો સંતાપ કાંઈ સુખમાંથી જાય,
 ન એ નાઉમેદી કાંઈ આશથી ઉજાયાય.
 ન એ મહા મરણ કાંઈ જન્મથી ભુલાય,
 ન એ હાય અંદસાસ કાંઈ સખરથી હોલાય.
 ન એ કારી મા કાંઈ અરમથી રહાય,
 ન એ કહાણી કીરત અલથી ગવાય.
 ન એ ગેર ઇનસાફ કાંઈ ઇનસાફથી ધોવાય,
 ન એ માટી ખોટ કાંઈ નફાથી પુરાય.
 ન એ મહા આકૃત એક સિવાયે ખોલ,
 છુને કાંઈ, જાણે કાંઈ, કદી ને કાંઈ !

દીખાના તરીકે આટલું જણાવી તેના અલગ જવા પ્રાકભોગાના યોડા નમુના અત્રે રજૂ કરીશ કે તે પરથી તેની શક્તિનું તોલ શુદ્ધાનના વાંચકો સહેલ કરી શકશે.

એક દીવસે જ્વાલીઅર ખાતે હસન હમો સાથે બેસીને દારૂ પીતો હતો. ચોરિયી જણાયું કે દારૂ ખલાસ થઇ ગયો હતો. મથરાત થવા આવી અને અમેલ દારૂની હુકાન ને ફેરપમાં હતી તે પાંચ માઈલ દુર હતી. હવે શું કરવું તેના અહેસામાં બધા પડ્યા.

‘શીકર નદિ’ હસને હસીને જણાવ્યું. ‘દાન સંગ, હું તારો હાથ બારીની બહાર કાઢ અને દાયમાં ખાલી બાટલી પકડી બોલ કે “હવે તારા બાટલી ભર દો” દાનસંગે તરત તે મુજબ કયું અને બધાની અનુયયી વચ્ચે તે ખાલી બાટલી ઘલાઘલ બરાબ ગયલી જણાઇ. તપાસ કરતાં જણાયું કે કાચનું ખાસ બાંગી મયું હતું. તરત હસને હવેરતને ફરમાવ્યું ને બીજી પળે ખાસ હાલત થયું.

હોળીના દિગંધમાં એક વખત હસન પોતાની સાથે મિત્રોની યોડી સંખ્યા લઇ પોતાનાં ઘરની અગાસીપર બેઠો હતો. વાતપરથી વાત નીકળતાં ‘મે’ મનક કરી કે ‘હસનમિયાં તમે સલબલાઓને આંજી નાંખો છો પણ ત્યાં તુલીક હું કહું તેવું પ્રાકમ કરી બતાવો નહિ ત્યાં તુલીક હું તમને પકડા બહુગર તરીકે ગણુન નહિ.’ ‘અચ્છા બચ્ચા, બતાવતો સદી કે તુમ કયા નંગના ?’ હસને હસીને જણ્યું. તે દમેશાં મને બચ્ચા કરીને જ બોલાવતો હતો. સવાલના જવાબમાં ‘મે’ જણાવ્યું કે તેણે આંધરા માંથી દમેશપર અબીર, શુલાલ ને કુમકુમ (અબીરથી બરેલા કાગળના હુકા) નો વરસાદ વરસાવ્યો.

‘બચ્ચા, તારી માનખી જળરી છે’ હસને જણાવ્યું. ‘પણ તને સંતોષ આપવાની જરૂર છે. મહેરબાની કરી કોઇ પણ દેવે ઉપર નેચો નકર આંખના યઈ બેચેચો. એ, તારો વરસાદ શરૂ થયો છે’ અને ખેડે જીજી પળે અબીર, શુલાલ ને કુમકુમને બેસા જળરો વરસાદ બેસા સાથે દમેશપર પડવા જાયો કે બધા ગતગઠ ગયા અને હસનના કાલાવાલા કરી વરસાદ અંધ પડાવ્યો. ત્યારે દમે જણ્યું કે

અબીર, શુલાલ ને કુમકુમના દગલાને દગલા ર્યાં પડ્યા હતા.

એક દીવસ હસનખાનને એક શ્રીમંત જગીરદારને ત્યાં બોલાવવામાં આવ્યો ને તેની અચ્છા મંદારત કરવામાં આવી.

‘હસનખાન’ તે જગીરદારે મુજબમાં કયું ‘આ બોરડામાંના કુમકુમને લટકતા બીલ્લાઓ હું હટાવશે’

હસને હા કહી તે કુમકુમ પર ચાદર ઢંકાવી અને ત્યાર બાદ દરેકને પોતાની આંખો વિચ્ચવા કહ્યું. એ મિનિટ પછી આંખો ખુલતાં ચાદર કાઢવામાં આવી અને બધાની અનુયયી વચ્ચે તે દરેક બીલ્લા આંક-દામાંથી કાઢી બોરડાને નાકે બેઠા કરેલા જણાયા.

અત્રે જણાવવાની જરૂર નેઈ છું કે, તે ઓજપર બહુ કરવાનું હોય તે બીજાને પોતાની હાથ લગાડે નહિ ત્યાં સુધી હસનનું કંઈ ચાલી શકતું ન હતું. કોઇની ચીજને ઉડાવી દેવા કે ફેરવદલી કરવા તેને તેનો હાથ લગાડવો પડતો હતો.

એક વખત તેણે એક શુદ્ધરથી હીરાની વિંદી લઈ પાસેના તળાવમાં ફેંકી દીધી. તે વિંદીના માથેકે જ્યારે જણ્યું કે આ તો ચોરસી થઇ હતી ત્યારે છેડાઇ પડી તેણે હસનને જણાવ્યું કે તેને પળે જો વિંદી પાણી લાવી આપવામાં આવશે નહિ તો તે ચોલીસને મહેરાત આપવામાં આવશે. અલબત્ત હસનખાનને નામે ચોલીસને જળરી ટાકક હતી અને તેને દાવમાં લેવા તે ખરાં અને છેતેબર હતી. હસને તેની બકવાની પરવા ન કરતાં પ્રુક્લ જણાવ્યું કે તેને ખુરા કરવા દારૂ ને નાચરંગ ત્યાં સુધી દાબર કરવામાં આવશે નહિ ત્યાં તુલીક તે તે વિંદી પાણી જેળવવાને શક્તિવાન થશે નહિ. તે માથેકે આ માંગણી ફરજિયાત કલ્પણી પડી. ગાનતાન સાથે ગાનારીને નાચ શરૂ થયો ને દારૂની બાટલી ફરવા લાગી. મીજલસ ખુબ બહારમાં આવી ત્યારે દારૂનું ખાસ ગઢાવી હસને ખુબ પાડી “અબે લાજ !” તેને પળે તળાવમાંથી એક મોટી અચ્છા કુરીને બહાર આવી તેઓની વચ્ચે પડી. તેને પાડી તેનું પેટું ચીરવા હસને જણાવ્યું તેમ જગીર ને વિંદીનાં માથેકની બારે અનુયયી વચ્ચે તેની કિંમતી વિંદી તેમાંથી નીકળી આવી.

એક દીવસ હમો સમજા હસનને ઘરે બેસી અમત ઠરાવતા હતા તેવામાં એકએક પોલીસે મારાન પર દોરો પાડેા ને ઝડપી લેવા માંડી. કેટલીક પેલી-ઓમાં ત્યાંની એક કુમાનમાંથી મુમ થયેલી કેસમીરી સ્થાંઓ હોવાનો તેમને સક હતો. પેલીઓ બોલતાં ફાટાં વડાં ખાસડાં સિવાય બીજું કંઈ નજીયું નહિ. પોલીસ શીકી પણ ગઈ ને હસને ઘરે ખુબ દાડી ટરી તેના જેવા પ્રમાણિક માણસનું આડું અપમાન કરવા માટે આગળ પગલાં ભરવાની બધી આપી. પોલીસના જવા પછી હસને હમોને તે પેલી-ઓ બોલતા નજીયું તો વસ્ત્રાદા ૧ ફાટાં વડાં ખાસડાંની નજીયો હંચો કેસમીરી સ્થાંઓના જોડાને જોડા નજીયા !

એક વખત ત્યાંની કોર્ટમાંથી સરકારી ફસ્તાવેજીની તીમેરી એમની એમ દવામાં ઠરી ગઈ. પોલીસની પ્રમાલ ચાલી અને આખરે પોલીસે નિરાસ થઈ સાક-પરથી હસનને મેલરૂટ્ટની કોર્ટમાં સરકારી ફસ્તાવેજીને મારવાના આરોપ માટે ઠસો કર્યો પણ કરો પુગવો ન હોવાથી કોર્ટે વધુ નહિ. મેલરૂટ્ટે અતે તેને સમજાવેા ત્યારે તેણે નજીયું કે ને સાદેબ ચ-રડીશીકટ આપે કે તે પુતારો ન હતો તથા બજોબસત કરે કે હવે પછી પોલીસ તેને સતાવે નહિ તો ને સરકારને ફસ્તાવેજી મેળવવામાં મદદ કરે. કોર્ટ તેની માંગણી મુજબતાં તેણે કોર્ટમાંના સજાઓને બદલ આવી બનતો બનાવ લેવાની અરજ કરી. ઉપર ત્યાં મોડું ટાણું એકડું થયું. હવે હસને ફરોને આકારા તરફ લેવા નજીયું. બીજ પળે તે ફસ્તાવેજી વાળી પેરી હવામાં ધીમે ધીમે નીચે વતરતો નજીયું અને ધીમેધી સાદેબ બંદાફનાં નાળ પગ આગળ તે સીક બંધ પેરી મોડવાઇ.

કારીની એક મુવિખ્યાત ગાનારીને ત્યાં. એક દીવસ હસન પોતાના મિત્રમંડળ સાથે ગયા. તે ગાનારીએ તે દીવસે અવધીન કરી. ફરેક નજીયું ખુસ થઈ ગયા અને પોતાના અજવામાંની કિંમતી અને ઠાડી આપી તે ગાનારીની કદર મુજબ. હસન ઘરે ધીમેધી લકષો ને બોલેા:—

મિનિટ મુધી સોનાની અસારશીનો વરસાદ વરસાવી-શ...આલ આંખ વિંચ...ખોત !

બીજ પળે તે ગાનારી પર અસારશીઓનો વર-સાદ વરસેા ને બે મિનિટ પછી બંધ થયો. અસાર-શીઓનો ટમ્બો લેઈ તે ગાનારી અન્યબીમાં મરકાવ થઈ ગઈ હતી પણ હસન તો ત્યાંથી હસતો દરતો ચાલેા ગયો હતો.

એક દીવસ મેં હસનને તેનાં મકાનના મોશ મજબાની બારીએથી ડીંગાળને હવામાં વાલ કરતો જોયો. રમ્મે તે પડીને મરી નબ કરી, ટરી, મેં બરાઠ ફાડી પણ તેની ફરકાર વગર તે વાલ કરતો રહ્યો, 'નહિ, એટલી નહિ ચાલે! મને તો બીજ લેઈએ!' તે બરાડેા ને બીજ પળે પોતાનો બોલો અસારશી-ઓથી ભરેલો તે લઈને આવેા ને તેમાંની અટધી તેણે હમો મિત્રોમાં વહેંચી આપી.

દામોરના મજદૂમ મકારાનની મુલાકાતે જતાં હસન તેમના અતી કિમતી, સોનાના પાનરોપારીના દાખરા પર જોસાઈ ગયો અને પોતાને તે આપી દેવા તેણે મકારાનને બીનબ્યા. તે કિમતી નંજ દુરતવું ખરીદેઈ હોવાથી મકારાનએ ના પાડી પણ હસને જબરી છૂટ કરી ત્યારે કંટાળીને કહ્યું કે અહીં બેસી તારાથી તે લેવાતો હોય તો લઈ લે ! બીજ પળે બધાની અન્યબી વચ્ચે તે દાખરા હવામાં જંચકારો ને હસનના બોલામાં જઈને પડેાઈ મકારાનએ ઘડોને તે ભેટ તરીકે આપી દીધા.

લગ્નના ખાતે હસનને એક મુસદ્દીમ સ્ત્રી સાથે મલ્લો જવહાર થયો. હસનની ગેરદાનરીમાં તે સ્ત્રી તેને બે-વંશ થઈ. હસને તે માટે તેણીને સખત ઠપકો આ-પ્યો ત્યારે વડાએ કરી તે સ્ત્રીએ તેની સાબેલી માંગી ! બીજ પળે જેની સાથે તે સ્ત્રીએ હસનની ગેરદાનરી-માં આરો જવહાર રાખેા હતો તે તેણીની સામે દીવાલમાંથી નીકળી આવેા તેને જોતાં તે દગા-ખોર મેલજ થઈ ગઈ ને હસન તેણીને લાલ મારી ત્યાંથી ચાલેા ગયો.

એક દીવસ તેણે એક સ્ત્રીને કુસલાવી તેણીનાં બધાં ઘરેલાં એક રમાકમાં બંધાવ્યાં અને પછી તે-ણીના દેખતાં નહીં તો પોરકું ફેંડી દીધું. બીજ

કે તને યાં છતામ આપું તે કું સખત રાકી નથી છતાં મારી અદના વાદ દાખલ દારા પર બે

દીવરો તે આખા ઝાર ઝાર રત્ની-તેની આગળ બઈ પહોંચી વળે નહિ, એથી દીવરો તેણીના આગળ-માંની અમરાધર કાદવથી ખરડાયેલું તે પોટલું સલામત મળી આવ્યું.

ધીમે ધીમે હસન બહુ મગરને ને વૃંદ બનતો ગયો. કોઈની અસાધારણ શક્તિ જોતાં તે તેની સામે દુરત પોતાની શક્તિ અભ્યાસવતો નેતકસાર ચલી ત્યારે તરેહવાર ભાંડ બાધા વાપરતો હતો.

એક દીવરો હમે બધા કાનગોરમાં એક મિત્રને ત્યાં બેઠેલા હતા. ત્યાં હાથ ચલાવીને એક ઉસ્તાદ આચો તે તેણે હસનને જોળખ્યા વગર તેના ખેલોને કુખ્ત દમ વગરના ગણી પોતાના હાથમાં એક છડું લઈ લવામાં જરા સંકાધથી બીજે હાથે જીલી લઈ હસનની નકલ દીધી. હસનને એ વાતની ખબર ગઈ. ફરીથી તે ટીક કરવા કહેતાં હસને તે છડું હવામાં અંધાર રાખ્યું ને તે હાથ ચલાવીને ઉસ્તાદ હાથે વકાસતો ઉભો રહ્યો. ધીમે-ધીમે તે છડું તે ઉસ્તાદના માથા પર ઉતર્યું ને અમરધર શીંગ પર કુટર્યું ! ફરીથી તે શરૂએ લગાઈ મારી નહિ !

હસનની મગરનીએ હસનને માર્યો. બરેલીની કેનટોનમેન્ટની બધાએ એક ગરીબ ફકીર રહેતો હતો, તેની આસપાસ કુતરાઓનું ટાણું વસતું હતું. કોઈ તે ફકીરની દરકાર કરતું ન હતું પણ તે ભેદી જ્ઞાનમાં બહુ આગળ વધેલા હતા. હસનને તેની ખબર પડતાં તે તેની સમક્ષ ગયો ને પોતાના કેટલાક ખેલો ફરી ક્યાં તો પોતાના ઉત્તમ ખેલો બતાવવા ચા તે તેને પોતાનો ઉસ્તાદ ગણવા જણાવ્યું; તે ફકીરે પહેલાં તો તેને સમજાવ્યો વારો પણ જ્યારે હસન એલફેલ બધી છદ કરવા લાગ્યો ત્યારે તે ફકીરે પોતાનું પોટલું ડાહવી જવા તેને ફરમાવ્યું. હસને પોતાના હજીરતને ફરમાવ્યું પણ તે ફકીર ને તેના કરતાં આગળ વધેલા હતા તેણે તેને નિરાશ કરી આખરે તે પોટલું હસનના માથા પર નાંખ્યું મરાવ્યું. હસન છેડાઈ પડ્યો ને બારે કોધમાં તેણે ગાળો દીધી તેથી ફકીરે તેને આગ દીધા ! તે દીવસથી હસનની અદ્યત્ત શક્તિ કમી થઈ ગઈ ને તે નીકળે બની ગયો. દુરત તેને દીવાના રાજાનાં યુર-

વામાં આવ્યો પણ ત્યાંથી તે સંકાધથી છટકી ગયો. તે દીવાના-રાજાને બરો તળીબ એક દીવસ ફરતો ફરતો ત્યાં પોતાની સ્ત્રી સાથે આવ્યો. હસન તે સ્ત્રીને હાથ લગાડવા શક્તિવાન થયો. ફરી દુરીને તે ધણી ધણીની બહાર ઉમેરી આગ આગળ આવ્યાં રાકટર ગાઢમાં બેઠોને પોતાની મીસીસને લેવાયું તે. તેણી ત્યાં હતી નહિ. તપાસ કરતાં તેણી મરનગાન અમર-ગજ-જેઠેલી જણાઈ. રાકટર પોતાની મીસીસને પાછો લઈ ગયો ને જેવે ગાડીમાં બેઠો કે ફરી તેની મીસીસ જુમ થઈ જણાઈ. ફરી પાછી ઝોપ કરતાં તેણી હસન ખાન આગળથી મળી આવી, આ પ્રમાણે ત્રણ વખત : યતાં રાકટરે દુરતજ હસનને દીવાન-રાજાનાંમાંથી રત્ન આપી. કેટલાક વર્ષો પછી એક લેવાયેલો, લૂંટા-યેલો, લાંબી દાંડીવાળો ફકીર ગમે મહેલો તેણે પોતાની જોખળ આપનાં હું તેને વળગી પડ્યો. હસનને રહ્યા ને એકમેકને દીધાસો દીધો. દીવાન રાજાની ખબર મેં તેના તરફથી સાંભળી હતી, તે ફકીરના આગ તેને નડ્યા હતા; તેના જણાવવા મુજબ તેની ઉત્તમશક્તિ શુભ થઈ હતી. હવે તો, પૈસાને, ખર્ચે તે માત્ર મેળવી શકતો હતો. પૈસા વગર કશું મળતું ન હતું. ત્રણ ત્રણ દીવરો પૈસાની નાની રકમ તેને મળતી હતી. આગણે વખત મોજામજામાં પ્રસાર કરેલા હોવાથી તેને થયું જ લાગતું હતું. અતે ગરીબાઈમાં રીબી રીજીને તે મદલ પામ્યો હતો.

હસનનાં મરણ બદલ ઉપક્રમી ખબર તેના એક અંગત મિત્ર ફેલ્ડે કરે છે. જ્યારે મરહુમ મહારાજા જ્યેતેન્દ્ર મોદન ટાગોર કે જેમની સાથે તે ઘણા વર્ષો રહ્યો હતો તેમના જણાવવા મુજબ હસનની જેમની શક્તિ જુમ યતાં સાધારણ ચીજ ઝાપ કરવા જતાં તે સપડાયો હતો ને તેને કાશીના મેંચરનેટ કેદમાં મોકલ્યો હતો કે જ્યાં થોડાક મહીના જુલસી તે દુખી દીલે મરણ પામ્યો હતો.

હસનના મરણની વિગતો ગમે તે હોય પણ એટલું તો ખરું કે તેનામાં અસાધારણ શક્તિ હતી. તેની રજૂઆતને તેને માર્યો હતો. હિંદમાં પણ ખરેખર જાનકરને પ્રેમ સાથે છે. ઉપર જણાવેલી વિગતો જોડી કોડેલી નથી પણ ખરા બનાવો પરથી લીધેલી છે એમ વધુ જણાવવાની જરૂર નથી.

ચિત્રવિચિત્ર.

ગુલશન માટે ખાસ

લખનાર—લેખક ભોળો રાણો.

ગરીબ બીચારો હિંદ ! બહે હાલના શીઘ્રચુકે તેની પુરાતન શોષિતઓની કદર ભુલવાને ના પાડે પણ વખત એક એવા બહે ફેરવે છે ને પોતાની મેળે પરપોટા સમ વાલિયાન વિગતોને સમાવી દે છે અને ત્યારે—ભોલી ખજવાળી ને તે મહાન શીઘ્ર ચુકેને ક્ષુધુ પડે છે કે તેઓ બૂઝ્યા હતા ! શેઠા વખતપર શેઠ જમાને શીઘ્રચુકે નવી શોષ કરી હતી કે હિંદમાં શોષક અને આંધકામ મટિ ચૂનાએ કપથોગ મુસલમાનોની આમદ પત્રી થઈ હતી પણ તે સાહેબોની ગજુરી હાથમાં પૂળમાં મળી ગઈ છે કેમકે સ્વાધ્વર રાજ્યમાં બીલમો ગામ નજીક બેસા ગામે બોદકામ કરતાં એક રથ'બ ભગવાણ છે કે જેને ફરતા શોષક'હતા પાસ' આપેલા હતા. આ રથ'બ પરના લેખ પરથી તે ઇ. સ. પૂર્વે બંગે' વર્તેના ભાષા છે. ત્યાંના શોષક'હતા તપાસ આજ'ગુનુભવીએ પાસે કરાવતાં તે જોઈને કે'થા ભનનું' પોલાદ પુરવાર થયું છે તથા આંધકામમાં વપરાયેલા ચૂના પણ તેઓ ભવનો ભણાયા છે. આ ભવનો ચૂનો કહે છે આયલા ભવાનામાં જેમના વાપરતા હતા. હાથમાં તેવી શોષથી આપણે બેનસીબ છીએ !—ભવાના-ભવાના! વંચી ખદેર ક્યાવ કરે છે હં !

X X X

હિંદના કોતર કામની વિગતો તમે જાણો છો ને ? કુન્ધોમાં તે વખણાય છે તેમાં કરી નવાઈ નથી. આ કોતર કામની કદર બહારનાઓ કેવી જુદે છે તે આપણે અચ્છી રીતે જોઈએ છે. આ ઉમદા કામો હિંદમાં જળવાઈ રહેવાં લેઈએ છે. વડોદરા રાજ્યના કડી પ્રાંતના નહીંગાં પાટણ સહેરમાં વડી પ્રાંતનાયુત મંદીર હતું. ત્યાંનું કોતરકામ લાઈ વિખ્યાતી પામેલું હતું. આ મંદીરનું કોતરકામ પાછળથી વેચાયું હતું. સરકાર તે લેવા કાંઈ થયેલાં ભરે તે પહેલાં નુંપોઈને એક શોષીન અમેરિકન મીન્ડ લોખનુડ શી ફેરિસ્ટે તે માંચુ દામ આપી અમેરિકાના એક મ્યુઝીયમ મટિ ખરીદી ગયો છે. અજ બન આ એક ઉમદા સારીશીકે છે પણ ગરીબ હિંદનાં ઉમદ કામોની શાદ હિંદમાજ જળવાવી રહેવી જોઈએ છે !...વડોદરા સરકારે આ કોતરકામ પોતાના

મ્યુઝીયમમાં કેમ લગવી શક્યું નહિ તે હું સમજી શકતાં નથી, શું કહેઈએ સરકારનું જ્ઞાન તે તરફ એમનું નહિ કે અમેરિકા વેચી કાઢ આવીને તે લઈ ગયો !

કંદેરોને કેમ મારેશો ? વરમાં ઉંદરો દોડતા ફરતા હશે ! અવગાન તમે કહેશો કે છટકાં મુકવાથી થાડે મુકવાથી નેમનો નાશ થશે ! હા, તેમાં કાંઈક થયું છે ખરું ! આજે તમે તેમ કરશો ને કાલે તેમ ન થીયું એટલે પડોડીના વરમાંથી આ મામાઓ આવેલાજ નાજવા, એટલે જણાવ્યો ત્યાંથી ફરીથી ગણે તથોને કશું પડે તે કેમ ચાલે ? જોઈથી સરસ દલાજ એ છે કે મહોદલાવાસીઓએ એક સંજ થઈ પોતાના વરમાં જુસુ ને ગાંધ આજી તેનો ધુમાડો નાની નાની ધમલુ વાટે કંદેરોના ફરમાં મોકલવો. આ ધુમાડો એક વરમાંથી બીજા વરમાં ને ત્યાંથી બીજા વરમાં જ્યાં સુધી દર હશે ત્યાં સુધી જશે. બરાબર રીતે કામ કરતાં ઉંદરો અંદર જુરખાઈને માથે ભરે ને નેમને ઉચ્છળેને ફેંકવાને ત્રાય તમને થશે નહિ ! કેમ લપાય કે'થા સહેરોને સારો છે ! મરજીના આ ગેલામથી આથી બચતું હોય તો અજમાવો આ લપાય ! અજ માવવામાં કશું જવાનું નથીદે ભલા ?

ચાલુ જમાનો નવી શોષ યોગનોજ છે ! હાલમાં કમળ બનાવવા મરિના માવાનો ફાકા પડવા લાગ્યો છે તેથી અમેરિકા તે બાજે નવી શોષયોગ કરે છે. અમેરિકા ખાને કે મોટા જ્યામાં હશે છે. તપાસ કરતાં જણાયું છે કે કપાસની કરસાંડીનો માવો ઉત્તમ કામજ બનાવી શકે છે. ઉત્તમ લાકડાંના માવા કરતાં કરસાંડીના માવામાંથી વડી કચ્છી ભવના કમળ બની રહે છે. કમળરીજ હિંદ ! હાથ દરે ભવનાં સાધને આ થયો ખીલપવા માટે છે છતાં જાણુ જાણુ તેને માગે રાત્રે એક ભટ વાત્રીને બેઠો છે કે કાંઈની આંખ ઉઘડીને નથી ! એમ તો અવાર નવાર પેટમાં નગારાં વાગે છે...રિપોર્ટો છાપા છે... વાત્રીના તણકા ચાલે છે...સ્ત્રીઓ જોડવજો ચાપ છે...કાનીની રડ ચાપ છે...પથલુ, અજકા ક્યાં ? નો જાણ ત્યાંના ત્યાં વાળી વાન છે, એટલે ફરીનું શું ?

X X X

કાગળનીજ વાત કરી છે તો બહા કહેશે કે તેની બનાવટનું માન કેને છે ? કહે છે કે પુરાણ જમાનામાં ચીનમાં કાગળની શોધ થઈ હતી પણ આગળ વધેલું જપાન તે સાફ સાફ ના પાડે છે અને આ શોધનું માન પોતાને ફાળે મળેલું જણાવે છે. હકીકત એવી જણાઈ છે કે પુરાતત્ત્વ જમાનામાં એક ચંચળ જપાનીઝ વેપારીને પોતાનો માથ રેશમની કાચીઓમાં બાંધી આપતાં અકસ્માત થવા લાગી તેથી તેણે કાંઈ સરતું, સહેલું ને સીગનપોરની નંત્રા જેવું શોધવા માંડ્યું. એક દીવસ બાગમાં ફરતાં તેણે ભમરાએને ઝાટીને ડાળી લાવી તેને ફરી નાંખી તેનો માથો બનાવી પોતાનો દર તૈયાર કરતાં જોયો. આ જોતાં જ તેનાં જિભનો કોટો ચપડી આવ્યો કે કાં નહિ લાકડાનો માથો કરી તે ઉપયોગમાં લે. વાત બી ખરી ! થોડો અખતરા પછી તેને ફોલ્ડ મળી ને આ પ્રમાણે કાગળની બનાવટ આખી દુનિયામાં જાહેર થઈ ! માનો થા ન માનો-કોઈ લાલ ચોખા મુકવા આવતું નથી. હાં તો જે હકીકત છે તમને જણાવી છે.

* * *

૩મી ગાંસડીમાં આગ લાગે ત્યારે આગ જુલવવા પાણીનો ઉપયોગ ન કરતાં ઘાસતેલનો ઉપયોગ કરેલો બહુ ફાયદાકારક છે !...એવું ? એમ ટાલું વક્તવ્યને શું જોવા છે ? ઘાસતેલથી આગ વધુ લાગે એમ કહ્યો છે ને ? નહિ, બાપા બન, બન તમારી બૂલ છે. ૩મી ગાંસડી દાળી દાળીને સંવિધી હોવાથી પાણીનો મારો ચલાવતાં એક કે બે ઇંચ પાણી અંદર ઉતરી જાય છે ત્યારે ઘાસતેલ તેા દુરત નીચે સુધી ઉતરી જાય છે. ૩મી ગાંસડીમાં આગ લાગે તેના લાજુકા નીકળતા નથી. તે 'તો ધીમું' પલ્લવ હોય છે જે આડીસતે આડીસતે પગલાં ભરી આખી ગાંસડીનો નાશ કરે છે. આ પલ્લવ પર ઘાસતેલ પડતાં તે દુરત સમસમી જાય છે. આ રામબાણું ઉપાય અનેક વાર અભ્યાસવામાં આવેલો છે. આગ જુલવ કે ૩મી ગાંસડી પોલી નાંખી ઘાસતેલથી ખરડાયેલો ફોલ્ડમાં મુકાતો ર્થો તો ઘાસતેલની અસર હટી જાય ફ પાણું અસર હાલતમાં આવે છે. ઘાસતેલ ત્યારે આગ જુલવે છે એ કુદરતની એક નવાઈ જ છે.

* * *

એવંહી માફ છે, બહા ! પણ તમને કેઈ દીવસે કીસ કરવાનો શ્રીટ થયો છે ? હેત તમારી, મારા સાહેબ ! કમનસીબે હોદ્દામાં આ ચેપી રોગ ઝાડો હતો નથી પણ તેના પુરાવામાં અત્રે થોડાક નોંધો ઇંકાવી લેવાની લાલચ હું થોભાવી શકતો નથી. આ વાંચી કોઈને બંગ્ગો બનાવવાનું સુઝી આવે. તો બાપા, મારો વાંક કાઢશો નહિ ! બનવાએ જ છે કે તેમ કરતાં કેદાચ મેથીપાકની પ્રસાદો મળે, પણ તેમાં શું ? તરતવાલા કાંઈ અમથાલ મળે છે ?

હાલની હાલમાં કીર્તિવંત સેવા બનવાનાર એક ઝિંદગી સેવાહ પર કહે છે કે કાંસમાં... (સેન સોરે નામ હટાવી દીધું છે !) અન્ય ગળજી ગુલશી હતો. તે ભાષણ...રાહેરમાં આવ્યો કે એક ખુબ સુરત રૂંચ છોકરીએ તેની મહાન સેવાની કદર જુલવા તેને ખરાં હંતથી મુંબન કરવા માંડ્યું. તે છોકરીએ હલનેક વખત તેને ચુમ્મી કીધી પણ ઉંચતર તેને હલ્લેલી કાઢવામાં આવી; કેમકે તેની જગ્યાએ બીજી આવીને ઉભી હતી. અંકેકની પૂંઢે પીસેક સ્ત્રીઓ હતી. તે બહાદુર સીપાહ આ જનના આવકારથી અમરાયો ! જે માલુસ જર્મન ફેલોધી ઈર્થો નહિ તે બાયરોગોધી બીહથો ! જે ચારને તેણે કીસ લેવા કીધી પણ સંખ્યા વધતી જતી જોઈ તે ઉભી પૂંછડીએ નાહ્યો ને પોતાના વરાના તંજુમાં જર્મન ભરાયો. તે ખાસ ચરમાં ગયો ત્યાં સુધી શહેરમાં ફરવા નીકળ્યો જ નહિ. તેને મનથી જર્મનોની તોષો કરતાં આ આફત ઘાસદાયક હતી !...ગરીબ બીચારો !

અમેરિકામાં "મેરીમેક" સ્ટીમરે બહુ વિખ્યાતી મેળવી હતી અને તેનો વડો લેફ્ટનન્ટ હોબસન મોટી શોધ બોલો કરી આવ્યો હતો. તેને ચુમ્મી આપવા કહેલું કે હબરો અમેરીકન સ્ત્રીઓ અને છોકરીઓ એકઠી થઈ હતી. તેની ટ્રેન કાનસાસ સ્ટીટમાં સ્ટેશન પર આવતાં ચાર ચુમ્મી આપવા હાજર થયેલી જણાઈ. આ બધાંને તેણે ખુશીથી નવાજ્યાં ! ત્યાંથી ટ્રેન નીકળી ટોપેકા સ્ટેશને આવી કે ત્યાં પાંચસેડું ટોપું અધીક પડેલું જણાયું. જ્યાં સુધી ટ્રેન હામી ત્યાં સુધી તેણે પોતાની ગાડીનાં બારણાં આગળ હોયો. રેલીને ખુશાલ કીધે કેવી કીધી. રજો તેની કીસ રહી જાય તે મારે બારે ધંકા સુધી થઈ હતી ને કાંઈ ચાલતા પીખાયા હતા ! ત્યાંથી આગળ ચાલતાં તેને દરેક ડેકાણે એવો

જ આવકાર મળ્યો હતો. એમ બાર મુકીને જણાવવામાં આવે છે કે લેફ્ટનન્ટ હોબસન દુનિયામાં પહેલો જ ભાષાશાળી પુરુષ હતો કે જેણે હમરો સ્ત્રીઓને સુખી સીધી દોષ !

આ સ્ટીમરનો એક ખલાસી ઓસળનું ડબ્બુ ઈંગનામ પોતાને વતન પાઠે ફેરો ત્યારે કહે છે કે તેને સુખી લેવા જ્યાં બાનુઓની મોટી સંખ્યાથી સ્ટેશન ચીકાર થઈ ગયું હતું. સૌથી પહેલી ક્રીસ તેની માતા તેને આપવા માંગતી હતી જેમાં તેણી ઘણાક મરદ મિત્રોની મદદથી કાપી. ઓસળનું તે પછી શુભચુક પોતાને ઘર મોકલી ગયો. જ્યારે તેણી બાનુઓને તેમને કે શીકાર છટકી મથો હતો ત્યારે નિરાસ ન થતાં તેઓ બધી તેને ઘર ગઈ અને ઓસળનું બાએ સંકેતે લહેરે લહેરે સતોષ આપ્યો !

x

x

x

અમેરિકાનાં જસ્ટીસ ગૃહમાં પોલીસ કોર્ટ એક પાદરી પર પેસા મેળવવાના આરોપની તપાસ ચાલી હતી તેમાં આખરે પાદરી નિરોધ કરી છુટી ગયો હતો. તેની ખુશાલીમાં તેના દેવગંન લમટી સરળી જવાન બાનુઓ જેઓ કોર્ટમાં હાજર હતી તેમણે એક પછી એક કરી કોટી કરી, સુખી લેવા માંડી. તે આપણે પાદરી આ આવકારથી અંધ સુખે થઈ ગયો. જ્યારે તે જોયે પછડાશે ત્યારે જ તેને છાત્રમાં આવશે ને ખુશાલીમાં દીવાની બનેલી તે સ્ત્રીઓએ તે પાદરીના મદદનિરોધને પકડ્યા ન તેમને પણ તેવાજ ગરમાગરમ આવકાર આપશે તે પુરો થતાં તેમની નજર બચાવ પડના બાહ્ય પકીલ વસ્ત્ર ફરી પણ તે તો પોતાનું મોત સમજી પોતાની બીકે જંગ ફેંકી કબી પુછીએ નહીં ને તેની પુકે કેટલીક સ્ત્રીઓ દોડી, વડોલ છટકશે એટલે મેલરેટ્ટે સુદેહ વસ્ત્ર ખાન ફરું પણ નવાસન પર ચડે તે પહેલાં તેઓ નામદાર નહારી વેળવરમાં જઈ બસવાને બારણાં બંધ કરાવ્યાં. કાંઈ વળે તેડ ન જણાતાં તે સ્ત્રીઓએ એકેકને કોટી કરી સુખી સીધી અને જ્યારે હથિઆર બંધ પોલીસ આવી ત્યારે જ કોર્ટ આવી કીધી !

જુદ લંડનમાં પણ દરિયા આફ્રિકાવાળી બોઅર લાઈફ પછી શહેરના “ ઈમ્પીરીયલ વોલંટીયર ” પાકાં ફરો ત્યારે સુખીઓનો વરસાદ વરસી રહ્યો હતો. જ્યાંજ્યાંઓનાં રોગેટોનાં ફરતાં ફરી રરવામાં ને બી સ્ત્રી કે છાત્રી મળતી તેને સુખીઓની સુખવાતી નાખતાં હતાં. એક જાનુ ફીસ કરતો દોષ તો જુગ નાંખી, પણ આ તો એક ખસતો કે બીજે તૈયાર

હતો ! તેની મહોકાણમાં કેટલીક વાર ગરમાગરમ આરામથી પણ થઈ હતી.

લીવરપુલના એક રાખસને સુખી લેવાનો ફીટ થઈ આવ્યો. આ બધા માણસના ફરનદે એક દીવસ લાઈમ સ્ટ્રીટ સ્ટેશનના દરવાજા આગળ ઉભા રહી જેની કોઈ સ્ત્રી ત્યાંથી પસાર થતી કે તેની કમર પર પોતાનો હાથ વિંટાળી મળદયો સુખી લેવા માંડી. તેમ કરતાં એકાદ બેએ સાબિત સોલ્ડીંગ બેચી કાઢી પણ તે ટમચ્યો નહિ. અતે છાત્રથી બાનુઓની બારે પોલીસનું પ્લાન બેચાડું. તુરત તેને પકડી મેલરેટ્ટે આગળ ઉભો કરવામાં આવ્યો. બચાવમાં તેણે જણાવ્યું કે લાઈફ પદથી તેનો એક પુરો દીકરો સલામત પાઠે ફેરો હતો તેની ખુશાલીમાં તેનું આ દરદ ઉઠારાઈ આવ્યું હતું ! મેલરેટ્ટે હસીને તેને પરીસ રૂપિયાનો ફટ કરતાં દરદને એક દમ ચોપરેમનથી કાઢી નાખવાની સલાહ આપી ! ન્યુયોર્કમાં ઘોડુંકની વાત પર એક જવાન રાખસને સુખી લેવાનું થેલું લાગ્યું હતું. તે એક ટ્રામમાં બેઠો ને ત્યાં બેઠેલી દેવ સ્ત્રીને પહેલાં ક્રીસ સીધી પણ એ કે નમારો મારી આંચકો માર્યો કે તે તેમાંથી કળીને બહાર પડશે. પડવાથી તેને થેલું વાગ્યું પણ તુરત ઉભો થઈ ને રસ્તાની બીજી બાજુએ ગયો ને ત્યાંથી પસાર થતી એક સ્ત્રીને પકડી, બહાકે હસી શકું. તુરત પાદારા પરના પોલીસે તેને પકડ્યો. પણ જાનરીથી તેના હાથમાંથી છટકી તેણે ત્યાં કબેલી બે બાનુઓને ગરમાગરમ આવકાર આપ્યો. તુરત તેને હાથ કરી પહેરાવવામાં આવી. તપાસમાં જણાવ્યું કે તેને ક્રીસ કરવાનું લેવાપણું લાગ્યું હતું.

લુરોપી જનખાર જંગ શરૂ થયું તે બાગમન યસસ સોદરના મહોલ્લામાં એક જ્યાં કે એ બાનુએ ત્યાંના મહોલ્લાઓમાં મરદોને ક્રીસ કરી હો-હામર કરી મુક્યો. તેણીની આ રીત કેટલાકને વચી નહિ તે પાદરા પરના પોલીસને ખબર આપી. તેણે તેણીને પકડી પણ બીજ પડે તેના પર સુખીઓનો વરસાદ વરસ્યો. પોલીસ શાણું પર ઈન્સપેક્ટર પણ તે આવકારથી બાકાત રહ્યો નહિ. કાઠરી નવાસમાં જણાવ્યું કે તે બીચારીનું મેનું નબળું પડી ગયું હતું જેને કસરત આપવા તેણીએ તેમ કયું હતું !

x

x

x

બધા કોઈનો વિચાર થતો દોષ તો જતા મુજ સમજ, વિચારીને કામ કરજો... નકાસો બરીબને કનરો આ !

તાજાં પુલોમાંથી અત્તર કેમ અને છે ?

નવી સાયન્સીટીક રીટી.

(લખનાર—માણિક દરામજી સુનાવાલા.)

કુલોને કચડી તેમાંથી તેનો સુગંધી રસ ખેંચવાની રીતને એક કોરે મેલે એવી એક ખીજ નવી સાયન્સીટીક રીત, કે જેમાં કુલોને બહારથી કાંઈએ ગંભીર ઇલાજ પહોંચી શકતી નથી, તે અમેરીકાના વોશિંગટન ખાતેના પ્રો. એલ્મર ગેટીસ (Prof. Elmer Gates) એ હાલ થોડાંક વર્ષોની વાત ઉપર શોધી કાઢી છે. એક વિચિત્ર વિજ્ઞાનિક યંત્રની આમાં મદદ લેવામાં આવે છે, કે જે યંત્ર અનેક ગુંચવણ ભરી રીતે ગોથવેલા તારો, લીવર્સ, નાનાં બારીક ચક્રો, અને કાચની સીસીઓથી જોર વિચિત્ર દીસે છે.

ધારો કે તમને ઘણું જ જરૂરું કામ પડે અત્તરનાં થોડાંક ટીપાંની અગત્યતા જણાઈ તો તુર્તજ તે યંત્રને ચાલુ કરી તે નજદીક પુલો, કે જે તુર્તનાં કાપેલાં (તોડેલાં) હોવાં બોધે તેઓનો, એક તુરો ધરતાં માત્ર દસ મિનીટમાં તો જે સુગંધ હવામાં વિના કારણ ઉડી જતો તે સંધળો પેલા બારીક તારો વિગેરેની ગોઠવણથી પેલી નાની સીસીઓમાં સારા જથ્થામાં એકઠો થવા માંડે છે, કે જ્યારે પેલાં પુલો કશી પણ ઇલાજ પામ્યા વિના બિન સુગંધી રહી જાય છે, કે જેઓનો ઉપયોગ વળી શયજાર કરવામાં આવે છે.

પ્રો. ગેટીસ એક લાપણુમાં આ યંત્ર ઉપર વીવેચન કરતાં નિચળું કહ્યું હતું :-

“જ્યાં તક એક પુલને બોધતા બિનાસ તેમજ તડકો મળવા પામે છે ત્યાં સુધી ખિત્તવા સમેત ખુશો આપતું રહે છે, અને કરમાઈ જાય ત્યાં વેર એજ પ્રમાણે બનતું રહે છે. આવે સમયે તે પુલની અંદર જે જીવન સાધન સંબંધી પદાર્થો હાજર હોય છે તે પાકી તેમાંથી ખુશો હવામાં ચાલુ છૂટે છે; પરંતુ જેવું એક પુલ કપાય છે કે ત્યાંથી જ તે પદાર્થ બહારતો બાંધ પડે છે, અને તે સળગે પમરાટ વધુ અને

વધુ ઓછાં પ્રમાણમાં નિકળી શકે છે. મારા યંત્રમાં તમે દરેક વિજ્ઞાનિક યંત્ર માફક બે નાકાં—યાને “ પોઝીટીવ ” તેમજ “ નેગેટીવ પોટન્સ ”—જોશો. એમાંનાં પહેલાં “ પોઝીટીવ ” તરફ પુલોમાંથી આસપાસ પથરાતી બારીક રમે જે પમરાટ ફેલાવે છે તેઓ ખેંચાઈ જાય છે. જે પુલો તુર્તનાં કાપ્યાં તોય તો છેક પાંચ ફીટને છેટથી પણ આ બનાવ બનવા પામે છે.

“ આ ડીયકામાં એક ઝીણું જે બાકાઈ છે તેમાં એવી ગોઠવણ કરી છે. જે પમરાટની દરેક ખેંચાતી રમે તેમાં સુકાય છે, કે જે વાટે નાની સીસીઓ, જેઓમાં પાણી યાતો “ આ-લ્કોહોલ ” રાખેલું છે તેઓમાં એ સંધળી ખુશો ભેળાઈ જવા પામે છે. એક સીસી પછી તેની જગ્યાએ બીજીએ મેલવામાં આવે છે.

આ યંત્ર એટલું તો નોરેમંદ છે જે આ “ રીસીવર ” સામે નજદીકમાં માત્ર એકજ તાંબું ગોલાબ ધરતાં માત્ર છ. સેકન્ડમાં એક પોઈન્ટ જેટલાં પાણીને ‘ રોઝ-વોટર ’ માં ફેરવવાને શક્તિવાન છે.

ખરેખત ઉપકાં યંત્રની શોધ સંપૂર્ણ થતાં એનો વ્યવહાર ઉપયોગ થવા પામે તો પછી એક તદ્દન નવી રીતના સહાસથી એક નવાઈ ઉપરાંત અત્તર બનાવવાની તક ઘણી સાધારણ થઈ શકે પડે તેમાં કશો એ સંદેહ નહિ એવું સમજાય છે. પ્રો. ગેટીસ વોશિંગટન ખાતે કેટલાંક નાનાં છોડાઓ ઉછેરવાનાં ‘ ઘરો ’ -hot houses ઉભાં કરી તેઓમાં ઉપકા યંત્રની સાથે ગોઠવણો અત્તર બનાવવાનો પ્રયાસ શરૂ પણ કરી ચુક્યો છે, અને તે લવિષ્યમાં કદાચ એ સાયન્સીટીક એ કળાની નવી રીતે પુર ફતેહ મળવા પામે એવી આશા રાખીશું.

રિવ્યુ કોલમ.

સાહનામુ.

વોલ્યુમ ૬ થું.

કર્તા—ભાદીપાર નવરોજી કુટાર અને દ્રુરામઝ નવરોજી કુટાર.

કુટાર બીરાદરોના આ ઐતિહાસિક પુસ્તકનાં આગલાં વોલ્યુમોની મેંધ આ અદના કદરોમાં હમે પુસ્તી રીતે લઈ ગયા છે. દાહમાં હમારી કેમત-પર આવી પડેલું આ છ થું વોલ્યુમ દરેક રીતે ચોતાના સેરને મળવું છે. આ પુસ્તકમાં સાદ બોદરાત્પના ગાદીએ આવવા પડીથી તે મહાન ઇરાની વિસ્તાર રસ્તમના મરણ સુધીના પરત્વે બેને સમાવવામાં આવેલા છે. કુટાર બીરાદરોની ચક્રહાર અને અવધાસ કરવા જેમ રહાઈમાં આ પુસ્તક તૈયાર થયેલું છે. સાદ સુસ્તારપના રાજ્યનો અમલ જેમાં વિગતવાર સમાવેલો છે તથા કેવા ફરેશી બદારફર રસ્તમના સાવકા સાઈ સગાહે પ્રપચ ખેલી ઇરાનના આ અજમતા સેનારાની છંદગીની જોત બુખી નાંખી હતી; પણ તેમ કરવા નવાં આખર તે કેવો પોતાના પાપનો ભોગ થઈ પડ્યો હતો તે સુધીની વિગતો છે.

કુટાર બીરાદરોના સાહનામાંના છ વોલ્યુમોમાં આ વોલ્યુમ હમેને કાંઈક અધિક મળ્યું છે. અલગત આગલાં વોલ્યુમો પણ હંદા અન્યાસનાં પરિણામ હતાં પણ આ વોલ્યુમમાં નરથેસ્તી ધર્મ બાજે જોઈતી વિગતો દર્શાવી કુટાર બીરાદરોએ ચોતાના હંદા અન્યાસનું માપ અચૂક બતાવી આપ્યું છે. નરથેસ્તી સાહનસાહતને નવી છંદગી બજારનાર મહાન શીરહોસ્ત તુસ્તી અફસોસ કે મહાન અરો નરથુસ્ત સાહેબની બાબતમાં સુપ રહ્યો હતો. દક્ષીણના એક હબર બધતોનો ઉપયોગ કરવા નવાં મહાન શીરહોસ્તી આ નરથેસ્તી ધર્મનો સૌથી અજમતા વખત ઘોડે મરો હતો. અલગત દક્ષીણની કુખી મુઠી વિગત બાજે શીરહોસ્તીને પણ બજારપોચા છે હતાં એ બનવા કામ હતું તે બનવા પામ્યું છે. યોગ્યતામાં કુપ પાઠ્ય વિલાપ કરવા મિથ્યા છે.

મહાન અરો નરથુસ્ત સાહેબ મટિ લખાવતી આ વોલ્યુમની પ્રસ્તાવના હમેને બેટલી બધી પસંદ; આવી છે કે, તેમાંના અગત્યના કદરોએને જોવાર કરવાની ભાવ્ય હમે ચોખાવી રાકતા નથી. હમેરા મુજબ કુટાર બીરાદરોને તેમના આ મોટા સાદસ મટિ ખરેખર અભિવંદન આપતાં બેટલું ન કહીશું કે તે મહાન બાપ બદુ નરદીથી તેમની મુખારક નેમ પાર પાડે. હાહના મોંઘવારીના વખતમાં કુપ જેમાં ફેરવેલ પેપર પર ઉમદા મેઠ-અપ સાપતું આ વોલ્યુમ..... બહા ન્યાં પારસી મુજરાતી સાહિત્યમાં કુટાર બીરાદરો ચોતાનું નામ અમર કરવાનું મારું છે ત્યાં બીજી નીજ બાબતોના ખ્યાલ ન કરતાં એ બીરાદરો નરથેસ્તી ધર્મ મટિ થકુ શોખખોગ ક્યાં કરી રાકાય તથા મહાન નરથુસ્ત સાહેબની નનમબૂમિ ક્યાં હતી તે મટિ થું કહે છે તે દાક્ષ તુસ્ત તેમનાના સંજોમાં જોવારીનું.

આ પણ આ હમે પચિરાતમાંની નનમબૂમિ કઈ, કયા અમતામાં તેવણ દયોતી મોગલી ગયા કે તે ચોક્કસથે હાલ નરથુ નથી. નનમબૂમિ અને નમાનાની ચોક્કસ ખબરની ચારા જે રાખ્યે તે માર તવે જેલ ટેમણેથી રાખી રાકાય. તે મેમાંનું પહેલું અને ઘણું આસાવત ટેમણું કદીય. ઇરાનીઓના મહાન જ્યેવિથી દક્ષીમ નમારપ, કે જેણે પછુ નરથેસ્તી દીન કજુલ કાંઈ હતી અને તે પાદસાદ સુસ્તારપની દરબારમાં વડા વજીરનો દરજ્જો ધરાવતો હતો તેનાં હમ્યાવાળી ન્યાનાં ખડિયો છે. ત્યાં પચમજર સાહેબના અમતા અને નનમબૂમિની ચોક્કસ ખબર મેળવવા શોખખોગ કરવા કરાવવાનું ઘણું નરથું છે અને એ ચોક્કસ ખબર મેળવવાનો સંભવ જાણ રહે છે.

જૂની તવારીખ જાણવાને શોકીન બનેલા આજના અમાનાનો પ્રખ્યાત રીતારો “ ફારસત ” પોતાની “ આસાર અલમ ” (Ruins of Persia) નામની ગ્રંથપત્રીમાં લખે છે કે, “ ઇરાન સરઅમીનના ફારસના ઇલાકામાં આવેલાં ‘ ખેઝર ’ નામનાં પરગણાનાં રાનની નહરીકમાં આવેલાં ‘ ફેરાદદ ’ નામનાં ગામમાંથી એક માઇલને છેટે દક્ષીન ભાગરેખું દખ્ખું આવે આવેણી નહરે આવે છે. ” ફારસત લખે છે કે “ ભત્રાસ્પના દખ્ખાવાળી જગ્યાએ એક ટેકરી ઉપર આવેલી છે. તે ટેકરી ઉપર સાત શીટ લાગળી સમચારસા ” ચૂના અને પંતરની બાંધેલી એક ઘણી જ મજબુત જગ્યા છે. તે સમચારસ મજબુત જગ્યાની નીચે અને ટેકરીનાં કિતરમાં ભત્રાસ્પે પોતાનું રાજ મુકવા માટે દખ્ખું બાંધેલું છે. ” ત્યારે સવાલ પૂછી શકાય કે ભત્રાસ્પે પોતાનાં રાજ મુકવા માટેની જગ્યા ટેકરીનાં કિતરમાં શું કામ બાંધી દૂરો ? અને તેની ઉપર વળી આવી સંજીન મજબુત જગ્યા કોકાની નહર અને ધ્યાન ચુકાવા કંઈ બાંધી દૂરો ? કેટલાક દુર અદેશો આ બાબત એવો ખોલારો કરે છે, કે મજબુર દખ્ખામાં ભત્રાસ્પનાં રાજને મુકવામાં આવ્યું હતું એટલું જ નહીં, પણ તે દખ્ખાની અદર કોઇ ખીજ એલાહેદી છુપી જગ્યાએ ઝરતોસ્તી દીનની આખાં મેઘતેબર સાહિત્યની કેતાબો અને જૂની તવારીખને લગતી કેતાબો અને વળી તે સાથે ભત્રાસ્પે પોતે લખેલી જ્યોતિષ વિદ્યાને લગતી તેમજ તે અમાનામાં જર્ણીયંદી ખીજ અનેક વિદ્યાઓની કેતાબો જાળવી રાખવામાં આવી હોવી જોઈએ. જ્યોતિષ જ્ઞાનના બધે ચોક્કસ અવગતો કાદી ચોક્કસ અમાના સુધી મજબુર કેતાબોના સંગ્રહને જાળવી રાખવા માટે કોઇ વિજ્ઞાની રીત પ્રમાણેની ગોઠવણ ત્યાં કરી રાખેલી હોવી જોઈએ. અમારું નાકેસ મત એ છે, કે જે આવેલા પયગમ્બર સાહેબના અદવાલની અને ઝરતોસ્તી મજદયસ્તી દીનનાં સાહિત્યની ખરી દક્ષીકત ભવિષ્યમાં મળવા પામે તો કેટલી નહિ પણ ભત્રાસ્પ દક્ષીમનાં દખ્ખાવાળી જગ્યાનાં ખંડિયરોમાંથી જ મળી આવશે.

પયગમ્બર સાહેબની જન્મભૂમિની, તેવજ સાહેબની દયાતાના અમાનાની અને તેવજે ફેલાવેલા ફાર્શી શોધખોળ ચક્રવર્તી લાયક ખીજ જગ્યા બહુ શોધર છે, જ્યાં “ નકચદાર ” નું સર્વથી

પુરાણ આતરાકદેદ હતું તેમજ “ મેદર બર્જીન ” નામનાં વગર કોકીએ રાશને રહેતા પયગમ્બર સાહેબે પોતાના થર્મના મેઘતેબર તરીકે પાદસાદ ગુસ્તાસ્પને બેઠ આવેલા આતરાને તેજ શોધરમાં બાદીનશીન કરવામાં આવ્યા હતા. બહુખાંજર ઝરતોસ્તી મજદયસ્તી દીન પહેલીવાર દેવાજ પામી હતી. અને ત્યાં પાદસાદ ગુસ્તાસ્પ અને તેનાં આખાં કુટુંબ ઝરતોસ્તી મજદયસ્તી દીનનો સ્વીકાર કર્યો હતો. પુરાણ બહુખાંજરમાં મોટાં મોટાં ભાગ હાલ વસાયેલા છે બાકીના ત્રણ ભાગ વધરાન પડેલા છે. એ વધરાન પડેલા ભાગમાં એકકામ કરી શોધખોળ ચલાવવાથી પયગમ્બર સાહેબના અમાના અને જન્મભૂમિ તેમજ તેવજના બહુબળ ઉપર કાંઈ વધારે અજવાળું પડવાની આશા રહે છે. યુરોપ કે અમેરિકાનો કોઇપણ મુસાફર બહુખાંજર ખંડિયરો તપાસવા આવ્યા હોય એવું આપણે જાણતા નથી. બહુખાંજર ખંડિયરો હજી તપાસવા વગરનાં પડેલાં છે.

પયગમ્બર સાહેબની જન્મભૂમિ.

પારસી દેવાયતો પ્રમાણે પયગમ્બર ઝરતોસ્ત સાહેબની જન્મભૂમિ “ રય ” નામની જગ્યા કહેવાય છે. પણ આજે તો “ રય ” એક મોઠા ઈલાકાનું નામ છે. તેનાં મુખ્ય શહેરનું નામ વ્દના વખતમાં ક્દાય “ રય ” હોય અને ત્યાં પયગમ્બર સાહેબનો જન્મ થયો હોય. વંદીદાદની પહેલી પર્ગદમાં નાની મોટી સોળ જગ્યાઓનાં નામ આપેલાં છે તેમાં “ રય ” બારમી જગ્યા જે લખાયેલી છે તેને પાછળથી “ રય ” નામ મળેલું જણાય છે. ઝીક ભોપામાં એને (Rihagah) લખેલું છે. પણ જેમ ચક્રવર્તી જગ્યા “ વર્દન ” વિષે વંદીદાદમાં વધારે ખુલાસો આપવામાં આવ્યો છે, કે ત્યાં ફરીદુનો જન્મ થયો હતો તેમ આ “ રય ” (રય) વિષે ખુલાસો આવતો નથી કે તેમાં પયગમ્બર ઝરતોસ્ત સાહેબનો જન્મ થયો હતો. જે વંદીદાદમાં લખાયેલું મળી આવતે કે “ રય ” માં ઝરતોસ્ત સાહેબનો જન્મ થયો હતો તો પછી જન્મભૂમિના ચોક્કસપણેના કોઈ શક રહેતો નહિ. જૂના વખતમાં “ રય ” નો ઇલાકો એટલો મોટો હતો કે તે અધે બેજા, બહુખાંજર અને વાખાનના ઇલાકાઓ પણ સમાઈ જાય છે. એ ઇલાકાના ચિરંતાર વિષે લખતાં એક લખનાર કહે છે કે ત્યાં ૮૦ લાખ વર હતાં.

વળી એ ઇલાકા ઉપર અનેકવાર બરાનક સફાઈમાંની અને ધરતીકંપની આફતો આવેલી છે. કહેવામાં આવ્યું છે કે અંગ્રેજીઆનના ફિરાદ દરમ્યાન સાહેબાદાઓ, સરદારો, શ્રીમતો અને બીનાં મેળાતેબર માલસો લગભગ સંત લાખની સંખ્યામાં માર્યા ગયા હતા. અમીર તથામુંદ લંબના ફાત્તખાનમાં સફાઈથી ને ખરાબો થઈ હતી તે પછી રૂપનો ઇલાકા આગળ આખાદી મેળવી શક્યા નથી. રૂપના ઇલાકાનું મોટું રોડેર આજે તહેસાન છે, જે આગલા વખતમાં માવ એક ગામકું હતું. જ્યારે આજે મોટા ઇલાકાનું નામ “ રૂ ” હતું ત્યારે તે ઇલાકામાંની કઈ જગ્યા પથ્થર અથવા સાદેબની જગ્યાએ હતી ને કહેતું ખરેખર મુશ્કેલ છે પણ “ રોયોઈલાએ અઈરાન ” નામનું પહાડવડી પુસ્તક એ આગળ ઉપર કાંઈક અજવાળું પાડે છે. ત્યાં “ આમુઈ ” નામનાં રોડરને ડરતોરાનાં રોડર તરીકે જણાવેલું છે, અને એ “ આમુઈ ” તે “ રૂ ” ના સુલકની નજીકમાં આવેલું “ આમુઈ ” રોડર હોયું જોઈએ ત્યારે આ ઉપરથી દીશે છે એ વખતું રોડર “ રૂ ” પ્રજામાં આવેલું “ આમુઈ ” રોડર હોયું જોઈએ.

વળી કેટલાંક પહાડવડી પુસ્તકો પ્રમાણે પરમખર સાદેબનો જન્મ મિદિયામાં આડર બાચનનાં મુલ્કમાં થયો હતો. તેમને કોઈ પહાડવડી પુસ્તક “ રૂ ” અથવા “ રૂ ” ને એવજણ સાદેબની જન્મભૂમિ જણાવે છે. આ દોરદેર જગ્યાનો ખુલાસો એક લખનાર એમ જણાવે છે “ રૂ ” રોડર એવજણનાં માતાનું વતન હતું, જ્યારે આડર બાચનનાં એવજણનાં બાપનું ઘર આવ્યું હતું તેથી એવજણને અપારનવાર એ બેટું રોડરના જણાવ્યા છે. કેટલાંક ફારસી લખનારા આજણ મહાન પથ્થરખર સાદેબને “ હકીમ હોઈરતે બહાઈ ” કહી ગયા છે, અને તેઓની પુઠે ચાલી ફરિશતા એક લખનાર તેવજણને Bactrian sand જેટલે એકદી-યાદો કાઢી પુરૂષ કહી ગયા છે. પણ એ નામ બહાઈમાં મહેતવહેલી ડરતોરાની માસદવરની દીન રેવાળ પામી હતી તે ઉપરથી પણ કદાચ આજણમાં આવ્યું હોય. તેમજ વળી અમેએ લખ્યું છે કે રૂનાં ઇલાકામાં બહાઈનો ઇલાકો પણ સમાઈ ગયો હતો, તો આ વિચાર પણ નાપાદાર નહીં કહેવાય. પથ્થર અથવા બહાઈના વતનદાર દોષ, વળી બીજાના એવજણને “ બહાઈ ” જેટલે બહાઈશાનના વતનદાર કહી

ગયા છે. જે વિચારમાં પણ કોઈ વતનદાર દોષ એમ લાગે છે, કહેલું “ મેદર બર્ગીન ” નામનો વખર કાઢીએ બજતો આવરા, મોટા તરફથી લાવેલી પોતાની દીનના મેળાએકા તરીકે પાદરમાં સુસ્તારપને બેઠા આવ્યો હતો તે પાદરમાં વિચારને ટેકો આપે છે. આ બાબત મોટાસાવાર અને આવજ આપી છે, જેથી ફારસી વાંચનારાઓને તે ઉપર વિચાર કરવાને બની આવરા.

આ લુદા લુદા વિચારો ઉપરથી અમે સાર એ-એ ડિયે કે આજણ પાક પથ્થરખર ડરતોરા સાહેબનો જન્મ “ રૂ ” ના મોટા ઇલાકામાં આવેલા બહાઈશાનનાં પ્રાન્તમાં અથવા તે પ્રાન્તનાં મુખ્ય રોડરમાં થયેલો હોય જોઈએ અને ત્યાંથી બહાઈમાં પાદરમાં સુસ્તારપ આગળ આપી પોતાની લાવેલી દીન ડાદેર શીખી હોવી જોઈએ.....”

ચિત્રમય જગત.

માસિક.

સંપાદક-ગુલશનકર જૈસીસંકર ચારિક, વાર્ષિક લગભગ એક કાગળ રૂ. ૩-૮-૦ અને આઈષિપર રૂ. ૫-૮-૦.

પુના ચિત્રશાળા તરફથી બહાર પડતું આ માસિક એક વર્ષ પુરું કરી રહ્યું છે. આ માસિકની સરખાત વખતે હમે પોતે સંકાશીત હતા, છતાં હમે જોઈ અને લખીને ખુશ છીએ કે આ માસિક લગભગ પગલર થયું છે અને તે પોતાનું કાર્ય સફાઈથી પાર પાડ્યું જાય છે. નરાં વર્ષનો અરજાનનો એક ચિત્રોચ્છત બહાર પડ્યા છે. તેમાંના હમે મનન કરવાજોઈ છે. વાર્ષિક વાંચનોથી નિરાળું રહેલું આ માસિક ધીમે ધીમે પોતાના ઉમદા લેખોને ઉત્તમ ચિત્રોથી લોહપ્રિયતા મેળવ્યું જાય છે તે માટે હમે સંપાદકને તેમજ પ્રવરતાવનારાઓને ખરાં જગરની ખુબારકાયાદી આપીશું. આ માસિકમાં આવતાં ચિત્રો આપવાનું ચિત્રશાળા પ્રેસનેજ પાથરે, બીજી વ્યક્તિએ તેમ કરવા છતાં હાલના સમય તેવાં

હારીને બાનુએ બેસવા વિના છુટકન રહે નહિ. આ ખાસ અંકમાં ઘણા વિષયો વાંચવાએજ છે પણ શુભરાતી...આહ, બધા ભાઈ યાજ્ઞિક, શુદ્ધ સંસ્કૃત-મય શુભરાતીના મોઝા વખાણનાર જણાય છે. પારસીઓને પણ બાપા રસમય થઈ પડે તેવી રાખવામાં કાંઈ અડચણ છે, બીરાદર ?

ભાઈ કે કસાઈ ?

અખનાર-મી. બહુમનજી ન. કાબરાજી.

પ્રગટ કરનાર-મી. દીનશાહ એ. કરકરીઆ.

પારસી નવલ કથાકારોમાં જાણીતા લેખક મી. બહુમનજી ન. કાબરાજીની રસીકી કલમથી લાગેજ કેઈ શુભરાતી વાંચક અનુભવ દરો. મી. કાબરાજીનું બહાર પડેલું આ નવું પુસ્તક એક નાનકડું પણ દીસકરા વર્ણમાં વિદેશીયું છે. આ વાર્તા આગળ “પારસી” પેપર માટે લખવામાં આવી હતી. આ વાર્તામાં એક ઘાતકી જીગરનો ભાઈ પોતાના નાના-ભાઈ પર તેની થોડીક બૂલો માટે સાંગ દીલ બની, કેવો નાતરસ વેરી થઈ જાય છે તે અંગ્રેજી રીને બતાવવામાં આવ્યું છે. તેમજ તે નાનો ભાઈ કે જે જુગાર અને બદ્દેલીમાંજ કપરો હતો તે એક બહી અને નિર્દોષ નારના સમાગમમાં આવતાં કેવો ભયો બની જઈ પોતાની લગાઈનો સુવાસ ચોમેર પંચરાવે છે તેનું દ્રષ્ટાંત પણ મનન કરવા લેજ છે. વાર્તામાં અહીં તહીં થોડીક ભૂલો નજરે આવે છે પણ બહુમનજી બાની કલમમાં એક ભાવનું એવું જાણું છે કે જે વાંચક વર્ગને સહેલથી પોતાની સાથે ઉકે ના ઉછા સુધી ખેંચી જવાની શક્તિ ધરાવે છે. બધાજ લેખકોમાં આવી હિતમં શક્તિ હોતી નથી. આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના જાણીતા લેખક અને અલ્પારસી મી. રસમ મચાનીએ લખી તેને પુરોતો ઈતસાદ આપ્યો છે. મી. કાબરાજી જેવા લેખકને બહારની પ્રસ્તાવનાઓની જરૂર નથી મગર તેમાં ખેડું શું છે તે હમો સમજ શકતા નથી. બીજા લેખકો પુસ્તકનું અપસૂપાત અવલોકન કરે તે હમો અવાકાતદાયક લેખક છીએ, મી. બહુમન-

નજીના અનેક પુસ્તકોથી તદન જાણીત હોયું અપ રેટ રજાઈલતું આ પુસ્તક તૈયાર થયેલું છે અને ખાસ કરીને લેવા એક કાગળ પર છપાયેલું છે. જાણીતા પારસી મેકમીલન મી. દીનશાહ કરકરીયા કેવો હમો રેટ ધરાવે છે તેની અચૂક સાબિતી આ પુસ્તક આપે છે. આ આદના કઠારોમાં મી. દીનશાહ કરકરીયાના સાદસ બાપે હમો પુરતું બાકી સુકયા છીએ. ખરેખર એ બાપ જણાવે છે તેમ પૈસા કમાવાની નેમથી આ કામ તેમણે કયું છેજ નહિ. પૈસા કમાવાની જાણ તો કરતાં પળલીશરને આવા મોઝા ખરચની જરૂર જણાય જ નહિ. જાહેરખબરનો પણ છબરડો કરવામાં આવ્યો નથી. ફક્ત થોડીક જાણત્રીની જાહેરખબરો દાખલ કરી છે પણ તે બે કલરમાં છાપી ચોર સુંદર બનાવી છે. નાહકના ખીચડા કરતાં આવી ચુંટણી બહુ જ પસંદ કરવાલેજ છે. મી. કરકરીયાએ તો ગોયા પુસ્તકો પ્રગટ કરવાના જ સહાસમાં હાલને કાજ ડીપલાયું છે એટલે અલખત એ લાઇન એવો ભાઇને પોશાતી તો હોવી જ જોઈએ. હમો તેમને દરેક ફોલ્ડ ઇલાકાતો એવાં અનેક પુસ્તકો પ્રગટ કરવા બાબરાજી યાઓ એવું ઇચ્છીશું.

નડીયાદ હિંદુ અનાયાશ્રમ.

તા. ૧-૮-૧૪ થી ૩૧-૭-૧૫ સુધી.

નડીયાદ હિંદુ અનાયાશ્રમની કમીટીએ બસે પાનાનો વાર્ષિક રીપોર્ટ પ્રગટ કર્યો છે જે આજ કેટલાક દીવસ થયાનો હમોની ટેબલ પર પડેલો છે. આ અનાયાશ્રમ જાહુ સાઈ કામ કરતું જણાય છે અને ગરીબ હિંદુ અનાય બાળકો માટે તે આશીરવાદ સમાન થઈ પડ્યું છે. સુધારક વધારાના રોહ સાથે આ ખાતું કામ કયું જાય છે અને તેના કાર્યવાહકો તેને નમુનેદાર કરવા અચ્છો ચાહુ પ્રયાસ કરે છે તે ખરેખર ખુશ થવા લેજ છે. હમોને સમજ પડતી નથી કે આ ખાતું પૈસાની તગી ભોજવે છે છતાં બસે પાનાનો મોટો રીપોર્ટ છપાવી તેમાં સાત સાત આઈ પેપર પરનાં ચિત્રો સુધી મોઝા ખરચમાં ઉતરવાનું શા કારણે સલાહકારક જણાયું દરો ? આ નમુનેદાર ખાતાં તરફ શ્રીમંત નર નારીઓનું લક્ષ ખેંચવાની હમો જરૂર જોઈએ છીએ.

“ મણીપુરના મહારાજ. ”

(હિંદુ રાજ્યસ્તાનનો જુનો રંગ.)

(નવસકથા.)

લખનાર:—કવિ ભવાનીશંકર નરસિંહરામ.

(ડીસેંબરના અંકથી આરંભ.)

આ સમયમાં આંદોની પૂર પ્રદાશમાં ખીલી હતી. તેના કેપેરી પ્રદાશથી શ્વેત અગાશીની શ્વેત ભૂમિ ચુકમક થતાં આંદોનાં પતરાંની માફક પ્રકાશી રહી હતી. પવન પળુ સુગંધ યુક્ત હતો, અને મધુર ભૂતિઓના મધુર સ્વરોથી તરણ પુરણું મન લજવારને માટે થોડું ઘણું શાંત થઈ હતું. શાંત મને કરીને સુંદર ગીત સ્વરે સાંભળવાની તેણે કોશિશ કરી. એ ગીત—વાજાંત્રોની સાથે સંગીત વિદ્યાના તાન સરમાં નીચે પ્રમાણે સંભળાયા. એ ગીતો કાઠક સ્ત્રી ગવાવતી હતી, અને રોજે મળાને બીજી સ્ત્રીઓ તેની કડીઓ ઝીલતી હતી. આજના મહેલ સંતુ ટાંણે, હાથમાં ધરીને કિશ્વાના સરદારની કુંવરી, રાજ્યકન્યાને બીજી હિતમ રજપૂત કન્યાઓએ રજનીનું નાગરણ કરવાની ગોઠવણ રચી હતી. તે ગોઠવણ પ્રમાણે સ્ત્રીઓનું ગીત મંડળ એકઠું મળીને આ પ્રમાણે ગીતો ગાતું હતું.

(ગીત ૧ છંદ)

અલી હારે, ઋતુ રમવાતણી.

આ એલી મળી રહી અસાકતી. અલીદરિ—

ઋતુ રમવા તણી.

તું ને તમે તાતો તાપ, બહુ બાધ,
જપ મોર અપૈયા જાપ, રે ઋતુ રમવા તણી.

(ગીત ૨ છંદ)

મોહિની ! સેના ચડી છે આજે મેહની.
દૈયું હેરે આકાશની આરે હાથણી—

ઋતુ રમવા તણી.

મેહને મનાવાને જાપ મોહિની,
પ્રિતે પાણી ભરીને જાપ પાંખણી. ઋતુ રમવાતણી.
મેહની છતા ઘટાપી આ મેહનીરે,
એની શોભા લોભાપ એવી બની. ઋતુ રમવાતણી.

(ગીત ૩ છંદ)

આલી આજે રે, સૈયર વાદળ શોભે,
દામની દમકે રે, શશિ ફરતો થોભે,
ધરણી ધમકે રે, સોક લાખો લોભે,
સરસ રચના શોભે, છુલ્લરી ધમકે ઘણી,

ઋતુ રમવા તણી.

ગડગાજે રે, પડે ઝરમર પાણી.

રમણી રાજે રે, રસીલી નિજળી રાણી;

ફેલી કાજે રે, આવી રચના આણી,

જનમન રંગમ જાણી, આશપુરી આપણી.

ઋતુ રમવા તણી.

ગીત ગાનારીઓ ગીત ગાવાના શ્રમે કરીને
 શ્રમીત થઇ હોય એમ જણાયું. વાંછું ચો વાંછતાં
 બંધ પડ્યા. ગીતના મધુરા અવાજે સંભળીતાં બંધ
 થયા ને તેને કેકાણે હાસ્યવિનોદ ને રોગ દૂષ્પાંક-
 રતી કરતી સુંદરીઓ હાથની અરસપરસ તાળીઓ
 આપતી વાત રસપર ચઢી; પણ એ સધાજારજની
 ના રાગ રંગને રસ રાજકન્યાને નહોતો. તે ઉદા-
 શીનતામાં હુખી ગઇ હતી, અને તેથી કપાળ ઉપર
 હાથ દબને એક ખુણામાં ઢાળેલા સુખાસનપર સ્થાન
 મુખ કરીને બેઠી હતી. તેને વાછું ત્ર વળકવાતું
 મન નહોતું, ગીત ગાવાની રૂચી નહોતી, પ્રુદી
 ફરવાતું મન નહતું, વાત-વિનોદ કરવાની ઇચ્છા
 નહોતી, એકાંતમાં રહેવાની આતુરતા રાખતી,
 તે છતાં તેની સખીઓના આગ્રહને-ઇંચાને વશ
 થઇને આ ગીત મંડળમાં આવી બેઠી હતી. નેને
 મનાવવાને-મનાવીને મનતું દરદ જાણવાને તેની
 રેવણીઓએ મહામહા મહેનત કરી, પણ
 તણું મનના અસલ સંકટની વાતો મનમાં જ
 રાખી. શરીરની અસુખાકારી બતાવીને તેણે
 પ્રેમ દરદપર પ્રકાશ પડવા ન દીધો. તેન અંતર
 રોગ થયો હતો; અને એ રોગ તે જાણતી
 પણ હતી. તેની અશાંતિથી તે અગ્નિ નહોતી.
 તેના મનમાં પ્રેમાગ્નિ પ્રકટ થી હતો. તરૂણ-
 યોદ્ધાની સુંદર મુર્તિની છાપે કરીને તેનું હૃદય
 જલકાઇ ગયું હતું. તેના હૃદયમાં અવર પ્રેમનો
 અવકાશ નહોતો. એ સધળું પૂર્વાથમના સંસ્કાર-
 ત્વું પરિણામ આવે હતું. એ પરિણામ જોજવ-
 વાને પરમશ્રધ્ધાવંત પૂતળી પ્રયત્નમાં હતી. એ
 પ્રયત્નની ધમારત ચણતાં તેને જે કાંઈ આનંદ
 થતો, તે અનંદને વદને બીજો આનંદ લેવાની
 તેની આકાંક્ષા નહોતી. તે પ્રેમનિશામાં પડી
 સુકી હતી. તેના ઘેનમાં તે અંધી ઉઘળી, અર-
 થી જાગતી હતી. તે રિધતિ તજવાને તેની
 ઇચ્છા નહોતી, તેથી પોતાની સખીઓને તેમની
 મજામાં પડવા દબને પોતે પ્રેમનિશામાં

પરમાનંદ પામતી સુખાસનમાં શાંત પડી હતી.
 સખીઓની વાતો સંભળતી હવે બંધ પડી.
 રંગમહેલની રૂપસુંદરીઓ રજનીની રમત ચમ-
 તનું મુખ મ્હાણીને નિંદ્રામાં લસડાતી પોતપો-
 તાના સ્થાનકને વિષે વિરામ પામવાને. સાલી
 ગઇ, એટલે આગળની માફક સર્વ સ્થળે શાંતિ
 પ્રસારણી.

તરૂણયોધાના કાનમાં હજુ સુધી
 રૂપસુંદરીઓના ગાયનના, જણજણાટ થતા
 હતા. તે જણજણાટમાં પોતાનું સંઘળું જાન
 વિરમણું થયું હતું. મિનારાવાળી મુર્તિના સ્મરણું
 મુખ આગળ બીજાં સઘળાં મુખ તેને સ્વપ્ન-
 વદ લાગતાં હતાં. એવી મનહરણ મુર્તિની પ્રત્ય-
 ક્ષ જાંખી તો ન થઇ પણ તે રૂપસુંદરીના મીઠા
 સ્વરાનું પાન તો કરી શક્યો. તે મુખાપાનથી
 તેની આંખો ચમકવા લાગી. તેનું મન શાંતિ
 પામ્યું અને ઉછળતું હૃદય ઘણે અંશે ઠરી ગયું.
 તે હવે કાંઈક આશામાં-કાંઈક નિશામાં અગાશી-
 પરથી શ્રમીત થયેલાં માણસની માફક હજવે
 પગે ઉઠ્યો ને મિનારાવાળે સાંકડે માર્ગે ચઢને
 પોતાના દિવાનખાનામાં દાખલ થયો. ત્યાં પીત-
 જની દીવીઓમાં ઝગઝગ દીવા બળતા હતા.
 દિવાનખાનાની બીંતોપર પૂર્વગતી પ્રમાણે
 પરાક્રમી પુરોશનાં ચિત્રો દેખાતાં હતાં. આ
 ચિત્રો તે ચિત્રોજ હતાં. તેમની સમક્ષ-તેમની
 સાક્ષી વચ્ચે પ્રેમની આજ રમતાં તેના મનમાં
 એવીની કે એવજની કાંઈક ન દીસી, કારણ કે
 તરૂણ પુરુષ જાણતો હતો કે, ચિત્રો તો કાગળને
 રંગ બેરંગી શાદીથી ચિત્રેલાં ચિત્રોજ છે. હવે
 તે પોતાને માટે જિજ્ઞાસી સંપેદાં જિજ્ઞાસામાં
 નિરાશાભરે પડ્યો ને અંરધો ઉઘતો, ને અંરધો
 જાગતો. મિનારાવાળી મુર્તિના ધ્યાનને ત્રણ
 વશ રૂચે તેનાંજ સ્વપ્ન નિહાળતો તે બર ઉ-
 થમાં પડ્યો. પ્રેમનિશાનું કેવું પરિણામ છે ?

પ્રકરણ ૧૯ મું.

“ પ્રેમ મસ્ત પદ્મણિ. ”

પ્રભાત યયું. પચરંગી પંખિયો વૃક્ષગચોની ટંગણી ટોચ ત્યાંથીલા માળમાંથી. પાંખો ટકાવતાં પોતપોતાનું ઉદર પોપણ કરવાને-ચારે શોધી લાવવાને ચારે દિશા બહુ ધ્યાનસારે હિલકા લાગ્યાં. નિર્દોષ પશુઓ ઉંચા તરવરથી જવાએનાં રાતમાં રમતાં-જેલ કરતાં-નાચતાં કુદતાં આમતેમ રજગવા લાગ્યાં. હિંસક પ્રાણિયો હિંસા કરવાને માટે ને નિર્દોષ પશુ-પંખિઓને પોતાની ભાગમાં ફસાવવાને હિંકમત કરવાના પ્રયત્નમાં પડ્યાં. પશુ પંખિ કરતાં ઉંચી પુલિના પ્રાણી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલાં મનુષ્યો મોઢ નિદ્રામાંથી નળગત ધબને અનેક પ્રકારના પ્રપંચમાં પડ્યાં. સુષોદ્ધ થયો. સર્વજગતના શાશ્વત પ્રકટ ભગવાન સવિતા નારાયણે દર્શન દીધાં. એટલામાં આખી રાત્રીમાં-પ્રેમનિશામાં ગજગં ખાઈને પ્રેમરસનું અમૃતસમાન પાન કરીને શાંતિસુખ પામેલો. તરૂણ શેઠેશ નિહાં નામાંથી આજસ મરડતો મરડતો નળગત થયો. આખી રાત્રીના ઉગ્ગરાને લીધે મનમાં ચપેલી ન્હાના પ્રકારની ઉચલપાથકને લીધે સુસ્ત થયેલો સિદ્ધ પુરૂષ આંખો ચોમતો, બગાસાંપર બગાસાં ખાતો. ઝડપથી બેઠો થયો ને પ્રત્યક્ષ ભગવાનને માંયું નમાવી, હસ્ત બેઠીને પ્રસન્ન થયો. જરાવારમાં શાયકર્મ કરી લીધું ને સ્નાન પૂજા વિગેરે નિત્યકર્મમાં વૃત્તિ લગાડી દીધી. રજપૂત સિપાહીઓ શાંત ધર્મને અનુસરીને પૈદિક કર્મ પર આસ્તા રાખે છે, એવી આસ્તા આપણા તરૂણ પુરૂષમાં પછુ હતી, એટલામાં કેટલાક મિત્રો સાથે સાલાદાર સ્વાર ને તીરંદાઝ સાહેબ આવી પહોંચ્યા, ને તરૂણ પુરૂષ સાથે નવા મિત્રોની મુલા-

કાત કરાવીને પ્રભાતના રામરામ કીધા. રામરામ કરવાની રૂઢિ રજપૂતોની અંદર સાધારણ છે. ધડી બે ધડી ગેહા. હોકાપાણી ગડગડાવ્યા, અને એવી રીતે થીજ કેટલીક અરસપંસની સરભરા થઈ રહી, એટલે સર્વે મિત્રમંડળી “ પ્રેમ મસ્ત પદ્મણિ ” નાં દર્શન કરવાને માટે તેની પ્રખ્યાત પર્યુકુટી બજી સિંચાવ્યા.

“ પ્રેમ મસ્ત પદ્મણિ ” ની પર્યુકુટી કિઝાના લોકાના મનથી પવિત્ર ને પ્રસિદ્ધ સ્થળ હતું. કિલ્લામાંજ નહિ પણ તેની આસપાસના પ્રદેશમાં આ યોગમાયાનું મોઢું નામ ને મોટી માનતા હતી, તેની પર્યુકુટી કિઝાની નજીક નદી પાસેની ઉંચી ટેકરી પર આવેલી હતી. એ ટેકરીની આસપાસ ધારી ઝાડી હતી, અને એ ઝાડીમાં કિલકિલાટ કરતાં પંખિઓના અવાજો ઝુંપડીમાં બેઠાં બેઠાં સાંભળતા હતા. ઝુંપડીની ચારે કાર મોઢું મેદાન આવેલું હતું, અને એ મેદાનમાં સુગંધિદાર પુષ્પોના રોપા રોપેલા હોવાથી ત્યાંની હવા રાત્રી દિવસ બહેકી રહેતી હતી. નદિના એકસરખા પ્રવાહને બળબળ થતો અવાજ કાનને મધુર લાગતો હતો, અને હરણાં તથા સસલાં આદિ પશુઓ અહિં તહિં ટેકરીને નિર્ભયતાથી જોલ કરતાં નજરે પડતાં હતાં. મોર, મેના ને પોપટોની ન્હાની ન્હાની ટોળીઓ ચોતાની બાયામાં ચીતો લલકારતી અહિં તહિં સ્વેચ્છાનું સાર ઉડતી હતી, અને ઉદારીનતામાં પડેલાં મનુષ્યોને ધ્રુવરની ઐશ્વર્યતાનું જ્ઞાન કરાવીને આનંદ આપતી હતી. આવા અદ્ભુત દેખાવથી તરૂણ ચેદાને પરમાનંદ પ્રાપ્ત થયો ને ઝુંપડીમાં પ્રવેશ કરીને શાંતિ પામ્યો. ઝુંપડીમાં ખરું જોતાં આનંદ છુપાઈ રહ્યો હતો. એ સંધ્યા. પ્રતાપ પ્રેમ મસ્ત પદ્મણિના તપનો હતો. તેની આંખી કરતાં જમે તેવાં પાપી જનનાં પાપકર્મ. બળી જતાં ને તે મનુષ્ય જગમાં પાવન થતો હતો.

દેવીની ઉમર સાઠેક વર્ષની હશે એવું અ-
નુમાન જોતાં તે તથા હવું. તેનો દેખાવ પ્રચંડ,
ગંભીર મુખમુદ્રા ને તેના મ્હોઠાપર અહોનિશ
અહોનંદની છાપ પડી રહેતી હતી. માથાના
વાળ છુટા હતાં; અને શરીરપર ભગવાનગંની ઠેક
પગની પાની સુધી પહોંચે એવી 'કંકની' પહેરી
હતી. આખો દિવસ તે પ્રભુ પ્રાર્થનામાં રહેતી
અને આ જગતની અસાર વાતો સાંભળવામાં
અભાવ રાખતી હતી. પ્રભુ પ્રાર્થના એજ તેનો
ખોરાક, એજ તેનું જીવન એજ તેનું સાધન અને
એજ તેનો રાત્રી-દિવસનો ઉદ્યોગ હતો. તે જાતે
હિંચકુળની ક્ષત્રીયાણી હતી, અને પોતાના પતિના
પરશ્વેક વાસ પછી, વૈરાગ્યવૃત્તિ ધારણ કરીને
આ શાંત-વૈરાગ્ય દશા પામી હતી. સ્વામિ
પાછળ સતિ ચલા કરતાં, તેના ગુણકથનનું
સ્મરણ કરીને પ્રભુ પ્રાર્થનામાં જીંદગી ગાળવાનું
કામ પરમ પવિત્ર ને પતિવ્રતાને ઉચે પદે
પહોંચાડે એવું પુણ્યકારી છે. આ પૂણ્યમુર્તિની
જાંખી કરવાને માટે કિશ્કાના રજપૂત સિપાહીઓ
વારંમવાર જુપડીમાં આવતા, અને ભગવત
ભજનમાં ભાગ લેકેને પોતાનું ભવિષ્ય જાણ-
વાની પ્રાર્થના ભણતા હતા. આ "પ્રેમ મસ્ત
પદમણી" ની ભવિષ્યવાણી ઘણીવાર ખરી
પડતી એવું લોકોમાં મનાતું અને તેની એ
ભવિષ્યવાણી કથવાની શકિતપર ઘણા લોકોને
ભાવ-અધ્યા હતી. કેટલીકવાર સંસારના કલે-
શથી કંટાળી ગયેલા રજપૂતો નિશ્ચય પારખી-
ને તેમનો કલેશ હરતી અને કેટલીકવાર તેમ-
ની જીંદગીમાં આવી પડનારી જાનજોની અગ-
મચેતી કરીને તેમાંથી બચવાની ચેતવણી આ-
પતી હતી, તેથી લોકોમાં તેમાં મુખ્યત્વે કરીને
રજપૂત સિપાહીઓમાં આ પૂર્ણકૃત્રીની પદ્-
મણી "પરં સારી પ્રેમભક્તિ હતી. આપણા
તરૂણ પુરૂષ અને તેના સાથીઓએ જાન
આ યોગમાંયાને દંડવત પ્રણામ કીધા. તેના

જવાબમાં દેવીશ્રીએ શિશ હલાવીને જાણે આશિ-
ર્વાદ આપતી હોય, એવી રીતે એક હાથ ઉંચો
કરીને પદોણાઓને આવકાર આપ્યો.

જુપડીની રચના સાદી હતી. સ્વચ્છ માટીની
બાંતપર રાંમાંચણ અને મહાભારતનાં મનન
કરવા યોગ્ય મહા વાક્યો મોટા મોટા અક્ષરોથી
જોળજોળ લીપીમાં લખેલા હતા. મોંઘપર તરૂ-
ઓની જાંલો અને મુગચર્મ પાથરેલાં હતાં,
જેપર બેસીને તરૂણ ચોધેલાં આનંદ પામ્યો.
જાણે તે એકાદ તપોવનમાં આવેલો હોય, એવું
તેણે જાણ્યું અને દેવીશ્રીના તપના તાપથી તે
દ્વાપરને રોક થયો હોય, તેની વિદ્યારૂપક ઇદ્રિ-
યો, શીતળતા પામી હોય; એવી સ્થિતિમાં તે
આવી પડ્યો. દેવીશ્રીના હાથમાં એકતારો તંત્રુ-
રો હતો. તેના તાર ચલાવીને પોતાના પીઠે જે
પરિવ્રજ્ય તેના પ્રેમ ગીતો ગાવાને પ્રારંભ કીધો.
“હમતો જોગી પ્રેમકા, પ્રેમ હમારો દેય,”
“શુદ્ધિ ન પાછ પીયુકી. તમ લીન્હો ચઢ વેય.”
ન થા માહુમ કિરતમે, હમારો ખાક સારીહે.

(૨)

તન સુકી અનંદ જંગ ગયો, રંગે સૂક ભઈ. તારં
રોમ રોમ સુર ઉઠત હેં, આજત નામ તિહાર.
પીયુકા પ્રેમકા ખાસી, યહી આવાજ જરી હેં.

(૩)

દેહ સુકી પીંજરે ભઈ, રકત રહ્યો નહિ માંસ;
ખાલી જીભે રહ ગયો, વાકી બી નહિ આંસ.
અજંબ લારે ખજાર જલદી, હમારો અંત બારી હે.

(ભજન.)

(૧)

રડત રડત રસના ચક્રી, તૃષ્ણા ન રહી અખ અંગ;
તુલસી ચાતક પ્રેમકે, નિત્ય તુલન રૂચિ રંગ.
દિલોપે ખાક ઉડતી હે, મગર મુઠપર સજાઈ હે.

(૨)

એસો ખાતક પાછડું, દુર વસે વ્રજરાધ;

તરૂણ યોદ્ધાના હૃદયમાં કરૂણા ભરેલી કંપારી ન આવી, કારણ કે તે કાળનાં દેશી સંસ્થાનામાં કેદીઓની સ્થિતિ કંપાળ ને કરૂણાભરેલી રહેતી, અને દિન ઉઝે એવી સ્થિતિ જોવાની તેને ટેવ પડવાથી તેની આંખોને એવા દેખાવેથી કાંઈજ આશ્ચર્ય થાય તેમ નહોતું.

તરૂણપુરૂષે આ કોટડીમાં અનેક કેદીઓને રીજાતી સ્થિતિમાં જોયા; અને તપાસ કરતાં તેમની પાસેથી જાણી લીધું કે પોતાની સાથે " સ્વર્ગ ભુવન " ના સંગાતી તરીકે થોડા દિવસ સંગાથમાં રહ્યા હતા તે કેદીઓ આ જવતાં નહીં દારમાંથી સ્વતંત્રપણું મેળવવાને શક્તિમાન થયા હતા. ભાલાદાર સ્વારે રાની બિલાડા તરીકે ઝાળખાયેલા એકવારના કમનસીબ પ્રાણીઓ આ અંધારી ગુહાની અસ્પૃશ્ય હવામાંથી એકાદ ગુપ્ત માર્ગે યદને-ચોપ્રી-દારોની નજર સુકાવીને સ્વતંત્રપણાની સ્પૃશ્યતા લેવાને સ્વતંત્ર થયા હતા. એ તેમના પારખના બેલ યોદ્ધાઓ માન્યા.

તેઓએ હવે સદાયને માટે આ અચ્છી ઉપજાવે એવાં સ્થળને સમરામ કીધા હતા. તેમની નહાસવાની ચતુરાઈ આગળ ગમે તેવો થોડેસ્વાર નહાસી જવાને અશકત હતો. તેમની હિંમત આગળ ગમે તેવો હિંમતવાન હથિયારબંધ સિપાઈ અરે સમયે હડી જતો હતો. એ રાની લોકોની એવી ધૈર્યતા, એવી ચપળતા ને દૃઢતા જાણીને તરૂણ યોદ્ધા બહાર ભોંયરાની ઉપર આવ્યો. જાણે યમ કુતોના નિવાસ સ્થાન રૂપ પાતાળમાંથી સદાય તેજસ્વી સર્વના સોનેરી કિર્ણો પ્રકાશે છે, એવા સ્વર્ગમાં આવ્યો હોય એવો હવે તેના ભાસ થયો. ભોંયરાની અસ્પૃશ્ય હવાએ કરીને તેનું મગજ અશાંત હતું. પૃથ્વીપરની સ્વચ્છ હવા આસોઆસમાં લીધાથી પૂર્વ સ્થિતિ પ્રમાણે તેનું મન શાંત થયું. આ તકે ભાલાદાર સરદારની અને બીજા રજપૂત સિપાઈ-સરદારોની સાથે તીરંદાઝ

સ્વાર આકાશને પાતાળ એકાં કરી નાખે એવા તડાકા-ભડાકા મારતો હતો. સત્જનન પુરોની અક્ષય શુન્ય મારી જાય, એવી અને " સામ માણસોને તાવ આવે " એવી વાતો સંભળીને તેના જોડીયા મિત્રોનું હસવું થોભી રાકાતું નહોતું. તેણે આ તરફથી તરફરોને પકડી પાડવાની અનેક તદ્દબીરો જોદેર કીધી. હવામાં હથિયારો ધુમાડ્યાં. મૂંઝાના આંકડા મરડવાને જાણે કેવાંય પરાક્રમો દર્શાવવાનું તેનામાં પાણી હોય, એવા તડાકા ફડાકા માર્યા પણ " રાઈના ભાવ તો રાતે વહી ગયા હતા " અશીર્વાચી ટેં ધયેલા રજપૂતો ધોડાઓને મિથ્યા શ્રમ આપીને ટપકતા પસરેવાથી આમ તેમ અથગાઇને કિલ્લાની છાંયણીમાં આવી પહોંચ્યા. પાયદળ સિપાઈઓ પણ મોટે ક્રોટ ઉઠે એવી હાલતમાં થાકથી ટેં ધઇને પોત પોતાની કોટડીઓમાં આવીને પથારીપર લાંબા ઠાંડીઆ કરીને પડ્યા. કેદીઓ તો હાથતાળી આપીને ગયા તે ગયાજ તે છેપટના ગયા હતા. તેને પકડી પાડવાની આશા નહોતી. ફડાકા-માર સિપાઈઓએ ફેકટનાંજ શોર્સ માર્યાં હતાં, ને સરદારો નાહકના શ્રમીત થયા હતા. આવા બનાવો દેશી રાજ્યોના બંદિયુદ્ધોમાં બહુવાર બને છે અને તે વગર થોંધાટે પસાર પણ થાય છે. એટલામાં કિલ્લાના ઉંચા મિનારાના ધડિયાળમાંથી મધ્યાન કાળનું બોજન વેળા બતાવનારો ઘંટ વાગ્યો ને તેથી તરૂણ યોદ્ધા અને તેના સંગાતીઓ પોતાના ઉતારા લણી તરફ આવ્યા. તીરંદાઝના પેટમાં કુધાને લીધે હાથ હાથના ખાડા પડ્યા હતા. ને તે ખાડા પુરવાને માટે ઉતારાંપર જલદીથી પહોંચવાને માટે તેણે લાંબા લાંબા પગલાં ભર્યાં ને કાચુવારમાં તેઓ સઘળા આશ્રમસ્થાનને વિષે, પહોંચીને જઠરા-ગ્નિને તૃપ્ત કરવાની ગડબડમાં પડ્યા. જઠરાગ્નિ ! તારો સર્વદા જય હો ! "

“અરી ઓ વનિતા !”

લખનાર “ હરમીસ. ”

“ મિનાઇ મબક-મધુરિકા-ક્યાનિ કિર્તન, તથા સગન સંગિતના કર્તા. ”

વિપારી ઓ વનિતા રે, કાં છું વિખ રાખે મન ?
અરે તે વિખ રાખીને, કાં તહાર રે તાવે તન ?
કદિ તું વિખ રાખીને, ભલે કાવે જરાએ પજુ
અગન તે વિખની બળશે, નહિ કરશે ખરે છું સહન.
ભલે જો વિખ બળવાથી, છુંને જો શિખ તે આપે
આદર કંચુ ખરે તેનો, તહારા દુશુણાને કાપે !
જન્મ તે ‘ માત ’ થી લીધો, જહુ તહારે પરાયન ધર
તેના પ્રારંભનો આધાર, સદા રહેશે તહારા સર પર.
કદિ આ વિખના મૂળને, કદિ ના રોપ, સિત્તર માંહે,
હજારો હોય ઉગલાં જાહ, ઉખડે છું અગર આહે.
પ્રભુએ છુંને આપી છે, કેવી રસની ભરી કાન્તી
સોમજના કહેરને કાપી, ફેળાવી લે ખરી શાન્તિ ?
નજર દઈને “ સીતા ” ની વાદ, કરીને છું સદા તેમ ચાલ,
વળિ “ રાધા ” ના દ્રષ્ટાંતને ફરી, ફરી ફરીને ભાલ !
હજારો થુજુ આદી પુજમાં, “ નજરમાં છું સદા સાડી ”
જગતની છુંજ માયા છે, રૂઝા રૂપોની છું વાડી !

LIFE OR DEATH?

"To Be or Not to Be,—

That is the Question."

Hamlet.

(A leaf from "My Seven Years in England.")

By—Trimbakrai Jadavrai Desai, Bar-at-Law.

The quality of 'रजस्' was getting preponderance in me. 'प्रवृत्ति.' was taking the place of 'निवृत्ति.' *Physical Activity* was vying with *Mental Activity*. Up to 1895, I had been a constant reader of the *Atma-bodha*, the *Tattva-bodha*, the *Upan nishads* and the *Bhagavad-Gita*. The *Mahabakyas*, "अहं ब्रह्मास्मि" and "तत्त्वमसि" were written on my brain, and were constantly-repeated by me as the cream of the *Vedanta Philosophy*. I had also tried to realise their import as far as I could. I was, in fact, too much devoted to 'ज्ञानयोग'. Swami Shri Vivekananda, however, was exhorting me to practise 'कर्मयोग', as in ancient times Shri Krishna had exhorted Arjuna, after teaching him the whole of the *Gita*, to take up arms and fight, as it was his duty as a *Kshatriya* to do so. I now began to read almost every day the 3rd Chapter of the *Gita* on 'कर्मयोग', and became an active man—"सर्वं मुखे संजयति रजः कर्मणि भारत । ज्ञानमाहत्य तु-तनः प्रमादे संजयतु ॥" If we cannot be in 'Sattva,' it is at any

rate better to be in 'Rajas,' rather than in 'Tamas'. I, therefore, preferred to be established in *Aristotle's Golden Mean*. It was so difficult for ordinary mortals to attain the state of *Brahman* and to remain in it that I thought it far better to believe in God as ordinary people generally do, and as an *Ego* to go on with the duties before me. I also thought that the degradation of the Hindus was chiefly due to the killing out, or at any rate trying to kill out the *Ego*. The *Ego* meant consciousness, and existence. It was, in fact, the chief principle of Life. We have been constantly exhorted to do away with 'अहंकार' or *Egoism*. Quite right; but we must understand that it is because we may rise higher and higher by extending its significance till the Universal 'अहम्' in "अहं ब्रह्मास्मि" may be realised by us; and still further, on the disappearance of even that extensive "अहम्", we may ultimately merge into the *Infinite Brahman*, when perfect tranquility is established. No doubt, "अहंकार" is

a limitation and it makes us finite; but even in that finite state we have some 'life' and some consciousness present in us. Our 'अहंकार' is elevated with our elevation, and it expands with our expansion. Thus, a man, who says "अहं वैश्वरोऽस्मि" and tries to act like a *Vaishya*, aims at something higher than the man who says "अहं शूद्रोऽस्मि", and tries to act like a *Shudra*. He raises himself in moral worth and elevation of character as he says "अहं क्षत्रियोऽस्मि" and "अहं ब्राह्मणोऽस्मि", and tries to act as a true *Kshatriya*, and latterly as a true *Brahmana*. He can at this rate go on identifying himself with something still higher and nobler till he cries out "अहं ब्रह्मास्मि ॥". No doubt ultimately even this extensive self-assertion may, with advantage, merge into mere Blissful Consciousness of Universal Existence, but what I mean to say is that consciousness of one's own existence must on no account be sacrificed. A man who believes himself to be a *fool* is far better than the man who believes himself to be a *nonentity*. To be so is to be worse than a block of wood or a piece of stone. The former *positively* asserts his existence even as a *fool*, while the latter denies it altogether. No doubt it is far better to be a *wise man* than a *fool*, but it is something even to be a *fool* rather than a *nonentity*. Thus, I thought that the constant teaching of the Hindoos about destroying 'अहंकार' as a virtue,

as in 'अष्टाभिर्यस्य कृत्स्नं जगदपि तनुमिभिर्भ्रंता नाभिमानः, ' तस्मै स्मयावेशाविवर्जिताय, ' ' नि-
मेषा निरहंकारः समदुःखमुखः समी, ' अहंकार-
विमूढात्मा कर्ताहमिति मन्यते, ' ' अदहंकारमा-
श्रित्य न योस्य इतिमन्यते । मिथ्यैव व्यवसायस्ते ।
प्रकृतिर्यो नियोक्ष्याति ॥ " &c If was of
late misunderstood and misapplied by
the masses of our people. If virtue
lay in merely denying one's own in-
dividuality, why should the Vedanta
assert, finally, *The Grand Sentence*,
"अहं ब्रह्मास्मि ॥"? What does the *Great*
Shankaracharya teach us in the
following? "निषिध्य निषिकोपाधीचेति नेती
तिवाक्यतः । विद्याद्वयं महत्वाक्यमर्जित्वात्म पर-
मात्मनः " ॥ What does the great-
est of our religious teachers again
say in the following? "मनोबुद्ध-
हंकारचित्तानि नाहं न च श्रोत्रजिह्वे न च, प्राण-
नेत्रे । न वाक् पाणिपादौ न चोपस्थपादु चिदानन्द-
सुखः शिवोऽहं शिवोऽहम् ॥" He says that
he is not this, he is not that, &c., but
ends with the *Grand Finale*, as *positive-
ly* and as emphatically as he can, "I
am Shiva, I am Shiva—Whose form
is Consciousness and Blessedness"
We Hindoos of the present time,
neither thoroughly educated nor thorou-
ghly uneducated as we are, have
learnt to deny this and to deny that of
ourselves, but have not learnt to assert
what *Shri Shankaracharya* finally
asserts of himself in the boldest terms,
viz, "अहं ब्रह्मास्मि" i.e. "I am Brahman"
We want *Positiveness* rather than
Negation. I learnt to practise this
Positiveness about myself from Swami

Vivekananda, although I was not quite able to realise the *Grandeur* and *Majesty* of the *Divine Spirit* within me. Still I thought I might gradually progress towards *Life* and *Light* and *Joy* by beginning with ordinary *self-assertion*. “*सत्*” has been thus defined by Shri Shankaracharya:—

कालत्रयेऽप्यसिद्धिं तस्मिन् ॥” Our aim ought to be to become a *Salpurusha*. We must be like the *One* that existeth in all times. We must not, therefore deny our existence, and meanly and falsely say that we are *nonentities*. On the contrary, we must, like Europeans, assert ourselves and be vividly conscious of our own *individualities*. Although we may thereby make ourselves *finite* (“*परिच्छिन्न*”), it is still far better to do so than what we have been doing as a nation, by denying our existence, for the past good many

centuries. Let us regard it as a sacred religious *Duty* to learn from our *Gurus* the true meaning of “*अहं ब्रह्मास्मि*,” “*तत्त्वमसि*,” “*विश्वानंद-रूपः शिवोऽहं शिवोऽहम्*” &c. *Self-respect* has been crushed out of us by persistently identifying ourselves with *Nonentities*. *Respect yourselves and the world will respect you*. Cry out, if you can, to the top of your voices, the Grandest of all Sentences, viz. “*अहं ब्रह्मास्मि*”. *Identify yourselves with God rather than with the Devil*. Make a *Constant Practice* of it. Hark what Shri Shankaracharya Maharaja says:— “*एवं निरंतराभ्यस्ता ब्रह्मैवास्मिति भावना । हस्त्यविद्याविक्षेपान् रोगानिव रसायनम् ॥*” The *Salvation of India* lies in this “*उत्तिष्ठत, जाग्रत, प्राप्स्यवरात्रिजोषत ॥*” *Arise, awake! and stop not till the Goal is reached. Aryans! realise your God-hood or Brahman-hood!*

આસ બેઠમે છે

ગુલશનનો ૧૯૧૬નો માર્ચ અંક.

પુરેષુર તમ આપીશું.

મેનેજર-ગુલશન-નવસારી.

કર્મની કહાણી !

(એક ટુંકી વાર્તા.)

ગુલશન માટેખાસ.

આણેક જસવાળા ધીનના રેસદારમાં બાળમાંની એક ખુણામાંની ટેબલ આગળ બેસી પોતાની બાજુમાં પડેલા બ્લીરથીના સ્વાસને ટગર ટગર દીકતો હતો. તે હંડા વિચારમાં પડેલો બજાતો હતો. ધીમેથી તેણે પોતાની નજર પોતાની ટેબલ પર તેની સામે બેઠેલી સ્ત્રી તરફ ફરી. તે તો હસી હસીને પોતાના માથાની કપી જેવા દાંતો બતાવતી સમપીનતું સ્વાસ ચણીત નાજુકાધથી સીપ કરતી હતી.

‘હા હીઅર, જર, આ કાબરડાબરાંથી હું તો હવે સર્વતર કંટાળી ગયો છું... બોસ ! ટોળા ના ચંદાવ ! હું ખરું કંટાળ કે હવે એ આજુ દીક હું ખમી સકતો નથી. પાદ નાખ કે તું જો મને કમતી દરો !—પા તો એ બાજુ ટોળકડું વગાડવાની પેરવી કરતી દરો તો—’

‘હંબા !’ તે બાજુ ચીચવાહ. ‘તું શું બંકેલ તે હું સમજીત સકતી નથી ! બદા, મને કહેશે કે એ બાજુતું ટોળકડું વગાડવામાં મને શું ફાયદો છે ?’

તેનાં બવાનો ચિહ્નો ચઢી ગયા. એક પળ મુધી તેણે તેણી તરફ ટગર ટગર જોયું ને પછી ધીમેથી બોલ્યો,

‘મને તેમ માનવાને કાંઈક કારણ મળ્યું છે. મેં પોતે કાને કાન સાંભળ્યું છે—એટલે મને લાગ્યું કે રખે તું દમદા અથડાવાનો થયો. લઈ બેઠી હોય ને મને ને પેલા ને—’

‘પેલો કેણ ?’

‘કાણ વળી ? હું ને જમરોડ બોગો !’

‘તું એ મોજ મોજ શું બોલેલ તે હું મુદલ સમજતી નથી !’ તેણી તુચ્છકારથી તેના તરફ જોતી બોલી. ‘તું સારી જેઠે બણેલ કે મને ને મી. જમરોડ બોગાને ટોળે દીકું બનતું નથી. હમે એકમેક નાં હરહટાં પેરી છીએ છાં—’

‘સજેત ને રિયતી કુન્યા બદલી નાંખેલ તો પછી વારા જેવીના રાઠ બાર ?’ તે કડવાસથી બોલ્યો. ‘ધાર કે તે પોતાની મીસીસને પાછી બોલાવવા માંગતો હોય ને તેમ કરવા તે તને સારી જેવી રકમ આપે તો તું શું કરે ?’

‘પણ તેણે તેમ કીયું નથી ને ?’ તે સ્ત્રી પુકારી. તેણીના આંખોમાં ગુસ્સો હળકળી રહ્યો ને તેણીને. મુંદર ચહેરો લાલ લાલ થઈ ગયો. બારે કોપના આવેશમાં તેણી કાંઈક બોલવા જતી હતી પણ દરત ચુપ રહી. તે મંકરેબાજ હતી અને કુન્યા કેવી સફાઈથી ખવાય છે તે તે અમ્મી રીતે બંધતી હતી, ધીમેથી તેણીએ તે કારણે જણાવ્યું,

‘શુભને તું તારો મરજી મુજબ સીસામાં ઉતારવા માંગતો હોય તો તેમાં મને ક્ષમા વધી નથી !’

‘માઠ ડીઅર, તેમ કરતું તને પાલવે તેમ નથી !’ તે તુચ્છકારથી બોલ્યો. ‘સાહ, લાહેરી ના કર. આપણુ એકમેકને મારામારી કરવી તથા મનક કરવી પાળવે તેમ નથી. હું તને પૈસા આપવા ના પાડતો. નંપી પણ નકામે વખત જાય છે તે મને પાળવતો નથી. આઠ ટેલ છુ, જર, તે પોતાતું સ્વાસ પાછું બાજુએ મુકતો બોલ્યો. ‘હું તદન કંટાળી ગયો છું.’

‘પણ માર્ક ડીપર ફ્રેન્ડ, તેમાં મરિશું કમુર છે ?’ તેણીએ પ્રોત્સહ ક્રીપા, ‘પેલો’ ખુબ બોગો કેટલું જઈ મરતો નથી તેમાં હું શું કરું ?’

‘બો! એ છુટા છેડાની ક્યોઈ મટિ ત્યાં સુધી થાયવા જતાં જમાનો વહીજશે. હું ધારું છું તે સુજાવ તો તેમ કરવાની તે સહજ પથ ધર્યા રાખતો નથી.’

‘કારણ...એટલે ? તેણે પોતે શુભને ક્યું જણાવે કે—’

‘બાહ ! એક અદેખા ને ઉરકેરાયલા સખના બાલપર કેટલો મદાર બાંધી રાકાય ? તું જ વિચાર કર કે તે બે છુટા છેડા મેળવવા માંગતો હોત તો શુભ તેને છોડી ગઈ તે અડવાટ્યેજ તેમ કરી શકતો. તું જણેછ તેમ શુભે નેને જોણાવ્યું હતું કે તેણી કદીબી કોઈમાં પોતાનો બચાવ કરશે નહિ અને તે સાથે તેણી આજુ મારી સાથે ફરતી રહી હતી છતાં—’

‘તેથી શું ?’

‘તેથી એમ કે ?’ નેણે બધાં ચટાવી જણાવ્યું. ‘શાંત મને વિચાર કરનાં તેને પોતાની વાહફની બેવફાઈના કસા પુરાવા ન મળ્યા હોય. હાલની મારી ખબર મુજબ તો તે પોતાની વાહફને પાછી બાલાવવા બહુજ તકલી રહ્યો છે.’

‘તને કેણે કહ્યું ?’ તેણીએ અધીરાઈથી પુછ્યું. ‘વાય ન આપતાં તે પોતાની મૂંઝે ‘મરડતો’ તેણી વરફ ઇમરડગર જોવા લાગ્યો.

‘માણે, તને કેણે કહ્યું ?’

‘મને ફક્તમ વાહ્યાએ જણાવ્યું.’ નેણે ધીમેથી કહ્યું. ‘ગયે અડવાટ્યે તે પોતાનીને ત્યાં પેચ લેતો હતો ત્યારે તેણે પોતાની ટબજ પાસે જમરોદ અને બાતુ વજફદારને આઈસક્રીમ લેતાં જોયાં. જમરોદે ફક્તમને જોળખ્યા નહિ કેમકે તે પોઠ કરીને બેઠેલા હતો પણ—’

‘ફક્તમે શું વાત સાંભળી ?’

‘તેની વાતનો સાર એ છે કે જમરોદ પોતાની વાહફને પાછી બાલાવવા માંગે છે અને તે માટે તે કોઈબી ભોજ આપવા તૈયાર છે. બાતુ વજફદાર તેઓ બન્ને વચ્ચે મુલેહ કરાવનાર છે. તેણી શુભને સમજાવતી તેણીના ઘણીને ત્યાં લઈ જતાર છે અને તે બાલેનું વચન પણ તેણીએ જમરોદને આપ્યું છે.’

‘એમ !’ તે અદેખી સ્ત્રી ચિક્કારથી શીકડું હસી બોલી ‘ને પરથી તે ધારું કે હું તેમને જઈ મળી છું ?’

તે જવાબ દેશે. તેનો ચહેરો કાળો કણક મારી ગયો હતો. તે આમ તેમ ક્યોઈ અને પછી મક્કમ વિચાર કરી તેણી આગળ આવી તેણીનાં ખભાંપર હાથ મુકીને બોલ્યો,

‘હુક ટીબર, જર, આ કાંઈ હસવાની વાત નથી ! તું શું એટલું સમજી શકતી નથી કે પેલી કમબખ્ત બાતુ બે એકવાર શુભને મળીને તેણીને પરાવી ફુસલાવી જમરોદની મુલાકાતે લઈ ગઈ તો વરફ બા. જર શુભ તેને ત્યાં પાછી રાહ જોવા રહેશે નહિ.’

‘સમજ !’

‘એટલે હવે તારું કામ એ છે કે એ કમબખ્ત દહા શુભને મળે નહિ એવા બંદોબસ્ત કરેલા. તું સમજેછ કે ? અને બીજું એ કે બાવતા બાકવારયામાં બે તે ઘરો જાડવા થઈ નય એવા ડંપાય તારે થોજવા !’

‘પણ માણે, બે જમરોદ છુટા છેડા ફરે નહિ તો તું શુભને પરણી કેમ રાકે ? એના વાહિયાત જાણે તો તું સારી રીઠે જાણે છે, જ્યાં સુધી આખર ઈજ્જતનું થાય નહિ, ત્યાં સુધી એ કદીબી જોડે માંગે ઉતરે તેમ નથી !’

‘એમ ?’ તે છેડાબે બેસાડ્યો. ‘જેમણું ! એના મરડાટ તોડતાં વાર કેટલો ? આજ સુધી કોઈ પણ ચીજમાં હું નિષ્ફળ થયો નથી. મેં જે પણ ઇચ્છા કરી છે તે મને તુરત મળી છે તો પછી આ બાબદમાં હારી જવાનો સંભવ નથી. અત્યાર સુધી મેં પુરતી ધીરજ રાખી છે. આજ છું છ મહીના થયાં હું તમો બન્નેની પુઠે પેસાનો જબરોસું ધુમરોડો કરતો ઇમકયા ફરે છું પણ માંગે કશું વજ્યું નથી. કોઈબી કોસમે હવે શુભને હવે સુખઈથી ઉપાડી જવામાં જડાપણ છે. એનો માટી થતો હવે પુઠે લાગ્યો છે એટલે હાં રાખ્યામાં ચાલ નથી. હવે પછી તું એના ટપાક પર નજર રાખજે અને કોઈબી વખતે તારાંથી બને તેમ એને એકઠી પાડવા દેતી ના.’

‘હું ક્યાં દરકાર કરું?’ તેણી શુંગળાતી છાતીએ પુકારી પણ તેણીને યત્ન દુઃખ તેણીના ચહેરા પર પ્રગટ નહાતું હતું. પોતાનું અસહ્ય દુઃખ ખમી ન શકાવાથી તેણી ઢંઢી ને બારીએ બેઠી હતી. તે કસરેવળે તેને એક બોલ વધુ કહ્યા વગર સુપ લઈ રહેવા દીધી. તે બેઠી હતી કે તેણીએ પુરતું ઝર તે બોળા બનીમાં રેડ્યું હતું. હવે ફક્ત તેની અસર થવાની જ બાકી હતી.

પાંચેક મીનીટ પછી ગુલ બોળા તે કસરેવળ આગળ પાછી આવી ને તીખખાસથી બોલી,

‘હું મુઠ્ઠી કમખખત! હું છતી આંખે આંધળીને છતી બચ્ચલે હૈયાં સુની હોવી ભેળએ!’

‘બીસક—તું કહેછે તેમાં શક નથી!’ દીલસોળ (1) જવાબ મળ્યો.

‘તું ધરેછે તેટલી બધી તો નહિ હું!’

‘બનવાતોગ છે, પણ તારી જગ્યાએ હું હોઉં તો આતું અસહ્ય અપમાન કરી—કરીબી સાંખું નહિ!’

‘બોહ—તું તો હમેશાની જ એવી દાધા બળી રહી ગઈ. તારામાં દયા કે માયા નેવી ચીલજ નથી. હું નહિ મારતી કે—’

‘એ દયાને માયા એ તો તારો ધાણ વાજ્યો છે. હા બા, હું એવું સાંખું નહિ. હું તો ખુનનો બદલો ફાંસીયીજ લઉં. તારો સાણ મુકાદયો નવી મરમ લખને ફરેછે તો તું કા ચુકેછે? તું બલેછે કે માણેક જસાવાલાને તેં ક્યારનો લટકાવી રાખેછે?’

તે સાંભળતાં શુરસામાં ગુલનો ચહેરો લાલમ લાલ થઈ ગયો. તેણી કાંઈ જવાબ આપવા જતી હતી પણ તેને અટકાવી તે કસરેવળે કુંકાડા માર્યા,

‘તું તારા જમરોદને ઊડી આવી ત્યારે બોલી-તી કે તે તારી સામે જલદીથી છુટા ઊડાની ફર્યાદ માંડવાનો હતો. તે સળબથી મેં તને મારે ત્યાં રાખી હતી. આજે સાત સાત મહીના થઈ ગયા છે પણ ફર્યાદનું કેમણું વધી નથી. કુદરતી રીતે માણેક હવે અધીરો પડ્યો છે તેમાં તેનો વાંક નથી. કાંઈબી માણસ આઠલી દીવ સાંખી રહેજ નહિ. તારો જમરોદ હવે કાંઈ કરે તેમ લાગતું નથી એટલે હવે લટકો ફટકો કરવાનું કામ તારું જ છે!’

‘પણ હું શું કરું?’ તે સુંદરી રમસ ચઢે

પુકારી. ‘જમરોદ ફર્યાદ માંડતો નથી તેમાં મારો શું વાંક છે?’ હું તો દીવસો થયાંની તેના સોલીસીટ-રોની નોટીસની રાહ બેઠી હતી. તું બલેછે કે હમેને સખત તકરાર થઈ હતી ને માણેક ને નામે તેણે મારા પર બહોતાનો મુક્યા હતાં ને છુટા ઊડાની ફર્યાદ માંડવા નહાવ્યું હતું ત્યારે મેં કાંઈ પણ બતનો બચાવ કરવા ના પાડી હતી. અજબત હું પણ બારે શુરસામાં જોલી હતી કેમકે જર, તું બલેછે તેમ હું તમામ નિર્દોષ છું અને મુકા ઊડા મેળવવા માટેની કશીબી સાબિતી મળી શકે તેમ જ નહિ.’

‘તેં જે કહ્યું હતું તે જ નાણું છું’ તેણી ઉચ્ચકાર કરતી બોલી. ‘સારી જો કેસમાં સાક્ષી મુકે તો હું તો જર બા જર—’ અને ખભાં ચઢાવી તેણી સુપ રહી.

‘શું તું બહું બિચી?’ ગુલ બારે કોધમાં પુકારી. ‘તું શું એમ કહે કે કા બોહું હતું?’

‘બોહ!’ તે દદા બિઠકારથી હસીને બોલી. ‘તું એવા પૈતરા ના કર. તુ સારી જેઠે બલે છે કે આપણી મતલબ બની શકતી મુશકેલી વગર તારો છટકારો મેળવવાની છે. બપોલ જો તને નિર્દોષ ગણાવે તો આ બલામાંથી તું કેમ બચી શકે?... દીકરા મારી, તું તો રૂખું છે. તારો માદી થતો તો વને ઊડી ગયો, પણ આ કાખોપતી માણેક જસાવાલો તો બલે તું જે જ રોનપર ચાલેછે તેતી પણ પ્રાંબ કરેછે. તે તારી પર નો દીવાનો બની ગયો છે. તેં પણ તેને લેવેજ આરુ’ એટલે તે શું કરે?’

‘હું તો ફક્ત હસ-બોહ કરતીતી?’ તેણીએ ચીચવાઈને પોતાનો અચાર કર્યો.

‘હસ બોહ કરતી તી!...બોહ!’ અનકા થયા. ‘સાર...સાર!’ તુ બલેછે કે તેતી સાથે ફરીહસીને તેં કુન્યાને શું બતાવ્યું?’

‘ક્યું નહિ!’

‘હું તને હરવાર રાખતી હતી પણ કેથી મારી બૂલ દેખું! કુન્યા સારી જેઠે બલે છે કે તને માણેક સાથે બોહ સાર છે તેમજ તારા માદીએ તારી પર તેની સાથે આઠા વહેવાર રાખતાનું બહોતાન મુક્યું ત્યારે તેં કરો બચાવ કર્યો ન હતો!’

‘હું’ ક્યા દરકાર કરે છે ? ’ તેણી શુંગજાલી છાતીએ પુકારી પણ તેણીને ચતું ફરખ તેણીના ચહેરા પર પ્રગટ જણાતું હતું. પોતાનું અસહ્ય ફરખ ખમી ન રાજાવાથી તેણી ઉઠી ને બારીએ જઈ જવા.

તે કસરેવળે તેને એક બોલ વધુ કહ્યા વગર ચુપ જવા રહેવા દીધી, તે જાણતી હતી કે તેણીએ પુરતું કર તે બોળા કાનોમાં રેડ્યું હતું. હવે ફક્ત તેની અસર થવાની જ બોલી હતી.

પાંચેક મીનીટ પછી શુભ બોળા તે કસરેવળ આગળ પાછી આવી ને તીખ્ખાસથી બોલી,

‘હું’ સુધે કમળખવ. હું છતી આંખે આંખથીને છતી અંકુરે દેખાં સુની દોની નેહએ ! ’

‘બીરાક—તું કહે છે તેમાં શક નથી ! ’ દીવસોજ (!) જવાબ મળ્યો.

‘તું’ ખાંડે તેટલી બધી તો નહિ હું ! ’

‘બનવાએગ છે, પણ તારી જગ્યાએ હું હોઉં તો આતું અસહ્ય અપમાન કરી—કરીબી સાંધું નહિ ! ’

‘બોલ—તું’ તો દમેશનીજ એવી દાધા બળી રહી અહ. તારામાં ક્યા કે ગાયા જેવી ચીજજ નથી. હું નહિ ધારતી કે—’

‘એ દયાને માયા એ તો તારો વાજુ વાજ્યો છે. હા બા, હું એનું સાંધું જ નહિ. હું તો ખુનનો બદલો ફેરવીથી જ લઉં, તારો સાજુ સુકાદ્યો નથી મરમ મરને ફેરે છે તો હું ક શુકે ? હું જાણું કે મારું જ જસાવાલાને તેં ક્યારેનો જટકાવી રાખ્યો ? ’

તે સાંભળતાં શુરસામાં શુભનો ચહેરો લાલમ લાલ થઈ ગયો. તેણી કાંઈ જવાબ આપવા જતી હતી પણ તેને અટકાવી તે કસરેવળે કુંડાલ માર્યા.

‘તું’ તારા જમશેદને ઊડી આવી ત્યારે બોલી-તી કે તે તારી સામે જલદથી છુટા ઊડાની ફરવા માંડવાને દત્તો. તે સજબથી મેં તને મારે ત્યાં રાખી દત્તી. આને સાત સાત મહીના થઈ ગયા છે પણ ફરવાનું કેમણું વધી નથી. કુદરતી રીતે માંજેક દત્તે અમીરો પડ્યા છે તેમાં તેનો વાંક નથી. કેમણી માંજેક આટલી ટીક સાંખી રહેજ નહિ. તારો જામશેદ દત્તે કાંઈ કરે તેમ લાગતું નથી એટલે દત્તે દત્તો ફટો કરવાનું કામ તારું જ છે !

‘પણ હું’ શું કરું ? ’ તે સુદતી રમસ અદેરે

પુકારી. ‘જમશેદ ફરવા માંડતો નથી તેમાં મારો શું વાંક છે ? હું’ તો દીવસો થયાંની તેના સોલીસીટ-રોની મોટીસની ત્રાહ બેતી હતી. તું જાણેક કે હમીને સખત તકરાર થઈ હતી ને મારું ને નામે તેણે મારા પર બહોતાનો મુક્યા હતાં ને છુટા ઊડાની ફરવા માંડવા જણાવ્યું હતું ત્યારે મેં કાંઈ પણ જલનો બચાવ કરવા ના પાડી હતી. અલગત હું’ પણ બારે શુરસામાં જોલી હતી કેમકે જર, તું જાણેક તેમ હું’ તમામ નિર્દોષ છું અને છુટા ઊડા મેળવવા મારેની કરીબી સામેતી મળી રાકે તેમ જલ નહિ. ’

‘તે’ જે કહ્યું હતું તે જ તું જાણું છું’ તેણી ટુચકાર કરતી બોલી, ‘તારી જો કેસમાં સાક્ષી મુકે તો હું’ તો જર બા જર—’ અને ખખાં ચઢાવી તેણી ચુપ રહી.

‘શું’ તું જાણું બોલે ? ’ શુભ બારે કોધમાં પુકારી. ‘તું’ શું એમ કહે કે કાંઈ બોલું હતું ? ’

‘બાલ ! ’ તે દદા ગિમ્મારથી હસીને બોલી. ‘તું’ એવા પેટના ના કર. તુ સારી પેટે જાણું છે કે આખણી મતલબ બની રાકતી મુશકેલી વગર તારો મુશકેલો મેળવવાની છે. બપાલ જે તને નિર્દોષ ગણાવે તો આ બધામાંથી તું કેમ બચી રાકે ?... દોઢરા મારી, તું’ તો જાણું છે. તારો માટી જલો તો તને ઊડી ગયો, પણ આ દુખોપતી મારું જ જસાવાલો નો જાણું તું જે જ તો મારા સામેક તેની પણ પુનઃ કહે. તે તારી પર નો દીવાનો બની ગયો છે. તેં પણ તેને જલેજન આપ્યું એટલે તે શું કરે ? ’

‘હું’ તો ફક્ત દસ-બેઠા કરતીવી ? ’ તેણીએ ગાથાઈને પોતાનો બચાવ કર્યો.

‘દસ બોલ કરતી ની !... અંદ ! ’ અનખ થયા. ‘સાર... સારું ! ’ તું જાણું કે તેની સાથે ફરીદતીને તેં ફુવાને શું બનાવ્યું ? ’

‘ક્યું’ નહિ ! ’

‘હું’ તને દુરવાર ગમતી હતી પણ કેમી મારી બલ રેખું ? ફુવા સારી છે જલે છે કે તને માંજેક સાથે જાણું સાર છે નેમજ તારા માટીએ તારી પર તેની સાથે આટી જલેવાર રાખવાનું બહોતાન મુશ્યું ત્યારે તેં કોણ બચાવ કરી ન દત્તો ! ’

ચલુ' તો માફ તો મોતજ આવે !—મારી હાલતનો કાંઈ ખ્યાલ આવેછ ?'

'મોત !' તે ફરેણી ઠાકણ બખાળી. 'એ શું બંધી મરેછ ! તને કાંઈ બોલવાનું બાન છે કે નહિ ? તારા જેવી નરસીબદાર કાણ છે ? માણેક જસાવાલા જેવા લખેશીને હાથ કરવા આજે કંઈ પેટિ થરની છાસરીએ ઝાપલાં મારેછ ત્યારે તેની સાથે જઈએ પસાર કરવામાં તને મરવાનું ગમેછ ? હવે તો માથું ભીંજવુંછ એટલે મુઠાઆ વગર છુટકાલ નથી. તેમ હવું તો તારે પહેલાંથીજ વિચાર કરવો હતો. તારો જમરોદ ત્યારે પુત્રાવા વગર ફરીયાદ માંડ્યા બખાળતો હતો ત્યારે તે સામેત પુત્રારો મળતાં કેમ અટકશે ? તે તો પેશી બાનુ સાથે પરણવા માટે તારાથી છુટો થવા તરત્તરી રહેલો છે પણ પોતે ખરાબ થાય ને દુન્યામાં રસાયા થાય તે પહેલાં ને તને ખરાબ કરવા માંગેછ !'

'મારીડાની જાતજ એવી છે !' ને બોલણું પર પડ્યું 'આ શુદ્ધ—શું કં ?'

'બાહ ! એ બચ્ચાં સહી વાહિયાત બકવા ઠાકી દે. તું શું હજી પાળણમાં દીકરાબચિકા ખાય છે શું ? મારીડાની આખી જાત એવી બદમાશ નથી. દારાન ખાતર આખા વર્ગને બદનામ કરવાની જાહેર નથી. તારો માણેક જખરો મોજલો ને બલો મરજ બચ્ચો છે. તું જો કે તો ખરી કે એ તને કેવા હાલત મુખમાં રાખે છે, તારો પડયો બોલ એ જાણે લેવાનો. જેની દીકરા મારી, તું જરા મોજલો છે ને તારો હાથ બહુ છુટો છે. પૈસા વગર તારાથી કાંઈ થાય તેમ નથી. તે' બાળી જોઇને તારા મારી થવાને ઠાક્યા—બોલને તારા મોંદ પાસમાં જાડયો—નેજ, હવે તારે માટે જિંદગી રસો છે કે તારે બહુ જાણીથી ખીસીસ માણેક જસાવાલા 'ચલુ' ને જાણ વજરદારનેજ ખીસીસ જમરોદ બોળા થવા દેડું !'

'આલરાઈટ, માંદે જમરોદને બતાવવુંછ કે હું તેની જાણે પરવા કરતી નથી. તેને જોઈએ તેનુંતે ચોતાનું ફેરો છે !' તે બોલણ બીચવાતું બોલ્યું.

'સાખાસ !' શયવાને ચદ જ બેટા સુણી પર કરવા માંડયું. 'જિમર જોઈએ ! જિમર હોય તોજ દુન્યામાં જવાય. આપણે બેસાં થયાં તેથી શું' મારીડાની શુદ્ધમતીરી કરવાની છે ? એ કોરવાચીને

આપણે બતાવી આપવું જોઈએ કે આપણને તેમની જરૂર નથી. જેઓ આંધળા હોય તેમને તો આપણા ખાસડાને તરફે છુંદી બાંધવાં જોઈએ. આલરાઈટ, ત્યારે.....સોમવાર નક્કી ! સહવારનાજ નીકળીશું !.....યાહ, ચાલ દીકરા, હજી માંદે ફેસ કરવાં છે ને શોખીંબપર જવું છે !' અને અવાચી ખાતી તે જરી નાંગણ ચોતાનું કામ પાર પાડી ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

x x x x
સુકર અને શાની મુસાફરી માટેની તૈયારીઓમાં સહેજનીકળી ગયા. માણેક જસાવાલા તેમની સાથે ફોને ફોન ખરીદી કરવા ફરવાને પુરતો વખત ફાવજ પાડી રાહતો ન હોવાથી તેણે ચોતાની ચંકજીક અને મોટાર તેમની સેવામાં તૈયાર રાખ્યાં હતાં.

સનિવારે ચાંલે તેઓ ચિકટોર્યા ગાર્ડન્સમાં - - વા બર્થ. ત્યાં ફરતાં ફરતાં તેમની નજરે એક જો પડ્યું કે રૂં પુરા શુદ્ધેગામાં જખર મરાશુલ ચદ ગયું હતું. જરની નજર તેમના પર પડતાં તેણે શુદ્ધને હાથ દાખી તેણીનું ધ્યાન ખેંચ્યું. એકજ નજર—ખીજળે તો તે મોંદક મુખરો હજળો સપ ચદ ગયો. બારે દુખમાં તેણીએ ચોતાનો હોહ કર્યો. અને અને આજન ન જતાં શુદ્ધ પાછી ફરી અને તેઓ મોટારમાં ગોઠવાઈ બેસાં.

'સોમવારે ક્યારે જવાનું છે ?' તે હવાયદાં બોલવાંએ સવાલ કર્યો.

'માણેક તો સહવારનો દેન જણાવી હતી ! તું તૈયાર ચદ રહેશે ને ?'

'આલ રાઈટ—મને જાંધાળવાની જરૂર નથી. પરમ કરતાં ગમે જવાનું હોય તો બેહતર !'

મોટારમાં વગર ફેકટની પટપટ તે બોલણએ કર્યો કાપી. જમતાં જમતાં તે રા વિનાની રમુજમાં આવી ગયલી જણાઈ. તે દગાખાજ ધારની હતી કે રખે છેલ્લી ઘડીએ તે બોલણ તેનો તરાપો ફાળો. તેને હવે સગાર શાંતિ મળી. આહ ! ફરવ બીજન કદ કલાક જ જો તે આ હાલતમાં રહે તો !...વહાદ : નરસીના પાસાં કર્યો વિના રહેજ નહિ. નજ દીવને માણેક જસાવાલાએ તેણીને નામનો દસ દહારનો ચંક બર્થો હતો પણ શાડીને અપવાને બદલે જણાવ્યું કે,

એકી અંદરથી અળસું બંધ કરી તેણી અંદર ગઈ. તે બંગ્લો ખીલે બંગ્લાઓની તદન પડારમાં દોવાથી જમરોને બારે કોથના આવેરામાં ઉત્તર જેવો રહેવા દીધે હતો.

ત્યાં નહોતે ત્યાં યુગના દગલા હતા...તે બેતાંબ તેણીની છવ બળીને ખાખ થઈ ગયો. ચોરડાની બારીઓ ખુલ્લી કરવાનો વિચાર કરી તેણી તે તરફ ગઈ પણ રખે પડોસીઓમાંના કોઈનું ક્યાન ખેંચાય કરી તેણી રંડી. કોઈંગ રૂમમાંથી નીકળી તેણી બાલુમાંના ચોરડામાં ગઈ. તે ચોરડામાં આવતાં તેણીની આંખમાં આંસુઓ દોડી આગ્યાં...આહ, અહીં તે કેમ બાળ મારામારી થઈ હતી—અહીં તેણે ગુરસાના આવેરામાં તેણીને દગાખોરને ગેવકા ગણી હલકી ચોરડાની હપમા આપી હતી. અહીં તેણે માણિકની સુંદર બેઠ તેણીના હાથમાં ખેંચી છાંટી ભેંચે પછી છૂંટી નાંખી હતી...આહ, હજી તે છૂંટાયેલી, છખડાયેલી ચીજ ત્યાં પડી પડી તે જનાવની ગવાહી આપતી હતી. ચિકારથી તે ચીજને લાન મારી દૂર ફેંકી તેણી ને જમલાના બધા ચોરડાઓમાં ફરી વળી. પોતાના ક્યોરડામાં આવતાં તેણીએ ત્યાંની બારી સહજ ઉઘાડી અને ટ્રેસીંગ ટેબલ આગળ આવતાં તે સુંદર ચિત્રને તેણી તરફ હસીને હસીને બેઠું બેઠું. તે બેતાંબ તેણીના ગળામાં બેઠું મેટ્રી બુક છૂંટી આવ્યો.

એ પણ સુધી તેણીએ એકવારના વહાલા સહેરાને દીકરા ક્રીમી ને બીજી પળે—પ્રાથમિક આંસુઓ અને ગરમાગરમ સુંબનોથી તે સહેરા બેઠું બીજી નાંખ્યો. યાહ ! આખેર કરે ને પણ તે એક અબળા હતી. તેણીએ પોતાનો આગલો સુખી વખત યાદ કર્યો. ધીમેથી હવે તેણી બાલુમાંની બારી ઉઘાડીને ત્યાં આગળની મોટી રોશીંગ ચેર પર હીચકા ખાવા માંડ્યા !.....આહ તે કેવો સુખી વખત હતો કે જ્યારે તેઓ મેટ્રી નાટકો કે સીનેમાં બેઠે બેઠે બંગ્લા પાછા ફરતાં અને સુવા આગમન કરાવાત થઈને તે રોશીંગ ચેર પર એકમેકની ગોદમાં ટળાઈને પડતાં હતાં !...થયો...તે સુખી વખત ભુવન-બનો બનાવ થઈ ગયો હતો. એક વખત એવો હતો કે તેઓ એકમેકનાં મોઢાંમાં છાંટી એક બીજાને માઢી મધ જેવી કીસ સાથે ખવાડતાં હતાં અને નેમ કરી

નાનાં બચ્ચાંની જેમ ખડખડ હસી નિદેશ અમન મેળવતાં હતાં પણ તે મળી...આહ ! તેણીનો પોતાની જ મહોકાણું પહેલેની નડી હતી. અલબત્ત તેણીએ પારકા ચાટીદાઓ સાથે કાંઈક વધુ છૂટ લીધી હતી પણ અંતઃકરણે તો તેણી પાક મનની હતી અને જમરોડ પર છવ પ્રાણ આપનારી હતી... તે તે કેમ ભૂલી ગયો હતો ? તેણીને કદાચ થોડો વાંક ડરો પણ જમરોડે આકળો ભૂત જની જે ગમે તે, બકી—તબી નાહકનો શીતો જગાડવામાં આજી પાળી કરી ન હતી !

ધીમેથી હવે તેણીની નજરે તે ચોરડામાં ફરી. એક પછી એક સુંદર ચીજે બેતાં તેણીનું છવર બળી જળીને ખાખ થવા લાગ્યું. આહ...એ તો જસીની બેઠ !...પેટું...તેમની પહેલી કીસની યાદ !...તે... તેમને ત્યાં આવનારાં નવાં પહોંચણીની વકોળી યાદમાં થયેલી તૈયારીનું !...આહ ! તે વહાલી યાદ યતાં તેણીની આંખમાં આંસુ દોડી આવ્યાં ! સા મરિ તે મહાન બાપે તેની વહાલી બેઠને વધુ છવકા ન હતી ? સા મરિ તેઓ બન્ને વચ્ચેનો તે વહાલો પુલ તટી ગયો હતો ? આહ, તે વહાલું ભુવન આજે હોત તો—આહ ! તેણીએ ખરાં મને અફસોસના આંસુ ખેર્યાં ને દુઃખમાં એકાદ બે, રચકાં ખાયાં.

એકએક તેણીની નજર પોતાનાં રીસ્ટ વોચ પર પડતાં તેણી ચોંકી. ચાર વાગ્યા હતા !...મારાહવા ! સું ત્યારે તેણી તે મકાનમાં ત્રણ કલાક થયાંની શોકના સાગરમાં ડુબી ગઈ હતી ? વખત મણો વહી ગયો હતો. આગલી પાછલી યાદમાં તેણીને કશું બાન રહ્યું ન હતું. જર ક્યારની પાછી ફરી તેણીને દોષતીજ હશે એટલે હવે ત્યાંથી ચાલી જવામાં માસ હતો.

એક નિરાસો મુકી તેણી ફરી. ધીમેથી તેણીએ તે રૂપેરી કેમ વાળું પીકચર ઉપાડ્યું ને એક કપડામાં વિશ્લેષ્યું. તેજ પળે બહારનું બારણું ખોલી કોષ તે બંગ્લામાં દાખલ થયેલું જણાયું. એ પણ સુધી તેણી ધારતીને મારે ઉજળી સપ થઈને હજી. તેણીએ આગલું દુપટું ફરી પાછું બંધ થઈ સાંભળ્યું ને કાઢના લોટી પગલાં દોહલામાં ગાથ રહ્યાં જસી ? ...આહ ! તે તો જમરોડનાં પગલાં હતાં ! યા ખુદ, આ સું છખરોડ વળી ગયો હતો ! તેણી પરસેબે ખર

કાચ થઈ ગઈ. આ ખેતલન તેણી કેમ ખમી સકે કે રમે તે ત્યાં આવી લાગે. હાંફળી ફાંફળી થઈ તેણી કેથે સંતાવાની જગ્યા લેવા લાગી. કપડા મુકવાના મોટા ઘોડા પાછળની જગ્યા તેણીને અનુકૂળ લાગી. ધીમેથી તેણી તે ઓરડાનું ખાસું બંધ કરી તે ઘોડા પર નાંખેલા કપડાંની પહોંચિ જરૂરથી ચઢી અને છું અને છે તે લેવા લાગી.

તે નવા આવનાર પાંચેના ઓરડામાં ફરતો જણાવે. ત્યાંથી તે, ઓરડા આગળ આવે. તે પગલાં જમરોડાનાં દતાં તેમાં હંમેશા સકે રહી ન હતો. તે ખાસું આગળ આવે અને એક પગ વાર થોળી તે ખોલી અંદર આવે. ફુગળી છગરે તે ઓરડામાં ફરે. થળ દહને તે પોતાની માનીતી શેઝોન ચંરપર પડે. પાંચ તુરત ઉઠે. તે યોગ્ય ઉદાસ અને નરમ થઈ લેવા ખૂબી ગયેલા લાગતો હતો. ચીમાધને લેતાં તેનું હતી ગેથું મોંદ નેથ તેણી ચોંટી. છું ને બીમાર હતો કે ધીમેથી તે પાછો ઓરડામાં ફરવા લાગે. બાંહુમાંની ટેબલ પર તેણીનું મોટાં કદનું ઓઇલ પેટ્રોલ હતું. ધીમેથી તે તે દેમ આગળ ચાંચ વચે ને તે પાના કાચને ચુમ્મીઓથી બીજી નાંખે.

‘શુભ...શુભ, મારા જન ! માફ...માઆઆફ...
ઓ મારા બાપ !...હું મુઠો અલખખત !...શુભ !...’

તેના દયાનંદક અવાજે તેણીનું છગર ચીરી-ફાંસી નાંખ્યું. હાથમાં પકડી તે મોટી દેમ તેણીના મુખવા હાથમાંથી તુટી પડી ને તે કાચને ખુરદો થઈ ગયો.

કા ખુદા ! એ અવાજ રાનો કે તે ઘોંટાળે તે ઘોડા આગળ દોડે. ને એક આંચકા સમેત ખસેડે. ‘શુભ !’

આપણે જરાનાં છાપાનાં દોહાએ ને પકટાઇ આપે ત્યારે આપણી હાલત કેવી થાય છે તેનો ખ્યાલ લખવા કરતાં કદાચ લેવો બેદતર છે.

‘ઓહ !...ઓહ !’ સરમને મારે તેણી પોતાના હાથપરતી મોંદ હાંફી રમકાં ખાવા લાગી.

પણ બારે ખુરાલીમાં આવી ગયલા જમરોડે તેણીને જમને જમ લંચણે. લઈ પોતાનાં હાથો સરસી ત્યાંથી.

‘મને જગા દે...જગી...જગા’ દે. તેણી હાંફળી હાંફળી કરતી અને તે દેમ હવેજા તેણીએ પોતાનો હાથ લખાવ્યો.

‘હથો !’ તે જમકાં તે હસીને બોલે. ‘વલ્લાહ !—મારી સખી ! કાં તું—’

તે છતી તરફ ટગર ટગર નેથ તેની વાધકના સરમથી હાલલાઇ થઈ ગયલા ચહેરા તરફ નેથ. બીજી પગે તે સમજી ગયો.

‘શુભ !’ મારે ખુરાલીના આવેરામાં તે ખૂબથી ‘તું’ એ લેવા આવી હતી કે ? તું—તને એ નેથતી હતી ?’

તેવી બહાલી પાણેતર મારેના તેનો શુરસો ને સમંદ વિચારો તેજ પગે હવામાં નથ થઈ ગયા. ફુગળાં કસરેજ જર અને માણેક જસાવાલાં લેવાં માણસોજ ન હોય તેમ અનુપમ મુખનો દેહાવો લેવો તેઓ એકમેકને બારે હેનથી વચગી પડ્યાં.

‘હું ધાંડું તેમ તું ખરેખર મનેજ મળવા આવીછે ?’ તે હાંધેલાએ તેણીને ચહેરા કીંજળી નાંખતાં હસીને કહ્યું.

હજારનાં આંમુઓ અને અનુપમ મુખના પ્રગર છાપ વચ્ચે તેણી હસીને રોડાં ધુણાવતાં ધીમેથી, બોલી,

‘નહિ...નહિ...હું...હું કે...પણ તું હાં કેમ આવે ?’

‘તું ને મળવા ?...મારા જન ને કીસ કરવા ?’

‘પણ તે કેમ નહ્યું કે હું હાં આવસ ?’

‘તને કાળજ નહિ મળ્યું ?’ તેણે અલખ યત્નાં સવાલ કીધા.

‘કાળજ ?...કાળજ રાનો ?’

‘બાપુ વચકારનો કાળજ !...તું નાણેકની કે તે તારી કેવી લલી બેઠેન છે. આપણુ મને વચ્ચે દોસ્તી કરાવવા તેણીએ અનીખના તારા તોડયા. છે. પહેલાં તેણીએ મને બહુ સમજાવ્યો હતો પણ મારે બેનું ખરી ગયું તે મેં કશું માન્યું ન હતું. પાછળથી મને વિચાર આવ્યો ને મારી ખાલી થઈ કે આપણુ વચ્ચેના કસવાસમાં તારા કરતાં મારે વાંકે જે...’

‘વેલ, તે જીર કરવાની જરૂર નથી. આપણે બેમાંથી કોનો વાંક મોટો હતો તેનો હવે વિચાર કરવાનો જ નથી. તને મળવા...તને મારી ગાદમાં દાખવા...તારી હાલતીમાં ફરવા હરવા હું એટલો બધો આતુર થઈ ગયો કે મેં મારી મગફળીને બાળી મુકીને તને મેળવી આપવા બાબતની મદદ માંગી. હું જાણતો હતો કે મારું કાજળ તો કદાચ તું એમનું એમ પાકું વાળશે જ તો વાંચ્યા વગર ફાડી નાંખશે; એટલે મેં બાબુ પાસે તારા પર કાજળ લખાવી આપેલા કાચે છાં અને મળવા તને વિનંતી કરી હતી. તે કાજળ મેં મારા હાથે પોસ્ટ કીધો તો !

‘મને નહિ મળ્યો’ તેણી ધીમેથી બોલી. ‘આહ,.....’ તેણી ચુપ રહી. તેણીને શક ગયો પણ હવે તે બાબે ધુનેયાર કરવાની જરૂર જ ન હતી. કાઠ-બી ક્રીસમે તેણીને વડાચો પાછો મળ્યો હતો એટલે બહુ હાલત.

‘ત્યારે મને તેં જી ગમે તે કહ્યું તું’ તે હું માનતો નથી ને ?’ નરમાસથી તેને વળગતાં તેણીએ પૂછ્યું.

‘તું મારો જાન છે તે સિવાય બીજું કશું હું માનતો નથી’ તે તેણીને કીસ કરતો બોલ્યો અને ફરી પાછું તે પ્રેમાળ બેઠું તેમની માનીતી રોજીઝ મેરમાં હમેશની પેટે પડી એકમેકને—વલજાહ, તારી નજર ફેરવ, બહા વાંચક ! તે વિષુદ્ધ પહેલાં ધણી-ધણીયાનીના હર્ષિત મેળાપમાં વધુ વાર રોકવું કરવાની આપણને કરી જરૂર નથી.

+ + +

તેજ સાંજના તે કમજબત કસરેવળના મકાનમાં બહોળું નાંટક રતું થયો. જવાન માણેક જસંતચો બારે શુસ્સામાં આવેલો હતો અને તે અજબડી તે દગાગીર દફાનો ટોટો પીસી નાંખે તેમ લાગતું હતું. ધીમેથી તેણે પોતાનાં મન પર કાબુ લીધો અને પછી મજબામાંથી પેલો દસ હજારનો ચેક કાઢી તેના હુકમ દુકાડ કરી તે મકાન પર ફેંકતાં બસાડ્યો.

‘જદમાર, હું તને બહુ દુરંધાર સમજતીતી ! પણ તું પહેલે નાંખતું જુબાન અનેકું છે !.....’ બાંહે !

‘અને બીજો પળે બારે શુસ્સામાં તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો અને બે વર્ષ સુધી હિંદ છાડી ગયો.

છુપો દૂત.

ભાગ ૧.

અનુવાદક અને પ્રકાશક—

અબ્દુલકાદર હસનઅલી,

અધિપતિ “અખબારે સૌરી.”—રાજકોટ.

કિમત-ચાર આના.

ઉપરું નાનકડું પુસ્તક નાની નાની એકવીસ હિટકરીવ વાર્તાઓ ધરાવે છે. બહોળાં ઉત્પન્ન હિટકરીવ નામક અંગ્રેજી નોવેલપરથી આ બધી લેખામાં આવી છે. વાર્તાઓ ઘણી જ દુર્ગી પણ બોધક છે અને કર્તાએ ઠેક ઠેકાણે યોગ્ય દિસારાઓ કરી હીક ગમક આપી છે. બહા લાઈ, કાંઈક શુદ્ધ શુલ્કસાંના વધુ સૌખીન લાગે છે એટલે તેવા શબ્દો સાથે સાથે બાબીકા ફારસી શબ્દો પણ ઉમેરવા ચુક્યા નથી. સો પાનાનું આ નાનું પુસ્તક પાકાં પૂર્કા સાથે ચાર આનામાં તો ખરેખર સસ્તું છે. લગભગ પ્રિન્ટિંગ પર વધુ દેખરેખ રાખવાની જરૂર છે કેમકે સોનાં તેમાં સમાવેલા માવા ઉપરાંત તેની સફાઈદાર છપાઈ પર બહુ આધાર રાખે છે. સામગ્રી રીતે જોતાં પુસ્તક સાચું છે. તેમાં આવેલી વાર્તાઓ આપણા દેશને લગતી હોઈ બનેલા બનાવો પરથી લેવામાં આવેલી છે. આ વાર્તા જ્ઞાન સાથે ગમત આપનારી છે. એવી બીજી અનેક વાર્તાઓ લેખક તરફથી પ્રગટ થાય. એવી આપણે ઉમેદ રાખીશું.

ખરાખર !

કહેછ કે લગભગ બીજે મુરોપમાં બારે કરકસર ચાલી રહી છે. પેરીસનાં એક નાનાં હોટેલમાં એક અહરેખે ખાનાં પર અટગી રોસન મરધી માંગી.

અરથો કલાક... એક કલાક થયો પણ મરધી મળે નહિ.

‘વટર’ તેણે બરાદ પાડી ‘શુ તું મરધી લેવવા બેઠોછ કે ?’

‘નહિજ...’ હમારે ત્યાં કરકસર કરવાનો હુકમ છે. સાહેબે અહીં મરધી માંગી તે બીજો કોઈ અટધી માંગે તેની રાદે બેઠોછ... અટધીને ખાતર કોઈ આખી મારી ન આપ, સાહેબ ?

પ્રક આગળથી સંભાળથી હાથમાં દાખીને પકડે છે અને પછી પેલી લાકડી ખસેડી નાખવામાં આવે છે. ત્યાર પછી એક ગલાસ (glass) અથવા ચમચા ઉપર મજબુત કપડું અથવા ચામડું બાંધવામાં આવેલું હોય છે, તેની ઉપર તે સાપ પાસે ડાંખ મરાવવામાં આવે છે. ડાંખ માંડતાં પહેલાં કપડાં અથવા ચામડામાં ઝેરી દાંત ધુસી જઈ ઝેરનાં દીપાં ગલાસ અથવા ચમચામાં પડે છે. કેટલીક વખતે તો હાથે ગાંઠ દાખીને ઝેર કઢાડવામાં આવે છે. એ પ્રમાણે ડાંખ મરાવી અથવા ઝેરની ગાંઠ દાખી એક નાગની કાચળામાંથી આશરે ૧૦ થી ૬૦) દીપાં ઝેર એકઠું કરી સકાય છે. એ પ્રવાહી ઝેર સુકવી નાખ્યા પછી તેનું સરાસરી વગન આશરે ત્રણ ટ્રેન થાય છે. થોડા દિવસ પછી એટલે આશરે એક પખવાડિયાં પછી તેજ સાપની ગાંઠમાં પાછું ઝેર ભરાયા પછી ઉપર પ્રમાણે ડાંખ મરાવી બીજાં જથ્થા એકઠું કરી સકાય છે.

ઝેર મેળવવાની બીજી પણ રીતો છે. કચની મજબુત મુંચાળા નળી ઉપર ને સાપને ડાંખ મરાવવામાં આવે તો તેની ઉપર ઝેરનાં દીપાં પડે છે તે એકઠું કરી ઝેરનો સારો જથ્થો મેળવી સકાય છે, પણ એવી રીતે સંપ્ત વસ્તુ ઉપર ડાંખ મરાવ્યાથી સાપના દાંત ભાગી જવાની ધાત્રી રહે છે. બીજી રીત સાપને મારી નાખી અથવા "ક્લોરોફોર્મ" (chloroform) થી તેને મેશુદ કરીને ઝેરની ગાંઠ દાખી તેમાંનું બધું ઝેર કઢાડી લેવાની છે. વળી વાદળાં (sponge) અથવા નરમ કપડાંનાં ચીપરાં ઉપર સાપ પાસે ડાંખ મરાવી પછી તેએને પાણીમાં નિમાવી કાઢી અને પાણીને સુકવી નાળી ઝેર મેળવી સકાય છે.

ગ્રાન નિપજવવા માટે લેખિતો ઝેરનો જથ્થો.

નાગની ઝેરની ગાંઠમાં સરાસરી આશરે ત્રણ ટ્રેન ચંદ્ર ઝેર રે, તે તમા ચિતરંગમાં

આશરે ૨૩ ટ્રેન અને બીજા કાંઈ કાંઈ સાપોમાં તો ફક્ત અરધા ટ્રેનથી વધારે હોતું નથી. મુકાં ઝેરનો ત્રણ ટ્રેન જેટલો જથ્થો આશરે ૫૦૦૦) ઉંદરોનું ગ્રાન નિપજવી શકે છે, અને તેટલો જ જથ્થો આશરે ૮) માણસોનું મોત નિપજવવા પુરતો થઈ પડે એમ ધારવામાં આવે છે.

ઝેરી દાંત અને ડાંખથી નિપજતું મોત.

આગળ જણાવ્યા મુજબ ડાંખ મારવાનો દાંત છેદ અથવા ખાંચાવાળો હોય છે, અને ઝેરી ગાંઠનું મોટું દાંતની આસપાસની કાચળા દાંતમાંના છેદની નજદીક હોય છે. ત્યારે સાપ કાંદને કરડે છે ત્યારે ડાંખ મજબુત બાંધ કરવામાં, વપરાતાં જોરને લીધે ગાલના માંસના સ્નાયુઓ ઝેરની ગાંઠને દાખે છે અને તેથી તેમાંનું થોડુંક ઝેર દાંતની નળી માંડતે દાંતે કીધેલા બાંધમાં પ્રવેશ થાય છે. દાંત નો જરાબર ચામડીની અંદર પ્રવેશ થયો હોય તો ઝેર શરીરની અંદર સોસાઈ જઈ (absorbed) લોહી માંડતે ઝડપથી આખા શરીરમાં ફરી વળે છે. અને એક વખત શરીરમાં ફરી વળ્યું કે બચવાની આશા રહેતી નથી. સાપે જરાબર ડાંખ્યા પછી ને તરતજ ચાંપતા ઉપાયો લેવામાં નહીં આવે તો આશરે બે થી ચોવીસ કલાકમાં મરણ નીપજે છે. ને દાંત કાંઈ લોહીની નસ (vein) માં પ્રવેશ થયો હોય તો અરધા કલાકમાં મરણ નીપજે છે.

ઝેરી ડાંખથી મોત નહીં નિપજવાનાં અનેક કારણો.

પણ તે છતાં એમ સમજતું નહીં કે હલતા ઝેરી સાપો વડીલનો પણ દરેક ડાંખ છોડેલું હોય છે. ઝેરી સાપોના ગળાજ ડાંખથી કાંઈ મેશુ નિપજતાં નથી અને તેમ યવાનાં ધખાં કારણો છે.

(૩) પેહેલે તો સાપનો દાંત શરીરમાં

પ્રવેશ થયા પછી સાપના જડખાં ચપટ બંધ થાય તોજ એની ગાંઠ દગાઈ તેમાંથી એર ડંખમાં પ્રવેશ મામ છે, પણ સાપનું મોઢું ચપટ બંધ થવા આગમજ બે દાંત ખાંચે નીકળી જાય તો ડંખમાં એર પ્રવેશ થઈ નથી.

સાપ ડંખ માસ્ટી વખતે ચોકસ તકાવતથી ઉછળીને તેમ કરે છે, પણ જો તે તકાવત બરાબર રાખવામાં ચુકે અને જોઈએ તે કરતાં વધારે અથવા ઓછે તકાવતથી ઉછળે તો તેમ સુધી ડંખ બરાબર મારી શકતો નથી, અને દાંત ચામડીની અંદર બરાબર પેસવાને બદલે બહારની સપાટી ઉપરજ દક્ત ધસારે પાડે છે તેથી તે ડંખ કારી થતો નથી, વળી ધણીક વખત દાંત એટલે તો જલદી પાછો બહાર ખેંચી લેવાપ છે કે એરનો ધણો ભાગ ડંખની બહાર ટેળાઈ જાય છે. અને જણાવવું જોઈએ કે એરી દાંતમાં જે ખાંચો અથવા છેદ હોય છે તેનું નાકું ધાનની અણીવેર હોતું નથી, તે નાકાં વેર દાંત પ્રવેશ થાય નહીં ત્યાં વેર એર ડંખમાં જઈ શકતું નથી.

દરેક માણસ અને જનાવરનાં કંઠ, જોર અને બાધાના પ્રમાણમાં ઓળમાં ઓળ ચોકસ જથ્થામાં એર પ્રવેશ થાય તોજ મોત નિપજી શકે છે. તેથી જો પોતાના શીકારને મારવામાં અથવા કાંઈ ખીજને પેટેએ ડંખવામાં એર ખપી મથું હોય તો બાજી રહેતો ચોરો જથ્થો મોત નિપજવવાને પુરતો થાય નહીં, કારણ કે ગાંઠમાં એરનો નવો જથ્થો પેદા થતાં થોડા દીવસની વાર લાગે છે અને તેટલાં તે સાપનો ડંખ કારી થતો નથી.

સાપના પોતાના કંઠ અને ઉંમર ઉપર તેમજ ફૂંચોના ફેરફાર ઉપરના જથ્થા અને અકરીર પજાનો આધાર રહે છે. નાના પૂંના અને નાની ઉંમરના સાપનું એર મોત નિપજવવાને પુરતું હોતું નથી, તથા ખીજ દીવસો

કરતાં ચોમાસામાં એર વધારે તેજ (strong) રહે છે.

કાંઈક અકસ્માતથી અથવા લુના દાંત પડી જવાના વખતે જો એરી દાંત ભાગી અથવા નીકળી ગયો હોય તો ન્યાં સુધી દાંતની કાયળીમાં નવો ઉગતો દાંત બરાબર પુડી, તેની જગ્યા લે ત્યાં સુધી તે સાપ ડંખી શકતો નથી. મદારીઓ એરી સાપો ખોલ કરાવા લાગે તેઓના એરી દાંતો તેઓએ કાઢી નાખેલા હોય છે; પણ અને જણાવવાનું અગત્યનું છે કે એ એરી દાંતો કાઢાડી વખતે દાંતની આસપાસની કાયળીમાં નવા પુડતા દાંતો સાથેજ જડ મુળથી બધા કઢાડી લેવાની બરાબર સંભાળ લેવી જોઈએ છે, કેટલાક ખીજ અનુભવી મદારીઓ દક્ત પુખ્ત થયેલા એરી દાંતોજ કાઢી લઈ કાયળીમાં ઉગતા નવા દાંતો રહેતા દીધાથી પાછળથી અકસ્માતના ભોગ થયેલા જણાયેલા છે.

જો ભાગ ઉપર ડંખ મારવામાં આવે તેની ઉપર જે પહેરવાસ હોય તેની બડાઈને લીધે પણ દાંત ચામડીમાં પ્રવેશ થઈ શકતો નથી. ડાકટર ફેરે એ વિષે અખતરા કરાને સિદ્ધ કીધું છે કે બુટસ (boots) અને ગેટર્સ (gaiters) સાપનો ડંખ દામે પુરતો બચાવ કરે છે, રેશમી. અસ્તર સાથનું બનાવતું કપડું નાજ અને કોતના ડંખ સામે બચાવ કરે છે; પણ ચિતરંગના ડંખ સામે તેમ કરી શકતું નથી. કારણ કે તેના દાંતો ઉપલા સાપો કરતાં લગભગ બેવડી લંબાઈના હોય છે. ડરીલ, ફ્લેન્લ અને ગરમ મોળાંથી દક્ત અધુરેજ (partially) બચાવ થાય છે.

લગ્ગાક દાખલાઓ એવા પણ મોંઘાવાળા છે, તેમજ જનાવર ઉપરના અખતરાઓ ઉપરથી પુરવાર કરવામાં આવ્યું છે, કે માણસ અથવા જનાવરને ખરેખરા એરી સાપે ડંખા પડી એની અસરના નદન શકે વચરના અને ઘણું મંજીર ચિન્હો પ્રગટી નીકળ્યાં હોય

તે એટલે વેર કે ડંખેલું માણસ અથવા જનાવર તદ્દન મરણે કાઠિ આવી પુગેલું જણાય, તે છતાં આખરે કાંઈ પણ જાતના ઉપાયો વગર પોતાની મેળે પાછા સાળ થયલા છે.

ઉપર જણાવેલાં સર્વે કારણોને લીધે ઝેરી સાપના દરેક ડંખ કાંઈ કારી નીવડતા નથી, લોકે સાવચેતીને ખાતર ચાંપતા ઉપાયો તરત લેવા જોઈએ.

વગર ઝેરના ડંખ વેળા અજમાવેલા ઉપાયો

ઉપર ખેસી જતા ખોટા ભરેસો

વળી ઘણીક વખત એવું પણ બન્યું છે કે તદ્દન વગર ઝેરના સાપે કાઠને કરેલો છતાં, એ બાજુના સાધારણ અજ્ઞાનપણાને લીધે, તે સાપ ઝેરી હશે એવી ધાસ્તીથી ઝેરી સાપના ડંખથી જાનતંત્રુઓ ઉપર થતી અસરને મળતાં (અનુદો (anecdotes of the people)) જણાવ છે, અને ટેલેકી વેળા તો એવી ખોટી ધાસ્તીયા જનન વટીક પણ ગયલા છે. વગર ઝેરના સાપે ડંખ્યા છતાં ખોટી ધાસ્તીથી ઝેરી સાપના ડંખને મળતી અસર જણાય તેવા દાખલાઓમાં તેમજ ઉપર જણાવેલાં ઘણાંક કારણોને લીધે ઝેરી સાપના ડંખ બરાબર કારગત લાગ્યો નહી હોય તેવા દાખલાઓમાં જે જે ઉપાયો અજમાવવામાં આવ્યા હોય તે તદ્દન બીજાકસીરે છતાં ખોટી રીતે કારગત લાગી ફતેહમંદ જણાય છે. ને કે એવા દાખલાઓમાં જન બચે છે ને પંડા ઉપાયોને લીધે નહી પણ વગર ઝેરના ડંખને લીધે અથવા ઝેરના બીજાકસીરેપણાને લીધે જ હોય છે. એવા ઉપાયોને તે અજમાવનાર તથા બીજાઓ પછી માત્રે આસમાને ચડાવે તેમાં નવાઈ નથી, પણ એથી મોટું નુકસાન એ થાય છે કે અંધાર કારી ડંખ વેળા તે ઉપાયો તેની ઉપરના મોટા ભરેસાને લીધે અજમાવવામાં આવે છે અને તે વેળા તે તદ્દન નિષ્ફળ નિવડે છે અને ખરા ઉપાયો નહીં કાપાયી ફાટ-ટ જાના જાય છે.

જુદા જુદા ઝેરી સાપોના ઝેરનું અહિતર ઝેરીપણું

અહિતર ફેરના અખતરાઓથી એવું માલમ પડ્યું છે કે ઝેરનો એકસરખો જથ્થો લેતાં નાનું ઝેર બીજા બધાં સાપો કરતાં ઘણું જલ્દા અને પ્રાણધાતક છે, અને તેનાથી ફક્ત સહેજ હિતરનું ધનસ અને રાજનાગનું હોય છે. એ પ્રણ કરતાં હિતરતાં ફેત અથવા શંખની, અને ડુરસાના ઝેરો છે અને તેઓ એટલા પ્રાણધાતક નથી. એ શિવાય બીજા ઝેરી સાપોનું ઝેર માણસ અથવા મોટા જાનવરોનું મોત નિષળવવા જેટલું શક્તિ ધરાવતું માલમ પડ્યું નથી.

ડંખેલા જાનવરના લોહીનું ઝેરી બનવું પંખું માંસનું નહીં

જે માણસ અથવા જનાવરને સાપે કરડેલું હોય તેનું લોહી ઝેરી બને છે અને ને બીજા સાળ માણસ અથવા જનાવરનાં લોહીમાં તે પ્રવેશ કરવામાં આવે તો તેની ઉપર પણ ડંખના જેવીજ બધી અસર થાય છે. પણ ડંખેલા જનાવરનું માંસ ઝેરી બનતું નથી અને તે ખોરાક તરીકે વાપર્યાથી કાંઈ પણ માફી અસર થતી નથી. હિંદુસ્તાનની ફેલેકી હલકા વર્ણની જાતો તો સાપોનું માંસ બપોરેથી મળી શકે ત્યારે ખોરાક તરીકે વાપરે છે.

જુદાં જુદાં જાનવરો ઉપર થતી ડંખની અસર

બધાં જાનવરો ઉપર સાપોના ઝેરની કાંઈ એકસરખા અસર થતી નથી, ગરમ લોહીવાળાં પ્રાણીઓ—જેવાં કે ધવણવાનાં પ્રાણીઓ અને પક્ષીઓ—ઉપર કંઈ લોહીવાળાં પ્રાણીઓ—જેવાંકે માછલી, દેડકા વગેરે—કરતાં વધારે જલ્દી અસર થાય છે. પણ વળી બધાંજ ગરમ લોહીવાળાં પ્રાણીઓ ઉપર પંખું એકસરખી અસર થતી નથી, અને ને કે એ બાજતમાં પ્રાણીના કંઈ ઉપર ઘણો આધાર રહે છે, છતાં જુદાં જુદાં પ્રાણીઓની જુદી જુદી દેહ પ્રમાણે

પણ એની વધતી અસર થાય છે. દાખલા તરીકે એક બીચાડી અથવા કુકર કરતાં તેટલા-જ કદના એક કુતરા ઉપર એની અસર વધારે જલદી થાય છે, અને તેથી એક કુતરાનું મોત નિષ્કળવવા માટે ઓછામાં ઓછા સાપના એરની જે જથ્થો જોઈએ તે જથ્થોથી તેટલાજ કદ અને વજનની બીચાડી મરી શકતી નથી, પણ તેનું મોત નિષ્કળવવા તો ઘણું કરીને તેથી ગેંધી ત્રણ ગણો જથ્થો જોઈએ છે. માંસાહારી પ્રાણીઓ જેવાં કે માણસ, કુતરાં, બીચાડાં વગેરે-કરતાં ગીની-પીચ (guinea-pig), હંદર અને સસલાં જેવાં વનસ્પતિ ખાનારાં પ્રાણીઓ ઉપર એર જેટલી અસર કરે છે અને એરની સામે સૌથી વધારે દટી શકનારાં પ્રાણીઓ કુકર, શિગો (hedgehog) અને નોલિયો છે. લોકોમાં એવો ખ્યાલ હોય છે કે નોલિયા ઉપર સાપના એરની અસર બીજાકુદ થતી નથી, પણ એ વિચાર અખતરાઓ કાઢાયાં મોટો ભાલમ પડ્યો છે. નોલિયા અને નાગ વચ્ચેની લડાઈમાં ઘણી વખત નોલિયો જીતે છે ખરો, અને તેમ ઘણી વખત બનેલું તોંધાવડું છે એટલુંજ નહિ પણ ડાકટર કામેટે પારીસના પાસેલુંર ઇન્સ્ટીટ્યુટનાં એ વિષે અખતરા કરવા એક પીંજરામાં છ શીટ લાંબા એક નાગ અને ખીસોલીના જેટલાં કદનો એક નોલિયો મુક્યા હતા, જેમાં નોલિયાંએ થોડાજ વખતમાં નાગને મારી નાખ્યો હતો. પણ એરી લડાઈમાં નોલિયાની જે હત તથા છે તે ફક્ત તેની અપજાઈ અને સાપનો ડંખ ચુકવાની તેની કનેક તથા તેના શરીરપર ખાજના નાગ પડતે આભારી હોય છે, પણ જો નોલિયાને એરી સાપનો સાંજુત ડંખ લાગ્યો હોય તો બીજાં પ્રાણીઓ મારફત ખચીતજ તે પણ એરને વસ થઈ મરણ પામે છે એ સાબીત થયું છે. જે દેશો ઉપર જાણીતું તેમ બીજાં પ્રાણીઓ સાથે સરખાવતાં

એરની અસર સામે ટકવામાં એ વધારે શક્તિ ધરાવે છે.

બીજાં કાંડાં લોકોવાળાં જનવરો ઉપર એરની અસર થાય છે તેવીજ અસર વગર એરના સાપો ઉપર પણ થાય છે, જે કે ધામન ઉપર બીજા સાપોના જેટલી જલદી અસર થતી નથી. બીજાં હાથ ઉપર એરી સાપો ઉપર એક બીજાનાં એરની—મુખ્ય કરી પોતાનીજ જાતના સાપના એરની અસર બીજાકુદ થતી નથી. એનો ખુલાસો એવો ધારવામાં આવે છે કે એરી સાપોને પોતાનાજ ડંખ અવારનવાર અકસ્માતથી લાગ્યાથી થોડું થોડું એર તેઓને પચવું થઈ મારફત આવી જાય છે. પણ એ એક ફક્ત કદમના છે અને તેનાં ખરાપણાની સાબીતી કાંઈ નથી.

હિંદુસ્તાન અને આફ્રિકાની કેટલીક સાપો પકડનારી જાતો વિશે કહેવામાં આવે છે કે સાપનું એર તેઓને અસર કરી શકતું નથી. એ વાત જો ખરી હોય તો તે ઉપર જાણીયા જેવીજ રીત પ્રમાણે પહેલે થોડું થોડું એર તેઓનાં લોકોમાં પચવું કરી તેઓ એરની સામે ટકવાની શક્તિ ધરાવતા થયા હોય એ જનવા-બોગ છે, જે કે એ બાબતની સમજાઈ અને તેના ધારવામાં આવના ખુલાસા વિષે ખાતરી ભરેલી તપાસ થઈ નથી.

સાપના ડંખથી થતી અસરો અને ચિન્હો તથા તેના છઠ્ઠાન્તે-તેમાં મુખ્ય કરી યુરોપના વિદ્વાનોએ શોધી કાઢેલા છેલામાં છેલા ઉપાયનું વર્ણન કરી, હું આ વિષય સમાપ્ત કરીશ.

લાગુદયા

ની

મેહેરે અલાહ

ની થોડી પ્રતો વેચવાની છે.

પારસી બાતુ હુપીન !

લખનાર—સરસ્વતી ત્રીન પાઈ.

વાર્તા પાત્રો.

મીસ આઈલુબાઈ કોકટી—આપણી વાર્તાનાં બધાં ભેંસ જેવાં નાયક જેવણુ સાધારણ રીતે યરોલાની જેલમાં “પારસી લેડી સેન્ડો” ઉરફા “પારસી બાતુ હુપીન” ના નામથી બહુતાં યથલાં હતાં.

બાઈમાય—તેવણનાં બહેન જેવણુ પેલા કાંસ-વાળા હુપીનનાં ધણીઆણી કહેવાતાં હતાં.

હુલુ પીરોસા નવલયુગુમાનાં—જેવણનાં નામના પહેલા અક્ષરો લેતા હુ. પી. ન. બને છે અને જેવણુ બચાવી બાઈમાય ને હાથતાલી આપી કાંસ બંધને સાહુચારનો ધધો માંડી બેઠા દેતા.

મીસ મુનાબાઈલ યહેરીલ—શ્રી ટીબક્ટુ ખાનેનાં મદાન પારસી બાતુ કટકટીવ. જેવણુ મદાન પારસી બાતુ હુપીનને પકડી આપવાનું બીડું લગ્યું હતું.

કસીકુ મોતીરામ—જેવણનો માનીતો જંગ-બારી પોષ્ટ જેને પેલી પારસીબાતુ હુપીન બેઠલરી રીતે “૧૮૫૭” વાલાં પેનટીંગમાંથી પીટ્ટી ગઈ હતી.

બાનીમારડ—કાંસનો મદાન કટકટીવ.

જેહાંગીર—પારસી બાતુ હુપીનને કસીકુ મોતીરામે ચોરવામાં મદદગાર થઈ પડેલા બેઠી પોષ્ટો. જે પાઝગથો બેંક બેંસનું રૂપ ધારણ કરી, મદાન બાતુ કટકટીવ મીસ યહેરીની બાબીશ દબારની રોલ્સ-રોલ્સ મોટરકાર ખીસખીટી મથો દેતો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

(જેમાં બેઠી મજલીસનું બેગા મળતું, આરબ કાવાખાનામાં તથા જેમાં ફરદ બેઠી સારવાર થતી, પારસીબાતુ હુપીનનું ઉપર),

“કૈયુ ખાદર ?”

“જમ બાવારીય.”

“મેંચુસી પ્રાગ હાવાલ ?”

“છ.”

“ગાગી હુંઘદરીસ્તાન ?”

“ઝો.”

“મેરગારી બોમડીન્યાં ?”

“આબારીઝ પુમપુમનું કોન્ડીન્યાં.”

“દગ્ધીઝ મોંઝરાલીસ્તાન ?”

“ઝો.”

ઉપરોક્ત ગણે તોબી કટકા નહીં પડે તેથી મનેરનજ વાતચીત કાવા ગલીને નાકે આવેલાં કૈયુમ મજોલનાં કાવાખાનાનાં બેંક ઈરાનખુબામાં બેઠેલા આર આરબો વચ્ચે ચાલી રહી હતી. તેઓ સઘળા બેસપેરાન્ટો ભાષા બજાતાં જણાતા હતા. કાંઈ જે કપલી વાતચીત તેજ બારામાં થયેલી દોવી નેહબે એમ યરોલાનાં બેસાયલમના ઉપરી ધારતા હશે. તેઓ સઘળા જણા જરયાસ્તી કોમ હાલમાં કેવી કંઈની બાબરોમાં મારામારીઓ કરવા ઉતરી પડે છે, તેને લગતી કુઝ બરી દદયબેદક, ચિત્તેદક અને સંનિયેદક તકાર ચલાવતા હતા.

“તેમપ્રાંચ યાચીસાગો સર જમરોલ ?”

પહેલા આરબે કાચીને બેંક મુદરાકો માનનાં પુછ્યું.

બોલ બોલતામાં તો ચાંદણ કોકરના દાણ તેમજ પગપર પાટપુટી બંધાઈ બેઠા. તેણીનાં કપાલ પર પણ પલારટરની પટીએ ગોઠવાઈ ગઈ અને કોલાંવાટર તથા ધરમેલીજ સાહટનો છુટથી ઉષ્ણોગ થઈ ગયો. તે અચળરતાની ફરદ એટલાઓની સપલાઈ જોઈને પારસી બાલુ છુપીન બધી આરવઈ પેંવંચઈ ગઈ.

પ્રકરણ ૧૪ મું

(જેમાં વિદિત કરતું પારસી બાલુ છુપીનનું તે બેઠી આરળ મળલીસ આરળ પારસી કેમની લાચારીનું !)

“ તમે સૂચનાઓએ જે સપળાધધી મારી ઉપર ફરદ એટ અજમાવી છે તે જોઈ હું નેહાયત યુરી થઈ છું. આપણા ખીસ્ત ધંધામાં એ હુમ્મર લેણું કામનો છે અને ખમુસા ફરીને વખત નહકજ આવે છે કે જ્યારે તમારું એ હુમ્મરનું પાણી બતાવવાનું લણુંકે જરૂરી કામ પડશે. પણ હમણા તમેએ જે ઉતાવળ ફરીને મોઢા ઝોલાઓ સાંભળ્યા વગર આવ્યે મને બાંધી છુપીને મેસારી છે તે થણું જોઈ કહેવાય. ” મીસ ચાંદણબાઈએ કોકકુસઈએ લંબાણથી વીરેચન કરતાં જણાવ્યું.

“ કાંએ ? તમેને કાંઈ અકરમાન નથી નરથો ? ” સૂચના એક અવાજે બરાડી ઉઠ્યા.

“ મને પોતાને અંગત અકરમાત કસોએ નરથો નથી. ” ચાંદણે કાઢવાનું એક મોટું પ્યાલું ઉચકતાં ખાતરી આપી.

“ પણ તમે નહીં જાલ્યા સરદાર, કે તમેને અકરમાન નરથો, તેમાંથી છુપીન આવે છે એમ તમેએ નહયું ? ”

“ નહીં અદલ્લમીમાં ઉદલ્લ, તારે જે આપણા ધંધામાં વધારે વિખ્યાત થઈ હોય તો જ, મહેતાજની ધરકુસમાં જઈ ગુજરાતીને પુરો અલ્યાસ ફરી આવ. ”

“ અરે સરદાર, હવે મહેતાજની ઈરકુલોન બધી કબરવાસ થવા લાગીછને ? એમાં તમારાં પારસી લોક બસ અચંખીયીજ પોતાનાં પોરેઆંગિતે માટપીટ સાટપીટ કરનાં જેવા એટલાં અધીરાં પડી વળ છે કે બસ તે લોકને રાજઆતથીજ કનવેન્ટમાં ને પાદરી

લોકની ઈરકુલોમાં ધકેલે છે ત્યારે બચારે મહેતાજ શું કરે ? ”

“ સાચાર, અદલ્લખાન ? તું કસેજ બસરાધી ખજુર ચાવતો ચાવતો આની પુગોઈને એટલાવારમાં અમે પારસી લોકની ખલખોધ બી કરવા મંડી ગયો કે ? અરે દીકરા તું તો હાલુએ નવોસવો છે પણ મુંબઈમાં જરા થર થાડીને રહેશે ને પારસી, લોકમાં ફરસે તાહફેજ તું જાણતો થશે કે એકવારની એ પ્રતિજિત કામનું જાહું કેવી ઢરી ખીલુમાં ગળવા માંડયું છે. અરે ? ત્યારેજ તું જોશે ને ત્યારેજ તું જાણશે કે— ”

ચાંદણ કોકર પારસી લોકની કાંઈ વધુ ક્રીડક્રીડ કરે તેટલાં એક મોટા તોપનો ગ્રેગો આવી પડ્યો હોય તેવો ધરકો થયો. તે આંખી મળલીસ ચોંકીને પાડી બેઠી પણ જરા સાંતપણે વિચાર કરતાં જણાયું કે એ તો આપણા ઈશ્તમીર મીયાં કબાબખાને એક ગ્રાનો જેવા આરકાર આપેો હતો !

“ કાબાબખાન ? બદલ્લમી થઈ છે કે ? ”

“ નહીં સરદાર ? એ તો ફક્ત ચણાની દાળ ખાઈને તારી પીપેલી તેનો પ્રતિજ્ઞાર છે નવાબ. ”

“ જે બદલ્લમી થઈ હોય તો સર દીનરા ખીટવાલી જેલાખની ગોળીઓ તાબરતોબ ગળી જ. ”

“ જે હુકમ, શીર પરવર ? ”

ઉપલો વાતચીત ઉપરથી આપણને સુરનાં તડકાંની મુઆફકે જોલુ જણાઈ આવે છે કે હાલગો-રેની તે પારસણ સરદાર તેઓમાં ફરલી માનીતી અને માન પામેલી હતી. તેણી રોજ સહવારના ને દરેક આરબ છુટારીની અગતમાં તાપની શીશી મુકીને ટેમ-પરચર લેતી હતી અને ખબર અંતર પુછી થરતા હવાએ ફરમાવવાની કાળજી કરતી હતી, તો પછી તે આરબ છુટારો પોતાની આવી રહેખતમય સરદાર ઉપર બનકેસાની કરે તેમાં કાંઈ નવાઈ છે ? કાંઈ અચરતો છે ? અરે ! કાંઈ આંખંબો છે વાર ?

નહીં !

મહેરબની નહીં ! !

ખેડુકલ નહીં ! ! !

સદદદદદદદદદદદદદદદદ નહીં ? ? ? ?

નહીં ?

બંદગીના ફાયદા.

નાર—મિસ પૈદૃચ છઠ્ઠાકાંડ માદન.

ફાચોસ્થા થા વોહુ અથા નેમખ્યા મલી અથા
હુપુછ્યા મલી થા મરુદા અહુરા.

(યત્નરતને હા. કક)

એા અહુરમઝદ તેં ને આપ્યું છે તે નેકર છે,
મટિ તોરી નમાર અને ગુક ગુલરી ફરે જીએ.

બંદગી, એબાદન, પરનેરા, પુન. આરધના,
હપાસના, ભક્તિ એ સર્વનો અર્થ ઉતરતાએ ચક્રા-
ની કરવાની સેવા આદરી એટલો છે, પણ તે ખાસ
કરીને ખુદાની ભક્તિ કરવાના એકર કામને અર્થે
સાધાસ્થ રીતે વપરાય છે. તરસીસ્તી દીન મુશબ
ભક્તિ મનથી, વાણીથી, કામથી કરાય છે, તોપણ
સાધાસ્થ રીતે પવિત્ર કામોથી થતી હજારની ભક્તિ-
ને બંદગી કહી કહેવામાં આવે છે.

હવે બંદગીના ફાયદા કેવા છે તે કપર વિચાર
કરે. જેને વખાણ કરવી થટે છે તેની વખાણ કરવી,
જેનો આહાર માનવો થટે છે તેનો આહાર માનવો,
જેની માંગણી થટે તેની માશી આદરી, જેને ને થટે
તે તેની તરફ બળ લાવવું એ વાતબીની શરે
આપણી ફરજ છે. અને જે હનસાને હનસાન તરફ
વરતવાની ફરજ છે તેા ખુદાનામનો આપણી તરફથી
ફેરતી બની વખાણ, ગુદ ગુલરી, અને ગાથી મર-
વાનો હક છે, અને તેથી કરીને આપણી તરફની એ
ફરજે અદા કરવાની જરૂર છે. તેનાં કામો અતિ
વખાણને લાયક છે, તેના આમારો બેગુમાર છે,
આપણી તરફથી ને તરસીસે થાય છે તેની માશી
માંગવાની કેવળ જરૂર છે. (એ માશી મટિ પતેલવી
જરૂર છે) એ સર્વથું બંદગીમાં સમાયવું મટિ
બંદગી જરૂરની છે.

જેથી આપણું હમેશાં રક્ષણ થાય એવા રાજકર-
વા તરફ નમીને લાયક રાજકમાં આપણી વફાદારી

બહેર કરવી. હવે જે ખુદાનાશ આપણે સૌથી મોટા
રાજકર્તા અને રક્ષણ કરનાર, પેદા કરનાર છે, તેા
તેની તરફ ખરા અંતઃકર્મથી શરૂ નમાની ને મોટીથી
તેની કીર્તિ આપને તેની તરફ વફાદારી બતાવવાની
ફરજ છે એ સર્વથું બંદગીમાં છે મટિ બંદગી કરવા-
ની ફરજ છે.

આપણે ખુદાના બંદા કહેવાઈએ છીએ. બંદા
એટલે સેવા કરનારો અને બંદાનું કામ ને બંદગી
અથવા સેવા છે. હવે આપણે ખુદાના બંદા કહેવા-
ઈએ છીએ તો તેની તરફની આપણી ફરજોમાંની
એક ફરજ બંદગી છે એ ખુદકું છે.

આપણે ક્યાં નબળાં છીએ. ઘડી પછી આપણું
શું થશે તે આપણને ખબર નથી. આપણે ક્યોબધું
ભાજે ખુદા પરમ આધાર રાખે છીએ એકતુજ નહીં,
પણ કેહ વખત ગુનાહનું કામ કરી તેને નાખુશબી
કરે છીએ. મટિ તેની મટોરવાની મેળવવાની આપ-
ણને યશી જરૂર છે. મટિ જે આપણું એક વફાદાર
અને તાબેદાર ફરજદની થેડે તે આપણુ સર્વશક્તિ-
વાન બાપ આગળ આપણું હૈડું ખુદકું કહી તેને
સારું નહીં જઈએ તો આપણી નાચારી. બેખબરી,
ને ગુનેહગારીને ફાયદો કરે એકું બીજું આપણે શુ
કરવાનાં હતાં જે સર્વથું બંદગીમાં છે. મટિ બંદ-
ગીની જરૂર છે.

આપણાં મનની ખાતરખ મેની છે કે તે વરિધી-
એ અહંકાર, મનદરી, કુચાચ ને એવી બીજી ખરાબ
કુચુલિની એને કપર દબી પડે છે. બંદગી, હનસાન-
નાં મનને નીચું પાડી આપણાંથી ચક્રાં અવધિન
દરબંદેના ખુદાનાશની ચાદ આપે છે તેથી તે બંદગી
આપણું મનનાં કુચુલિને હાંકી કાઢવાનું એક મર-

ખુલ ઇલાજ છે. મઠિ આપણાં મનનાં ભલાને માટે બંદગી કરવાની જરૂર છે.

જેમ જેમણે ને બરખતના ખોરાકથી, લાયક ખોરાકથી, અને ઘટતી માવજતથી સરીર તંદરેસ્ત રહે છે તેમ ઉમદા ખુદાઈ વિચારોથી આપણા આત્માને તંદરેસ્તી અને કૌંસત મળે છે, મઠિ જેમ સરીરને કૌંસત આપવા મઠિ ખોરાકની જરૂર છે તેમ આપણાં આત્માને કૌંસત આપવા મઠિ ખુદાઈ વિચારોની જરૂર છે, અને તે વિચારો ઉત્પત્ત કરવા મઠિ બંદગીની જરૂર છે.

માણસે હમેશાં પોતાના મનને દુન્યાદારીના કામમાં અથવા બીજા હલકા વિચારોમાં ભમતુ રાખે છે એ તેને ઇલાજ નથી. તેણે જે જન્મ લીધો છે તેનો કાર્યજ નહીં તો ચોટા ભાગ પણ ઉત્તમ કામમાં ચલવવો ઘટે છે. હવે પેદા કરનારની ખુબીઓ સમજને તેની કીર્તિ ગાવામાં નમનતાઈ, નેકી, ભલાઈ, પવિત્રાઈ, અને એવાજ બીજા ઉમદા વિચારોમાં પોતાની અંદરની જે વખત રોકાય તે બેરાક દ્રઢ રીત ચુનૈસો કહેવાય, મઠિ બંદગીની જરૂર છે.

આપણો આત્મા અને મન એટલાં નજીક છે કે જરા દુઃખ કે આફત આવી પડે છે કે હિંમત હારી મન છે પણ બંદગી કરવાથી પાછી હિંમત મળે છે. ક્ષિપ્તમાન જરાખુશના સપેહસાવાર-હકીમ બમારુએ એવો બંદગીની બરકતથી મુરાકકી વખત હિંમત મેળવી હતી, એવી નેશો તવારીખમાંથી તથા અવસ્તામાંથી મળે છે.

મરેશા યસ્ત હાદોખતના પહેલા ફકરામાં કહે છે કે “બંદગી શયોતમ છે. ખરાં દીકરી તથા પાક નૈયતથી સમજને કીધેલી બંદગી ખરાબ માણસની તથા વંદેમી ધારતીબરેત. વિચારોની સામે યવાને આપણે મઠિ એક જગરે હર્યાર યધ પડે છે.” ખરી બંદગી આપણામાં એક જગતુ શર ઉત્પત્ત કરે છે અને તેથી કરીને આપણી સામે ઉઠી યુધ્ધી મુશ્કેલીઓ થણે દરજ્જે દુર કરવાને આપણે સક્તિવાન થઈએ છીએ. અશો જલ્દુખને મારી નાંખવા મઠિ જગરે તમામ હેંવા હલા યવા તે વખત પેશામબરે જે ઉપાયો લાગુ પાડ્યા તેમાંનો કોયો પડેલો ઉપાય એ હતો કે તેવણ યવા ના એજમતી કલામો મેદિ સદે ગાઈ ભરવા તે વખતે સુઘળા-રવો દુર થવા ને તેમની આફત ઈબી.

બંદગીમાં રહેવાની આદતથી એક માણસ કાંઈ ખોટું કામ કરવાથી દુર રહે છે, તેને કુદરતી તે કામ કરવા મઠિ શરમ લાગે છે, આપણા દીકરાં મુકાબલી કુદરતી શરમનો એ એક મોટો ફાયદો છે તો તેની હમેશાં યાદ અને અસર તાજ રાખવા સાર બંદગી કરવાં રહેતું.

બંદગી કરવાય આપણા મનને બરેસો મળે છે તેવા મનની શકમંદી દફે યધ ઉઘટ પેદા થાય છે. નાહમેદી દફે યધ હમેદસર્થો બન્યે છીયે, અને આપણાં કામમાં ફતેહ મળે છે. એક વિદ્વાન કહે છે કે “God looks not at the pomp of word and variety of expression but at the sincerity and devotion of the heart”.

અનેક તરેહની દુન્યાની આફતોમાં તન, મન, દુઃખ, દરદો, આપણી નેક હમેદમાં નિષ્ફળતા, આપણા દોસ્ત આસનાંયો અને વાહલાંખીની આ દુન્યામાંથી કુચ, એવી એવી અનેક નાચારી અને નાસી-પાસીમાંથી કાંઈની દીલાસા જેવું આપણને મળે તો દાદર અદુરમજદની ઉપરનો આપણો વિશ્વાસ, તેની યાદ અને બંદગી છે.

સઘળા ધર્મમાં બંદગી કરવાની ફરજ કહેલી છે. બંદગી એ એક ધર્મનો ભાગ છે અને જે માણસ જે ધર્મને લગતો હોય તે ધર્મની રહે તેણે બંદગી કરવી જોઈએ છે.

હુશ્યાર !

શોક-પેલા ઇનકમિટસવાળાને ને કહ્યું કેની કે શોક તો કલકતે ગયાઠ.

નોકર-હાંજ, મેં કહ્યું કે આજ સહવારે તમે ગયા છો ?

શોક-તેણે શું કહ્યું ?

નોકર-તમે પાછા ક્યારે આવનાર હતા તે બંધુવા માંગતાં મેં તેને જણાવ્યું કે, બનવાજોગ છે કે સાંજે ચારે વાગતે તમે પાછા ફરશો !

ગદ્દો !

દુન્યા-એ બેરીવાળા માણસને શું કહેલું, યવા ?

પપર-મૂખી.

ખુશો-એથી વધારે બેરીવાળાને ?

પપા-પડેલા નંદરનો ગદ્દો !

ઉપર કેવી અને કેટલી થાય છે તે પણ હવે જાણવા લાગ્યું છે.

લાગણીઓની સત્તા.

(The Power of Emotions.)—

અમેરિકાનો જગન્નાથીતા ડૉ. જે. એચ. ડીલોગ કહે છે કે:—

ખુશાલી, દલગીરી, ગુસ્સો, અને ખીક, નેમજ ખીજ બધી લાગણીઓ એઓ ધણીજ બળવાન શક્તિઓ છે કે? જોઓ, જેમ કાલીલ દવાઓ અથવા ખીજ તેવી ખાદ્ય વસ્તુઓ શરીર ઉપર અસર કરે છે તેવીજ રીતે લાગણીઓ પણ શરીરનાં કાર્યો, અથવા અંદરની ક્ષિત્તિઓ ઉપર સારી या માફી અસરો કરે છે.

ગ્રોફિસર સી. લેન્ગ, જે એક દેવીશ લખનાર છે, તેણે એક મોટું પુસ્તક રચ્યું છે, જેમાં કેટલીક લાગણીઓના ખાસ અભ્યાસ કરેલાનાં વિષયો જણાવ્યા છે કે જે માટે તે કહે છે કે દરેક લાગણીથી આ શરીર ઉપર ચોક્કસ અસર કરી તેની અમુક હાલત દરે છે. તે ત્યાં સ્પષ્ટ રીતે દેખાડે છે કે એક લાગણી એ શારીરિક હાલત છે, અને નહીં કે માત્ર મનનો અથવા જીવનનો અનુભવ. ખીજાં ઘણાં સાધકોલોહરો (આત્મવિદ્યાના અભ્યાસીઓ) તેમજ શીઝીયોલોહરો (શારીરિક યંત્રનાં અભ્યાસીઓ) જેઓ પણ એજ બાબદ ઉપર કાર્ય કરતા હોય છે તેઓ સમજાવે છે કે ઉપર ચોક્કસ આત્મિકતા છે.

ખુશાલીની લાગણીથી શરીર ઉપર થતી અસર.

તેમની બધી મદદનોર્થક હવે એવું જણાયું છે કે, દાખલા તરીકે, ખુશાલીની લાગણીઓ શારીરિક ક્રિયાની ચળવળમાં વધારે છે. ખુશાલીની અસરોથી-આરટીઝ (મેડી નેસો) કેપીલરીસ (capillaries) પ્રસાર થાય છે, એટલુંજ નહીં પરંતુ દરેક અવયવને વધુ જથ્થામાં ચોખ્ખું લોહી મળે છે. ખુશાલીની અસર, આખી મસ્જુલ રીસ્ટમ ઉપર થવાથી તેઓ વધુ

ચળવળ થાય છે એટલુંજ નહીં પણ તેમની વધુ કાર્ય કરવાની તેમજ ખમવાની શક્તિ વધે છે. દાખલા તરીકે, હાર્ટ મજબુત રીતે ચાલે છે, બેલું ઘણું સાપ રીતે વિચાર કરી શકે છે, દમ ઉઠા ચાલે છે, પાચનક્રિયા ધણી ચળવળ થાય છે, આંખો તેજસ્વી અને ચળવળ થાય છે, ગળા તન્દ્રેશસ્તીથી ચળવળ થાય છે, હૃદયમાં આખું શરીર આનંદમય થાય છે અને મનની ખુશાલ હાલતમાં તે સાંતિની અસરો તળે, સંતોષી થઈ મુખી અને આબાદ થતું જાય છે.

દેનન, જે મેડિસા સાયન્સીસ્ટ છે, તેણે ખીલાડીની પાચનક્રિયા ઉપર કરેલા પોતાના અભિવ્યક્તિઓ અનુલબ્ધ છે કે, જ્યારે તે પ્રાણી (ખીલાડી) મુખી અને સંતોષી હાલતમાં હોય છે, કે જે તેના “આઉ મ્યાઉ” ક્રિયાથી જણાય છે, ત્યારે તેની પાચનક્રિયા કાયદાસર અને ચળવળ રીતે ચાલે છે. એક્સ રે (X ray) ની મદદથી હોજરી ખોરાક ઉપર કેમ કાર્ય કરે છે તે જણાયું છે કે ખુશાલીની વેળા, ખોરાકને હોજરી મોકલ કરે છે, છુટો પાડે છે, અને પ્રવાહી થયેલા પદાર્થને તે આંતરડાને આપે છે. જેની તે ખીલાડી “આઉ મ્યાઉ” કરતી અને ખુશાલીની લાગણી: દેખાવતી બંધ પડી કે તુરંતજ પાચનક્રિયા પણ થતી અટકી.

આ પ્રમાણે ત્યારે, હાલની સાયન્સની શોધ બોલે શારીરિક (ફીઝીયોલોજી) ક્રિયાઓનાં લક્ષણોથી જુની કહેવત કે “એક ખુશાલ જીવ દવાના જેવો સારો ગુણુ કરે છે.” તે પુરવાર કરી આપે છે.

ગમગીની તેની શરીર ઉપર અસરો.

દલગીરીની જે અસરો શરીર ઉપર થાય છે તે ખુશાલીની હાલત કરતાં તદન ઉલટીજ હોય છે. દલગીરીથી આખા શરીરની ક્રિયા મંદ પડી જાય છે. મસ્જુર રીસ્ટમ છુટી (relax) થઈ નમળી પડે છે.

દસગીર ચેહરાના માથુસનેા દેખાવ એક તદન હાંશી ગયેલાં અથવા યાદી ગમતા માથુસનાં જેવો લાગે છે. વારંવાર નિસાસો (Sigh) મુકવાનું થાય છે તે કાંઈજ નહીં પણ નિસાસો આધારી જાતીનું કાર્ય જે વધુ ચપલ રીતે થાય છે તેથી ત્યાં ઓક્સિજનન (હવા) કમી થઈ જાય છે તેને લાંબા ઉઠા દમ (deep breathing) થી અંદર ભરવાની માત્ર કુદરતની કાશેય છે.

ગમગીની અથવા દસગીરીની અસરો, અંદરના અવયવો ઉપર ઘણી ઉંડી રીતે થાય છે. બહારનાં લોહીનાં વાસણો સંકોચાઈ જાય છે, જેથી અહુસા ઉપર શીકાસ અથવા કાંઈ વાર સીસાના જેવો કાળો દેખાવ થઈ લાગે છે, કે જે ત્યાં (મેકાસ ઉપર) લોહીના કમી થવાથી બને છે, હાથ પગ ધણીક વેળા ઠંડા થઈ જાય છે, અને અંદરના રસો (secretion) કમી થઈ જાય છે, પરીચામે મોઢું તદન સૂકું થઈ જાય છે. અને મોઢું મુકું થવાથી ત્યાં એકઝીયા ને એરી એવજન્ટુઓ પેદા થાય છે, જીભ ઉપર યરો બાજે-છે, અને કડવાં તત્વો થઈ જાય છે કે જે ગમગીની સાથે મ્હોઝાંમાં કડવાસ ઉપજવાનું કારણ હોય.

ધારતીનાં લક્ષણો.

(Symptoms of fear.)

ધારતી અથવા બીક, એ દસગીરીની પેઠે નબળાઈ પેદા કરે છે, અને કેટલીકવાર તે મસ્તકોનેા સંપૂર્ણ લકવો (paralysis) થઈ લાગે છે. તે વેળા સાથે લોહીનાં વાસણો સંકોચાય છે, કે જેથી મ્હોઝાં પર શીકાસ આવે છે. ધારતીથી જે અસરો બનવાનહરી મસ્તક એટલે કે હાઈ, લીવર, હોઝરી વગેરેના મસ્તકો ઉપર થાય છે તે તે હાર્ટના જાડી ધગાસથી પુરવેપુરવું જાણાય આવે છે, અને કેટલીકવાર ઠંડી (chill) પણ ભરાઈ આવે છે. એથી ધણીક મજબુત અસર સ્ત્રીમધ્યેથી ક્રમશઃ ઉપર

થવાથી આંખનાં કાળા તરી આવે છે માને ઉપરી આવે છે. અને એ નર્વસોમાં નેક્સ (stimulation) થવાથી, બોવેલ અને બ્લેડર (પેટ અથવા પીશાબ) છુટી પડે છે. અતિશય બીકથી કેટલીકવાર શરીર ઉપર એટલી તો મજબુત અસર થાય છે કે તેથી લકવો (paralysis) દિવાનાપણું (insanity) અથવા મરણ પણ નીપજે છે. આવી રીતની ખાટી હાલતો, ત્યારે યોડીકવાર (temporary) ની થાય છે, જતાં કેટલીક વેળા તે મહિનાઓ મુધી રહે છે, અથવા બે તે માટે ખાસ સંભાળ ન લીધી તો હમેશની થઈ લાગે છે.

ચિંતાની ખાસત.

(The Nature of Worry.)

ચિંતા, બીક સરખીજ છે. ખરું જોતાં ચિંતા એ એક જાતની ચાલુ (chronic) થઈ પડેલી બીકજ છે. ધણી તિફાણ આકારમાં ચિંતા એ બચબીત ધારતીના જેટલીજ ખરાબ અસર કરે છે. જે માથુસો પોતાનાં કામ પધા માટે ચિંતા મુગ્ધ થઈ ક્યાં કરે છે તેઓ લગભગ સજાતીયી તેમાં હાર ખાધેલા હોય છે. માને તેને રહેદ મળ્યા સક્તી નથી; કારણકે તેના મનમાં શંકાજ હોય છે. કારણ કે હાર માટે આગળથી વિચાર કરવો એ ગોળા પોતાના હાથેજ મનમાં હાર મેળવ્યા જાણ્યર છે. બીજા મંદ લાગણીઓની પેઠે, ચિંતા પણ શરીર ઉપર ઘણી નાશકારક અસર કરે છે, અને તેની આસપાસ એક નુકશાનકારક કુંડાળુ બનાવે છે. ચિંતા માટે, સાધારણ રીતે એવું ધારવામાં આવે છે કે તે માત્ર એક મનની મંદ થયેલી હાલત છે; પણ ખરું જોતાં તે તેવું ચપલ થયેલી સ્થિતિ છે. ચિંતાથી બેબની સહિતઓ ખપી જાય છે, ખરું જોતાં તે બેબને તેમજ નર્વસને અસર વિનાની માને નબળાં કરી નાંખે છે.

ખરું જોતાં ચિંતાની અસર કાંઈ એકલા મન

ઉપરનું યદ્યપે રહેતી નથી પણ શરીર ઉપર પણ સાચું છે; કારણ કે તેની અસર મોટા ન્યુમાગસત્રીક યાને (ફેફસાં હાર્ટ તથા હોજરીની) નસો ઉપર તેમજ સીમ્પથેટીક નર્વસો ઉપર થાય છે એટલું જ નહિ પણ બીજી રીતે પણ ઘણી અરાજક અસરો શરીર ઉપર ઉપજાવે છે.

સીમ્પથેટીક નર્વસ અને વેસોમોટર નર્વસ એઓને જે એકબીજા સાથે સંબંધ છે તેથીજ એ અવયવોનું કાર્ય થાય છે અને કાયદાસર ચાલે છે, ત્યારે આ બધી નર્વસોનાં દયાણુથી હાર્ટ, ફેફસાં, હોજરી, લીવર, પાનક્રિયાસ, ક્રીડની, ગોવેલ અને બીજા પ્રાણીક અવયવોના કાર્યો (ક્રિયા) અરાજક રીતસર ચાલે છે.

ઘણલા તરીકે, સીમ્પથેટીક નર્વસો છે, તેઓ હાર્ટના કાર્યને જોશ આપે છે. “ વેગસ ” નર્વો હાર્ટ ઉપર એવો કાણુ રાખે છે કે તે બીજા હાર્ટની ક્રિયા વધુ મજબુત અને અસરકારક થઈ શકે છે. એ “ વેગસ ” નર્વનાં કાણુ વિના હાર્ટ એકદમ ઠોડી બને, અને જલદીથી ચાકી જઈ શકે છે.

Worry wears like overwork.

અતિશય મહેનતથી જેમ માણસ તથાઈને નળાણ પડે છે તેમ ચિંતાથી પણ થાય છે.

જોઈએ તે કરતાં વધુ મહેનતના કાર્યથી જે અસરો થાય છે તેનીજ રીતે ચિંતાની પણ સમાજની, તેની એક અસર એ છે કે વેગસ નર્વનું ચલણ કમતી કરે છે, અને તેજ વેળા સીમ્પથેટીક નર્વસની ક્રિયાને વધુ ઝડપી કરે છે. ઘણા તરફ, નાંડી બહુ મંદગતી ચાલે છે, હાર્ટના ઘણાકારા ઝડપી થાય છે, ફેફસાંઓ ઉપર સોજો આવે છે, ચામડી શીથળ પડે છે, હાથ પગ ઠંડા થાય છે, ડોળા ચડી આવે છે, શરીરનું વજન કમતી થવા મંડે છે, ઉંઘ ઊડી બને છે, અને અરાજક આસાવેશ મળતી નથી, અને આજુ શરીર જાણે ચાકીને લુપ્ત થઈ ગયું હોય એવું થાય છે.

નળાણના જોશથી, મસ્તિસો જોશ નળાણ પડે છે છતાં એવાયત્તા (tense) રહે છે. કેથે કેથે આંકડાં આવે છે.

આવી રીતે આ બધી નિરાશાઓ સીમ્પથેટીક નર્વસો ઉપર ચિંતાથી થાય છે તેઓ તુરત માણસ પડી આવે છે.

ડોળા તરી આવે છે, તે બેજાંની નસો ચાકી જવાથી થાય છે, જેથી ડોળા સંક્રામણ બને છે, બ્યારે સીમ્પથેટીક નર્વસો, જેનાંથી પણ ડોળા તરી આવે છે તેઓ તેને સ્તીમ્યુલેટ કરે છે. દમ, શ્વાસ ઘણો ધીમો ચાલે છે.

The Internal Secretion.

અંદરના રસોની ક્રિયાઓ.

છેલ્લાં થોડાંક વર્ષો પ્રયાં, લેબોરેટરીમાં જે અભ્યાસ અને અખતરાઓ થયા છે તેથી ચિંતાની શરીર ઉપર શું અસર થાય છે તેની ઘણીક નવીન જાણવાલોગ દર્શાવેલા બાહર પડી છે. આલિન દકાવર્ડ અને બીજા ઘણાં શીઝ્યાઓએ જોયેલી મહેનતથી એવું માણસ પડ્યું છે કે, શરીર એવા ઘણી જાતના રસો પેદા કરે છે કે જેઓ, ચિંતાને લીધે, આમડીની સપાડી અને મ્યુક્સ મેમ્બ્રેનમાં જવાને બદલે, સીધા લોહીમાં જ દાખલ થાય છે. આ બેડી રસોનાં કાર્યને લાધેજ ખોરાકની પાચણ તથા સમાવેશ ક્રિયા કાયદાસરની થાય છે. આ જનના જોશ છે કે શરીરનો દરેક સેલ (cell) કોઈક છુપો રસ બનાવતો હોય, કે જે ગરમીના દરેક બીજા સેલ ઉપર અમુક અસર ઉપજાવતો હોય.

આ રસો એ જાતનાં હોય છે. એકને હોર્મોન્સ (Hormones) કહે છે અને બીજાને “ ચેલોન્સ ” (chalone) કહેવામાં આવે છે. “ હોર્મોન્સ ” તે બીજા છે કે જે અજાણતાને વધારે છે, બ્યારે “ ચેલોન્સ ” શારીરિક ક્રિયાને ધીમી કરે છે અથવા થતી અટકાવે છે. પણ આ બે જાતના રસો શરીરના કાર્યનું સમતોલન પાળે છે.

જનની રાખના માટે અગત્યના છે. જે અવયવો આ સ્ત્રોતો પેદા કરવા માટે વધુ દિવા કરે છે અને તે લીગર, પાનક્રિયાસ, ચાઇરોડ, કીડની, સ્પાઇન પીડીયુટરી અવયવ (કે જે બેન્ડમાં રહેલો છે તે) અને ઓવરીસ છે. ડાયોપ્સીટીસ યાને સીડી પિશાચનના રોગ કેમ થાય છે.

પાનક્રિયાસ જે અંદરનો રસ બનાવે છે તે, જ્યારે મરલસમાં જે ઉલ્કારોતો રસ (ferment) થાય છે તેની સાથે મળી જઈને, જે મીઠા (Sugar) પદાર્થ મરલસમાં ગયો હોય તેને ફેરવાને શક્તિમાં બદલી નાંખે છે, અને આ ક્રિયા થતી અટકે છે, ત્યારે ડાયોપ્સીટીસ (સીડી પિશાચ) નો રોગ થાય છે. કીડની સાથે બીજા નાના એડ્રીનલ્સ કરી નાની કોથળી (glands) ઓ છે, તેઓ એક બીજા જાતનો રસ પેદા કરે છે કે જેથી કરી લોહીનાં વાસણો સંક્રાંતિ થાય છે અને લોહીનું દબાણ વધવા પામે છે, આ રસો દાર્દ તથા લોહીની ક્રિયા માટે અવરખના છે. તેઓનું મલજ એટલું તો મોટું છે કે તેઓ એક શીશ્વોર્થોઇડ એક કુતરાનું માથું કાપી છુટા કરવામાં આવ્યું હતું; છતાં આ રસોની મદદથી, છુટા થયેલા ધડમાં દાર્દની ક્રિયા તથા લોહીનું પરવું ૨૪ કલાક સુધી રાખી શકેલા હતા.

પીડયુટરી, એ બેન્ડમાં એક નાનો ભાગ છે કે જેમાંથી એક જાતનો રસ નીકળે છે, કે જે લોહીનું દબાણ વધારી કીડનીની ક્રિયાને ઝડપી બનાવે છે.

તનદોરત હાલતમાં આ બધી જાતના રસોમાં સમતોલપણ પછી અચાની રીતે જળવાયતું હોય છે. જ્યારે બીજા હાથે ઉપર ચિંતા કરવાથી, તેમના કાર્યમાં ખલલ યાજ છે. ચિંતાથી પાનક્રિયા ઉપર એટલી તો અસર થયેલી માત્રમ પડી છે કે તેથી દાખને કાઢવા પામે છે, જ્યાં ઉપર જે મોટી વસુરીઓ

(glands) થાય છે તેને માટે કહેવામાં આવે છે તે લાંબા વખતની ચિંતાને લીધે જ થાય છે. કારણ કે તેથી સીમ્પલેટીક નર્વસો ઉશ્કેરાય છે અને તેઓ ગળાનાં ભાગ (thyroid) ને જોશ આપે છે, જેમનાં પીડયુટરી ગ્રન્ડ્સને જોશ (stimulants) મળવાથી, કે જે ચિંતાને લીધે જ થાય છે. તેથી પિશાચ બધું મોટા ઉત્પાદનમાં છુટ છે.

જ્યાં જ્યાં પુનઃવાર થયું છે કે, ચિંતાથી એડ્રીનલ્સના કોથળીઓમાં રસો વધવાથી લોહીના ગંદબાણ તથા હાર્ટ ઉપર નુકસાનકારક અસર થવા પામે છે. આ એડ્રીનેલ રસોનું કાર્ય માટે બાણતું અગત્યનું છે કે, તેઓ શરીરમાં ખાસ કરી ઝેરી જનતાવરી તથા વેછટેજલ તત્વોના ઝેરોનો નાશ કરે છે.

Depression follows the use of Drugs.

દવા પીધાથી સુસ્તી આવે છે.

આ એડ્રીનલની ક્રિયાને જે અણબટતો જોશ આપનારાં ઝેરી તત્વો છે, તેઓમાં સૌથી પહેલાં, તમાકુ, આલકોહોલ, ચાહ અને કાફી છે અને તે પછી બીજાં એવાં દવાનાં વ્યસનો આજ કારણને લીધે, આ સીમ્પલ પીધાથી તેમની "નારકોટીક ઝેરી" અસરો થઇ રહ્યા પછી સુસ્તી બેચેની જેવું માણસને લાગે છે. ત્યાં સુધી આ ઝેરી ઓર્ગેનની પહેલા અસર રહે છે ત્યાં સુધી સુસ્તી લાગતી નથી, કારણ કે તેની ખરી અસર, પેંડા નારકોટીકની અસર તમે દબાઇ રહે છે, એટલે નરવસોની લાગણી મંદ પડે છે તેથી તેની ખરી અસર શરૂઆતમાં જણાતી નથી; પરંતુ જ્યારે તે અસર જતી રહે છે ત્યારે મોડીમાં આદીનેલ રસો વધુ જગ્યામાં થવાથી, તેની આસપાસના તીક્ષ્ણો તેની અસર દેખાડવા માટે છે, અને તે પછીજ-સુસ્તીપણ અને બેચેની ગમેતો નનુંગત ગાય છે.

આંતરડાંમાં પેદા થતા ઝેરો.

ઉપર કહેલાં ઝેરો તો માણસ પોતાની મર-
જીથી શરીરમાં દાખલ કરે છે પણ બીજાં એ
કરતાં વધું ઝેરી તત્વો છે કે જેઓ શરીરમાં
પેદા થાય છે, અને તેઓની અસર એવી તો
છુપી રીતે થાય છે કે, અત્યાર મુઝી ને અસ-
રો જણાયા વગરની રહેતી હતી.

આ બધાં ઝેરો, ડાહ્ય (મોટા આંતરડાં)
માં એકસ જાતનાં ખોરાકો ઉપર, ત્યાં જમો
(પ્રીડાઓ) પેદા થાય છે તેઓથી થાય છે
અને તે પછી ત્યાં કોલેલાઈ અને નાશકારક
ક્રિયાઓ થવા માટે છે. જે ખોરાક બાહેર કોહી
જાય છે તેઓ શરીરમાં પણ તેજ મીસાલ
કોલેલાઈ માટે છે. દાખલા તરીકે માંસ પછી તે
બકરાં-ગાયતું કે ગછી, મર્યાં બટકાં તેમજ
ખંડાં હોય, આ બધા પદાર્થો કોલેલાઈમાં જવાથી
કોલેલાઈને ઉત્તેજન આપે છે.

અને એ ફરીયાદ પછીથી માણસને જે કોલેલાઈ-
પણું થાને કાંઈથી ચીજ (ખાવા પીવા કે કરવા)
મને નહીં એવું થાય છે તે આથી સમજ પડે
છે. જે માણસનાં “ બોવેલ ” દીવસમાં બેથી
ત્રણવાર કાર્ય કરે છે તેને કદી પણ આ દરદ
થતું નથી. ત્યારે માણસનું લોહી સ્વચ્છ અને
અંદરનાં કાર્યો બરાબર થાય છે. ત્યારે માણસને
બધી સારીજ આગાહીઓ અને વાતો જણાય છે.

એક રીતે બેસી રહેવાની ખરાબ આદતથી
પેટનાં ભાગમાં લોહીનો જમાવ થઈ રહે છે.
જેથી પણ માણસની તબીબત બીગડે છે. વળી
આત્મા હાલ્લા વીના માત્ર બેસી રહી જીંદગી
ગુજરવાથી પણ એજ પરિણામ આવે છે.

ઉંઘ જતી રહી હોય, તે માટે તરફવાર
દવાઓ પીવાથી અને ખાસ કરી મરીમસાનો
ખાંડસાકરના પદાર્થો ખાવાથી પણ “ એડ્રીનલ ”
અવયવોમાં બેઠાંએ તે કરતાં વધુ મપજતા

જી આફ્રિકાના એવરેસ્ટ
રી. એન. વાવડા,
134 22, ટાંગાર,
રોકેટરશી, S. W.

ગુલશન.

GULSHAN.

ફિલિપ્સ આફ્રિકા ખાતે
જ્યાં ગુલશનના વાવડાએ
મીઠા વાવડા જેવી કરશે.

સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬ વૉલ્યુમ ૮ Vol. 8 September, 1916.

સાંકળ્યું.

નંબર	વિષય	લેખક	પાન.
૧	ગાદેરખમર.	...	૫૬૮-૫૭૨
૨	સાંકળ્યું.	...	૫૭૩
૩	બે બેલ.	અભિપતિ.	૫૭૪
૪	A Happy New Year.	T. J. Desai.	૫૭૫
૫	નવી સાલની મુબારકવાદી.	ખુશીદ.	૫૭૬
૬	સાલ મુબારક.	દરમીસ.	૫૭૭
૭	"આ સાલ મુબારક."	વધીત.	૫૭૮
૮	India's Prayer.	T. J. Desai.	૫૭૯
૯	રાજાના તરફ વફાદારી.	મીસ શ્રીમાદ છ લી. પાલમકોટ.	૫૮૧-૫૮૪
૧૦	અગમ્યમો !	ભાગમ્યા.	૫૮૫-૫૮૬
૧૧	મુધારો.	નવનાથ કે. દીસિત.	૫૮૭-૬૦૧
૧૨	મારી બિંદી.	મારીની મીડી.	૬૦૨-૬૦૪
૧૩	ભરત પ્રથમ.	મીસીસ મીરામ કે. કાપડવા.	૬૦૫-૬૦૬
૧૪	બિન વિચિત્ર.	લેલો ડેલો.	૬૦૭-૬૦૮
૧૫	પ્રાચીન તવારીખમાં એક કેસ.	મ. ડા. નસીમ.	૬૧૦-૬૧૧
૧૬	નવો સાલ માટે કાંઈ ખુશ ખ્યાલ.	દરમીસ.	૬૧૨-૬૧૩
૧૭	Dharm Vijay.	T. J. Desai, Bar-at-Law.	૬૧૪-૬૧૫
૧૮	સીતાજીની કાંચળી.	કવિ ભવાનીચંદર નરસિંહરામ.	૬૧૬-૬૨૦
૧૯	માતાનો ખ્યાલ.	મીસીસ મેદરમ્પુ રી. એકનવાળા.	૬૨૧-૬૨૭
૨૦	જમાઈજીની ચપલાઈ.	મીસીસ રૂપાચંદ દો. રનાડી.	૬૨૮-૬૩૭
૨૧	કોસ્મોલોજી કલ્પિતી.	ભાગમ્યા.	૬૩૮-૬૪૪
૨૨	નાટક..	કુશીન.	૬૪૫-૬૪૬
૨૩	પ્રાર્થના અને યજ્ઞસંત.	રજીસરામ વાસાબાદ.	૬૪૮-૬૪૯
...	ગાદેરખમર.	...	૬૬૧-૬૬૪

બે બોલ.

આજના શુભ દીવસે પારસી કોમનું નવું વર્ષ ક્રમ ક્રમથી ફરેલ શીશુ બધું નીવડે એવી પ્રયત્ન પ્રયત્ને ખરાં છગરથી બે હાથ જોડી ચાલના કરીશું. દરેક પારસી પોતાની હાથેની બંદોબાસીમાં તે મહાન બાપની મદદ માંગતાં સર્વથી પહેલાં પોતાની રાજ્ય કર્તોને બક્ષી કૃપા ચાહે છે. તે મુજબ આપણે પણ નવાં વર્ષની શુભ શુભરી કરતાં સર્વથી પહેલાં આપણી બુદ્ધિ દિલ્લીસ સાદનસાદત કે જોતા શિર-છત હેઠળ આપણે સર્વ સુખ-સાંતિ અને સવરમાં રહ્યે છીએ, તેને સુરોગમાં દાત ચાલતાં દારૂ શુદ્ધમાં દરેક યશ હાથેથી છીએ, અને પરમાત્મા પ્રત્યે કૃપા સુભરે છીએ કે તે મહાન બાપ દિલ્લીસ શી દને તેની પરમાત્મી કલ્યાણમાં નવ વિભવ કરી ને બધાં કાર્ય માટે તેને પોતાની નરવાર આનયી જેવે પરી છે તે દરેક કીર્તિ સાથે પાછી મ્યાન કરવાને સદાનામુત ચાલો, અને દારૂ દુરમનનો નષ્ટ થઈ ક્રમથી આખાં અને જલોજલાલીમાં ખલલ કરનાર તથા લાખો નિર્દોષોનાં લો-લીની નીકા કલવનાશોનાં લમેશ મારે કાળાં મોંઢ યાલો / રાજ્ય કર્તા પત્રી દરેક સાચ્યા પારસી જરબાસ્તી પોતાના દેશની, પોતાની કોમની અને તે પાત્રી પાળમાં વદાત્માની આજ્ઞાથી માટે કૃપા સુભરે છે. તે મુજબ આપણે આપણી વદાત્મા માત્ર બુદ્ધિ દિલ્લીસ, દિલ્લીસ દરેક કોમને, પારસી કોમને તથા સુલકાનનાં આદરે, વાંચકો અને ખર-ખરોડોને આ નવું વર્ષ દરેક રીતે યશસ્વી મહા-પર-માત્માની અનંત બક્ષેણી રેવરેલ તેઓ પર હવરી વિધી-વિધી અને આયુષ્યમાં શુદ્ધિ પામે એવી ખરાં છગરની કૃપા સુભરે છે. તે પ્રત્તે આમીન કરો ! આમીન.

આ તકે સુલકાનનાં માનવૃત લેખકો કે લેખની સાથ મદ્રાસનીની લખને આ ગાલીક પોતાની

યથારકિત મુજબ પોતાનું કાર્ય બનવી રહ્યું છે તેમનો ખાસ આહાર માનવાની જરૂર જોઈ છે. ખાસ કરીને માનવૃત બહેનો કપાંબાઈ દોરાબજ રખાડી; પીરોન રૂસ્તમ કાપડયા તથા રોહા પીરોન-રાજા, દેસાઈ, કવિ ભવાનીરાંકર; બે. પે. માદન; કી. મ. મદાલસીયાગા; હરમીસ, ખુરોદ, લલીત, સરસોડા તોન પાઈ વગેરે વગેરેનો સાથ કિંગતી મદદ માટે કપકાર માનવાની જરૂર સમાવે છે. આ લેખકો કપકાર ખાસ અકોના અધિપતિઓ બહેનો મદમાને વિદ્યા રમણભાઈ તથા બહેન ગિરિ લીખાઈ છ લી. પાલમકોટની રોમા સદને બુલાય તેમ નથી. આ વતરોને જુદાં જુદાં લેખક બહેનો અને બાઈઓનો પણ આ તકે સુલકાન પ્રત્યે મમતા રખી તેના તરફ હેત દાખવવા માટે પણ ખાસ કપકાર માની એ સર્વને આ નવું વર્ષ દરેક રીતે જલોજલાલી બધું નીવડે એવું ખરાં છગ-રથી ચાહીશ.

આજના અંકના ચિત્રો માટે બે બોલની જરૂર છે. રોહા જોડાંગીર એસ. તારાપોર બી. એ. લેખકો કોટામીનીના હુલમાં આખા દિલ્લીમાં નામના મેજતી છે તેમનો તથા એમેચુર ફેશિયોનમાં વિખ્યાતી પાંચેલા મી. બાદલીયાના રોડીસીટીની તેમની મદેશાની માટે તથા રોહા છગરો ન. ખર-વારનો તેમની લોમે તેની સુરેલીઓ કરતાં ક્રમ સુલકાન તરફની એકી મમતાને જ લીધે બેલોડો વગેરે વૈધાર કરી આપવા માટે તથા તે ચિત્રો બનતી હતા-વળે છાપી આપવા માટે મનોરંજન પ્રેસવાળા મી. મીરનો તેમજ આ ગાલીકના પ્રીન્ટર વરોદરાવાળા જાણીતા અયેસર સાથ મણિકલાલ અંબારામ ડાહર માલિક સગાછવિલ નો આ તકે ખાસ આહાર માન-વાની જુદાં લેતાં તેઓ સર્વને આ નવું વર્ષ આજ્ઞાથી બધું નીવડે એવું સાથું હું-આમીન. !

A HAPPY NEW YEAR!

By—Trimbakrai Jadarrai Desai, Bar-at-Law.

મો વાચક ! નવેસિમન્વર્ષે—

વિલોકનાર્થે નરલોકશોભાં

સ્વર્ગસ્ય મૃદ્ધાપ્રગતેન યાતા ।

સ્નેહેન કરપદ્મ પલ્લવાનિ

સિદ્ધાનિ સે મમ્મલસૂચકાનિ ॥

અનુવાદ.

ઓ વાંચનાર ! આ નવાં વર્ષમાં—

નિહાળવાને નરલોકશોભા,

સ્વર્ગપ્રભાગે પ્રભુ સંચરે છે;

સ્નેહાર્દ્ર ચર્ષ, કલ્પલતાંકુરોની

વૃષ્ટિ કરી, મંગલ સૂચવે છે !

નવાં સાલની મુખારકખાદીનાં ગીત- ગુલશન માટે ગા, રે તું બુલબુલ !

બુલબુલ ! આજ નવરોજનાં ગીતકાં તું ગા,
લલકારી સરોદ રૂઆવ ગમના મા,
મોકલ્યો છે કુદરતે નવરોજનો બહાર,
ખીલ્યો છે નવો આ ગુલે-ગુલબાર.
કુલકળથી ચીકાર ને ઝરણથી તર,
મધુર ગીતથી તેમાં એક ધરકત તું બર.
ખુશ તેનાં ગુલાબનો લહાવો તું લે,
નેક તારા સરોદથી વધાઈ કંઈ દે.
ફોલે પ્રીતજની ફવાં તું માંગ,
કે રહે સદા હસ્તે ને ખીલતો એ બાગ.
આપ તેને ગીતમાંજ મુખારકખાદી,
આહ તેમાં રસ કસ ને જશ આખાદી.
કીર્તિ ને ઉમરદરાજ સાથે,
સુરખ રૂઢ અને સરદરાજ સાથે.
આહ તે પર આલમના પીતાની નેહર,
કે કરે ને રાખે ગુલશન લીલો લેહર.
ને કરે માળીની સફળ હોંસ ને આશ,
સહેલગીરને દીએ મીઠાસ ને સુવાસ.
વધારે શહેર અને દેશમાં સંપ સુખ,
ભાંગે સાહિત્ય શોખીનોની ભુખ.
નવરોજના નવાં સુરજનો ઉદય
માય, અને કરે જરથોશ્તી વિજય !

સાલ મુબારક !

લખનાર—“ હરમીસ ”

સખત સમિત-રેડબરે રોયાની-કયાની કિર્ન-મિનાઈ મલક તયા મધુનિકતા કરી.

“ બાચેત ”

અહુરાએ આકાશે રંગત લરી છે:
અકાશીત રંગોમાં કેવી દરી છે:
વળી તેજ “ ખુરશીદ ” ઢાળો ધરી છે:
નવા સાલ માટે આ ખુર્મી ફરી છે:
હસતાં ને રમતાં ધર સૌ મહાલે,
નેકી ને ન્યામત રહે મોને ફાલે.
સુખ સાથ અપીલો સુવાસ આલે,
મહીમા મુબારક મળે આજે સાલે.
“ હીન ટોળી ” નાની, દયાળુ ધણી છે,
દયા હીન સાથે મયાના ધણી છે
ખુરી સાથ હીલ તેા સખાવત લાણી છે,
નવા સાલ કાજ, આજ મોજલ ધાળી છે.
મોજ સાથ બરકત ને આળાદી પુર,
આજાદ રહે સાથે પેસેલી પુર.
પેસાના પુર સાથ વહે તેજ પુર,
નવા સાલે કાઢે, નવા રૂપ પુર.
હમાલો આજે કરો લોટ સાદે,
કરો લોટ એની, હટે સુખ ગાંડે.
સુખબાવ દેવાને, જાવોળી જાતે,
જહુ જાલ કરો સાલ મુબારક માટે.
આહવો ! કે “ સુધને મુબારક બને,
મુબારક જ મને- ” ને મુબારક “ તને ”.
મુબારક ! મુબારક ! સૌ કોઈ મળે.

“ આ સાલ મુબારક ! ”

ખન્દે ખુદા ! આવો, ચંદુ આ સાલ મુબારક !
રહેજો રહમ દીલી ભર્યા, હર હાલ, મુબારક !
કુદરત ભર્યા કિરતાર ના હો ખ્યાલ મુબારક !
અહેશાન લર ઈન્સાનિયત, ઇકબાલ, મુબારક !
સારી જહાં નેકી ભરી હો ન્માલ મુબારક !
ગુલશન સમાં ઘરખાર હો ચિરકાલ મુબારક !

લલિત,

“ તમે બહાલાં ! ”

—૦૦૦૦—

(ગમ્મલ)

૧

તમે : બહાલાં ! તમે ત્યાં ત્યાં ! નથી, કહોને, તમે ક્યાં ક્યાં
તમે : બહાલાં ! તમે, સઉમાં : અને એ સઉ, ભર્યા તમમાં
તમે : પ્રદાંડમાં, ભવમાં, તમે : ગૃહદેશમાં, જગમાં
તમે : બહાલાં ! તમે, અમમાં : અમે, સઉએ, ભર્યા તમમાં
તમે : બહાલાં ! તમે : મનમાં, તમે : દિલમાં, તમે કુગમાં
તમે : બહાલાં જ જીવનમાં, ભર્યું જીવન ધૂમે તમમાં

૨

અમે તમ રૂપ જૂકિયે ત્યાં, તમે એ જોઇ રહો એ કાં
જુઓ તેવાં હસો છો કાં ? સમજો એ લાલનો શાં શાં
તમે : બહાલાં ! પ્રભુય મૂર્તિ ! તમે : રસ ભાવની પૂર્તિ
તમારી તો અમીટ્રાંટિ ! તમે : સૌન્દર્યની અદિ
તમારી મોહિની, બહાલાં ! સદા અમને કરે ઢાલાં
લલિત લાવણ્ય ગય છે ત્યાં ધીરું મુંગાર ચો ? બહાલાં

INDIA'S PRAYER.

By—Trimbakrai Jadarai Desai, Bar-at-Law.

Let us thank our Heavenly Father,
For His Boundless Godly Grace,
All throughout the Second Year,
And a Brighter Fate embrace !

By His Grace, the British Navy,
Still maintains her Prowess Great,
Still engulfs the German Navy—
Much more weakened, in a strait !

In the East, our Russian Heroes,
By His Grace, the table turn,
March like forest-conflagrations,
Lands they seize they don't return !

In the West, our valiant Frenchmen,
Still the grounds of Verdun hold,
Nay, they take a *fluy* Offensive,
Push on ka in Days of Old !

By His Grace, the British Soldiers,
Tend asunder German Lines,
One by one they take their Trenches,
And their Glory brighter shines !

Lo ! the Sons of Ancient Romans,
'gainst the Austrians hold their own,
Hemmed in all round, German Kaisers,
Is to peace or rest unknown !

Belgian, Servian, Indian Soldiers,
Serve the Allies' Righteous Cause,
Day and night they work like Heroes
Often times without a pause !

Salonika, Suez and Egypt,
Are well-guarded by our Troops,
Thanks to God that of the Allies,
None to any Japanese stoops.

Africa and Eastern Turkey,
Are well handled by our Braves,
For these Blessings of Almighty,
India thanks and Mercy craves !

Like a Marriage-Bell, O Father !
Goes on every thing alright;
Yet, the Loss of Lordly ~~Kingdoms~~ ;
Fills our hearts with untold plight.

May'st Thou, in Thy boundless Mercy !
Give his Soul, Eternal Peace !
And confer the Crown of Violets
On our King, ere War does

Pamala

આ ના માંડિત જડજ કહે છે કે

મેલેરયા, તાઢયો તાવ તથ
તાવનો ચુનંદો ઉપાય.

સત્તાવાર જણાયું છે કે મેલેરયાનો ફેલાવો
મચ્છરો કરે છે અને સર્વજ્ઞ રોગોધી મરત
લોકોની સામટી સંખ્યા કરતાં આ રોગથી
મરતાં માણસોની સંખ્યા વધુ છે.
તેનું ઘેર પેવસ થાય તે પહેલાં અટકાવો.

પામ—આલાજ

તેમ કરો.

રાયપુરથી મી. જયોરજ. કે. ગીહડર લખે છે;

મરતનાં જંગલમાંથી મુસાફરી કરતાં મારી વાહક મેલેરિયાથી પટકા
પણ પામ—આલાજ ના ત્રણ ડોઝમાં તેણી હુર્યાર થઈ અને માંખાર આન
મદિત થઈનીન કરતાં એ સરસ છે.

અમળા ગાંધીજીને ત્યાંથી નાની મોટી જાટલીમાં મળયો.

હરજ મુલજ એન્ડ કો.

તથા

પીએચએનસાલ રૂઢનાયકાસ,

પોસ્ટ બોક્સ આગળ.

મુંબઈના એજંટો.

પાસીઓમાં એવાં કેટલાંક કુટુંબો છે, કે જેઓએ પોતાનાં છોકરાંઓનાં નામ હિંદુમાધ્યી અંગ્રેજી અને મડમોનાં ગ્રામ્યોં છે. તેજ અંગ્રેજી નામો ધરાવવાવાળાંઓ, લગભગ આગમજ પ્રિટિશ રાજની વિરુદ્ધ બખાળવા શરૂઆત નથી; અને આજે લગભગ દિગમમાં એકમુઠ ઠાવવાઓથી ધનાઈ-પદઠાઈ જવાની દેશ ધાસ્તીનેજ લીધે તેઓનાં મોઢાં બંધ થઈ ગયાં છે. ગજ-તાજ તરફ એકાદ બતાવવાની આવી શરૂઆત લેવાય છે અને તરફને લે જતાં થડ તરફથીજ ટેકા દોાય, તે પ્રગ-પાંખડાંઓ, કમચકીપછે ખોટી દિશાએ ડાબે, તે તેમાં ખડાં તરફીરવાર મા-આપ છે. એક છોકરી માટે મુખ્ય કરીને માતાનો લાગવગ અને માતાની સીમત વધુ મારી અસર કરે છે. અને એક સાચો સાથી અને દોસ્ત, એક શ્રેષ્ઠ સલાહકાર અને ગદગર બોલનાં જે મેળવી આપવો હોય, તે તે માતા છે, મુખ્ય કરીને પાસી યોમમાં આ જમાનામાં “સ્પાર્ટન માતા” એવી ધજીજ જરૂર છે.

આપણા નામદાર દક્ષિમ લૉડ વિશ્રીગંધના કિમતી વિચારો હમણાંજ મારા વાંચવામાં આવ્યા છે, જે તે નામદારે એક કરસનદાસ રજુ થુલી સુકની વખતે જાહેરમાં કર્યાંયા હતા:-

“I think I am right in saying that the teachers' profession is not held as high in the public estimation as it ought to be, and I sincerely hope there is going to be a radical change in this respect, for I feel there is hardly a nobler profession or a task more arduous than that of bringing up young people”.

ન્યાં સુધી નિશાળોમાં બ્રિટિશ રાજ તરફ વફા-
દારી દેખાડવા માટે ચોક્કસ મંજૂર થી લખાવવાની
નીતિથી સરપુર પુસ્તકો, જનની-ભોજનો ઘેર
રાખવામાં ચિત્રો સાથે દાખલ કરવામાં
નહિ આવે, ત્યાં સુધી પ્રવેશના મન પર વફાદારી
ની છાપ પડશે નહિ. હું એમ નથી કહેતી કે
અંત એવક છે, પણ મોટા ભાગ વફાદારી
એક યા બીજી રીતે દેખાડવા ચુક્યો નથી; તો
પણ કેટલીક દિશાએ પ્રવેશના મનને ચોક્કસ
કેસાણાઓથી ડામીડિયન કરવામાં આવે છે-અને
તે પણ હાલની લગાઇ જેવાં એક મુશ્કેલ વખ-
તમાં-સુભાગ્યે આપણે, મુબઇ ધલાકો એ
બહાથી નિરાળા છે; તો પણ બીજા ધલાકોમાં
લોકિતા મનને સંકારીત કરવા જે અધરીત
અપત્ત યાપ છે, તેને નોરાવર હાથે લખી દેવાની
વિશેષ જરૂર છે. અને તેથીજ હવે એવો પ્રસંગ
નજીક આવ્યો છે, કે દરેક નિશાળમાં, દરેક
કોલેજમાં, પ્રત્યેક શિક્ષકે આપણા બ્રિટિશ
રાજ-તાજ તરફ સાંધી અને ખરા દિલથી
વફાદારી દેખાડવા વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપ-
વાની જરૂર છે તે વિશે ખાસ ક્લાસો રોડી
લાવણે આપી તેઓને સમજાવવું જોઈએ, કે
આપણે કેવાં મુખી, સંતોષી, આખ્યાદ અને
નિર્ભયપણે ધનસારી રાજ્યના આસરે રોકળ
રહિયે છીએ, કે જેની શાંતિ બીજાં રાજ્યોનાં
અમલ હેઠળ મેળવવી બહુ મુશ્કેલ છે.

બીજી બાજુએ આપણે રાજ તરફ ઉરકે-
રણીથી બળવા અપેક્ષા ઉભા થતા જોઈએ છીએ;
તેનું મુખ્ય પરેશું કાચું ધરની મા-આપવી
ખામી ભરી અને બે દરકાર કેળવણીનું પરિણામ
છે; અને બીજું પરિણામ નિશાળો અને કોલે-
જોમાં બ્રિટિશ રાજ-તાજ તરફ વફાદારી દેવાના
આર્થ અગત્યના શિક્ષકો અને લાંબાં, તેમજ
તેથી નીતિથી સરપુર આપણીઓની ગેરહાજરીનું
છે. નિશાળો અને કોલેજોમાં નિર્ભય લખાવી

અને તે માટે ધનસારી આપીને વિદ્યાર્થીઓને
ઉત્તમતા આપવું જોઈએ, કે જેથી જુદાં જુદાં
ભેદોથી દેવા દેવા વિચારો બાહેર પડે છે,
તે જોવા બાંધવાનું બની આવે, તેમજ તેઓની
મન-શક્તિ અને સમજ-શક્તિ સુધારવાને
તેથી શિષ્યોમાં સરસુણુ બિયવવાને શિક્ષકોને
તક મળે. આવી રીતે મા-આપ સાથે શિક્ષકો
પણ રાજ-તાજ તરફ વફાદારી દેખાડવાની
ચોંતાની ખરી કરજોને એક કાળો જાતી
દાખલોથી આપી રહે.

આથી એક ચોંજના પાર પાડવા માટે
વિદ્યાર્થીઓ સાથે મળીને ચલ-ઉત્તરના કમનાં
એવાં પુસ્તકો રચવાં જોઈએ, કે જેમાં બ્રિટિશ
રાજ તરફ જેઓએ જન-દેશની દેખાડી બની
ભોગ આપ્યા હોય તેઓની છાંછળીના દેક
હેવાલો, તેમનાં ચિત્રો સાથે આપીને દરેક
ધલાકાની નિશાળો અને કોલેજોમાં શિખવવાની
જરૂર પાડવી જોઈએ.

કેટલીક બાજુએ જે કવખતની ઉદ્દેશ્યો
“હક” ને માટે યાપ છે, તેમાં કેટલાકિ બાજુ
સરકારની મુશ્કેલીના સમયેનાં લાલ લેવા મંજતા
હોય તેમ લાગે છે. મુલેહ-સોંતિનો પ્રસાર કર-
વાને બદલે, આપ-વચ્ચ લેવા માટે ન છાંજતી
બીજી લગાઇ તેઓ ઉભી કરે છે, અને “હક”
નાં આકાં હેઠળ એક જાતનું રમખાણ ઉપ-
કરે છે. જેઓ માંદોમાંદો માન-મરતખા અને
દરજત માટે મારામારી પર આવી જાય; “તું
કાણ ? ને હું કાણ ?” ની ન છાંજતી હોળ-
તોજમાં વધી મુખી આટવાયા કરે, જેઓ પેસાને
મેડા પરમેથર સમજે, પરમાર્થનાં આકાં હેઠળ
સ્વાર્થની સોઠ સાથે, અને ધનસાર્યવનાં દુઃખ
નિવારણ કરવાને સુડા ફક્કાવવાની કોશિષ કરે,
ન્યારે તેઓનાં મોહકાની સાથે નેકા અને
સંકાષ્ટ કરવાની અને સ્વભોગ આપવાની અમુ-
લ્ય તકો પડેલી હોય છે, તેઓ દેશનું સું-
કેશણ કરી શકે ? સ્વભોગ આપવાના કેટ

પ્રાણને ખિત્તવવાને બદલે સામે તેને દાખી દેછે;
 ૨ એકે જ આપત (સ્વભોગ) ખુદ તેઓની જ
 કારણે તેડે છે. જેઓમાં સ્વભોગ આપવાની
 હેમ્મત નથી, તેઓને “હક” માગવાનો શું
 હક છે? પરદેશમાં પરદેશમાં દુઃખ નિવારણ
 કરવાનો જેઓ જુડા ઉઠાવે છે, તેઓએ પોતા-
 માજ દેશમાં પોતાના જાતબાઈનાં દુઃખમાં
 હમશરીક થઈ, તેઓનાં દુઃખનું તારણ કરવા
 માટે જેહમત ઉઠાવવી જોઈએ, કે જેથી સામા-
 ન્ય દુઃખાગ્રી દુનયામાં નેકી અને હયાઈનો
 પમરાટ પાંધરી જાય; કારણ આ નેહરત લગ-
 ધથી હૈનસાન્યત્વને જે કંજાશ્યત અને સંકટ
 આવી પડ્યાં છે, તેનું નિવારણ કરવા અને
 રાજ-તાજને તનથી મનથી કે ધનથી મદદ
 કરવા માટે દરેક આદમીની જવાબદારી છે,
 એમ કહીશું તો સદસગાત નહિ કહેવાશે.
 જેઓ રાજ-તાજને આવા વખતમાં મદદ
 કરવાને બદલે સરકારની મુશ્કેલીમાં વધારો કરી,
 પરદેશનું કમ્પાણી કરવાનાં બગાડખાતે બાંકાં કુટી
 વગાડથી વધાવી લેવાની ધારણા રાખે, તો પછી
 દેશની સલામતી સાચવવા અને શાંતિ ફેલાવવા
 માટે સરકારને મજબૂત હાથે હાથ લેવું પડે તો
 તેમાં આપણે અજબ થઈશું નહિ, પણ તેથી જો
 વધુ કાંઈ ક્યારે યાચ, કે જ્યારે દરેક માં-આપ
 અને દરેક શિક્ષક, નિશાળામાં, તેમજ કોલે-
 જમાં, અને ખાનગી શિક્ષણ આપતા શિક્ષકો,
 પોતાના મિત્રાઓનાં મગજમાં મજબૂતીથી
 હસાવે, કે બ્રિટિશ રાજ તાજ તરફ વફાદાર
 નેદીમાં આપણી જ સલામતી અને શાંતિ સચ-
 રાવતી છે, ત્યારે જો રાજ્યમાં આપણે આદર્શ
 બધાં સુખથી, કેળવણીના પ્રતાપે આદર્શ છુટા-
 પાડી નિર્જનપણે રહી, રાસ્ત હૈનસાઈની
 દમ્મમાં આતુરતા રાખે છિયે તે રાજ્ય તરફ
 વફાદારી દેખાડવાને ફરજના ફરજથી બંધાયલાં
 છિયે, એમ તેઓ સમજ શકે.

યાહ !

‘મમા...મમા’ નવાં મેમ સાબ ધર્યાંધસ
 રૂતાં જોઈયાં. ‘સોરાળનું મારાપર નરાળી દેવ
 નથી...મારાપર મુદ્દલ વિશ્વાસ નથી!’
 ‘કેમ, શું છે દીકરી? વળી તેણે શું કીયું?’
 ‘કાંતે મેં મારે હાથે ખાનું પકાવ્યું’ તે સોરાળ
 જોવાના દોસ્તાદારને, સાથે ખાવા લઈ આવા ને તે
 દાઈ, ડાકટર હતો!...મારા પર વિશ્વાસ નહિ તે...’

સાબ બૂલી !

‘તું ક્યાં ફરવા ગઈ, દીકરા?’
 ‘ખાગમાં, મમા.’
 ‘કોણની સાથે?’
 ‘કોઈની બી નહિ.’
 ‘કોઈ બી નહિ?’
 ‘કોઈ બી નહિ.’
 ‘ત્યારે દીકરા મને જણાવશે કે તું તો તારી
 બી લઈને ગઈ તો હાથમાં, તારા હાથમાં વાજાં
 કીક ક્યાંથી આવી?’
 દીકરીબાઈએ ત્યારે જ છબરો યથોક્ત બોલ્યા.

એમાં શું? રે?

ચરક-વકીલ સાહેબ, તમે તો ‘આમ’ કાઢ
 પેસા મળ્યા તેનો પોણા ભાગ તમે લેવ તે તો જુસ્સ
 થશે.
 ‘વકીલ-ખાનુ મારી ફનેદને કારણાથી કેર
 છતાંપણે?’
 ‘ચરક-માતે પણ નહિ બાંધતે તો તમે કે
 ક્યાંથી છતને?’
 ‘વકીલ-એવા પણ તો સાધારણ બાંધે? ખ
 એવા કેસ લઈ સાધારણ માણસ અને છે? મા
 સાહેબ, પણ બાંધે તો તમે શું ધાટ મરશો?’

બોળ્યો રાજ.

‘જુમ, તારાં મમાં દવડાં સામેને પેર જ્યાં
 ખાઈ ક્યાંદે આવશે?’ મુલાકાતે આવનારાં સહી
 પોતાની રેંદના નાના મોડસને સવાલ શરે.
 ‘તમે જ્યો પડી!’ બોલ્યા એ અમરો બાંધે

અગરગચ્ચો !

એક દુંદી વાર્તા.

(ગુલશન પતેલી અંક માટે ખાસ)

જમરાદ બહાદુરજી પોતાની વહાલી બહેન બેપસી બહાદુરજીનાં ઓરડામાં આમથી તેમ ફરતો અવધાને ઉભો. ધીમેથી તે તેણી તરફ પ્રયો અને દુઃખી ચહેરે જોતાં બોલ્યો,

‘ બેપસી, દીકરા તું કહેજી તે ખરી વાત છે કે ઓરાબ ડાટવાલમાં આપણા જેવું અમીરી કે ક્યાની બધુ લોહી નથી પણ તે આપણે પહોંચે છે એટલે તું ધારૂંજી તેમ તેની સાથે માનથી વર્તવાની તારી રચના છે ! ’

‘ મિત્ર બેપસી બહાદુરજીનાં “ જીરિસીકેરી-કે ” કમાનદાર ભવાં સહજ, ઉંચકાયાં ને તેણીએ બેપરવાદપણે જણાવ્યું,

‘ પ્રજા...ફરજી શાની ? હું ક્યાં તેને હડધૂત કરું છું ? ’

‘ ઠરસામાં ડાકું ’ કરી તેનાથી ફરવું ફર રહેવું તે જો હડધૂત કરવા બરાબર ન હોય તો મારી બૂલ માટે મારી ચઢાવા હું તૈયાર છું. ’

આઈ સાહેબનાં ખખાં સહજ લીધ્યાં.

‘ આહ...એ અગરગચ્ચોએને લાગણી જેવી ચીજ શાની હોયજી ? એ આપણે ત્યાં આપ્યોજી એટલે સહજ વાત કર્યોજી, પણ હું હજી સમજી શકતી નથી કે એવા સહજ વચ્ચા-ઓને હાં લાવી તું શું કરવા માગેજી ? ’

તેણીના સવાલથી તે જવાન કાંઈ લાલલાલ બન્યો, છતાં કાંઈક તીખખાસથી તે બોલ્યો,

‘ એની પાસે લાખેલી દોલત છે ને..... ’

‘ તે તો ખુશું એના હાવલાવ ’ પરથી બચ્યાજી નવયજી. એને હાં લાવવાની તારી એક-જ ગતવબ ત્યારે દેખી બેધએ. ’

‘ એટલે, શું બકજી ? ’

પણ મિત્ર બેપસી બહાદુરજી જેઓ પોતાના બાઈઓને સદાજી પોતાના નાણુકે હાવની નાની આંગળી પર ગોળ ગોળ ફેરવી શકવાની શક્તી ધરાવતાં હતાં તેમણે કાંઈક ચુરસામાં તે જવાન તરફ જોતાં કહ્યું,

‘ હું શું કહેવા માંગુંજી તે તું સારી પેટ સમજેજી પછી પેતરા શાનો કરેજી ? એ કાંઈ પહેલેજી અગરગચ્ચો તું હાં લાવ્યો નથી. ગયે વર્ષે પણ— ’

‘ હેહ ! એમાં મારો શું વાંક છે ? સર બહાદુરજીના સૌથી નાના દીકરાને આ દુન્યામાં શવવાનો શું ચાન્સ છે ? આહ...આપણા બપાવાનો પૈસો રહેા હોત તો વાત બૂદી હતી પણ પપાની મોજીલી છંદગીએ આપણને કેવી હાલતમાં લાવી મુક્યાજી તે આપણે નવયે છીએ. પપાનો એ ‘ ખાયા પીયા એરે બરાજ પેટ ને જખ મારે-એક ’ વાગેા શુણ આપણા બધામાં છે એટલે શું કર્યો ? હું ધારતો હતો કે દીકરા તારામાં લગાર વધારે સમજી છે. ’

‘ હશે ! પણ તેથી કાંઈ કારણ નથી કે તું આવા દારૂવાલા-તાડીવાળા અગરગચ્ચોને લાવી હમારે માથે નાંખે ! ’

‘ પણ તુને કહેજી કેણું ? ’ તે છેડાયો.

‘તારાના બધા સખાવતા ગુણુ ઈ એ મેં આગળ જાણ્યું. જરૂરી, રીતભાત શીખવાને બદલે એ બીચોંગે દાડમાર તો થાયછ !’

‘એ બાણી શરમની વાત છે’ તે ગુરુસામાં બોલ્યો. ‘હું ધારુંછ તેમ જનને ને અહીં તેમ કંતા હશે ! હું હોઢિ ને તેમ કરે તો હું તેમને બતાવીશ !’

‘નાહિ, તેઓ બોલતા નથી પણ તેમના એકરા પરથી તેમનો ધિકાર ખુલ્લો જોઈ શકાય છે. તેઓ બાણી કે એ કાંઈ અત્રણને સરજ આવેલો છે. આપણે ગરીબ છીએ ને એ શીખતો છે એટલે તરફવાર અટકવો થાય છે. તેઓ ધારુંછ કે હમોમાંથી એકને મારે એ જમા-છરાજ દીશે લખને શોધી કાઢવામાં આવ્યા છે !’

‘બોસ ! એ કાણુ કમળખત કરેછ !’ તે બોલ્યો. ‘તારાને મારા સિવાય સોરાણતી હમીકત કાંઈ જાણતું નથી. એ તો મારા રસકોરૂં કેન્ડ છે. એ લોકને નહિ ક્યતો હોય તો કાણે દૂર રહે. મને એવા ઉદકુઓની જરૂર નથી !’

એપરી શીડું દસી. જમરોદ જે અગરગ-ચાઓને ખરાં છગરથી ધિકારતો હતો તેજ તેમની તરફ કરે એ તેણીને મનથી નવાઈ હતી.

‘કાણે લેકી કામાને શીડીન તારાગંદ આપે વાત કરતાં મેં સાંભળ્યામાં તો તારે જાણતીછ !’ બહેને બાધને પૂછ્યું.

‘તો...મને તેની પરવા નથી.’

‘તે લોક એ તારા કાટવાડને રસોકાર્સનો શુરા સમજેછ ને માનેછ કે રસોકાર્સનો તારા નસિતજ બુદ્ધરાજે ન હશે તે લેજ એ કાણે નાખત પડ્યોછ !’

‘પરવારતાં બેસાંઓને નિંદા કરવા વગર મેં જાણતું નથી !’ તે બધાન બખાઓ. ‘એ બેસાંઓનું લાં શું કામ છે તે હું સમજી શકતો નથી !’

‘અહીંના બધા સાહેબો એ બેસાંઓ પરથી મરી શીડી !’

‘બાદ-એ સાંસાપરીના પ્રીયઓને તો કચડી નાખવા બેઠાંએ ! દીકરા, તું જાણતી નથી. એ લોકને તો ખગર પડે કે સોરાજ લખ-પતી છે તો એવાં જુ ની પેડે તેને વળગે કે તું પણ ઘડીભર દંગે થઈ જાય. એ લોકનો પરમા-ત્મા પેસા છે કમનસીબે સોરાજને શીખતાછ કરતાં ગરીબાઈ દેખાડવાનું ઘણું ગમેછ તેથી જ આ ગધું થાયછ !’

‘વેલ, એમી કીક...તે આવ બેસ થયો, ટી તૈયાર દસી. હું તો જાઉંછ...તું આવેછ કે ?’ જમરોદ ‘હવડાં આઉંછ’ કરી પોતાના ઓરડામાં ગયો અને એપરી નીચે ગઈ.

હોતમાં ચાર પાંચ પરાણાઓ ઉભાં હતી. તેઓમાં સોરાજ કાટવાડ પણ હતો. એપરીને જોતાંજ તે સમ્વતાથી ઉઠ્યો ને માનથી દસી જઈ તેણીને જમસની જગ્યા આપી. બીજાં પાંચ એપરીની નારી બેઠેન દીકાં પોતાના કાથમાં એક નાનું કુરકુરું લઇને ઠાંટી આપી.

‘દીયાં ! એ તારા કાથમાં શું છે ?’ એપરીએ તરારો મુક્યો.

પંદર વર્ષની ને નાચની-કુહતી મસ્તીભાર દુકનીએ તે કુરકુરું તેમની તરફ ધરી ક્યું,

‘આ મારો વીડી, કેવો ગાય જેવો દીકરા છે ? એને કાણુ રમાડેછ ?’

લેકી કામાને જવ નીકળ્યા ગયો.

‘દુકની...દુકની ! એ શું કરેછ ? યુરી દે એ ટકીં જીજને કાઢખી રમાડવાનું નથી !’

પણુ સોરાજ કાટવાડ કુતરાંઓનો બહુ શોખીન હતો ને તેમની પરિક્ષા સંદેહ કરી ચ-હતો હતો. તે તે અગ્યાને બેઠે પુછ થઈ ગયો.

‘મિસ, મને આપો. હું રમાડશ.’

બીજા પાંચે તે તોફાની દુકની એ તે પપી તેના કાથમાં આપ્યું ને તુચ્છમરથી બધાં તરફ જોતાં ક્યું,

‘તમારા કરતાં એઓ મો...પધારે સમજ દાર છે. તમારા રેસ્ટ અને !’

અરી અવેરી લાંબાંગને એરેરા જવાન જે પંક્તીની પાછળને પાછળ લમ્યા કરતો હતો. તુચ્છકારથી દરયો. તેને તેમ કરતો જોતાંજાણીએ તેના તરફ પીક ફેરવતાં કહ્યું,

“મી. અવેરી તમારો એરેરા કાટ પાટનું મરામ થાય કરીને ખીલ્યા કે !” અને ખીલ્યો જો જાણુમાંથી ખુસી બેઠી તેણી સોનાય સાથે વાતે વળગી.

“કેવો બુદ્ધી છે હં !... ચાર છે જ ! પણ આતો A વન છે !”

“હા... ધણીજ સરસ છે, એ કાનું ફરજદ છે ?”
“બોનાપાર્ટ... એની મમાનું નામ લીધી છે... આંધ્રો તમોને” કુતરાં ગમેછ કે ?”

તે લગાર શરમાયો પણ નરમાંસથી બોલ્યો,

“મને કુતરાં ધણીજ ગમેછ.”

“તમારે ત્યાં ધણીજ છે કે ?”

“હા... થોડાંક છે ! વેલ... શું બેસો ?”

“થેકસ... પછી માંગસ... મને તમારાં કુતરાંઓની વાત કરો. કંઈ જાત તમે ખાસ રાખોછ ?”

“રખેનીઅમો ને થોડાંક ચંચલ જાતનાં છે !”

“અવસ !” તેણી ઉરેરાધ. “ઓ માણ !”

મને એ ધણીજ ગમેછ, મારી પાસે એમાંનું એક

હવું પણ ખીચાડે મરી ગયું. હું તો જ્યાં તે દહાડે

ધણીજ રડીને બે દહાડાં ખાધુંખી નહિ. તેના

જ જેવું મેં હેલા “ગોંગ શો” માં જોયું હતું.

“મી. એમીલી” હતું. મને તે ધણીજ

ગમ્યું પણ કિમત એક હજાર રૂપા લખેલા તે

વળ્યું નહિ. હમે કાંઈ પૈસાદાર નથીની !”

“તમને એમીલી ગમીતી મિત્ર !” સોરાળ

હસીને બોલ્યો, “મેં જોતે ખરીદીછ.”

“ખરેખર !” તેણી અજબ ચતી પૂકારી.

“તમારો લાગ્યોતો યુરેશાં દેખું !”

“દુકતી... દુકતી !” તેણીની કાઠાએ ધમ-

કાવી “મેં તને કેટલી વખત કહ્યું કે તું દુકતો

નથી ! જે ગમે તે ના ખાક.”

“આ-હી, કાંઈ નહિ રે. યાહ, તમે જાણ્યું મારી એમીલી તો મી. કોટવાને ખરીદીછ. તે ખરીદવાને મેં પપાને કૅટલા બધા સતાવ્યા હતા. એ પૈસા તો પાછા મેળવી શકાત પછુ—”

“હુંને તો કુતરાં કાઢવાનું જ અત્તક લાગ્યું છે ?” તેણીની કાઠી ગખાળી. “તારૂં આંકે તો કેસર ચોપગાંથીજ ભરી નાંખે.”

હીલકા ચીરકાળને કાંઈ કહેવા જતી હત તેટલામાં વચ્ચે સોરાળ હોમાયો,

“મિત્ર, મારી તરફની અદના યાદ તરીકે એમીલી જે તમો ક્યુતશો તો ઉપકારી થકશ.”

“શું ? મને એમીલી આપોછ... મને !”

તેણી ઉરેરાધને તેના તરફ જોતાં બોલી.

બધાંને તેના તરફ જોતાં જોઈ તે જવાન સરમથી લાલચોળ બની ગયો “છતાં તે દરસી બોલ્યો,

“હા, તમો ક્યુતશો તો હું ખુસી થયસ.”

“તે આપી દેનાં તમને ધણું લાગશેની ?”

“હા, થોડુંક-પછુ તમારી પાસે રહેશે.”

જાણી વધુ સંતોષ થયો. બોલરાઈત, ત્યાં એમીલી તમારી છે ને હું...”

“એકસકયુઝ મી, મી. કોટવાસ” બેપસીને

મીઠો અવાજ વચ્ચે પડ્યો. “હું કીતગીર છું.”

મારી બહેન તમારી ઉદાર માંગણી ક્યુતી શકત

નથી. તમારી મહેરબાની થઈ, પછુ મારી બહેનથ

હમારાં સંગ વંદાવાં સિવાય ખીજાઓ તરફ

નેટ ક્યુતી શકાય તેમ નથી.”

“આ તો જોઈતના જેવો ધડાકો થયો. ગરીબ

ખીચારો સોરાળ ! આ તુચ્છકારથી તેનું મોડું

પરસેવે ગરકાવ થઈ ગયું. હીલા એકદમ પુકારી

હીઠી,

“રોટ, બેપસી. પપા તેની દરકાર નથી

કરવાના !”

●કેમ નહિ, દુકતી !” કાઠી વચ્ચે પુરાક

“બેપસી કહેછ તે બરાબર છે. તેમ અની શકે

જ નહિ.”

હીલ્લાં ભાંઈ અડાની સુપ બેઠી. તેણી જન-
જીતી હતી કે હવે નાની હા થનાર ન હતી. સોરા
ખં આપડો પોતાની ખેળવત ટાંકવા તે ખપી
સાથે રંગવા પડ્યો. તેજ પળે જમસોદ અંદર
આવ્યો.

‘આહ ! વળી સોલીએ છબરડો કાઢેલો
લાગેલ !’ તેણે આદતું કપ લીધું અને ટેમલ
આગળથી ઉઠી સોરાજની પાસે જઈ બેઠક લઈ
વાત કરવા માંડી.

‘શીરં એ તારં ખપી છે કે ?’ તેણે પૂછ્યું.

‘હા.’

‘બીજાં છે કે ?’

‘ચાર છે.’

‘આત, સોમ, આપણે તે જોઈએ. તુને
કુતરાનો શોખ છે. હીલ્લા આપણને સહ
જશે !’

બન્ને ખુશીથી ઉઠ્યાં.

પાંચક મિનિટ પછી બીજાંઆ તે ઝોરડો
છાડી ગયાં ને ત્યાં ખેપસી, અહીં ઝવેરીને શીરીન
તારાચંદ રહી ગયાં.

‘મારા ચહાલાને તે’ બરાબરસીધો, ડીઅર’
શીરીન દસીને બોલી. ‘એ તેનેજ લાવકનો હતો’

‘એવા ઉશ્કેણીયાં ત્યાં શું કામ છે તેજ હું
સમજી શકતો નથી.’ અહીં છુંદાઈથી બોલ્યો.

‘ખેપસી તે બન્ને તરફકડે પળે જોતાં નરમ-
ગ્રામી બોલી,

‘તમે મીઠા કાટવાકને મારે કહો છો ! ને
મને અપમાન કરવાનો મને સહજગી ખ્યાલ ન
હતો. હું તો જેલી દુકતીને દાખવા મંગળીની
એના બોલવા પછી ક્યો પ્રદરશ તેમ ક્યાં વિના
રહે ! હું ધારું છું તેમ એમની મંગિણી બરજ
ઉદાર ને સુંદર હતી.’

‘પોતાને ત્યાં આવેલા પદરોણાનું’ અપમાન
ન યાચ કરીને માતો જમસોદ સાથની વાત પછી
વિચાર કરીને આ મને તે શરણે પશુ ખેપસીને

આ બચાવ કરવાની જરૂર જણાઈ; પણ તેણીને
બચાવ પેલાં બેને ક્યો નહિ તેમ તેમના ચહેરા
પરથી ખુલ્લું જણાઈ આવ્યું.

‘એ બચાવ કાં નહિ કરો’ શીરીન ધિક્કા-
રથી બોલી. ‘દરરોજ એ રમતમાં છતેડે
કાંવે તો તને બરાબર નીચની નાખ્યો તો, અહીં !’

‘હા’ તે જવાબ હોઠ પીસતો બોલ્યો.
‘જમસો નમીગદાર છે !’

‘કાણું નસીમદાર છે ?’ ખેપસીનો વીર
બાઈ ને સાર ગદાદુરડોનો વારસા, રસમ અંદર
આવતાં પૂછવા લાગ્યો. ‘તમે કોની વાત કરો છો ?’

‘એ લોક મીઠા કાટવાકની વાત કરેલ !’
ખેપસી કાંઈક મુંઝવાતી બોલી.

‘બોહ, કાટવાક !’ ‘ખેપવાહ જવાબ
મહ્યો. ‘જસીમો નરો દોસ્ત, મારી સાથે દહ
રમ્યો નથી. આજે તો “ શહેરી ” ટેમલ પર
રમવાનું છે ને હું બેન્ક રાખજી.’

‘હું’ બેન્કું છે નસીમતો પાસાં આજે તારે
માટે ફરી જાય, અહીં !’ શીરીન હતી.

પણ રાત થતાં નસીમતું ચક્કર ફરેલું દીસ્યું
નહિ ને સોરાજ કાટવાકનો મેતારો એમનો એમ
ખુશંદ રમ્યો.

‘વચાહ ! તમ તમ રાત થયાં એ બચાને
નીમોવેલ ?’ કાંઈ પડપટ્યું.

અહીંના શીરકે એટલે દસવા પશુ તેની અં
બોમાં વ્યાપી મેટું જીવન પ્રગટ જણાતું હતું
ગીલ્લઈ રમવાનું ના પાડી તે પોતાના ઝોરડામાં
જઈ કપડાં કાઢવા વિના બીજાને પડ્યો. એક
કચક પછી તે બારી આગળ બેઠો ને વિચારવા
વમજમાં વિંટલાઈ ગયો.

બીજે દિવસે રાતના તેઓ, રમ્યા બો
ત્યારે સોરાજને બેન્ક લેવાની રમાસ થઈ.
તેઓ પોતપોતાનું તેની પાસેથી મેળવી લે બી
બારા બતાવી તેણે તે મંગિણી ખુશીથી કહ્યું
ગામી.

એક કલાકમાં તો અદી ઝવેરીનું નસીબ સદંતર ફેરવાઈ ગયું હતું.

‘આને છકડો છે હા, મી. ઝવેરી !’ એપ-સી ને તેની પામે જોડેલી હતી તે હતીને બોલી. ‘બાવીસ ને પાંતરીસ નંબર નીકળ્યાજ કરેછ. લેવ, આ બીજો દાવ આપો.’

‘દીઅર, મી. ઝવેરી’ દાવની રકમ આપ-તાં સોસાજ હસ્યો. ‘તમે મારી પામેથી બહુ વ્યાજ સીધે લઈ લીધું છ.’

અદી હસ્યો પણ તેની આંખોમાં પ્રગટી રહેલો ચળકાટ નોતાજ સોસાજ વિચારમાં પડ્યો. તેણે હવે બહુજ ધ્યાનથી અદીની રમત તપા-મવા માંડી.

મોટી રાત્રે ખુશાજ એહેરે સોસાજ ઉઠી પો-તાના ઓરડામાં ગયો. ત્યાંજતાંજ તે વિચારમાં ડરસીપર જોડો. પગમાંથી રસ્તીપર કાઢી નાંખી, પારી પર માંચુ મુકી તે ગંભીર પછે ખ્યાલ કરવા લાગ્યો.

‘કાંઈની મહોકાણું છે ?’ તે પટપટ્યો. ‘મારી ખાતરી છે કે કાંઈની છે. કાલ સુધી તો ટેવજ બન્યોજ હતી.’

લુગારમાં અનેક જાતની ચોરી કરનાર બદમાશોની બદમાશીથી તે નજરૂંતો હતો. તે એટલો બધો કુતેહ્યાજ હતો કે સોસાજ કાટ-વાલ આગળ ચોરી કરવી એ લુહાર વાટે સોપ વેચવા સમાન ગણાતું હતું.

એક કલાક પછી વિચાર કરતો તે ઉઠીને ઉભો થયો.

“હા, મારી ખાતરી છે કે કાંઈની મહો-કાણું છે. નોંધ્યો તો ખરા કે શું છે ?”

પોતાના ટેવજમાંથી એક મોટી છત્રી નેકમખા-સ લઈ ઉપાડે પગે તે નીચે ઉતર્યો. લજબજ ગાર વાગ્યા આવ્યા હતા. તે તે ઓરડામાં ગયો અને વિજળાક જટન દાખી લાઈટ પ્રીખી ને કમ-પાસની મદદે તે ટેવજનાં દરેક ખાંચ તપાસવા માંડ્યા. બીજી પછે તેની ખાતરી થઈ.

‘આહ, હું ધારતોતો તેવીજ મહોકાણું દેખું !’ તે પટપટ્યો. ‘કમખખતે બદમાશીજ પ્રીખી !’

તે ટેવજનાં ત્રણ ખાનાં નંબર ૩૫, ૨૨ ને ૮ સાથે ચોડાં કાંટામાં આવ્યાં હતાં. એજ નંબર પર અદી મોટી રકમ હતો.

‘કંગાળ કાર્યો !’ તે અનુનથી ફસડ્યો. ‘હું તો જાણે તેના પગની ધૂળ હોઉં તેમ મારી સાથે વર્તેછ પણ એ દીકરાનેખી હું બતાવી આપીશ કે હું પણ—’

તે વિચાર કરતો અટ્ટી ગયો. તે ટેવજ સાથે અદીએજ ચોડાં કાંટામાં હતાં એમ તે ખાતરી પૂર્વક કહી શકેજ નહિ. તે આ વિગત જાહેર કરે તો કાણુ તેનું માને ? તેના જેવા ગરીબ વર્ગનાનું માનવામાં આવે કે અદી જેવા સોસાઃ વકીના લાડકાનું માનવામાં આવે ! તેમ કરવા જતાં ઉત્તરી ધાણુ બગડી નામ ને કાંટાનું કટેસર થત તેને પોતાને પાણીયું લેવું પડે. ‘મિસ જેપ્સી એનાપર શબ્દ આપેછ !’ તે પટપટ્યો. તેને જોતાને આ મોરે ધરતીઃ અબમહાં બહુ ગમતી હતી પણ ‘કહાં કરી ગંગ ને કહાં ગાંગો તેરી’ તેવી વાત હતી. અદી પોતે જેપ્સીપર કેવો કકડાજીકા થઈ જતો હતો તે સૌ કોઈ જાણુ-તું હતું. અલગત તે કંગાળ તેણીની જીતીને પણ લાચક ન હતો. પણ તેણી જો તેને ચઢાતી લેવ તો—

બારે અનુનમાં તેણે પોતાનો લોહ કર્યો. કાંઈ નહિ તો તે ગદગદાશની બદમાશી તોડવાની તો તેની રજજ હતી. આવતી કાલે તેને લુગારમાં ફાંચા દેવો ન જોઈતો હતો. તે વિચાર કરી તેણે છત્રી લીધી ને તે ખાનાં બોલી તેમાંની ખાખીઓ સુધારી ટેવજ બરાબર સરખી કરી.

ટેવજ અગર સરખી કરવા પછી તેણે જટન દાખ્યું ને ધીમે પગે તે પોતાના ઓર-ડામાં જઈ બીજાને પડ્યો.

તે દીવસે અદી ઝવેરી અજળ રંગીસો જણા-
યો. આજે તો તેણે સોરાળ સાથે હસી હસીને
વાત કરવાની પશુ મહેરવાની કીધી. થોડા દીવ-
સપર તેમ થયું હોત તો સોરાળ બહુજ હિપકા-
રી થને પશુ હવે તો તે તેને સોસાયટીમાં નાચ-
કારક કીધા તરીકે ઓળખવા લાગ્યો હતો. તેની
ઉંઝા ઢંગની રીતબાત, અદ્ય અદા ને મીઠાશ
વંધું ખોલવું કાઢને પશુ સદેવ આંધ નાંખે
તેમ હતું. તે માલેતુમરોને ત્યાં સંસાધ્યા જઈ
તેમને જુગારમાં હરાવી તેની પેલાથપર જીવતો
હતો. તે કુદસ્તાના રૂપમાં શયતાન દત્તા ને ઉંઢ-
ની પેઢે ફેલી ફીથીને ખાવામાં અજળ મળત
હેતો હતો. અનુઓમાં તે સૌથી વધુ મળીતો
હતો. ન્યાં હોય ત્યાં આગેવાની લેવામાં, ગૈરા-
ઓને રીઝવામાં, રમત રમત કરવા કરાવ-
વામાં તે સૌથી દરોશમાં હતો. ન્યાં તેનો હાથ
જોઈ ત્યાં મગદહન મગદહ મળતી અને તેથી
તે જીએમ્મ બુદ્ધ લાકડા થઈ ગયથો હતો. તે
હિડાહિ હતા અને તે માટે નેહતા પેસા જુગા-
રમાંથી મેળવતો હતો. “ તારાજ કોદસ, તારાજ
મંદે, તે હું નાસું તો કેવો વાર ” કરવામાં તે
હિસતાઈ હતો. તે સંસાધ્યા બધાની આંખમાં ધૂળ
છાંટતો અને મોરી કારડી રાખી પાતાળ પાણી
ચલાવતો હતો. તે પહેલા નંબરનો કાર્યો હતો
છતાં જમાનાની તાંસીરે જાણ માણસમાંજ
દરદમેશ ખપતો હતો.

સંસારનું સત્યાનાશ વાળતા એવા કાંઈક
કંગડો આપણે નેહએ અને નવથે છીએ
અને-આહ ! માટે હાં વાપજ કરવી નથી.

અદીમા જરા ફુલસ મારીસ થતાં બહાદુ-
રજી દેસવમાં આવી ચડયા હતા પશુ જણુ જણુ
સાત ધુમં હારી જવાં તેનું જેણુ કરી ગયું હતું.
આહુ બદમાશી કરવા તેને ગમતું ન હતું પશુ
આં બેળા ફેલા નસીયને કાંઈથી કરીને રીઝ-

વવાની ખાસ જરૂર હતી, ન કરે કંઈએ મુલ થઈ
જવાનો સંભવ હતો. તે કારણે તેને ટેંગલ
સાથે થેરા કાઢવાનું કાંઈપણ મુશ્કેલ હતું ને તેમ
કરી તેણે સારી જેવી રકમ જીતી હતી. આજે
પશુ નસીયનાં ખાસ કરેલાં રહેવાની તેને
ભીડ હતી.

આજે પશુ અદી મિસ બહાદુરજીની ખાસે
બેઠો હતો અને સોરાળ જે તેની સામે હતો તે
તેમને ધુમ્મ ધુમ્મ કરતાં જોઈ જળીજળીને ખાખ
થતો હતો.

‘ અદમાડ કાર્યો ! ’ તે વિચારવા લાગ્યો.
‘ એને તો ઉંઢાંડોજ પાડેના જોઈએ ! ’

પશુ અદીમા આજે અજળ રંગીસો હતો
અને તેઓ સહેરમાં પોતાના પહેલાં નંબરો પરજ
દીવ અજમાવવા લાગ્યા.

‘ પશુ અદી તું એમ મગજે છ દે કાલનું
તારું નસીય આજે બી ચાલશે ? ’ શીરીન
હસીને ખોલી. ‘ હું નહિ માનતી ! ’

‘ તમારી બૂલ છે, મિસ. જુનું તોજ મુનું ! ’
તે હસ્યો.

પશુ આજે બાગદેરી અદીમા સામે
ફેલી જણાઈ. એ હવાકમાં એકથી વખતે
અદીમાનાં નંબરોને દીવ લાગ્યો નહિ. આહ !
આ શું ? ... નંબર ૨૨ ! વહવાહ ! નસીયે
ફુલું ખરું ! ... પશુ નહિ. વળી પાણું તે રસાઈ
મથું ને અદીમા તત્યાં આટક થવા ઉપસંત
મોટું કરજ કરી ચુક્યા ! સોરાળપર આજે
નસીય ફેલી પ્રસન્ન થયલી જણાઈ, અદીએ તો
સારું ઉત્કેરદમાં થાહોમ જુગાર ખેલવા માંડ્યો
અને અવારનવાર તેને દાવો પડ્યા પશુ સર-
વાળો જોતાં તો મોટી ખોટ જણાઈ. સોરાળ
પોતાના હરીફની મુંઝવણ જોતાં સગાર ચુસ
થતો હતો.

જાગ્યર એક વાગતે રમત બંધ થઈ અને
સૌ પોતપોતાના આરગમાં જવા ઉઠ્યાં

બધીનો ચહેરો જોવા લાયક થઇ પડ્યો હતો. તે ભારે ઝુનુની બન્યો હતો કેમકે ખીસાં તરફ કરીને ઉઠવાને બદલે તે ચર્કતરે તંબાં ઝાટકે ચઢીને ઉઠ્યો હતો.

સોરાળ પશુ ઉઠી બહારે જતો હતો તેવામાં એપસી તેની આગળ આવી ઉભી.

‘મી. કોટવાલ’ તેણી ધણી ધીમા અવાજે ફક્ત તેજ એકેથી સાંભળે તેમ બોલી. ‘મારે તમોને કાંઈ કહેવું છે. મહેરમાની કરી પા કસા-કમાં લાઇએરીમાં આવશો. હું ત્યાં હોઈશ.’

એક પળ મુખી તેણીને તે સ્તબ્ધ થઇ ટગર ટગર નેતો ઉઠો, પછી ગળવામાંથી ધડમાઝ કાઢી વખત બેઠો. તેણી તેને શું કહેવા માંગતી હતી તે તે જાણતો નહતો. પણ તેણી સાથે વાત કરવાના ખ્યાસે મેનામાં જલ્દી નવું લોહી ઘોડું થયું હતું. પા કસાક મુખી તે એમ તેમ ભટક્યો અને પછી લાઇએરી તરફ ગયો કે જ્યાં એપસી તેની રાહ નેતી ઉભી હતી.

‘મી. કોટવાલ’ બારણું બંધ થતાંજ તેણીએ કહ્યું, ‘મારે તમને એક સવાલ પૂછવો છે. તમે મંડ રાત્રે ત્રણ અને ચારની વચ્ચે નીચે આવી આપણું રમવાના ઓરડામાં ગયા હતા ?’

તે ઓશકથી લાલવાલ થયો. હમેશાં તે તેણી સાથે વાત કરતાં તેમ થતો હતો એક પળ અચકી તેણે જણાવ્યું.

‘હા, મિસ.’

‘આહ !’ એક પળ ઘોળી તેણી બોલી. ‘મારી આયા અહીં બની નેહને આંખી હતી. તેણીએ તમને આ ટેળક આગળ ઉભા રહી કાંઈ કરતા નેહ્યા હતા-ખરી વાત ?’

તેણે ઉડા યાસ બેઠ્યો અને એક પળ મુખી પોતાનાં છુટ તરફ ટગર ટગર નેહ તેણી તરફ કરી તેણે ખુશી અવાજે કહ્યું.

‘હા, ખરી વાત છે.’

તેની આ નહિ ધારેલી બોળાઈએ તેણીને અજાણીમાં ગરકાવ કરી: તે તો સાફ સાફ ના પાડશે એવું તેણી માનતી હતી. આ કંઈ કીસમનો માણસ હોતો તે તેણી સમજી શકી નહિ.

‘આ તમારી રીત ખાસ કરીને એક પહોં રાણા મોટી તદ્દન વિચિત્ર હતી એમ તમે નહિ ધારતા, મી. કોટવાલ ?’

‘હા, કાંઈક તેણે લાગેલ ખરું !’ તેણે એપસીને જનતાં જણાવ્યું.

‘તમે જ્યાં શું કરતા હતા તે જણાવવાની મહેરમાની કરશો ?’

તેણે બે વાર માથું ધનકયું. તેનાં લાંબાં ચઢી ગયાં અને તે પછી તેણે સવાલ કર્યો.

‘મિસ, તમે તમારા ભાઈએને કે કાઢીને આ વાત કહી છે ?’

તેણીએ નકારમાં ટાક-ધુણવતાં કહ્યું.

‘હું તમોને તે બાબે પહેલાં પૂછી ખાતરી કરવા માંગતી હતી, કેમકે તમે કદાચ એવો બોલાસો કરો કે નેથી આ બાબે કશીખી ચકચાર કરવી જરૂરી જણાય નહિ. મારી આવાપર મને પુરતો ખિયાસ છે. એ કહીખી કાઢીને કાંઈ કહે તેમ નથી. આજે સાંજે મારા બાલ રૂસ કરતાં તેણી બોલી હતી !’

તે માનથી નમ્યો ને ચુપ રહ્યો.

‘મહેરમાની કરી કાંઈ જણાવશો ?’

તે ચુપજ રહ્યો.

‘હું તમારા બોલાસાની રાહ નેહું છું.’

‘મી. કોટવાલ !’ તેણી તુંદાઈથી તરકાઇ.

‘ખુશીત તેમ કરવાની તમારી ફરજ છે.’

તે ચુપજ ઉઠો રહ્યો પણ પછી અમો ચકચારને બોલ્યો.

‘એવધથી માફ છે, મિસ મારે એ બાબ-કમાં કયુંએ વધુ કહેવું નથી.’

ભારે ઉશ્કેરાટમાં તેણીનો મોઢક ચહેરો લાલ ચણીરી નેહો વધી ગયો.

‘ તમારે જાણવું જોઈએ મીઠું કે આવાં કામ હાં કદીથી સાંખી શકાય તેમ નથી. ’

પણ તે તો પોતાના હોડા દયાવી ચુપજ ઉભો રહ્યો.

‘ ત્યારે તમારી આ હીલચાલનો મારે અર્થ કદી લેવો એમ તમે જણાવવા માંગો છો ? એમ છે તો પછી— ’

તેણી બોલતી અચર્યા ગઈ કેમકે તેજ પળે ખાસ ઉધારી તે કેસમનો વારસા રસ્તમ અંદર આગ્યો.

‘ હલો ! ’ તેમને જ્ઞેતાજ તે સમ્યક પ્રદર્ય કચનાઈને ઉભો. ‘ કેમ...શું છે ?...માફ કરાવો... હાં કાંઈ છે એમ હું નહિ જાણતો તો. ’

‘ મહેરબાની કરી જતા થોજશો ’ સોરાબે મીઠાસયી જણાવ્યું, ‘ મિત્ર બહાદુરજી તમોને કાંઈક કહેવા માંગે છે. ’

જવાન રસ્તમે અખપખીમાં તેની તરફ જોયું. તે બીલપો કે રૂમે લવવા મજબુતનો કારસ થયો હોય. ખાંડ તેમનો દેખાવ તેવા માટક જેવો હતોજ નહિ. ખાસજ બંધ કરીને તે જવાન અંદર આગ્યો.

‘ શું છે, બેપરી ? ’

‘ અકેચણ ન હોય તો હું હાંધી બહાર ’ સોરાબે મુચવ્યું. ‘ તેમ થતાં તમે સહેજ જોવા-મો કદી શકશો. ’

પણ તેને અટકાવી તેણીએ ધીમા અવાજે તે વિગત પોતાના બાઈને જણાવી. તે સંભળતાજ તે શુદ્ધ પ્રદર્યનાં જવાનો ચીસો સદી ગયો.

‘ એટલે, તમે રાતનાં ઝોરામાં બંધ રહેલી રેખા આગળ ઉભા રહી કાંઈ કરવાનું કહ્યું છો છતાં તે જાણેનાં કરોબી બોલાસો આપ-

વાની ના પાડો છો એમ છે ને ? ’ તે જવાને કાંઈક ગરમ થતાં પૂછ્યું.

‘ એમ કાંઈક છે ખરું, રોક ’ સોરાબે કહ્યું. ‘ આ તેના ભડમડ બોલવાથી તે જવાન પણ પોતાની બહેનની પોંડે મુચવાયો. તે બે પળ સ્પષ્ટ વિચારમાં પડ્યો ને પછી બોલ્યો,

‘ આજે રાત્રે તમેજ જાતા છો ને ? ’

તે તોદમત જાણતાં સોરાબ કંઠો થયુંક-યજ ગયો. તેની આંખોમાંથી મુસો પ્રમદી નીકળ્યો છતાં તેણે મક્કમપણે જણાવ્યું,

‘ હા, એવું કાંઈક થયુંક ખરું ! ’

જવાન રસ્તમ વિચારમાં આમતેમ ફરવા લાગ્યો. ધીમેથી પોતાની બહેન તરફ ફરીને બોલ્યો,

‘ બેપરી, તું તારા ઝોરામાં બંધ સુઈ બન. હું એનો ફર્યો કરીશ. તને જસી મળે તો તેને હાં મોકલી આપ. ’

તેણીના જવા પછી તે તુંદ પળે સોરાબ તરફ ફરી તોચ્છાદથી બોલ્યો,

‘ હું દીલગીર છું પણ લાચારીએ મને તમેને આ કેસજ જેમ અને તેમ જસદીથી છોડી જવા જણાવવાની મને ફરજ પડે છે. તમે મારા લાઇના ફેન્ડ ને હમારા પકડોણા છો પણ મારે મારી ફરજ જાગવ્યા વિના કરો માર્ગ નથી. ’

સોરાબનું મસ્તક ફરી ગયું. તે ખરી હકીકત બટ રહને કદી દેવા લખવાયો. ‘ પણ, ભમા કર બજા હોમા ’ નો નિયમ તેણે અખતાર કર્યો. તે કંગાળ જુગારીને ખુસો બહાર પાડવા ને બહુ આતુર હતો પણ તેમ થતાં મિત્ર બહાદુરજીને બહુ દુઃખ થશે કરી તે થોખ્યો.

તેઓ વચ્ચે અજળ જેવી ચુપડીદી ફેલાયલી હતી તેમાંનાં જમરોદ ત્યાં ધસ્યો આગ્યો.

‘એ બેપત્રી શું બોલેછ ?’ તે ભારે ઉશ્કે-
રાટમાં બબાલ્યો. ‘અર્થાત એ બંધુ બોરા છે.
કદીથી મારા-’

‘પણ મીઠા ટાટવાય તે કહ્યુંલેછ’ વડાભા-
ઈએ નાનાને ધમકાવ્યો. ‘એમ છે એટલે
એઓ સાંધી ચાલ્યાં નામ તેમાંજ રહાપણુ છે.’

‘હવેજ-તે કેમ બને !’ તે જવાબ બરા-
બરો. ‘મોલ, દીકરા, ખુદાને ખાતર બોલ-
આ નેનસન્ન હું કદીથી માની સકતો નથી.
તું જોયો-’

‘હું ગરીબ માણસ પડ્યો એટલે તમારી
ટેમલ સાથે ચેડાં કાઢી ચોડાક સો રૂપ્યા છતી
ગયો !’ તે અનકા કરતો બોલ્યો.

‘અલખત તેમ થયું છે જ’ ફક્તમ બુ-
રસાથી બોલ્યો. ‘ખરી હકીકત તમે કેમ નાં
પાડો ?’

‘માઇ ડીઅર સર’ સોરાળ જે હવે કાંઈક
મીજવાયો હતો તે લગાર બુરસાથી બોલ્યો.
‘આજ રાત્રે ખરી કે ખોટી રીતે પૈસા હું છલ્યો
છું તે નાંખણું હોય તો ટેમલ તપાસી ખાતરી
કેમ નહિ કરતા ? હું કહુંછ કે ટેમલ નમોને
સંચોટ જણાયો.’

‘તેમ હોય કે ન હોય પણ આ તમારી બે-
અદબીનો કરો ખોટાસો તેથી મળતો નથી’ ફ-
ક્તમે તુલગાર કરતાં કહ્યું. ‘હું ફરીથી પુછુંછ
કે તમે તે ટેમલ સાથે શું ચેડાં દાઢતાતા ?’

‘ફક્તમંછ રોડ’ સોરાળે હવે કાંઈક તીખખા-
સથી કહ્યું. ‘તમારી તે ટેમલ ખામી વાળી
હતી તે મેં સરખી કરી હતી !’

તે જગરો ધડાકો થઈ પડ્યો.

‘તમોને તે ખામી ક્યારે જણાઈ ?’ ફક્તમે
એ મિનિટની સુપડીદી પછી સવાલ કર્યું.

‘પૂરમ દીનએ રમતાં મારી ખાતરી બરાબર
ન થવાથી મેં રાત્રે ત્યાં જઈ તપાસી હતી !’

‘સમજ્યો’ તુંદ જવાબ મળ્યો. ‘મી. ડાટ-
વાલ, તમે હમારા પહોંચ્યા છો તો શું તમારી
ફરજ ન હતી કે તે વિગતથી હમોને તમે વાંધ
કરો. તેને બદલે ચોરની પોંડે નીચે ઉતરી તમે
તે ટેમલ સરખી કરો એ માની શકાય તેમ
નથી !’

સોરાળ ચુરસાથી લાલ લાલ થયો. ‘આખાં
શરિરે પડેલો કુટ્ટી નીકળ્યો. એ મિનિટ મીઠી
તે બાબુએ ફરતાં બોલ્યો,

‘આલ રાંધટ, તેમ છે તો લાંથી હું ચાલ્યો
જઈશ. મારે એ કરતાં વધુ ખોટાસો કરવો
નથી. સાહેબજી !’

જમશેદ તેની પૂઠે જવા મીંગતો હતો
પણ ફક્તમે તેને ઈશારતે ફરી અટકાવ્યો.

‘ગધેડો શું થાયછ, જરૂરી !’ ખારણું બંધ
ચતાં ફક્તમ બોલ્યો. ‘આ બાબદની તપાસ
કરવી નોંધાયછ.’

‘એટલે ?’

‘એટલે આટલો ! ગમેતેવા અગમગમ્યા
જાને ત્યાં લાવવાનો એ નતીલો. દીકરા. કમજ-
ખતો કેવા નહુનેદાર નીકળેછ !’

‘તારી ખૂબ છે, ફક્તમ !’ જમશેદ ખરાં
નોંધથી બોલ્યો. ‘સોરાળને હું બરાબર ઓળ-
ખું છું. એ હવેજીય જેન્ટલમેન છે. મારી ખાત-
રી છે કે આ બાબદમાં કાંઈક બેદ છે !’

‘તે તો જણાય છે, પણ શું છે તે બંધુકું
લોપ્પએ ને ?’ મોટા લાઇએ નાના લાઇને
જણાવ્યું.

બન્ને વિચારમાં પડ્યા.

‘ગમે તે હોય પણ સોરાળની ખાતરી કરવા
ચાલો આપણે જઈને ટેમલ તપાસે’

આવો બનાવ બનતો તો તેજ પળે તે કારવાને
ઉપાડો પારતે પળુ ઘાં—આહ, તું નહિ
સમજ ?

‘હા, સમજ !’ તેણી નરમથોંસ જોયો બન-
તાં બોલી. તેણીની આંખમાં આંસુ હતું છતાં
દમીને બોલી, ‘એવચુને લાગ્યું કે અડખાને
જાગેત કરવાની જરૂર નથી.’

‘બરાબર, પણ હું ધારું છું તેમ બીજું મોટું
કારણ હોવું જોઈએ.’

‘તે શું ?’

‘તું ? તારે માટે એને મોટું માન છે ને થોડા
દિવસ થયાં તું એ કારવાની કંપનીમાં ફરતીની ને
તેને રીઝવતીતી તેથી તને રોષે દુઃખ થાય ફરી-’

‘બસ—બસ ! ના સંતાવ !’ તેણી રડમસ
એહરે બોલી, ‘જા, દીકરા.....ચુક નાખડ !’

એ કલાક પછી અદી મહેતા બહાદુરજી
કેસર દમેશને માટે છોડી ગયો. સોરાળ કોઠવા-
લને ખાસ આગ્રહથી રાખવામાં આવ્યો. મિસ
દીવાને તેણીની માનીતી કુતરી એમીલી મળા
અને તે દિવસથી બેપસીના વિચારોમાં મેટા
ફેરફાર થઈ અગરગચ્ચાઓ સામેનો તેણીનો
તુરંતકાર હવામાં પીગળી ગયો. આજે પારસી
કામંતું નવું વર્ષ છે અને બહાદુરજી કેસરમાં
કાંધક જામરી ધધુબર ટેબલપર ચાલે છે. આજે
મિસ બેપસી બહાદુરજીએ મીસીસ સોરાજ કોઠ-
વાલ ચંબાવું કહ્યું છે ને તે એરીમોટોક્રીક
ક્રેટબ અશાળીમાં ગાયા દીવાલું બની ગઈ છે.

કોણ કોણ દહાડો.

લાઈટ પોતાનાં ઘરાને સવાસો કરી તેનું પાંક-
વીને પલેથર કરી મુક્યું.

‘તમે દાર પીઓ છ કે ?’

‘હાહ !’

‘ચૂંચો કે થોડો ?’

‘થોડો—બસતી !’

‘દરરોજ છાકડા ચાએછ ?’

‘નહિહ !’

‘કોઈ દહાડો છાકડા ચંચાહ ?’

‘હાહ !’

‘મહિનામાં કેટલીવાર ?’

‘અડવાડયામાં પાંચ સાત વાર !’

‘દહાડામાં કેટલીકવાર દાર પીઓહ ?’

‘કોણ કોણ વાર.’

‘કેટલા વખતને અંતરે.’

‘પા કલાક કે વીસ મીનીટ ને !’

લાઈટ કંપાગ કુટ્યું.

એ અજમાવી જો જો.

‘અરે એ એમ કેમ મળ્યું ?’ અંધે અડવાડયે તેા

એ લોક કોઈ ચંચાંતાને આજે તો પરણી ગયાં !’

‘હા છાપાએ કમાલ કરી છે.’

‘પણ અંધે અડવાડયે તેને એ આજે કીસ કરવા

માટે સો રૂપિયાનો દંડ થયો ને ?’

‘હા, પણ કોઈમાં તેણે જાણવું કે સો તો શું

પણ હજારનો દંડ થતો તો મુલકો ન હતો કેમકે

તેણીની એક કીસ બાપો રૂપિયા કરતાં કિમતી હતી !

સમજાયો ને ગંડુ ?’

ખુશીની વાત.

‘આજે બપોરે અને તમારા પપા ક્વેરી બનર-

માં મળ્યાં.’

‘બરેબર, તેવજ કેમ હતા ?’ પપાની શાહી.

દીકરીએ પુછ્યું.

‘બીચારો રડમસને કંટાળી ગયો. જણ્યો જણ્યો !’

‘તદન ધાંધો અથા હતા ?’

‘હા ! છંદથી નકામી હોય તેમ વાત કરતે હતે.’

‘ઓહ, થંકસ...હું એવું ખુશી છું.’

‘ખુશી !...તું કોણ દીકરી છે કે ખુની ?’

‘નહિ ને, તમે જો રા જો ! ખુની ને ફુની છું !

એ તો પપા મારે માટે પપેતીની એટ લેવામાં પોતાના

બધા પૈસા અચી ભેગા હશે તે એમ કહેતા હશે. હમે

સના એવજ એવાં દાંધા બંધ્યાં છે !’ વાંદરે હું !

भरभोता येला.

પાતાવરણ બદલાયછું જેવાને ઉત્સુક હોવાનું
મનાય છે. બીજાઓ કરતાં એમને એવી અભિ-
લાષા થવાનું કારણ શોધીએ તો એટલું જણાયે
કે પ્રભુની કૃપાથી તેઓ એવી સ્થિતિમાં મુકાયા
હતા કે તેઓની દૃષ્ટિમયાદ વિશાળ બની
પ્રત્યેક મહા પુરુષની દૃષ્ટિએ થોડું બંધુ સંત્ય
જણાયું, અને તેઓ તે સંત્યને આગળ કરી
પોતાની કલ્પના પ્રમાણે ચાલુ વસ્તુસ્થિતિમાં
ફેરફાર કરવાને મંથ્યા. આ રીતે જગતમાં સુધાર-
ના પ્રયાસો પરાપૂર્વથી આત્મા આવે છે. પોતે
જેયું તે બીજાને બતાવવું; પરસ્પર ઉપકારક
બની સર્વેએ સુખી થવું એવું એ સુધારકો
મચ્છે છે.

કવિએ ગાયું કે ‘ સકળ જન બંધનથી
રીખાય. ’ બંધન અનેક તરેહનાં હોય. માણસ
પોતે પણ પોતાનાં બંધનો બનાવે છે. સમા-
જનાં પણ બંધન હોય છે. રાત્ર્ય તરેહનાં પણ
બંધનો હોય છે. પ્રત્યેક બંધન તે એક પ્રકારનું
દુઃખ છે. ન્તે એ બંધનથી વધારે મોડું દુઃખ
દૂર ના થતું હોય અથવા અટકાવાનું ના હોય
તો તે બંધન નકાચું અને બેભાનરૂપ છે. પરંતુ
બધાં બંધનો બેભાનરૂપ નથી. કેટલાંક તો ખુદીથી
બધા સંસ્કારી જતો સ્વીકારે છે. દાખલા તરીકે
નીતિનું બંધન છે, ધર્મનાં પણ બંધનો છે. એ
બંધનોમાં પ્રભુની પ્રીતિ આપણા ઉપર રહે
અને આપણું અંતઃકરણ કહે તે પ્રમાણે આપણે
ચાલવું એ જે બંધન તે બધાએ સ્વીકારવું
જોઈએ. એટલે સુધારાનો અર્થ એવો નથી
કે સારાં તેમજ નકારાં બધાં બંધનો તોડી
નાખનાં. જેનાથી અવ્યુદય અને નિઃશ્રેયસ સાધી
શકાય તે અવશ્યનાં છે પરંતુ જે આપણાં સુખ
અને ઉદયમાં આડે આવનારાં છે તેના ઉચ્છેદ
થેવા જોઈએ.

સ્વીકારે કહે છે કે માણા ફરવે મહાદેવ મળતા
નથી. પ્રભુ તો કામ કરનારની સમક્ષ ઉભો છે.
કામ કરનામાં કુશળ થવું એજ પ્રભુપદને પામ-
વાનો પરમપંથ છે જે કામ કરે છે તે પાંચરની
સહાય માગી શકે છે અને મેળવી શકે છે. હિંમતે

મરદા તો મદદ ખુદા. શુભ પ્રયત્નમાં રહેનારજ
પ્રભુના ધામ પ્રત્યે પ્રયાણ કરે છે. પ્રભુને દ્વારે
તેઓને નિશ્ચિત છે. પ્રભુએ મંગળ મંદિર
ખોલીને જેનો સ્વીકાર કર્યો-સત્કાર કર્યો તે
હતમંપદને પામ્યો. તેને પછી સુધારો શું તેની
કદાકૃત નથી. જનસમાજની સેવા કરવાનું સર્વનું
વલણ થાય તો યોગ્ય સુધારો થયો એમ પણ
કેટલાક કહે છે. ક્યસર જેવાને પૂછ્યું હોય તો
સકળ જગત ઉપર જર્મન રાજ્ય થાય તો
આદિનું કર્તવ્ય પૂરું થયું, એમ કદાચ ઉત્તર
મળે. શ્રીયુત ગાંધી પોતાનાં દેશ બાંધવોને.
પોતાનું પોત જાળવવાનું કહે છે. ભારતનો
માન બંજ ન થાય તે વિષે બહુજ કાળજી રાખ-
વાનું સૂચવે છે. સ્વમાન ખાતર બધું તજવાનું
શીખવે છે. શ્રી કૃષ્ણજીને પણ પોતાનું સ્વમાન
હોય છે. આપણે તે પોષવંતું છે-હું દેવાનું નથી.
અભય એજ સર્વ સુખનું મૂળ છે. મોક્ષ મેળવવાનું
પદ્ધતિ પગથીયું અભય છે. આપણે સહુ અભય
યજ્ઞ-ભય રહિત રહી શકીએ, તો સુધારો થયો
એમ એ રીતે કહે છે. સહુ કેળવણી લખને સમ-
જદાર ધાય તો પોતાને જે સંકટો હોય તે દૂર કરી
શકે એમ જે ધારતો હોય તેના વિચાર પ્રમાણે
સુધારો એટલે સંસ્કારી અને સમજદાર થતું તે.
એ વાત ખરી કે જેની શરીરસંપત્તિ સારી અને
જેને સંમજ સારી હોય તેને ભય હોય નહીં. એ
ઉપરાંત જો તે વિવેકી અને સંસ્કારી હોય તો તે
ભુલ કરે નહીં અને સુખી પવિત્ર જીવન ગાળી
શકે. પોતાનાં મંદુર પ્રકાશ વડે પોતાની આસ-
પાસનો પ્રદેશ તે ઉજળો વાજગો દેખાડી શકે.
અંધકારમાંથી તે ભાગને પ્રકાશમાં આણી શકે
આપણે એ ઉપદેશ સાંભળીશું ? નિર્ભય થઈ
ભેદ બાવથી દૂર રહીશું ?

સંપ ત્યાં જ્યાં એકં ત્યાં બળ. હૃદયમાં
કલિ હોય તો સુખ સંતાપ નહ. કલિ કાઢી
નાખીએ તો સુખ ગળી શકે, કલિ એ સેતાન
છે, અને વેષ પારણ કરી શકે છે-કેવળાર

“મારી વિંટી”

એક સ્તંભ.

(ગુણશન માટે ખાસ).

લખનાર—માસીની મીઠાં.

મરે મારા ગુણશનજી ! મરે આટલું માર
નાનુ મંદમંદ, જેવું લખાન લેવે બા ! મરે,
મોટાં મોટાં ન્યુસોમાં, મરે જેવું મારે લખાન,
કોઈની જોશમાંથી નહીં આવે ! ત્યારે મારી
મતમાંની મહેરાં, અને હજુ ગોરાણી, બધું બધું
લખે, ત્યારે મનેથી બરા અકરવકર થઈ આવી,
કે હુંથી મરે કાંઈ લખું, ત્યારે તેઓ ખીચારાં,
પોતાનાં કામમાં રોકાયા છે, અને મતમાં તો
બરાબરજી અધાને પતલાં કરતી આવી છે, ત્યારે
માં. મને તો મારી ઉપર બનેલોજી અનુભવ
કહેવા ઠીક લાગે છે. મરે કંઠાણી ! કાંઈ પુછે !
મારી કાંઈમાંથી શું ખુદાબદલ કરશે નરસા મુવા
બેરાંઓ પરવાર મેળવી બેઠાં, કે જેમ લેવા
તેઓની અકરીકત ! કાંઈ પાદજ નહીં.

એવું જ બરુડું કાંઈ મારાં નસીમમાં હશે,
તે બા બની મંદુ. પણ સાદાં નસીમે તે લખવા
મને એમ સવલ પડ્યું. આ તારો મારાં ગુણ-
શમાં કોઈની તરફમચીમ કરી લાવેલી કવીતા
આવી ગઈ તે વાંચી, રમુજ સાથે, તેમાં
એમતેમ ફેરફાર કરી આ બધું તપકાતી દીધું
છે. બાકી મારી કાંઈ કવિતમ નથી જોઈ દાખા !
અધિપતિ રાજ ! તમે કાંઈ હસતા નાં જો !
પણ અગોલા અમોલા બધું કંઈથી નાખજો !
હા બા ! જે જરાથી બુદ્ધ કાંઈથી તો પછી,
હુથી મોટાં મોટાં કવિ અને લેખકોની સંદર્ભ

જા તમારી ધૂજ કાઢી નાખસ ! હા બા ! હું
તો પેહેલાથીજ કહું છે કે મ્હારામાં કાંઈ બુદ્ધ તો
નથીજ, પણ એકજ કમળખત એજ છે. તે
એજ કે બધું સાદું સાદું કહી દેવું, સામ્યું દેવ,
તેજ બોલી દેવું !

ચાલો હવે શરૂ કરજી, જે સંભાળીને વાંચ-
જો ! મ્હારા વિચાર પ્રમાણેજ મેં સઘળું મ્હારી
કપમાં, વાર્તારે ગોઠવ્યું.

“પહેલાં તો હું અદરોઈ સુકીજી, પણ
કમળખત નસીમનો ફાટો એવાં બેનને ગેપ
કરતો હતો, કે પેત્રી (મરે અવાસ બધાં, ને
કાપલા રવા) એનગેજમેન્ટ રીંગ, જે મને પહે-
રાવવામાં આવી હતી, તે તો આપણે તેજ
દાસે કપાટમાં, નથી સપાટની તળે દાંડી દીધી.
બધું, છતાં હવે, સ્વતંત્રપણું છોડી દેવું અને
શુભામંગીરીતું સીધું આંગળાં ઉપર ચાલુ રાખ-
વું મને તો બાં નથી ગમેતું. હા મ્હારો વહા-
લો મ્હારા જીવનમાં છે. ખરો, પણ “વિંટી”
થીજ કાંઈ સાચું અનગેજમેન્ટ કહેવાય નહીં
(મરે, એવી વિંટી, શિંટીઓના કેવાં હાથે,
હવાય હું તો જોઈ વલીજ, અને તેના શાટકો
કાટમાંથી પુરતા સુકવાઈ ગયા)-અરે અરે,
હું મુઠ શું લખતી શું લખવાં પર ઉતરી પરી.
મરે, મ્હારો બેનું બરે, શું હું, શું બોલાઈ
બયેયેયેઈ-હા, પણ બા, એમજ છે. વિંટી,

“ પણ ખંદાએ ચાલુ તો રાખી બહુજી
અને ધીરેથી તેવનતો ધણ બંદુ, છક ”
મરે ! આવીને તેજનની મહારી પાંચે બકબક
સરે ઘણ, તેથી હું હાવકુ મોંઢ રાખી, જરા
મનમાં હસતી, રમુજ જોયા ઉભી રહી, તો
છ બરાયા, કેથા ધરાના લીધેલા, મનમાંજ મધ-
દાહ મલા !

“ મેં જોયું કે તેવનને હસવું આવ્યું
મારે કામ કાઢવા મને રે ફાગ્યુ
હું નાચ્યો, ને કુશ્યો, ને કીધારે દોગ
ને હર હર વસાહના પ્યારનાથી એણે
આ જોઈને તો તેણી બહુ હસવા પડી
હવેજ હાથ માંગવાની, આવી ઘડી ”
મરેરે, લેકા ફેકટના “કામીક ફીલમ ”
જોયા પૈસા ખરચી, રીતેમામાં જાણે !
મરે મુઠું મને તો આપતું જોવાતુંજ મર્યું,
અને તેમી વળી પડછાપોજ નહી પશુ ખરે-
ખરો જ્યોતો સીનેમા ! તેવન તો ધર્મા ધરાયાજ
નહી, અને મનમાં તો મને બખબખસ માની
જ લીધી હું !

“ પછી મેં કહ્યું કે જો બાપુ બની !
કે સરજતમાં મુળને, એ તું રે મળી
હવેજ મારી મુરફેલી ગઈ છે રળી
કે મુજ મનને બાવતી તું શુભ કળી
હું તુલને મારો પ્યાર બહેર કરજ
ને તારા ઉપર હું આજીવીજ મરજ ”

મરે ! સારું ચપુ કે આ નાટક હું એખતીજ
જોતી હતી નહી તો હસતાં હસતાં પાંસરાને
થોડી વારમાંજ રલેનગના ગરમ સેક કરવા
પડતે. ખજું સાંભળતાંજ, માસથી યુસ દછને
હસાઈ જવાયું ! હા ! આ હસુ નહી તો શું
માણેકરાતી મુખીપ પર રહું ! ચાલો હવે પૂરજ
કરવા દેઓ ! અને તેથી બંધમેસની કવિતા-
માંજ ચાલુ રાખું છઃ

“ આ સાંભળીને પેલી ખડખડ હતી,
ને જાલી કે, “ કામનું ગયુલ ધસી
હું તો બા પહેલાંથીજ અદરાયલી ઉક ”

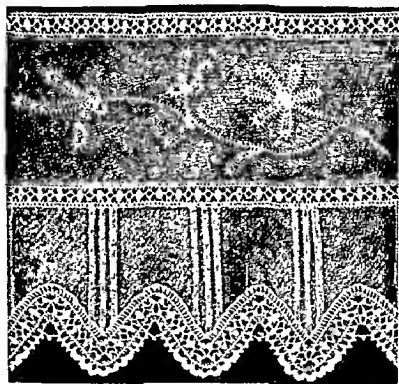
હવે વનને એથી “ જીતું શું કહું ”
આ સાંભળતાં, પેલા પ્યાર ઘેરાને
“ દેખાવ બસ “ અધઝગો ” નેજ ભુલાવે ! કેલ
તો ટસટસ થાય કે જોય જાણે શું ને શું
કરી નાંખે, મગ, પણ અમલ તો એવન જાણ
ના હતા કે “ મારા બીડીશ રાજ્ય પતિનો છે.”
પણ આખેર ખખાળ્યા-અરે બરાડયા !

“ તે, તોડી નહી કેમ રે તું પહેલાંથી આ-
કે ટોડી તેં નાખી, મુજ પ્યારની બન ”
મેં ધીરજથી, બે ટગાં દડી જઈ જવાબ વાજ્યા.
“ પણ હું શું જાણું કે, બા તમે કરશે એમ
તો વાલતેબી, “ મીઠ કરકી તજને તેમ
હું જાણું કોઈ હોશે, બા કાતરીયાં ગોપ
કોણ જાણે ફટા હોય કાંઈ ભેળનો મેપ
એમ ચકોલ બની પ્યાર કરવાનો હોય
તો લાગે કે ધીરજથી, પ્રથમ પહેલું જોય ”
પણ જો તો સમાપ્ત થતુ આવેલ, જહેન !
બીચારો ફફડી ચટકી, ડોળા કાઢતો, પ્યારને
સેસ બરતો ચાલવા લાગ્યો. તો ચાલે નહી તો,
પોતાનો ફેસતો ટરાવે ! અરે પણ સખર, તેવજ
તો પાછા આવતા દેખાયજ ! તે આવીને બરા-
ડવા લાગ્યો...

“ પણ તરતજ પાઠે આવી જોલશે ચઢાવી બીજ,
કે કદાં છે મુઠ મહારી, “ એનગેનમેન્ટ રીંગ ”
પણ હું કાંઈ તેને જનાય આપવા બંધા-
ચલીજ નહીં હતી ! જો મુઠો, વાત લાગેજ !
ધરનો ધણી હું ને જહાર નીકળ તું—આપણે
તો “ નો કાઠા—” કરી દીધા-ત્યારે
“ ફફડીને ચટકીને ગંધા ત્હાંથી ચાર,
રેર મુકશે, ત્યારથી પવિત તે પ્યાર ”

હવેજ બા એનગેનમેન્ટ રીંગની મેં યાદ
દીધી, ને રખે બીજા ઇન્ચમજીઓ, નાસીપાસ
થાય, તે મારે “ રીંગ ” પહેરીને ફફડ, માય !
તમે ફરો કે ના ફરો, તમારું કામ છે—પણ અનુ-
ભવ કોઈ ચીજછળ જાયે ! ફરી મંજીશું તેટલાં
અધિપતિ મુલશન રાજ, તમે જગ્યા આપશે
તે મારે ઉપકારી કુંજ. ચાલો સાહેબજી.

Fancy border.

सदरानी कोर.

ભરત-ગુંથણ.

ઝાણી બ્રેડથી ભરતકામ કીધેલો અને તેવીજ બ્રેડથી કોષેનું

ગુંથણકામ કીધેલો એક સુંદર

નેટનો સદરો.

(ગુજરાત માટે ખાસ.)

ખનાર—મીસીસ પીરોજી રસ્તમ દાપડ

નેટનો ભરેલો સદરો પારસી બાનુ-
એને ઘણો પસંદ છે. આ સદરો કરવા-
માં સહેલો, દેખાવમાં સુંદર ને કીંમતમાં
સસ્તો છે. જોઈતી ચીજો ગોર્ડન બ્રેડ
પેરીલસ્ટાક્રોષે કાટન.નં. ૮૦ (Gordon
Braid, Perilusta crochet cotton
No. 80) જે એવન્સ ક્રેજરને ત્યાં મળશે.

ઝીણી નેટ લઈ સદરાની કાર જેટલી
લાંબી જોઈએ તેવો ને આ ડીઝાઇન
પહોળાઈમાં આવી રહે એટલો કટકો
કાઢી ડીઝાઇન ચીતરી યા છપાવી બ્રેડ
ટાંકી, ભરી જાવો. ઝીણા કાંટલાંને કારો
લઈ ચિત્રમાં જોઈ ભરશે, તે જલદી
સમજ પડશે.

વચમાંના બંને ધનસરથાન કેમ ગુંથ-
વા તેની સમજણ આપું છું.

ઝીણાં ધનસરથાન.

બ્રેડનો એક છેડો લઈ 'ગુંથવાનું' શ-
રૂ કરો * પાસે પાસેના બે લુપમાં એકેક
સાદો ટાંકો, ૫ સાંકળી, એક લુપ છોડી
બીજામાં ૩ પાસા, ૫ સાંકળી, * નિશા
નીધી શરૂ કરો, અને એમ સદરાની
પહોળાઈ સુધી ગુંથી જાવો.

સામેની હાર-જેમ પહેલી હારે કીધું
તેજ પ્રમાણે 'ગુંથવાનું', પણ ૩ પાસાની
આગળની ને પાછળની બંને સાંકળીમાં
જોડાનું કરતું જવાનું. ચિત્રમાં જોશે તે
જલદી સમજ પડશે.

નેટનો જે ધનસરથાન બ્રેડથી બનેલો,
તેની બંને બાજુ ઝીણી અમરેદીની કાર
ઝીટી રાખો. પહેલો ધનસરથાન ઉપરથી
સુકો. છેક છેડેનો નેટનો પટો લેસ સાથે

ને હવે કરવાનો છે. પેહેલે લેસ ગુથયો. લેસને માટે બ્રેકની વચમાંની તરાંહ ઉપર માફક ગુથવાની, પણ અંને ખૂણા જુદી રીતના છે. * ૩ પાસાવાળા ૪ ટુપ કયા પછી ૫ ટુપ છોડી દઈ ૬ ઠામાં ૧ સાંક-

૩ પાસા, પછી બીજા ત્રણ ટુપ પછી ૫ સાંકળી, એ સાદા ટાંકા (૨ જાને ૩ જા ટુપમાં) ૬ સાંકળી, બીજા એ ટુપમાં એ પાસા, ૫ સાંકળી અને ૪ પાસા વળી બીજા ગુથી * નીશાનીથી પાછું શરૂ કરો. હવે બીજા હાર કરો, ત્યારે જેમ ઉપર ઇન્સરશનમાં જોડી હતી, તેમ સામી બાજુ જોડતાં જાણે. બહાર ને ઉપરની હાર-૧ પાસો, ૨ સાંકળી દરેક ટુપમાં, પણ નીચેની દરેક જોળ કીનારી આવે, ત્યારે ૫ ટુપ છોડી ૬ ઠાં ટુપમાં ૧ પાસો કરવાનો અને તે વખતે વચ્ચે સાંકળી બીજાક્રમ કરવાની નહિ.

નીચેની કીનારી—પહેલી ઉપરની પોઇન્ટ ન્યાં છેલ્લા ૩ પાસાનો ટુપ આવેલો છે ત્યાંથી તેની એક આગળના ટુપમાંથી બહારની બાજુથી શરૂ કરો. તે ટુપમાં ૨ પાસા, * ૨ ટુપ છોડી ૩ જામાં ૧ પાસો, એક સુકી બીજા ટુપમાં ૧ પાસો, એમ બીજા વખત પણ કરો, ૨ ટુપ છોડી ૩ જાં ૨ પાસા, ૩ સાંકળી, ૨ જાં ટુપમાં ૨ પાસા, ૩ વખત ૪ સાંકળી, ૨ જાં ટુપમાં ૨ પાસા, ૮ સાંકળી, ૨ ટુપ છોડી બીજા બેમાં ૨ સાદા

ટાંકા, ૪ સાંકળી બીજા ટુપમાં ૨ સાદા ટાંકા એમ ૫ વખત, ૮ સાંકળી, ૩ જાં ટુપમાં ૨ પાસા, ૪ સાંકળી એક સુકી બીજા ટુપમાં ૨ પાસા, ૩ સાંકળી, ૨ જાં પીકટમાં ૨ પાસા ૩ વખત * નિશાનીથી શરૂ કરો, અને એમ ગુથી જાવો.

* પેહેલી હારની ૮ સાંકળીવાળાં ટુપની ૩ ખાંચા આગળથી શરૂ કરી દરેક ત્રણે ખાંચામાં ૩ પાસા, ૪ સાંકળી, ૩ પાસા એમ કરો; ૧૦ પાસા, એક સાદો ટાંકો, બીજા ટુપમાં, દરેક ૫ સાંકળીવાળાં ટુપમાં ૭ પાસા ૧ સાદો ટાંકો, ૧૦ પાસા, ૧ સાદો ટાંકો. બીજામાં, બીજા ત્રણે ખાંચાઓ માંહેલા દરેકમાં ૩ સાદા ટાંકા, ૪ સાંકળી ૩ સાદા ટાંકા, ૧૦ સાંકળી જેમાંથી ૫ સાંકળીનું પીકટ કરો, ૫ સાંકળી કરી સામી બાજુ જોડી નાખો. * નિશાનીથી શરૂ કરી ગુથી જાવો. એ લેસ ગુથાય છે ન્યાં હેઠેનું કોર્નર આવે તે બાજુ નેટની ત્રણ પ્લીટ કીધેલી છે, તેમ પેહેલે કરી જઈ લેસ ઉપરથી સુકી જઈ નેટને પછવાડેથી સફાઈથી કાંપી કાઢવી નહિ તો પેહેલેથી નેટ કાંપી સફાઈથી વાળો દઈ પછી ઉપરથી લેસ સુકી દેવી. હવે વચમાંના ઇન્સરશન બાકી રહ્યા છે, તે અંને નેટનાં કંટકા સાથે મેળવી જોડી દો, એટલે સદરાની લેસ તૈયાર થઈ પછી એક લેસ ઉપરના બાકી સદરાનાં લાંગ સાથે જોડી દો.

આચિન તવારિખમાં એક ડોક્યું.

(ગુજરાત માટે ખાસ.)

લખનાર-મ. ડા. ખસલા.

૧૭૬૦ માં રચાયેલી નિશાળ-ટોમસ બેડ્ડુક નામના શખે એડીનબર્ગ (સ્કોટલેન્ડ) માં સને ૧૭૬૦ માં રચાયેલી.

મરણ-દરેક સેકન્ડે બે મહાસોની યાને કલાકનાં ૧૨૦ અને દિવસમાં ૨૮૮૦ એટલે લગભગ ૩૦૦૦ ની રાશી આવે છે.

હીરા અને કાચની કસોટી-જીલપર લગાડવાથી ખરા હીરા હશે તો બહુ ઠંડા લાગશે.

૪૭૭૮ માં કામ-બાહુ પુરાણા વખતનું (ઇ. સ. પૂર્વે ૨૦૦૦ વર્ષ, યાને નજદીક ૪૦૦૦ વર્ષનું) જણાયેલું છે.

નેકટ્રીક ટેલીગ્રાફ-સને ૧૮૫૦ માં પહેલ વહેલી ડાંવરથી કેપ ક્રીકનેક મુધી નખાયો.

જર્મન રાજ્ય ફરી બંધારણ-તા. ૧૮ મી જાન્યુઆરી ૧૮૭૧ માં થયું હતું.

કાચની આરતી-સને ૧૩૦૦ માં વેનીસમાં પહેલી વહેલી બની હતી, અને સને ૧૬૪૩ માં સને લંડનમાં બની હતી. તે પહેલાં પાલીસ કરેલી ધાતુઓ વપરાતી હતી.

શાખડી સ્ટીમરો-સને ૧૮૪૪ માં ઐરલેન્ડમાં પહેલી બધાઇ.

દેવોમીન તેલ-૧૮૨૬ માં રોશનીને માટે વપરાયું. ૧૮૫૦ માં બાળવાના ઉપયોગમાં લેવાયું.

લાઇબ્રેરી-ગ્રાહર લાયબ્રેરી બજા જુના વખતથી લખાતી છે. ઇ. સ. પૂર્વે ૫૪૦ માં પીસીસ-ટ્રેસે એથેન્સમાં પહેલ વહેલી ગ્રાહર લાયબ્રેરી રચાયેલી હતી. એમોઝાન્ટા લાઇબ્રેરી

(ઇ. સ. પૂર્વે ૪૭) માં ચાર લાખ કિંમતી ગ્રંથો ધરાવતી હતી. બ્રિટીશ મ્યુઝીયમમાં ચોપડીઓ રાખવાની અલગ ઇન્ટેલેક્ચુઅલ રૂમ માં રાખવાની યવા જાય છે.

સ્ટીલપેન-સરેરાશ મેનને ૫૫ ૪૦૦૦ ને થવા જાય છે.

ફોનોગ્રાફ-સને ૧૮૭૭ માં ડી. એ. એડીસન બનાવ્યો.

ફોટોગ્રાફ-સને ૧૮૦૨ માં પહેલાં ઇંગ્લાંડમાં લેવાયો. સને ૧૮૩૯ માં એચ. એફ. હામ

એટ નેગેટીવ ફોટોગ્રાફ લીધો. ૧૮૭૬ માં ફોટોગ્રાફી માટે વિજ્ઞાનક લાઇટ વપરાય

ખીયાનો ફોર્ટ-ની કોઇ છટકીમાં ૧૭૧૦ માં થયું.

પેટ્ટા-૧૬ મી સદીની આખરે ઇંગ્લાંડમાં પેટ્ટા વાર લખાતું થયું.

સાથુ-ની જનાવટ વેલાતમાં ૧૬ મી સદીમાં શરૂ થયું.

અવાજ-ની ગતી કલાકની ૭૪૩ માઇલની ગતિ થાય છે.

ચરામાં-૧૩ મી સદી (૧૨૯૩) માં એક ઇંડુ સ્થને કરી હતી.

તોફાની વાદળોની ગતી-કલાકની ૩૬ માઇલની ગતિ થાય છે.

ચાલ-વેલાતમાં ૩૫ મીલિએ દાખલ કરી. એવું મનાયું છે કે સને ૧૬૫૭ ની પૂર્વે ૬૬

સર અવધરેજ વપરાતી હતી. અને એ વસ્તુની કિંમત રૂ. ૬૦) થી રૂ. ૧૫૦ જેટલી હતી !

નવાં સાલ માટે કાંઈ ખુશ ખ્યાલ.

ગુણશન માટે ખાસ

લાખનાર—હરમીસ.

સાલ, નવું સાલ, મુબારક સાલ, દર સીલ, ખુશ ખુશાલ આવી છે અને જાય છે. જે સમયમાં, તરેહ-તાર પ્રકારના આશિય, મુબારક સંદેશા, તેમજ સર્મા-ચાર, પાઠ પઠાણી, તેમજ દોરત આસનાવે, બાહ મિત્રો પર જાય છે, અને વજતારમાં ત્યાંથી આવે છે. ખાતે તેથી શું તેજ દિવસના મુબારક સંદેશાના સંબંધો રૂપી સંદેશા, 'સિવાય ખીલું' કાંઈ હાસિલ કર્યું હોય? શું કાંઈ તેથી, આખાં વસતમાં કામ આવતો સંબંધ સાંધે હોય-સાચો હોય? ખરેખર જો તેમ થયું હોય, તો થોડુંજ... ઇનસાફને ખાતર કબુલ કરીશું, તો થોડુંજ થોડું-આવા મુબારકી સંદેશા મોકલવા પડેલાં "મન" બચ્ચાં જેવું નિર્માણ, સ્વચ્છ અને માયાળુ થયું જોઈએ!

ચાલુ સમાજમાં, કોઈને ઉઠવાની બીજાને ટપ-કાની દેવાની, સિતારની અગ્નિ, ન રાખતાં-ગમે એવા ટિકાના બાવને પણ સિતારથી બહુ કંરવાળ દાવને વળગી રહી, જો કોવરો શુભરવામાં આવે, તો પોતાને ફાંધો કરે એટલુંજ નહીં પણ "બીજાને બહુ કરવું" એવો કિસ્સોના કાવરો, અમલમાં મુકેલો કહેવાય.

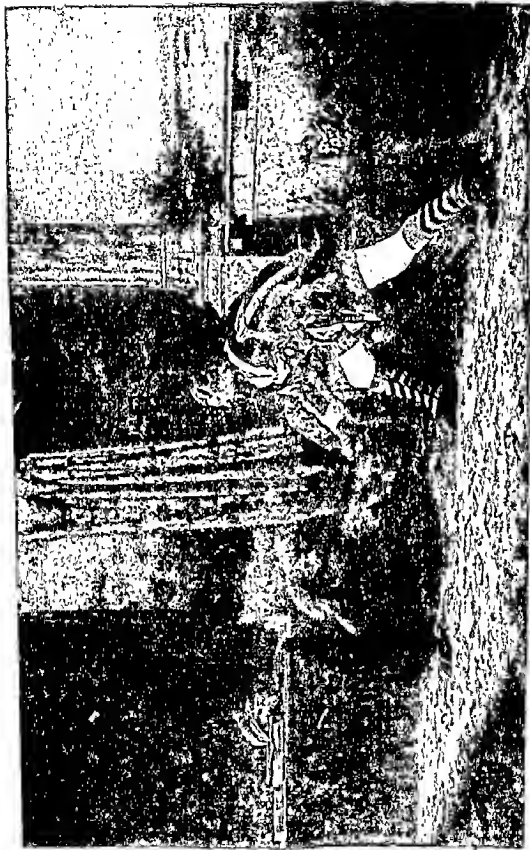
આ મહાન ચક્ર, તો ચાલતું છે, અને કદી અટકશે નહીં ત્યારે એ ચક્રના આગળ વજતાર ખ્યાલ ઉપર મહાર બાંધેલો, તો આગળ વિચાર ઉપર આવશે કે "મનુષ્ય પોતાના મકરને હવે ઊઠી દે, "સનકાર" ના વિચાર ઉપર અમલ કરતો ચક્ર ચલાવશે, તો હીલુભાગ બનાવેલા બનતા બાવલ, સાવ જગત પરથી નિકળતાં જશે! એ ચાતમાં જવાની આદેશો રાખેલા નહીં, કારણ તેમ જાય એવેશક ખરી વાળે.

શું કોઈ અને કહેરના આવેશમાં લહેર કરી, કાંઈ મુખ્ય પ્રસંગ લાવશે? કદી નહીં. શું કીનાના કાર માં, બીજાને કાર કરી, તમારી ગતિને સતકાર્થમાં સમેલન થશેની જોવા ઉમેદ રાખશે? એવી ઉમેદ રાખો તો તે ખોટી કહેવાય. જેમાં તમને મુખ, તેમજ બીજાને મુખ. જેમાં તમને કુઃખ, તેમાં બીજાને કુઃખ કેમ ન હોય?

મનુષ્ય નેટલી ડુવા દે છે, નેટલી લલી લાગણી જોડે કરે છે, અરે, તે ખરી હોય! કારણ કે જ્યારે જોડે જોડે, ત્યારે સાફ જ બહારથી દેખાય છે, જ્યારે સાંભળીએ છીએ ત્યારે રૂઢી સાંભળીએ છીએ. પછી અસરમાં કસર કેમ વાર? કસર એટલા માટે કે જે નહેરમાં દેખાય છે, અને જુલુસ સંભળાય છે તે સિતારના ઉઠાણ પ્રેમભાવથી નવીન માટે "અસરમાં કસર" રહે છે.

તાકીરી મુખ માટે, ઇનસાન બહારના લાવ ઉપર નમ્ર કે કંઈ વ્યાખ્ય છે. મુખ માટે બીજાના માંકની સાંધે રોયે છે, પ્રેમ માટે તારા તો રહે છે, આભુપણ માટે હિર્ષભાવ પેદા કરે છે, બીજાનું વધુ નેઈ અદેખાઈની આગના સાહવાને તેડાં કરે છે, બીજાના જોયલા હૈય સ્થાન ઉપર લોભાઈ, પોતાની તાકાત ઉપરાંત ઉજળવા જાય છે, તેમાં થાપ ખાય છે, થાપ ખાતાં પણ તેવું સ્થાન મેળવવા અનેક પ્રકારના થાપ કરે છે; સેવટ શું આવે છે? અતે અમુખ! એવી ઉમેદને બાંધ રાખો! હોરાને કાણમાં રાખો, અને જ્યારે મુખ લેવા બદલે, મેળવવા બદલે (જે કદી નથી મેળવવાનું) બીજાને આપવા કોયેશ તો તેમજ તમેને મુખ થશે, તમાર કુઃખ જશે.

કેમજ આગ, આપણને કેવો અચ્છો દાખલો

અધિકારમાં રાણી

The Manoranjan Press, BOMBAY.

Photo by "Dawn."

DHARMA-VIJAYA.

OR

The Triumph of Udhishthira, the Righteous King, in the Great War of the Maha—Bharata.

By—Trimbakrai Jadarai Desai, Bar-at-Law.

(N. B. By taking the first letters of the under mentioned lines we get
an Acrostic as follows:—

The Editor of the Gulshan sends Pateli Greetings to his
Subscribers and fervently prays for the Triumph
of Righteousness and Complete Victory
to His Majesty the King, George V,
Emperor of India.)

There lived in the Ancient India,
Hari's Bhakta, Udhishthir,
Eldest of the Righteous Pandavs,
Ever known as Dharma-Vir;
Dharma-Putra, Dharma-Raja,
Indraprastha's Dharmik King;
Therefore, on this Parsi New Year,
Of him let me something sing:—
Rulers of the Chandra-Vamsha,
Often held the Northern Hind
From the Mouth of Brahmaputra,
To the Sindhu-flooded Sindh.
Heir of Bharat's Bharat-Khanda,
Eldest Pandav was by Right,

Galling was it to their Cousins,
Up they rose by Right of Might.
Lo! Duryodhan and Dushshāsana,
Seniors of the Kaurav Chiefs,
Headed them in plans deceitful,
Aimed at causing countless griefs.
Not enduring Pandavs' Fortune,
Secret set their house aflame,
Ere they fled from Várnā-vata,
Now apprised of Kauravs' game.
Dressed like Brahmans, in the fore-
Sought their safety in their flight
Pandav-brothers, Mother-Kunti,
All afflicted, in their plight.

Must his Stars and Fortunes wane.
 Pounces, therefore, on the Matsyas,
 Leagued with Friend Trigartas' King,
 Eastward, Southward, fights Virata,
 To the North he forms a ring.
 Even though disguised as Eunuch,
 Vrihan-Nala, Arjun starts,
 In the Battle with the Kauravs,
 Calmly mighty missiles darts.
 Through the serried ranks of heroes,
 Onward drives Prince Uttar's car,
 Rescues Matsya's costly cattle,
 Yelling here, there and far.
 Though Duryodhan finds out Arjun,
 Out the Thirteenth Year hath run!
 Hurries home in wild confusion,
 In his Shame surpassed by none.
 Soon the grateful King of Matsyas,
 Makes an offer of his Bride,
 Abhimanyu, son of Arjun,
 Joins himself to her with pride.
 Ere the Wedding Party breaks off,
 Statesmen throng the Council Hall,
 Through Shri Krishna to Duryodhan,
 Yudhishtira's Rights recall.
 There before the Kuru Chieftains,
 He puts forth the Terms of Peace,
 Elders all agree with Krishna,
 Krishna wants that War should cease.
 To him yielded yea, Duryodhan,
 Not a bit of ground doth give,
 Ground that needle's point can cover,
 Gives he not till Kauravs live!
 Endless is Duryodhan's hatred,
 Oddly doth the War begin,
 Ruthless Slaughter of brave Heroes,
 Gobi-Gardan, Kith and Kin!
 Even Bhishma, Drona, Karna,
 Valiant Salva, fight and die!

Meets and breaks Duryodhan's thigh!
 Panda-Patras, Krishna-Bhaktas,
 Ever righteous, all survive,
 Raise Udhishthir to the Gadi,
 Of the subjects, hearts revive.
 Round the Hind, for Ashvamedha,
 On the Sacred Ashva flies,
 Floats their Chakravarti Standard,
 In the midst of Indian skies!
 Now, over India, Gulshan-Readers!
 Doth the British Banner fly,
 India's Emperor be Victorious!
 Amen! Peace to all! Goodbye!

HE COULD SAY LOTS!

CUSTOMER: "I've been cheated.
 I thought you said this parrot was a
 remarkable bird."

BIRD FANCIER: "Yes, sir. What I
 said was that he had been brought up
 in the company of learned men, and
 was full of philosophy and scholarship.
 Of course, he don't talk. Meer words
 have no attraction for him. But he's
 a remarkable parrot because he's a
 great thinker."

WHY THE RAT WAS POPULAR

A PRISONER JUSTICE: "I saw a prisoner who had a rat, and said:
 "Ah! you have a pet, I see."

CONVICT: "Yes, sir; I feeds him
 every day. I thinks more of that ere
 rat than any other living creature."

MAGISTRATE: "Ah in every man
 there's something of the angel left, if
 one can only find it. How came you
 to take such a fancy to the rat?"

ફરતાં મોતી જડાવું કુમકરે, કાંચળીના પુરૂં કોર.

મૃગ માયાથી આ મારતાંરે, વધારે યસો વિપરીત;

મોટે હક ઊડી દો માનુંનીરે, હંચામાં ધારી હિત.

વેણુ રામજીના મુંછી વિગતેરે, સિતાજીને યથો ન સતોષ;

ઓશું મનમાં લાવીને જ્યથાંરે, રૂઢિઆમાં રાખીને રોષ.૫

સીતાજી—

કંથ રોનેરી કાંચળી શું કંકરે, મૃગ કાંચળીનું છે મન;

મણિ મોતીની મુખીને મોહિનીરે, વસવું ગમે છે આરન.૬

મોટે રામજી આ મૃગ મારીનેરે, સિવરાવને કાંચળી રોષ;

વનવાસીને વનજી રોમતાંરે, હીરા-માણેક-મોતી ન હોય.૭

રવામિ મહિયર મ્હારું ન હુંકરુંરે, મારું હુંકરું નથી

મેશાળ;

મ્હારો કંથ નથી કલાગરોરે, વધુપર રાખે દોણ વ્હાવ.૮

કંથ મ્હારો ન કોટ પુરા કરેરે, લડમણુ ન લડાવે લાડ;

હોંસ મનની પુરે ન હેનથીરે, પતિનેા શું દુનું માનું પાડ.૯

સિતાજીના જોણમાં સાંભળીરે, સ્મરારે નેત્રીઓ રોષ;

શ્રીરામ—

થેડી સિતાજી થેલું ન જોડીએરે,

દૈવને નવ દીછએ દોષ. ૧

તમને રામ સિવરાવે કાંચળીરે, લડમણુ લડાવે લાડ;

ઓશું જોડીએ નહિ અનભુતારે, પતિ કેરો

૩ સિતાજી પડીઆં બહુ રોડમાં રે, દૈયાની જતી

રહી દામ.

૪ લડમણુ—

લાશી એવાં વેણુ ન લાખીએરે,

બનકીતાય માર્થો ન નવ

બૂડી નજો એથી બ્રમણુ રે, દીક નવાથી નવ યાય.

સિતાજી—

સિતાજીએ એવું સાંભળીરે, કડવાં કીધાં લડમણુને કહે

સિતાજીના વચનેા સાંભળી રે, નીચાં કીધાં

લડમણુ નેણુ. ૧

લડમણુ—

સતી સિતાજી એવું ન જોડીએરે,

બન્યુ રામ માર્થો નવ નવ

નેત્રે બહું થું વનમાં રે, બનકી મુંડારો ન જરાય. ૧૧

(ઉચસાં.)

એમ કહીને દીધી આણ,

ધરીને શ્રી રઘુવરનુંં ધ્યાન,

રઘુજી સિતા કરેરો રોષ.

નિકળરો નદિ જલાર નકામ.

આણ દહને અરણ્યમાંય,

બનકી મુખી લડમણુ નવ;

એમાં બનકી બારણામાંય,

મેંડી એક મહેલવાતમાં છે, જ્યાં જનકી કરતાં જા. ૩
(૧) સમુદ્ર (૨) હનુમંત.

જેઈ લીધું હતું તે જનકીને, રૂડું વચ્ચલાં રહેલાં;

તર ઉપરથી તાકીને છે, ધણું સિતાહીનું ધ્યાન. ૪

રૂડી અંશુકી રામની છે, તાકી નીચે નાખી તત્કાલ;

સતી સિતાને સંતોષવા છે, ફરી હનુમંતે મારી ફાળ. ૫

રીચ્યાં અંશુકી જેઈ રામની છે, મનમાં સતી સિતામાં;

રૂડી આ અંશુકી રામની છે, આવી નાખી કોણે આંધ. ૬

હનુમંત—

સિતામાતા હું આગ્યો શોધવા છે,

હનુમંતે જોલ્યા જેડી હાથ;

મુંઝારો નહિ માતા માંડરી છે, નકી આવશે રઘુનાથ. ૭

મુંઝ રાવણને રામ મારશે છે, વિશ્વ વાળશે તમારૂં વેર;

આજ્ઞા આપો નહિ રામ આગળે છે,

પ્રભુને કહું સચળી પેર. ૮

આજ્ઞા આપીને ફોગો આરોગ્ય છે,

અતી શુધાથી હવ અકળાય;

સિતાહી—

જોલ્યાં સિતાહી ફળકુલ આ બંધુ છે,

પૃથ્વીપર જે હોય પર્યાય. ૯

તરપરનાં ફળ તોડીશમાં છે, વીસ માંડે માગી વનચર,

ખૂલ ખાલે ફોગો ખુશીયકી છે,

પર્યાય હોય જે પૃથ્વીપર. ૧૦

ખુની રાવણ તુલને ખીજરી છે, હનુમંતે કરશે હેરાન;

મારા રામને કહેને સદેશો છે,

જનકીહીના નયં છે જનન. ૧૧

હનુમંતે કહ્યો તરપર દોશથી છે, મીઠા મેવાની કરવા મોજ;

પાકાં ફળ લાગ્યો ખાવા પ્રીતથી છે,

ક્યાં ફોગો બહુ તોડતોલ. ૧૨

નંદાના મોઝાં તર તોડી નાંખીમાં ને,

કુલ હોડીને કીધો નાસ;

હનુમંતે હાલ વગાડીને છે, વાડીને કીધો વિનાસ. ૧૩

માળી નાહો માર્યાં કહોતેને, પેઠ મુકતો રાવણ પાસ;

વનચર આગ્યો એક વાડી વિષે છે,

ને તે કરે વાડીને વિનાસ. ૧૪

(ઉદયલો.)

રાવણ જોલ્યા રીસે કરી,

અમુંકુલ વખતને અનુ સરી;

વનચરને પડેને વીર,

જઈ નાખી પગમાં નંજર. ૧

ધાંધીને શુદ્ધતા બધ,

અગ્નિમાં નાખી કરી અધ;

કડી કરે નહિ આતું કામ,

ને સે નહિ લંકાનું નામ. ૨

(હોડીગીત.)

સજ્જો રાવણ કેશ સાંભળી છે, હડયા રામસ વીર અનેક

પ્રિતે જુઓ આશો પાડતાં છે, હથિયાર પકડી હરેક. ૧

હાથે કરી હનુમંતે હોંશથી છે, પકડાઇ ગયો પોતે

બહુ જોડાં પૂછે બાંધીમાં છે, જકડી જકડી જોતે. ૨

સારી પેઠે તે પર સીંચીયું છે, ત્રણસેં વાણીયું તે

સળગાવી અગ્નિ રેનેહથી છે, ખારોં ક્યોં લંકાનેં ખેલ. ૩

સળમાં જોડાંગણા રહેલથી છે, હનુમંતે કુલ્ય કરી હામ

ખાળી રાવણ કેરી બેઠકા છે, ન રહ્યાં બેઠકના નામ. ૪

ચાહન ચોક ચોરાશી ચૈવડાં છે, બાળી બેલડી બંજાર

લંકાં બાળી રીધી લાલથી છે, ઢેકી ઢેકી હારે હાર. ૫

હાહાકાર થયા હનુમંતથી છે, લાચાર મથો લંકા

હાથ વસી રહ્યો હુલડાધથી છે, નીચ લંકાં કેસ નરેસ. ૬

આંખો આંખને હનુમંતે આવીએ છે, સાચર કુદી સલામાં

પાય લાગીને રામને પ્રીતથી છે, કીધી રીધની સર્વ કયામ. ૭

રામે હનુમંતે ઉપર રીડીને છે, હેતે મુકયા મસ્તક હાથ

અવિચળ રહેને મુજ અશિપથી છે,

શરવીર વીરા તું સનાથ. ૮

થઠાઈ કરીને રામે ચોંપથી છે, માર્યો રાવણ મહિપાળ

લંકાં વિભિજ્જીને આપીને છે, સિતાહીની લીધી સંભાળ. ૯

સિતા સંયોગ.

(ઉદયલો.)

વિમાનપર બેસી રઘુવીર,

ધીમે લંકાથી ઉપડ્યા ધીર;

હું જોઈ વગાડીને દેવ,

સિતાહીની કરતા સેવ.

જ્ય જ્યકાર કરી જ્યકાર,

અથોધ્યામાં આગ્યો ધરા;

ફેલોને આપીને હંડ,

વિરસિત કીધાં મુનિનાં જંડ.

" સિતાહીની કાંચળી " સુંળી,

મનમાં દરખાયા બહુ સુંળી;

" સિતા હરણ " નો લીધો સાર,

પાસું કંથમ રામાયણ પાર,

* રાવણ. (૧) વાળનનગારાં.

આયાનો આવે

Photo by J. S. Taraporewala, B. A.

પૈસાવાળા હતી ? જરાયી નહીં. પોતાનાં પેટલું પુરું પાકી રહ્યું એટલું જી તેણી પાસે માંદ માંદ હતું; પણ તેણી પોતાનાં કણકે બધાઈનાં કા-ગોળી ગોળાંઓ પાસે સાંરી રહ્યો મેળવી તે બીજાંઓની આગર સાચવવાં વાપરતી હતી.

અંક ૨.

તે મોડા હોલ આગમ્મા અને દાહનાં યજ્ઞક અમ્યારીઓથી ખાણુંને વખતે ભરાઈ ગયાં; ત્યાં સંસામતી અને દારૂની પાટડીઓનાં માથાં પૂટે ત્યાં દીણા મસ્તીતું પૂછતું જુનું તંત્રો વળતે જાતનાં ટોંગ સોંગ દેખાડનારાં કેસોને ગો-દાંઓ પહેરી આવી તરેહ ટાસમતી મગ્ગકથી ત્યાં કલેજાં તોડ દસાદસ કરતા હતા. છોકરીઓ બંધી પોતાની મમાઈ બપાઈના વખતથી ઉતરી આવેલી નારીમતીની મર્ખાંદાને બંધી ગઈ હોય તેવો મામલો જણાતો હતો.

જેને જે ગમતું તે ગીત ગાતા, જેને જે હાથ આવતું તે બગલવતા. કોઈ તો પાણી પીવાનું કાસાસમાંનું દીનપટિજ અડાળતી વેળા રાગડો કાઢતું; તો કોઈ વળા ટેબલ ઉપરનો ટેબલ કલોથ કાઢીને તે પર મુકડાંઓ ગાડાળી વાળું અડાળવા રાગડો કાઢતું. તો કોઈ તરેહવાર અવાજને કાઢતું. ખાણાપીણની દહેઃ છુટે હાથની હતી. હેન-રીની તે છેલ્લી સંત ત્યાં હતી, અને તે માટેકશી પાકી રાખી હોય તેવું ન હતું. હવે તો તેસદાનો દહીં મીખન ને તાજી તરકારીને આધારે પોતાને અસામકે પડવાનો ને તેટલાં ચોળીન, દારૂ ને ગોસ્ત મન્દ ને શીકારની સેતાન્યત લેહજત ને છેલ્લીવાર મોગવી લેવાને દોઝરાડી કરતો હતો. હેનરીએ થોડીક સીનીટ આ મેલગાઈ ભરી રમત ગમતમાંથી સાવધ ચઢ ને ગાણુસાઈ વિ-ચારો કરવાને બેઠાની ઘેરી લંબવી. “અકાળ-જીક, ધામધુમ, ધરપચ અને છેલ્લાં તદન મેલગા-ઈભરી તરેહ કીસ્મની નાદાન્યત રમતો લખી તેણી મુજમાં હસીને બેઠું.

“એ છોકરવાદી પણ કહેવાય કે મુંડ ?” તેણી દડવાંસથી દીવંથી કચવાઈને તે મેડકેપ વાળ તરફ આંખ રાખી વમારતું. “ઓજ સતમી આ કીસમતી મસ્તી છુડાંને છેલ્લી સંસામ ! પણ કાંય ? ગાય તેડે તેથી જવાતું કાંય ? હું નહીં જાઉં ! અરેરે, આવી મુંદર મકકરી જીંદગી મેલી હું જુસરીમાં બેઠાંવા ત્યાં કાંઈ જાઉં ?” તે

છોકરતું મન નાપાક શયતાને બગાવવા માંડ્યું લાલમ્મનાં દેવે નેને ગોલામ કરવા માંડ્યો. પાછો પોતાના અંતઃકરણના અવાજનો દુશ્મન ચઢ લાગ્યો હોય તેવા કુદરત મારી, કલેજાં તો દસાદસમાં કારકે થયો.

“એ શું છે ? આ મમ્મકરી શાંતી ? હેનરી દોલકમાં આવતાં પહેરાણાઓ હેન-ગરને સંવાચ પૂછતાં.

“ગાળ પર ચીત્રશાળાનો વિદ્યાર્થી હેન-રી મોરીક આજે ઘેર જાય છે તેને છેલ્લું સલામતું ખાતું છે.” જગાળમાં હોલકવાળો જણ પતો. અને પોતાના ગંભીર દાંધે દખાવતો.

ધીમેથી ને વાંકા કીધેલો દસાને ખુલ્લો ગુને એક નાનાં પાતલા આકારની, સાદા કેસ વાળી બૂટલા ઉપર ઉપર આવી ઉભી. લખા લખતી રોક, અને પાણી જેવા ગદલા દસર રાખાએ ત્યાંનો મેદમાર દીધ્યા લાગી.

“ઓહો ! આવો દમાર મુરખીજી, આ વોજ બસે મધાઈ.” મેડમ બનાઈને બેઠે હેનરી બંધી કાંધલમાંથી ખરતો ચઢ એક કુદો નેની પાસે પૂછી વચ્ચે. તેની પુઠે ધણાંઓ જરી પાર મંબીર ચઢ. તેણીને એનેકયાસ લેવા ગયા “મેડમ બરનાઈ ! કહત તમારીનું પાટી હતી !”

“મેડમ બરનાઈ ! છોકરાઓ આપણું ઉપર શીરસાઈ મંદદનો સાલો પાંચરનાર મેડમ બરનાઈ !” અને તે ઉકેરાયલાં ટોળાંએ એ મોટી મખગલની ખુસી ઉપર મેડમને બેસાડી તે ખુસી કેટલાક જોરાયર દાંધાએ પોતાને ખમે ચઢાવી, તે ખંધી ને મોટા હોલમાં ચાલે દિશાએ વેડીંગ માર્ચ વગડતા. ગાંતા, પગથી અને દાંધાથી અને લાકડીથી ડોકતા તેઓ સળગાઓએ સરવસ કપે ત્યાં દુલ્હાં મારીયું. તેઓને કોણ અટકાવે ? હમણાં એકીજીમનું સાંભળવા મોટું એકે જન સાંત કયાં હતું જે ? જરીમ આગડી તે બૂલવાનાં કાન અને બેળનાં ભુકાં ચંધે ગયા. પણ તેણી જાણતી હતી કે આ તેણીને એક જાતનું માન અને આભાર તેઓ આહતા તેથી તેણી સાંતજ રહી, અને પોતાનો ધરડો હાડ ઉપર જે જાકાંકારક માન તેઓ વર્ષાહતા તે તેણી સારી રવેશ સમજી શક્તી હોય તેમ કચવાઈને હસતી, અને કાન, અને દાંધાથી બંધ કરતી તે ખુસી ઉપર સંચવાઈ બેસી રહી.

બેસતા બોલ્યો. " આહોહ ! દોસ્ત હેનરી આજે તારી આહીની છ'ંછીનો સફા સદાનો પૂરા થાય છે. યાદ રાખજો, દોસ્ત કે પૂરા થાયછ. પણ એ ઉપર છપાયેલો છાપ કાંઈ જુસરાઈ જવાનો નથી. વેલ, વેટર, આજનાં ચપીનનો ખંચ મારે મથિ, નોંધજે... કેમીલ ફેરીન નં. ૪ વાળી ખુર- સી પર બેઠેલો. એમ આરું નામ નોંધજો. રીકરા હેનરી, અરે, એઓ કાણુ? માતુશી બરનાડ ? એવન ઉપર તો કોઈ કરી એવનની નાંદર છ'ંછી. દર્શાવવા બેસે તો, પાણીનાં પાણી લરાય. "

" આલો સાહેબો, હવે, " મારશેલ ગળું ખંખારી ઉઠ્યો અને હેનરીની સલામતી ધર-વાનું જાપણુ કરવા લાગ્યો. તેણે જોરાવર સુકમી-ઓ ટ્રેબલ ઉપર અવારનવાર ઠોકતાં રહી હાજર રહેલાંઓને હેનરીની વાખવાળી ગાંઠ સંકળાવી, અને હવે તે ફરીથી ત્યાં આંધનાર નથી એમ પણ કહ્યું. તેનું બોમવું પુરું થતાં મચ્છી બળ-રને શોભા મળે એટલા થોંધાટ વચ્ચે ગ્લાસો લરાઈને ખાની થવા લાગ્યાં.

હેનરીની આંખો પાણીથી ભરાઈ આવી.

જરા સુપડીદી થતાં ગળું ખંખારીને કેમીલ હવે ઉભો થયો ને બોલ્યો, " એ. જાનુઓ અને શુદ્ધથો આપણે જાણ્યેછ કે હેનરી આપણો વહાલો મિત્ર જવા નિકળ્યોછ. પણ ગરજની વખતે મિત્ર નહીં તો તે મિત્ર કહેવાયજ નહીં. હું નેવું છું કે હેનરી, જવા નારાજ છે. જાનુઓ, શુદ્ધથો, મારા પેપરમાં એક ' કારતુનીસ્ટ ' તરીકેની જગ્યા હું એવનને આપવાની નમે સનમુખે આજર કરેછ. એ એની કાર્કિર્દીની શરૂઆત ચક્રવી ગણાશે. એ નાની શરૂઆતથી મોટી પાયરીએ જતાં એને વાર નહીં લાગશે. તેથી આ ખાખાની સનતજ છેલ્લી સલામતી નહીં પણ કાર્કિર્દીની શરૂઆતની મતલબમાં ગણશે તો સારું. હાલ તુર્તુ એ જગ્યા કંઈ ધણી મોટી નહીં કેવાય, પણ માણુસને આજન

વખવાનું તેનાં હાથમાં છે. એટલી સરખોત પ્રેરથી વખતે તું, હેનરી. મોથે તાજ સુકવા સજિતવાન થાય. એ મારી આજર કયુલ છે ? "

જખરા અવાજે ઉઠી રહ્યા. " ખચીતજ ! ખરેખર હેનરી, કયુલ કર દોસ્ત ! વગેરે. " કોઈ જાપડું ત્યાં લાંબો વિચાર કરવા થોંધું નહીં કે કેમીલને દર અડવાડે માણુસો સાથે જીટાં શાધીને, તેઓને બદલ્યા કરવાની ટેવ હતી; તેમજ વળી અત્યારે આ મોજમાં પડેલી રાજ કીને છક કરી નાંખવાનોખી કેમીલને બારે રાંખ હતો તેથીજ કકત તે બોલતો હતો એ જી કોઈ વમાસવા થોંધું નહીં.

હેનરી વિચારમાં પડ્યો. હા, આખરે તે મોટાં શહેરની જાહોજાલી વચ્ચે રહેવાની તાતને મળી; વળી સોશી ધંજાંજ હેતથી ફરી તે સમજાવવા લાગી. " જો વળી, હેનરી એ જગ્યા કયુલ કર. "

" કયુલ. " હેનરી એ પૂરા ત્રણ શબ્દે ગળાંમાંથી હપ્તેર ઉચ્ચારવાનાં પૂરા કરે તેટલ કાંટાં, અમચા, ખેટ, ગ્લાસ. પાટલીઓ બધુ ખખડાવી, ખાણુ કરી, ખંને હાથે ટેંગલ ધર ખુરશી દુર કરી જૂટાં મેઝમ ઉભાં થયાં.

" આહો ! ચુપ ! ચુપ ! ચુપ, દોસ્તો, મેડ બરનાડ, આપણો મદદગાર ફરેસ્તો કંઈ બોલવ ઉઠ્યોછ. એકદમ ચુપ ! " અને તુર્તુ સૌ ચુ થયાં, હેનરી બોલતો અટકી પડ્યો.

ગેઝમનાં હાથ થર થર ફુલતા, પણ તેણી મદદી આંખો ધંજાંજ જુરસામાં ચમક ચમ ચતી હતી. એક બચવાના જેવું નાનું અને કમ જોર તેણીનું શરીર હતું. સારું એ તેણીને સાંભળવાં દમ ઉઠ્યો ધર્યો.

" મારા વાદલા દીકરાંઓ. " તેણી સરખાત કીધી. સોશી તેમજ હાજર રહેલ બીજી પોરીઓને ' જાનુઓ ' નામે તેણીને ગણકારવાની દરકાર નહીં કીધી. " દીકરા હેન

જમાઈજની ચપખાઈ.

યાને

અંતે ઠેકાણું !

એક ઢૂંકી વાર્તા.

(જુગસનના પતેનીના અંક માટે ખાસ)

લખનાર—મીસીસ રૂપાબાઈ દેરાબજી રખાડી.

‘તમે—તમે—ગુલચેદેર સાથે. પરજુવા મળિયો ?’ શેઠ અરદેશર શેઠનાએ તાલુખીમાં ઉપરાસાપરી બેવાર એ સવાસ કીધો ‘મારા ખુદા ! એ શું બોલ્યો ?’

જાલ કવેરી લગાર છાતી કાઢી દમામથી ઉભો થયો. તે બોલ્યો ‘ખરેખર, શેઠ સાહેબ, એમાં અજબ થવા જેવું શું છે ? તમારી ગુલ મળી મોડામણી નાશુક નાજનીન છે, અને અમે જાને એક ખીજાને ખસા જીવતી ચાલી. એ તો તેમાં નવાઈ જેવું શું છે ?’

શેઠ અરદેશર થોડીક વાર ગંભીર વિચારમાં પડેલા જણાયા, પછી તેમણે માથું ધુણાવતાં જણાવ્યું,

‘મને લાગે છે એ ઢૂંક કસલ—મનુર રાખી રાકીશ નહિ, જાલજર. અજબત તું મને પ્રણી ગમે છે પણ મને ગમતો—મારા વિચારોને બંધબેસતો જમાઈ તું થઈ રાકવાનો નથી. મારી ગુલચેદેશી પરજુવા વિષે મેં કંઈ જાણો વિચાર કર્યો નથી, પણ જ્યારેથી મેં ક્યો દશે ત્યારે મારે પગલે ચાલનાર ધણીનેજ પસંદ કરવાનો વિચાર નોખેલો છે.’

‘અલખત શેઠ સાહેબ, હમેશાં તેમજ ચાલવાની—તમારે પગલે ચાલવાનો પ્રયત્ન હું કરતો રહીશ.’ જાલ કાંઈક ઉતાવળે બોલ્યો, બેવી હમે કે અરદેશર શેઠને તેના કરતાં વધુ સારો નમુનો ક્યાં મળનાર હતો ?

‘બેશ ! તું મારી મતલબ બેરાબર સમજ્યો નહિ. હમણાં હું શું મતલબે મારે પગલે ચાલવાનું કહું છે તે બિલકુલ તું સમજ્યો નથી.’

‘હાથ, તો કે હું તે સમજવા માંગું છું.’

‘તું જાણે છે તેમ મારાં બહેનો બ્યાપાર છે અને મારી પાછળ મારી જગ્યાએ દાકરો તો મારે પડે નથી, તેથી તે મારી જગ્યા રાખી શકે તેવા જમાઈ પસંદ કરવા હું માંગુ છું. તું તો કંઈ વાર્તાઓ કાઢી, ચોપડી ચોપાનાં કંઈકાંદે છે ?’

જાલ કવેરી ધણી બહાણીતો લેખક હતો. તેની કંઈમમાં અજબ દયશ હતો. તેની વાર્તાઓ હાલમાં વખખાઈ હતી અને સાદિલતા સાગરમાં તેનું નામ બહુ બાણીતું હતું. તે એક બહાણીતો માનીકનો અધિપતિ ને માલિક હતો તથા તે ઉપરાંત અનેક ઠેકાણે બખાણો.

અતઃકાલે ભેગાં મળી વાતો કરતાં એકાં હતાં. બહાર વરસાદ ધમધાકાર કેટલાક દિવસથી પડતો હોવાથી સરદ હવા કકડાતી નાંખતી હતી અને તેથીજ આ યુવગી દેશનની સગડી સળગાવવામાં આવી હતી. તેવામાં તે ભેગાં મળેલાં મેળ્યાનોમાંનાં એકે એકા એક પોતાના જમણા હાથ ઉપર નજર કરી તુરત એરડામાંથી આંધી ગયો; એક બે મિનિટે ત્યાં પાછો આવી અરેશર શેઠ વાત કરવા બેઠા હતાં તેમની આગળ વાંકા વળી ધીમેથી બોલ્યો:—

“અરેશર શેઠ, મારે તમે સાથે વાત કરવી—જરા બહાર એકલાજ આવવાની તકલીફ લેશો...જરૂર છે.” તે બોલનાર મેદેશી માથેગામવાળો નામનો જવાન હતો.

“બોલસાદટ!” અંગતપણે સાથે અરેશરે ઉઠીને પાસેના જવાનાં ઓરડામાં જતાં જણાવ્યું.

“કેમ શું છે, મેદેશવાનજ?” અરેશરે પૂછ્યું. મેદેશવાનજ કાંઈક અચકાતા દેખાયો, પણ થોડીક આનાદાની પછી બોલ્યો:—

“કંઈક માઠા...હજારમાં સમાચાર લાગે દીકરીની સાથે મારે તમેજો જણાવવા પડે છે, અરેશર શેઠ. અજા ધરી માસે હાથ ઉપર મારી અન્નપત્રી મને મને જણાવ્યું કે મારે આંગળેની લીસાની વિંટી જોવાઈ ગઈ હતી. હું તુરત માથે ઉપર માસ ઓરડામાં તપાસ કરવા ગયો પણ બીસાની વિંટી તથા તે સાથેની મારી ‘નેક-ટાઇ’ માંની નીલગની પિત પણ ગુમ થયેલી જણાઈ; અને તે સાથે મારી તપખીટની સોનાંતી ઊભી પણ મેળવી નહીં...એ બધું જોવાઈ ગયું છે.”

“જોવાઈ ગયું?” અરેશર શેઠ અજા સંદેશમાં પૂછારી ઉઠ્યા. પણ એમ કેમ બને, બસા? તમેજો કેમ સુધમાં દશે. આસો આપણે માજ પડે જાડે જાડે જાડે.”

બીજી વારની શોધ પછી પણ તે સીને જડી નહિ; અને અરેશરશેઠ ઉજળા પાંખળા નેવા બની જઈ પોતાનાં પરાણાનું શોધું દીકરા લાગ્યા.

“શું ત્યારે લાં આપણું વચે કાંઈ ચોર છે?” તેવણે ગળગળતાં અવાજે પૂછ્યું.

“એવુંજ કાંઈ લાગેજ તે ખરું. જો કે એમ મારે બોલવું તે નજ, જોઈએ!” મેદેશી બોલ્યો.—“કાંઈ બીજાનુંજી જોવાયું છે કે વાર?”

“નવે હું શું કહું—કંઈ જાઉં? કેવા અરેશરની વાત બનીજ! એથી બધાં નહારી જશે અને બધું રુઝવડકર ધણ જશે.” શેઠે બળાપો છાધે.

“પણ તે લોકને શોધને કહેવા-કરવાનું કામ જ શું છે?” મેદેશી કાંઈક વિચાર કરતો બોલ્યો. “કાં નહિ ધીરજથી આપણે એ ચોરને પકડી કઢાડીએ? હું તે કંઈ નથી બોલવાનો!”

“નારી ધણીજ મેદેશવાની. યજ, મારા દોરત. પણ આપણે શી રીતે એ ચોરને પકડી કઢવાના? તું કાંઈ ઉપાય સુચવશે?” અરેશરે પૂછ્યું.

કેટલોક વખત એ લોકે પરસ્પરે વિચારો બદલ્યા અને નવી નવી યોજનાઓ રચી, પણ એકે બરેબર પ્રસંગેપાત યજ પડી નહિ.

“મારા ઘરમાં પોલીસને તેડવા મને ગમતું નથી. એથી મારા ઘરની નાલેશી યજો-તેનો વિચાર કરજો જોઈએ.” શેઠે વસજાવતી દાળ જેવું મોઢું કરતાં કહ્યું.

“હાંજ!” મેદેશી એકમત થયો. “પણ એમ કરવા વગર બીજે કાંઈ છલાજ મને સુઝતો નથી.”

“જોઈએ, વિચાર કરી જોઈએ.” હું ધણે જ દીકરીને શું કે મારે ત્યાં એવું બન્યું, દોરત.

પણ બીજી પળે શોકાતુર થઈ બોલી—“પણ
કંઈજ એ વિગેતું જણાતો નથી, તે શું કરી
હવાનો !”

“સુપ, મારા જનન, સુપ ! મને વિચાર
સ્વા દે કે મારાથી તે બાળે શું થઈ શકવાનું
કે ?”

હાં આ વાત આવે છે તેટલાં અરેશ્વર
કે મેહેરલીનાં ઓરડામાં ગયા. તે તો કપડાં-
પંડાં દાદી, રેશમી વસ્ત્રો પહેરી, સદરા લગ્ન
રાધાત થઈ ખુસ્સીને અટલીને બેઠો હતો.

“કંઈ ખુશ ખબર, શેક સાહેબ ?” શેકને
દેતાં વાર તેણે પૂછ્યું.

“વધુ છુરી !” ધુખરાયલો જવાબ
પ્રશ્નો અને બીજી પળે શેકે મેહેરલી આગળ
માઠવાયલા નેકલેસની વાત કીધી. તે સાંભ-
ળતાં તે ડોળા શાકી ભેવા લાગ્યો.

“શેક, એ તો વાત બહુ ગંભીર. વાત
થઈ-વાત તો ખુબ બહેજી !”

“હું ધારૂં કે, સહવારે મારે તાર કરીને
પોલીસને તેજની પડ્યાની ! તે લોક આ મારી
બાંધી પીણી, મોગમજાદનો ખુરશો કરવાના !
બીજો કલ્પાજન નથી !”

મેહેરલીનજીએ દિલગીરી સાથે માથું હલા-
વું. પછી થોડાંવાર વિચારમાં બેસી તે એકદમ
ઉઠી ઉભો થયો.

“આહી બરાબર ! જો મને એક વિચાર
આવ્યોછા, શેક ! શેકના મહાકવું નામ બદનામ
કરવા લગર શાંતિથી એ ચોરને પકડવાની જરૂર
છે, —પણ એ કેમકેમ રસ્તેમણા મળે ત્યારે ને ?

“એ રસ્તેમણી કાણ ?” શેકે દંધાધને
પૂછ્યું.

“એ સોસાયટીમાં ફરનારો ખાનગી ડીટ-
કીવ છે. એવો હુસ્માર ને એવો કામેલ છે કે
મારે વાત નહિ. જબરા ચોરને પકડવાં એ
એને મનથી બચ્ચે-બાલેલા બેલ જેવું છે,

એણે સેંકડો ચોરી આખાદ પકડી આપીજ ને
પોલીસ એના પર શીદા, શીદા છે. પોલીસનું
કાવતું નથી ત્યારે તે રસ્તેમણાની સલાહ લે છે-
તમે તેને નથી ઓળખતાં કે ? આખા દિલ્હી-
સ્થાનમાં તે જણીતો છે ને ?”

“મેં કાંઈ દિવસે પણ એ નામ સાંભળ્યું
નથી કે એક મોલ તેનાં વિષે જાણ્યો નથી !”
શેકે પોતાની લાચારી જણાવી.

“બેદી ચોરીઓ પકડી આપવામાં તે
જબરો ઉસ્તાદ છે. તે સારા દેખાવનો અને
સારી રીતભાતનો હોવાથી પહરાણાઓ કે
આબ્યા—ગયાં સાથે સફાઈથી લેખાઈ જઈ અંદર-
ખાનેથી પોતાનું કામ લે છે. એવાં કામ મારે
એજ માણસ કીક થઈ પડશે, પણ બેદી ગાપ-
નો બૂક જબરો છે જો !”

“તેની પરવા નથી !” શેકે ઉશ્કેરાતાં
જણાવ્યું. “હાર-પાંચ હજાર—જે હશે તે
કશુક છે પણ એને ક્યાંથી બોલાવ્યો ?”

“તેના ધરતું સરનામું તો મને ખબર
નથી. એ તો રમતો પંખી છે, પણ એની કલ-
બનું સરનામું મને ખબર છે.”

સારાંશ એ કેળીજે દીને સહવારે એક
લાખી બોલાસેવાર તારનો સંદેશ રવાનાં થયો.
શેક પોતે મોટરમાં બેસી તોર સુઢાવી આવ્યા
કે નેથી ચક્રચાર થાય નહિ. તુરત તે તારનો
જવાબ ફરી વળ્યો કે સાંજની ગાંડીએ તે ડીટ-
કીવ આવશે અને પોતાને રસ્તેમણ પોરક તરીકે
ઓળખાવશે.

જે આવી પુગતીજ અરેશ્વર શેકે તેને
પોતાનાં એક અંગત દોરતનાં બેટાં તેરિકે પહ-
રણાઓ સાથે ઓળખાવ્યો. અને થોડાં વખ-
તમાં તો તે સૌનો માનિતો થઈ પડ્યો. તે ઘણો
જ કુનેહયાજ અને ચાપલુસી બર્બો હતો. તેનાં
ખર્ચાકામની કાઢને લગાર પણ ખબર નહિ
હતી, સિવાય કે જેઓ શેક સાહેબનાં વિચાર-

કહ્યું-“ પોલીસ-સ્ટેશન ઉપર મારી સાથે આવવા હું તમને ફરમાવું છું ! ”

“ તું કાંઈ નેડ-મેડતો નથી ને ? ” અર-દેશર શેઠ ફગલાયલે અહેરે તત પપ કરતાં બોલ્યા

“ તમારો જેવો તો નહિ કે, પોલીસને તેજવાને બદલે મી. મેહેરવાનજી, અને આખરે આખરે તે લોકની જોવાયથી ચીજોની આખરમાં એક પણ શબ્દ બાહાર નહિ કાઢવાને સમજાવી, આજીજી કરે-નહિ, બા, તેવો તો હું ઘેલો નથીજ ! ”

“ હા, મરે, ખરી વાત જો, એ ચોરી માટે કાંઈપણ પગલાં ભરવા કેહતાં, મને અસ્તમ-પરમત સમજાવી મુગી રાખેલી ! ” રૂપાંગાઈ-એ ટાપસી પુરી.

“ હું, હયાંથી પાંચ મીનીટની અંદર નીકળવાં તૈયાર થઈશ ! મારી સાથે આખરે ડેસી-બાઈ અને મેહેરવાનજીને આવવું પડશે ! ” ડિટેક્ટીવ સાહેબે સીકત કીધી.

તે હેમતાવનારી ખગરથી શુભચહેરે એવી અનડે ચાલે ગઈ કે, એક શબ્દ પણ આટલો વખત ઓચરડી નહિ થયો, પણ હવે તે દોડતી કે જઈને પોતાનાં આપનાં વળગી પડી.

“ કાંઈ મિંચા ના કર, મારી કાલી દીકરી હું જલ્દીથી પાછો આવીશ. હું પોલીસ-સ્ટેશન ઉપર હું મારો અજોડ બચાવ કરી ચકાશ. ”

“ તમે તમારી મોટર તૈયાર કરાવોજી શેઠ, કે મારે તાર કરીને એક મંજાવવી પડશે ! ” ફરતમખાએ ધરપચ કીધી.

“ નહિ, ઘેરની ગાડીમાં આવવું જઈશ ” કહે. કલેજોનો જવાબ મળ્યો; “ કાંઈ મને

ધરે પાછું આવવાને ગાડી જોઈશ ની ! ”

તે ડિટેક્ટીવનો ચહેરો ઉપર અદેખાઈતું હસવાનું મગદી નિકળ્યું.

“ તમે જખરા ઉસ્તાદ છો હું, શેઠ ? ” તે બોલ્યો પછી તે રૂપાંગાઈને દીકરી દીકરી બોલ્યા, અને સાથે આવવા માટે તૈયાર થવા કહ્યું-પણ તેવણ ઉપર દિસ્ટીરિયા એ ગજબો કીધો, અને બીજા પહરોણા તેમની સારવારમાં રોકાયાં.

“ હું તૈયાર છું ! ”

“ હું તો તૈયાર છું, સાહેબ ! ” મેહેરવાનજીએ પોતાની હાજરી પુરાવી અને તે પછી શુભચહેરે તરફ તે ફરીને બોલ્યો,

“ અફ માનજો, બહેન, કે આ બનાવ માટે તમારો શીલ્પી બહુજ દુઃખી છે. સંજોગ અને સ્થિતિ જોતાં હું પાછો કદાચજ આવીશ એવું લાગે છે. મને ખાતરી છે કે અરદેશર શેઠ નિર્દોષ છે, પણ-”

“ હા ! ખાતરી છે ? ” ફરતમખા ચીચવાઈ પડ્યા અને બીજી પળે પોતાનાં ગળંગામાંથી પેલી જોવાયથી જખસો બાહેર કાઢી સામે ધરી.

“ હવે તમે શું કહો છો-” તે જખાખ્યા “ આ તમારા કેહવાતા શેઠ સાહેબની ટેખમમાંથી મને મળ્યા છે, જે તપાસવાની મને છૂટ લેવી પડી હતી ! ”

“ પપા ! ” શુભચહેરે ફગલાયલે ચહેરે પોતાના આપ તરફ ફરી

“ જૂઠું-સાંઘ સાંઘ જૂઠું ! ” અરદેશર શેઠ બતાડ્યા.

“ ત્યારે તમારી વાત ખરી માનવા માજી-સ્ટેટને કહેજો ” તે ડિટેક્ટીવે તુચ્છકાર કરતાં કહ્યું “ ચાલો-ચાલો ધણો વખત ગયો ! ” મોટરકાર આજી ઉભી હતી; વસ્તાદ ધમધોકાર વરસતો હતો અને અત્યારમાંજ ગાડી તેમજ શેઠર બિજાતમ ગયો હતો. કાલેજોનો અંજા

આખો વતી સઘળું જોતી ઉભી હતી. તે
નંદને ચોમેર જોવા લાગી પણ નબળો
જન હતો. ત્રણે જણા મોઢારમાં બેઠા.

“બેન્ડારા પોલિસ રોડને લઈગ્યા” ડિટેક-
સાહેબનો શ્વેશન હોઠમ છુટ્યો. તે શોકે
નોટ આરણ બંધ કરી ગાડી ચલાવી. ધરનાં
માં લડકેલા નોકરો તેમજ સંધ્યા પહેરાણાં
હાકોને જતાં જોવા ઉભેલાં હતાં. શુભમેદેરનો
રા ઉજળો સપથપસો હતો. તેણી જાલની
દર્માં શોધ કરી પાછી આવીને ઉભી હતી.

“આ આપણી ગમ્મતનો અંત આજો”
બાઈ બચડી. દીવાનજાનું જે દાર તોરણો
હાદીના શણગારથી દીપી રહ્યું હતું તે ઉપર
ર કરી પછી પાણું પોતાનાં સાથાઓ તરફ
લાગી.

“ઉઠાજ ધડીએ કેયે બીજે ઠેકાણે જવાનો
ત્સ નથી સિવાય કે યેર પાછા રસ્તાનું.
ખુદા! અરેશર શેક વિને કાણુ એવું
ને?”

“હું તો મારો સરસામાન પેક કરું છ.
રે તો પુને જવાનું છે, ત્યાંથી પણ તેડું આ-
ડું હતું” એમ કહેતા બીજા બાઈ માળ પર
જ પણ બે ચાર મીનીટમાં પાછી પવનની પેટે
હતી આવી. તેણીનાં મોઢ ઉપરનો રંગ ઉડી
યલો. તેણી હાંફતી હાંફતી બોલી:-

“મારી ટુંકની કળ લાંબી નાંખી મારાં બધાં
રેણાં કાઢી લીધાં છે. તેનો દાગડોજ કાઢી
પિયે છે.”

બીજા પરાણુઓની અજબબીની સજિત
ટીક ગોમા ઉડી ગઈ હતી. એક બે પગ હરણ
તર ચંદ્ર તે જાણને ટાંક્યા કરી પછી પોત પો-
તાનું તપાસવા તેઓ માળપર ઉડ્યા ગયાં જરા-
વારમાં અજબબીનાં ઉદગારથી અને વાતચી-
તની ગડબડથી મ્હાલ ગાળ રહ્યો. દરેકને માલ
ગુમ થયો હતો. દરેક જોરડામાંની પેટીઓ,
ટુંકો છત્યાદીની કળો જેમ તેમ મચડી-મરડાં
ને લાંબી નાંખેલી હતી અને તેમાંથી ધરણ

ઉચામત થયલાં હતાં, એટલું જ નહિ પણ ચોક્કસ
ગજવામાંના પૈસા પણ ચોરાઈ લુપ્ત ગયા હતા.

શુભમેદેરને તેની માતાની મળેલી હીરા-
માણેકની જણસો પણ ગુમ થયેલી જણાઈ. પણ
તેનો બળાપો ફરવાને તેણીને વખતજ નહિ
હતો. તેણીની આસપાસ સંધ્યા બાઈ-પરાણાં-
ઓનું મેજર બરાયું હતું. કોઈ શુસ્તાથી
બળાજતાં હતાં, કોઈ ફોક મુકી રહ્યાં હતાં,
તો કોઈ તેણીને જે કંઈ પણ ઉપાય લેવા માટે
કાકડુદી કરતાં હતાં. સંધ્યા માટીકા મગી મેટે
મેટે જે તે બળાજતા-બોલતા અને જત જત-
ની મુકતઓ રમતા પણ એકઠાની અમલમાં
મુકવાની તેમને હામ કે શુધ્ધિ નહિ હતી.
આખરે ધરનાં કારભારીએજ પોતાને જોખમે
બેન્ડારા પોલિસ ચોડી ઉપર ટેકીફિન કર્યો.

“એક ડિટેક્ટીવે અરેશર શેકને કેક
ક્યાં છે, અને તેવણને મોઢારમાં લઈ તમારે
ત્યાં આવે છે. પણ તે લોકનાં જવા પછી સંખ્યા
બંધ બીજી ચીને શુમાયલી જણાઈ આવી છે.”

“એ કયો ડિટેક્ટિવ-તેનું નામ શું?”
“કોઈ સોસાયટીવ-ડિટેક્ટિવ” છે. કોઈ
તેને રસ્તમખા પટેલ કહે છે.”

બેન્ડારાની પોલીસનો વડો તે ડિટેક્ટીવ
ને જોળખતો જણાયો નહિ.

“કેટલો વખત થયો જ્યારે ફરિયાદ સંપાદિત
પૂજામાં આવ્યો.”

“પા એક કલાક થયો હશે.”

“ત્યારે તો પીસેક મિનીટમાં આ તરફ
મોટર આવી લાગશે. જે આ તરફ આવી તો
હું હમણાં માણસને તે રસ્તા ઉપર મોકલું છું.
અને, એવું લાગે છે તમે કાલ જાણવામાં આવ્યા
કે ટોળકીના સપાટમાં સપડ્યા છે. જે હમ
કંઈ જણાવું તો હું તમાને ટેકીફિન પર તેડીશ.
તેજા ઉદેશયેલાએ, પહેરાણાઓ આગ
આવીને પોલીસનો વહેમ કહ્યો. એ ઉપર
પહેરાણાઓને ધીરથી વહેમ ગયો કે રસ્તમખા
પટેલ ડિટેક્ટિવ નહી પણ સોનેરી ટોળકીનાં
હોવા જોઈએ.”

“એ બદમાશ સાથે શેઠ સાહેબને ક્યાંથી ઝોળખાણ પડી ?” એકે પૂછ્યું.

“મહેરવાનજી સાલેગામવાળા તેને ઝોળખતા હતા !” શુભચેહેરે જણાવ્યું.

“મહેરવાનજી સાલેગામવાળા !” એ નામ એકે પછી એક ઉચ્ચારવા લાગ્યા અને અવસર અવસરમાં એ ઉપર તકરાર કરવા લાગ્યા. “એ ? એને આપણે તો કંઈ જાણે નથી !”

“તેવણુ એ ડિટેકટીવનું બોખાણું નજીવું નહિ હશે !” શુભ ખોલી.

“અરે, હું હાનરની સરત બકું !” રેસ કાસના શોખીને બેટીંગ લીધી “કે તે રસ્તમળા સાથે અંદર ખાતેથી મળેલા હતા ! આપણે મેહેલીને બચાવેર ઝોળખ્યેય. ક્યાં ? તમારા પંપાને તો તે ‘એશીઅન ક્લબ’ માં મળેલા, ત્યાં તેમને ઝોળખાણ પડેલી એમ તેવણે મને કહેલું. હું સરત માફેજ કે એ મેહેલીને એ રસ્તમ સાથે મળીનેજ આ ઠામ કરેલું છે !”

“ઓ જોહા !”

“યહાહ !” બીજને બખાલ્યો “હવે ખુદ સાફ-સાફ માલમ, પડેજ ! શેઠ સાહેબને પેલો કદ કરતો હતો તે જોયા આપણે સઘળાં જો રહેલાં તે જોયા પેલો મેહેલી માળ પર જઈને ખું સફા કરી આવેલો !”

“પણ એ લોક મારા બાબાજીને લઈ ગયાછે !” શુભે રંમસ યથ પૂછ્યું.

“જહેન તમે જરા ફિકર ના કરો; તે લોક તેવણને કે જે ઉતારી પાડશે, કાંઈ સવળ પડતી જગ્યા આવી લાગી કે એ લોક મેટિર હોડીને પોખાનાં માપવાના !”

પોલીસ પોલીસી શી ખચર આવેજ તેની તે લોક વાટ જોતાં હતાં તે વેળા તે મેટિર તો ધ્રુમ વરસતા વરસાદમાં આગળ નીકળી હતી. રસ્તમળા અને મેહેલી એક જાણુએ ખેસી અરેશર શેઠને પોતાની સામે ખેસાડ્યા હતા. શેઠ જિયારા શુપશુપ ખેડેલા હતા. દાંધ એક શબ્દ નહિ બોલતું હતું તેવામાં મેહેલી જે મેટિરની બારીમાંથી બહાર જોયા કરતો હતો ! બોલ્યો—

“રેસનની લાઇન !”

બીજ પળે રસ્તમળાએ ઝડપથી પોતાની ગજવામાંથી રમાલતો કુચો જેમાં કલોરા દોમ ની નાની સીસી હુચ વગરની લપેટી રાખી હતી તે કાઢી. મેહેલીએ મેટિરની બારી ખોલી, તેટલાં માં તે ડિટેકટીવે અચાનક અરેશર શેઠની ઉપર તૂટી પડી તેમનાં મોંદ પર તે રમાલતો કુચો ખોર્યો. એક મિનિટમાં તે બન્ને બદમાશોએ પોતાનાં બેશુધ્ધ લોગને ચુવાડી દધ મોંદમાં કુચા લગ્યા અને હાથ પગ મજલુત બાંધ્યા. “મેટિર બહુજ દારૂડ જાયજ, મેહેલી ! આપણે કંઈ ઘણાંજ ઝડપથી જઈએજ... શોફરને ચોલાવવા કહો !” ડિટેકટીવનો હુકમ જરૂરે.

મેહેલીએ પાછપ મારફતે હાંક માયો પંજુ કંઈ જગ્યા નહિ મળ્યો. તેનાં બદલામાં ગાડી ઉઘરી વધુ જોશબંધ દોડવા લાગી. તે તો પવન-વિઝોડમાં અને મારમારનાં વરસાદ અને કાદવમાં ગળડતી-ઝોક ખાતી જોશબંધ ધસતી રહી, અને મેહેલી તે પાછપમાંથી છુમ ખંરાડ પાડતોજ રહ્યો. ડિટેકટીવે હવે ગાડીની બારી ખોલી શોફરને છુમ મારી ગાડી થોંખાડવા કહ્યું પંજુ તેની કરીથી અસર તે શોફર ઉપર થતી દેખાઈ નહિ. તે બીજાબંધે તરેખાલ થઈ ગયેલા હને દેખીતી રીતે તે લોકની છુમ તેને કાને પડતી ન હતી. તે તો આંજુખાંજુ જોયા વિના સામેજ નગર રાખીને પાહોંમ ગાડી હાંકયો જતો હતો.

“ઓ જોહા ! બેરીકવીબી પાસ થયું ! આપણે લગભગ બેન્ટોરા આવી લાગ્યાં હાઇ શું.”

“પેલા ગાદાને અટકાવની ?”

“શું કરું-છુમ પાડતાં પાડતાં મારે ધાંદ બી ખેસી મેયું !”

“તેની પાસે ચડી ખેસ !”

મેહેલી બારીએથી દીવાઇ બહાર પડતો હતો તેટલાં ગાડીએ વાંક લેતાં એકે ખાધો. ગાડી ઉચલાઇ જતી બચી ગઈ. મેહેલી ફરફુનાં દિલ હાર લપેદા ખાતો પડ્યો ને ગાડીના બીજા બારણાં સાથે અથડાયો અને તેનું તરાજ દધને ચોકાયું. ડિટેકટીવ ખુલી બારીએથી બહાર ડોક કાઢી ગાડી થોંખાવવા માટે શોફરને બુમ

મારતો હતો, પણ પવનનાં જોરમાં તેનો અવાજ સંભળાતો નહતો, કાંકે ગાડી તો ઉઠવાજ કરતી રહી હતી. તે પછી ડિરેક્ટિવ છત્ર પર આવીને બારીવાર જેમ તેમ કરીને શોકર આમળ થયા. “ગાડી ચોળાવ ! ચોળાવ !” તેણે બરાડ પાડી પણ શોકરનો કેવો ખૂદ બેઠકો જણાયો ત્યારે તે ડિરેક્ટિવ તેની બાજુએ એકો ત્યારજ તેને જોઈને શોકર ઘણો તાણુજ થયેલા જણાયા અને તેણે ગાડી પાની પાડી, પણ કાદવ અને પાણીનાં ખભોઆમાંથી ગાડી ઓક ખાતી ખાતી થોડુંક જવા પછી ગાડી ચોળી. રસ્તમ પુરત કહી નિચે ઉતર્યો કે શોકર પણ તેની પાછળ હતો. રસ્તમ ગાડીમાં બરાબ મેદેક્કીને પકડી બેઠકો.

“આમ-આમ.”

બહાર દુર, વરસાદમાં એ પોલિસનાં સિપાઇઓ ઉભેલા હતા તેમના ઉપર નજર પડતાંજ, ગાળ દેતો તે બીજી તરફ આરણ્ય બોલી ત્યાંથી નાસી જવાની પેરણી કરતો હતો, પણ તેટલાં તે બાજુએ શોકર આવીને ઉભેલો જણાયો. બીજી પળે, તેનાં નાક પર તે શોકરની એક મુક્કિ આવી પડી, અને તે સાથેજ તે મેદેક્કીનાં દિન ઉપરથી ગળડી બીજા બારણાં ઉપર જઇ પડ્યો અને પોલીસનાં “આમ-આમ” ગણાવ ગયો.

“એ લોક અ-કારા પાલીત રેશન ઉપર આવવા માંગતા હતા તેથી એ લોકને હું લઇ આવ્યો.” શોકરે જણાવ્યું.

તે પછી તે શોકર પોતાનાં જગ્યાનો કોનર ચકાવેલો હતો. તે-ઉતાયો અને ચકામે-કાંડી નીચે.

“જાલ જરેરી !” ભારે ગભરાટમાં મેદેક્કી પૂછ્યો.

“હાજી સાહેબ, તમારી સેવામાં શીકરી દા-જર છે !” જાલે અંતકા કરતાં જણાવ્યું.

મેદેક્કીને અને રસ્તમને બંનેને ચોખ્ખાં ઉપર લઇ જવામાં આવ્યા.

અરેશર શેઠના અધિકારી દાથ-પગ છોડી તેમને દુસ્વાર કરવામાં આવ્યા, અને જાલ તેમ-

ને ટોકા આપી ચોખ્ખાં પર લઇ ગયો. તે બંને સો નેરી યોગાવાગાઓનાં ગજવામાંથી બધાં ઘરેણ નિરળી આવ્યાં અને બધી વિગત કહે-કહે બાહાર પડી, જેમાં બન્ને ટાકુકો કરી તેને સંપૂર્ણ આપી કે, શાહુચોરનાં કઢાણી કિરસા લખતાં ને ચાંચતાં મરેલા અનુભવને સંપૂર્ણ તેના જેમ ઉઠેલોયો હતો. તે જણતો હતો કે મેદેક્કીને કાંઈ ઝાંઝું આંગળાવું હતું નહિ, તેથી તેના ઉપર તેણે નજર રાખવા માંડી હતી. તેમ કરતાં તેને જણાયું હતું કે રસ્તમની સાથે તેને છુપી મસદેહત હતી.

જે વેળા અરેશર શેઠને પરદેજ કર્યા તે વેળા તેણે મેદેક્કીને માગ પરનાં આરાગમાં ઘુસતાં જોયો હતો, પણ કાંઈથી પુરાવા કે મુકોમાલ ન હતો તેથી બપોરે સાંજેજ કે મેરિ-રમાં બે-કોરની પોલીસ ચોખ્ખા ઉપર રોક સાહેબ-ને લઇ જવાના હતા ત્યારે શોકરને દુર કરી તેનાં કપડાં પહેરી પોલીસ ચોખ્ખા પરજ જઇ ખડુંનું કરવાની તેને જરૂર જણાઇ હતી.

તે શુભ સમાચાર ટેલીફિનથી “શેઠના મહા-લ” માં પુરાકવામાં આવ્યા. કાંઈથી પહેરે, મયાં નહિ પણ સપળાં અરેશરશેઠની નંત્રની તથા પોતપોતાની જગ્યાસોની રાહ જોતાં એકાં.

અરેશર શેઠ ભારે ખુશીથી શરે પાછા

કરતાં રસ્તામાં બેઠાં—

“જાલ દીકરા, મેં તને જેની કેહ્યું હોય

તે હું પાછું એંચી લઉં છું. જે જે તને

વાતોં લખનાર છે પણ મારા જ નાં મને

જોઈતી હતી તે કુનેક અને દુસ્વારી તારામાં

મેકા પ્રમાણમાં છે તે અસ્તુ જણાય છે.”

શેઠના મહાલ ની પાટીએ પારસી કામનું

આજનું નવું વર્ષ ભારે ગમ્મતમાં અને ખુશ

ખુશાલીમાં મુજબ, પણ તેમાં અંતી ખુશાલ તો

મેકું નવું અદરામણું જોડું હતું. અતે ને

આખરે અરેશર શેઠ ઠેકણે આવ્યા હતા એવો

વિચાર કરતાં તે જોડું બાગમાં સહેલ કરતાં

જણાય છે, અને હવે હવે વધુની થી જરૂર છે ?

કીરમતની કહાણી

યાને

રાણી માતાનો ખ્યાર.

—o—o—o—o—o—o—

(ઐતિહાસિક ચાલુ વાર્તા.)

(ગુજરાત માટે ખાસ.)

લખનાર:—સાગર્યા.

શરૂઆતના બે બોલ.

આ ઐતિહાસિક વાર્તા શરૂ કરવા પહેલાં તેનાં પાત્રોને લગતી ઇતીહાસિક વિગતો અને રાજકીય કહેણો પ્રસંગોપાત્ત યદી પડ્યા વિના રહેશે નહિ.

ઈંગ્લાંડની રાણી મેરી પહેલી, ઇ બૈરીવાળા ઈંગ્લાંડના નાણીતા રાજા હેનરી આઠમાની પત્ની હોય છે. આ હેનરી આઠમાએ ઈ. સ. ૧૫૦૨ માં પોતાના વડા આઠ આરથરની વિધવા-રેવેનની કુંવરી કેથેરાઇન આર્થર-રેવેન સાથે પહેલું લગ્ન કર્યું હતું. આ રેવેનના કુંવરી પ્રિન્સ આરથરને પછી આવ્યા.

આ ત્રણ માસમાં પ્રિન્સ ગુજર પામવાથી રેવેન સાથેના નેટાણુ રાખવા હેનરી આઠમાના બાપે આ લગ્ન નવાળું હતું. આ લગ્નથી પણ ફરજતે થયાં હતાં પણ બધાં ગુજર પામ્યાં હતાં અને એકલી મેરી રહી હતી. હેનરી આઠમા એ ગાદી પર આવ્યા પછી પોતાનો વંશ ચાલુ રાખવાની મતલબથી તેમજ કેથેરાઇન સાથે અઠાર વર્ષ ગાળવા પછી તેણીથી કંઠાણી નવાળી છૂટા છેડા કરી હતા, અને પોતાના મનને, ગમતી મોજ આપી હતી. આ છૂટાં છેડાની મહાકાણે ઈંગ્લાંડમાં આખી રહેલી કેથેલીક પંથના વડા ધર્મશૂર પાપની સત્તા નષ્ટ થવા પામી હતી. પોષે આ છૂટાં છેડા કરવા ના પાડવાથી હેનરીએ તે વખતનો નવો રાજ ધર્મ પ્રોટેસ્ટન્ટ પંથ સ્વીકાર્યો, અને પોપની સત્તા તરછાડી કાઢી. આ પછી પ્રોટેસ્ટન્ટ અને કેથેલીક ધર્મવાળાઓ વચ્ચે કેવાં યુદ્ધખાત નજો ચાલ્યાં હતાં તથા એકબેકના ટોટા પીસી લાંહીની નીકા કેવી રેલવામાં આવી હતી, તેની વિગતો ઈતિહાસમાં નાણીતી છે. હેનરી આઠમાના વખતમાં અને તેની પછી તેના બેટા એડવર્ડ

પ્રકરણ પહેલું.

જાદુઈ વિદી.

‘મા માલીક, તારી બી શી મરજ છે કે
જતી ધણ્યાનીએ હું હકદાર ધણ્યાની ગણાતી
નથી... રાજાની ખરી પરણેતર છતાં રાણી તરીકે
ઝાળખાતી નથી!’ સ્પેન અને નેધરલેન્ડસના
જાણીતા રાજા શીલીપતી પરણેતર આધનેક
રકમસ સહેરે નિસાસો મુકતી પૂકારી. રાજા
શીલીપતી તેની હકદાર પરણેતર હતી પણ
રાજ્યના કાયદા મુજબ તેણી હલકાં ખાનદાનની
હોવાથી તેણીને રાજાની રાણી તરીકે નિવકાર-
વામાં આવતી ન હતી. તેણી ગોમા ફીલીપ પર
દીવાની બનેલી હોવાથી તેની પરણેતર છતાં
તેની ‘મીસ્ત્રેસ’ તરીકે રહેવા તથા પોતાનાં
શરબદોનો ગાદી પરનો દાવો નાકચુલ કરવા
તૈયાર થઈ રહી હતી. સ્પેનમાં ફરેક જણ જાણતું
હતું કે તેણી રાજાની હકદાર પરણેતર હતી
છતાં રાણી તરીકેનું માન તેણીને કાંઈ પણ
તરફથી મળતું ન હતું. તેની તેણીને તુંલાજ
ક્યાં હતી? પોતાના વહાલાનાં વહાલમાં
થી દુઃખાયું સુખ સમાયતું માનતી હોવાથી
તેણીને મનથી રાણી તરીકેનું માન કરી ગણ-
ત્રીમાં ન હતું. પ્યાર ખરેજ અજબ ગળેજ કરે
છે! તે રંકની ઝુંપડીને મહેલ બનાવી રાક્ષા
કંગાલ્યતને અનુપમ મુખમાં સહેલાઈથી બદલી
શકે છે. એમ જણાવવાની જરૂર નથી કે
આધનેકજ એકલી રાજા પર પ્યારમાં મસ્ત
ચંપ ઘડ હતી... રાજા પોતે તેણી પર દીવાનો
બની મુકયો હતો. તે તો તેણીને રાણી બનાવ-
વા એક પગે તૈયાર હતો પણ તેમ થતાં તેના
આપે સ્પેનની ગાદી પરનો તેનો દક રદ કરાવ-
વાની ધમકી આપી હતી, એટલે તેને જાહેરમાં
તેણીને પોતાની સાધારણ પરણેતર તરીકે
ઝાળખાવવી પડી હતી. તે પછી રાજાને માટે

રાણીની શોધ ચાલી હતી, અને આખરે કેથોલી
પંથના વડા ધર્મગુર નામદાર પોપની સલાહ
છેલ્લાંકની રાણી મેરી, તે પેલા જૈરીખાલ હેનર
આકમાની વડી બેટી સાથે તેનાં લગ્ન થ
હતાં. આ લગ્ન માટે ફીલીપને છેલ્લાંક આવડ
પડ્યું. તેની મૂળ મતલબ આ પ્રમાણે તે વખ
તનાં યુરોપનાં બજવાન રાજ્યો સ્પેન અને
છેલ્લાંક તથા સાથે લાગ્યું નેધરલેન્ડસને એક
કરી દઈ કેથોલીક ધર્મનો ઝુંડા પાછો ફરવાની
પ્રેરિસ્ટટ પંથ જે રાજ્યાતનો દત્તો તેનો કાંઈ
કાઠી નાંખી, યુરોપમાં સૌથી મોટી શાહનશાહન
સ્થાપનાની હતી.

છેલ્લાંકમાં પોતાની સાથે ફીલીપ પોતાની
પરણેતર આધનેકને લઈ આવ્યો હતો. પણ
પણ જોના વેશમાં ન લાવતાં તે તેને મદના
વેશમાં પોતાના ખાસ હબુયો લીઓના તરીકે
ઝાળખાવી લાવ્યો હતો. છેલ્લાંકના બાદશાહી
પીડસર કેસનનો સૌથી બપકા લયો લાગ રાજા
શીલીપના ખાનગી વપરાસ માટે આપવામાં
આવ્યો હતો, અને ત્યાંના એક આરકામાં બેસી
આપડી આધનેક તે ખાસ હબુયો લીઓના આ
મુજબ વમાસણ કરતો હતો.

આધનેકની ખુબમુસ્તી અપાર હતી અને
તેણીનું કંઈ મોહું ન હોવાથી મસ્દનાં પોપાક
માં તેણી ખુબજ છોકરા જેવી લાગતી હતી. તે
હબુયો ત્યાંના બાદશાહી ધરખટલાના બધા
હબુયોઓમાં સૌથી વધુ ખુબજ ને ચંચળ હતો
બાદશાહી પોપાકમાં તે હમેશાં ફરતો હતો કે
પર મુંદર, કિમંતી હીજઓ ખાસ મંદી લેવામ
આપેલા હતા. તેની નાન્ટુક કમર પર એક ચોતર
હીરાજડીત પટો હતો જે સાથે એક અજબ
કારીગરીનું બહુ કિમતી ખંજર તેની
હીરા જડીત મુક સાથતું લટકતું હતું.
તેણીનો પોપાક તદન બંધ બેસતો, ખાસ
બનાવવામાં આવ્યો હતો. પગમાંની સોડીનાં

‘હું જીવોન છું’ આદતેકે હસીને જણાવ્યું અને તે કાગળ લઈ ને માણસોને સોનાનો એકે શીશો આપ્યો. ખીચ પળે તે માણસો ત્યાંથી જતાં તેણીએ તે પેકેટ ફેરવ્યું તો તેમાંથી એક કુંચી ને એક કાગળ નીકળ્યાં. તે કાગળ નીચે મુજબ હતું:

જાનેમન,

કમનસીબે હાલતે કાલ મેહનત બરબાદ વ જુના હ કાલમ લેવી રાત થઈ છે. કંગાળ હમરાવોએ મને ઈન્દાડનો રાત્ન બનાવવા ધસીને ‘ના પાડી છે. હુન્વાની મહાન સાદમશાહતોના ગાદી વારસનું જે હરહરનું અપનાન આ બુજવો તરફથી કરવામાં આવ્યું છે, તેનો ખરેખર સખત શિક્ષાથી વાજ્યા વિના હું રહીશ નહિ. રાણી માતા પામેજર આ સાથ મરાવીશ. મારી બારીક તપાસમાં એટલું ખાસ જણાયું છે કે મારી સામે હુખી રીતે કાંઈ બેટી મરજ દાન કરે છે.

મારા ખાર, આ સાથે વારી પેટી રખેનથી છે તે મોકલી છે. વહાણને ફરકો પવન કાગવાથી આ રીત થઈ હતી.

તેમાંથી શીકકો પીળો રેશમી ઝખ્ખો બહાર કાઢ્યો કે જે પર કિમતી હીરા ને યાકુતો મંદી લેવામાં આવેલાં હતાં હતાં. ‘માંડરીડમાં પહેલાં વહેલી જાહેર દરબારમાં હું શીલીપ સાથે ગમ હતી ત્યારે એ મેં પહેર્યો હતો !...તે દહાડે શીલીપ કેવો ખુશ ખુશ થઈ ગયો હતો, અને મારા દાનમાં મેંજમાં આવી દહેવા લાગ્યો હતો કે ‘મારી આદતેક, હું તને જરૂર રખેનથી હકકાર રાણી બનાવીશ.’ કહેણ કે આ લીલાં યાકુતો અપ-મુકન્યા છે, જે કે મને તો તેવું ક્યુંએ લાગ્યું નથી. ઓર મને વધુ ખુશાલી લાગી છે. સાંભળવા પ્રમાણે મહાન પુજ્ય કીચનની કમરમાં હારો વર્ષોનાં, ટાપકાં આ જવાહિરો છે કે જે શીલીપ ને ખાસ હાથ લાગ્યાં હતાં !’

ધીમેથી હવે તેણીની નગર પોતાનાં કમન વખતના પોપાક પર પંડી કે જે હપંચી ઉંમડી તેણીને પોતાનાં દેવાં સરસો દાખ્યો ‘સોનાં એ મને કિમતી છે’ તેણી બચી.

ગળકી રહ્યો હતો. તે બૂદાએ એક ટુંક બંદગી કરી અને તે બાદ તે કિમતી નંગો બહાર કાઢી કાલકું ખોલ્યું તો તેમાં પહેલું ડોકાં વિનાનું એક ધડ નજરે આવ્યું. ડોકાંની જગ્યાએ એક કિમતી લીસ જડીત મુગટ મુકેલું હતું. જાણે તે જવાન ઉંઘમાં પડ્યો હોય તેમ તે ચહેરા લાગતો હતો. તે મુગટ ઉંચકી તેમાંની ચાપ દાખતાં એક જવાન, ખુબરૂ શખસનું ડોકું જણાઇ આવ્યું. તે મુગટ માંની ખાલી જગ્યા કિમતી નંગોથી ભરી લીધેલી હતી.

તે બૂદાએ પોતાના હાથમાંની ખતી ઉંચકી શીલીપ તરફ ટગટગર નેચું અને ત્યારબાદ મુગટ તરફ નેચું. તે પછી ભારે ઝડપમાં આવી તેણે ખતીને ફેંકી દીધી ને શીલીપને ગળચી-માંથી પકડ્યો.

ફરી પાછો અંધકાર ફેલાઇ રહ્યો !

હવે અંતપચાઓ તે ક્યારમાં રાશની સાથે દાખમ થતા જણાયા અને ચોપાઇ નેતાં બે બૂદા શખસને દોરીથી મજબુત રીકડી તેની આગળ તરવાર ખેંચી ઉભેલા ડ્યુક આરમુનો તેણીની નજર પડી. શીલીપ પોતાનાં ગંગાં પર હાથ મુકી દમ લેવાની મજબુત ડોરોશ કરતો તેણીને જણાયો.

તે બૂદા શખસ દાખજ નહિ પણ યુદ્ધાદાનનો જાણીતો પાદરી ક્વેઝા હતો કે જેને ફગી કીકીપીઓ તે પુત્ર્ય ક્યાર લુંટવડો પ્રપંચ હશે હતો. તે પાદરી ઝડપમાં તેના પર બચાનક આક્રમણ કરતો તેણીને સંભળાયો:—

‘આહ કુત્તા ! મગફરી ના કર ! યાદ રાખ કે નામ તેનો નાશ છે. તેં જમાનાઓની આ પુત્ર્ય ક્યાર અપવિત્ર કરી છે તો જે મહાન શાહનશાહત પર તું રાજ્ય કરનાર છે તે તારાં મરજુ સાથે તેની એકતાઇ પરથી નાશમાં હેઝા ગળકી પડશે. મહાન શેદનશાહતનું જે રક્ષક તું જુએ છે તે ફક્ત તારો આત્માજ કદી રક્ષકો

આ દુન્યામાં માણસાઇ રૂપમાં રાજતાન બની હોજખના કરાગણાં દેવનું પાત્ર ભજવનાર છે. યાદ રાખજે કે હવેથી જે જે ચીજની હોંશ તારો આત્મા કરશે તે તે તને તારું આ જગ્યા-દી ખોખું મેળવવા દેશે નહિ. તારું સૌથી પહેલું બચ્ચું તારાં હુષ્ટ પાપોને લીધે વળ ખાઇખાઇને દીવાતું બની મરી જશે. તું ખરાં છગરથી ચાલી શકશે પણ તારી ખાખી કાલ-સાઓ અને તારો પાપી હવસ તારા આત્માને નાશ કરશે તથા તારા ખોટા અલખરા તારાં રાજ્યનું ને તારું સરવાનાશ વળશે. કંડાળ ! તારો આત્મા નહીં જશે ને કીડા પડી તું મરી તારાં પાપની આગમાં હમેશાં બળ્યો રહેશે !”

ખીજ પળે તે બૂદા મોતની ગોદમાં, દણાઇ ડચકાં ખાતો ખતારા યજ ગયો.

ફરી પાછો દેખાવ બદલાયો. આહ ! એતો આખરેઝનું પોતાનું વાપીકું મકાન હતું. તેણીની હંદગીનું ચિત્ર રીનેમેટાઆફની શીલમની પેઢે ઝડપથી તેણીની નજર આગળથી પસાર થવા લાગ્યું. તે ડાચું વકસીને તેણી નેવા લાગી. આહ ! આ શું ? તેણીનો અદરાયો ભરવાર કેપટન એડમોન શાહબદા શીલીપ સામે તુંદ ચહેરે નેલ રહ્યો !...તેમની તરવારે મ્યાનમાંથી બહાર પડી અને તે બંને હવ સરોસટની લડાઇમાં ગેદાવા !...બે મિનિટ !...થા ખુદા ! તે લયાનક વખત ! શીલીપે હવે ધીમેથી પોતાની તરવાર મ્યાન કીધી. તેનો હાથ જખમી થયેલો હતો પણ તેનો હરીફ તો મોતનાં ડચકાં ખાતો પડ્યો હતો.

તે પછી શીલીપની તેણીને હાથ કરવાની મજબુત ડોરોશો તથા તેમનાં લગનના દેખાવો નજરે આવ્યા !...થા ખુદા, આ શું ગળખે ! તે ભલે પાદરી જેણે તેમને લગનાં ગાંઠથી એક ઘડી દૂર તેની જગ્યાએ આ વેળા ક્વેઝાનો આત્મા આવી ઉભેલો જણાતો હતો ! આશીર-

વહાલા શ્રીશીપ તારી સાથ લગના પવિત્ર શાંતી જેડતા હું સારી રીતે જાણતી હતી કે તું એક સાધારણ શખ્સ નથી. મારી મુશ્કેલી માં તારી મદદ ને તારી સલાહની બહુજ જરૂર પડનાર હતી તે હું સારી પેઠે જાણું છું ને માનું છું કે મારી માન્યતાને તું વહાલો ઇચ્છે ઇચ્છ લાયક છે. હાલ તો આપણા આ રાજ્યમાં વિશેષ શાંતિ છે એટલે મારો વિચાર આજનો દિવસ આનંદમાં ગુળરી તું વહાલાના પ્રેમમાં મસ્ત થવાનો છે. આપણે એકમેકના સુખમાં સુખી થઈશું તો બહુજ છે" અને એમ કહેતાંજ તેણીનો હાથ તેની શરદન પર ફરી વળ્યો ને પ્યારથી તેણીએ તેના માથાના બાલ પસવારવા માંડ્યા.

શ્રીશીપને સદંત્ર અકરવકર યથા ખરી પણ તુરત ચુપ રહી, રાણીના લહાડને શરણુ યથા પોતાની મક્કસ પાર પાડી લેવાનો તેણે વિચાર કર્યો. આથી તેણે તે વહાલું માથું પોતાની નજદીક ખેંચી તે પર બે ચાર ચુબનો કર્યાં.

તેનો આવો પ્રેમ જોતાં રાણી માતાનો

ખુશાળીમાં ઝળકી રહ્યો અને વધુ નજદીક આવી તેણી તેને વળગી પડી ચુમીઓથી ભીંજી નીખ્યો. અલબત્ત શ્રીશીપે પણ તેનો જવાબ વ્યાજ સીકેરાળવામાં કયાસ રાખી નહિ.

"મારા જીવ" ધીમેથી તેણે વ્યાધુ રમ્યું.

"તું વંદાલના પાસામાંથી ખસી જતાં મારું જીવ મીરાઇ—ફસાઇ બચ છે છતાં પણ મારે મારા પાદરી આગળ એકસર કરવાની જરૂર હોવાથી મને જવાની રજા આપ. હું સદંતર યાત્રી ગયલો છું પણ આપણા પવિત્ર ધર્મની દરેક ફરજને મારે સરાયરમાંથી બળ લાવવાની જરૂર છે. મારું દર, મારા જનન, પણ આજે દુન્યવી મોજમલહો તરફ મારું મન યદે એવું લાગતું નથી.

"આજેજ !" રાણી જનકા કરી ઉઠતાં બોલી, "મારા જનન ! તું, જ દીવસે આજેજ ને

પાછો મારી પાસેથી જવા મગિલ. આહ, ત્યારે તું મને નથી વહાલો ?"

"મેરી, મારા પ્યાર, તું સારી પેઠે જાણે છે કે હું તને કેવા ખરા જીવથી ચાહું છું પણ આત્મભોગ આપવો એ આપણું સર્વની આઇન ફરજ છે. આવા કિમતી ભોગો અને દુન્યવી લાલચોથી દુર રહેવાની બરકતેજ તે મહાન પરમાત્માએ આપણને દુન્યાની મહાન પ્રજાએ પર સરદારી ભોગવવાને મોકલેલાં છે તો તે પ્રત્ય આપના ફરમાનોને આધીન થઇ ચાલવાની આપણી સૌથી પહેલી ફરજ છે !

શ્રીશીપ જેવો જવાન શખ્સ, લોભ અને લાલચમાં લપટાયલો આદમ, ધર્મ તરફ આવો ભક્તિભાવ બતાવતો હતો તે જોતાં રાણીથી ખુશ થયા વિના રહેવાય નહિ. ધણાજ પ્રેમથી તેણી તેની આગળ ચુંથણ મંડાવે પડી પોતાનું સર નમાવતાં બોલી,

"શ્રીશીપ, મારી દુન્યા, મને તારા આશીષ આપ. તારી આવી ઉત્તમ ધાર્મિક વૃત્તિ મારું જીવ ખાગ્યાગ કરે છે. ખરેખર તું એક મહાન, પુણ્ય રાજ છે."

"પરમાત્માની આનંદ બહેસોની રેલછેલ, મારી હમેશની વહાલી ને ડાહી મેરી, તારા પર સદા ઉતરજો !" શ્રીશીપે ગંભીર અવાજે કહ્યું. "આજ રાત્રે તું પણ બંદગી કરજો, મારા પ્યાર, કે જેથી આપણી ભોગી બંદગીનો અવાજ તે મહાન રેલથી આપની દરગાહમાં રજુ થઇ, આપણી અનેક મુસદ્દો બર આવે !" અને તેણે મેરીને ઉઠાડી ને તેણીને પોતાનાં હૈયાં સરસી દાગી તે પછી એક ક્રીસ કરી, માનથી નમી તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

"વહાલો ! શક્યાત નો કીક થઇજ ને બેટા" તે પોતાનાં મન સાથે દસતો જતાં જતાં પટપટયો ને દોડતો કે જઇ આઇનેઝને વગગી પડ્યો. મેરીએ પોતાની જવાનીમાં ને સુખ મેગવું નં હતું તે ગાદીપર બેસા પછી મેગવ-

પાની તેણીને હોંશ હતી. જ્યાન શીશીપ સાથનાં
 પછીનાં લગ્ન તેણીની દરેક ઉગેદ પાર પાડનારાં
 તાર હતાં, એની તેણીની ખાતરી થઇ. 'એ
 સાધારણ માણસ નથી. પણ માણસાઇ
 વસ્તુમાં દેવતા છે !' તે જાણી
 રહ્યી. 'મદારી રેવતે પર અપાર સુધી
 બેઠો મારો છાપ પાડ્યો છે તો વખત જતાં,
 પ્રજાએ મને પણ મારી પેટે પુજતી થશે તેમાં
 કશો શક નથી. બીરાડ, શીશીપ મારો જમણો
 હાથ છે, તેમની મદદ વગર મારાથી કશું થાય
 એમ નથી. એની મદદથીજ હું છત્રીઓપની
 ટાળીવાળાઓના પ્રેમમાં ચમકી નાંખી શકીશ.
 ...એ કહે છે તે પણ ખરી વાત છે ! સાધારણ
 દેવ મિત્ર લાલિષ્ક હોય છે અને મનનો જુસ્સો
 નરમ પડતાં તે કહેવાતો પ્રેમ જતો રહે છે.
 એક મંદાન નર થયેના દરેક યુગ્મો મારા હી
 મામાં ખુલ્લે ખુલ્લા નરને આવે છે. જો કે હજીએ
 જ્યાન છે છતાં હું તેનામાં ઉત્તમ વિદ્યા અને
 અજ્ઞાન હતાપણ જોઈ શકું છું કે જેવી યુગ્મો
 મેં મારા સૌથી પહેલા પ્યાર કરીનેજ કીત્રા
 પોતામાં લેવા હતા. પરમાત્માએ શીશીપમાં મારા
 આત્માનો અંગત નોકીદાર મોકલ્યો છે અને
 તે મોટે હું ખરેખર તે જાણની બહુજ આજારી
 છું. આજની રાત્રે એ પોતાના પાદરી સાથે જ
 દગીમાં મસગુલ રહેનાર છે ખાંખાં પ્યાર કરતાં
 એના અપાર-વિવારો ઘણાં ઉચ ને પવિત્ર છે.
 ખરેખર મારે ખુશી થવું જોઈએ છે. આવી જા-
 નદમાં મારે એવેખાઇ કરવી જોઈએ નહિ...આહ !
 મારા શીશીપે આજ મુખી મને પોતાના જાનવી
 ઓરડાઓમાં બોલાવી નથી. તેમ કરવાનું શું
 કારણ હતું ?.....રમે ત્યાં મોઢ બેરી હોય !
 તે દહાડે મેં એના હલ્લુપાં લીએલને તેના શેઠ-
 ની મોજબજાહ બાંધે સવાલ કરતાં તે લગાર
 ચુંચવાયો-અબસયો હતો.....આહ ! ત્યાં શું
 છે તે જાણવાની મને જરૂર છે. શીશીપને કંઈ

જોઈતું-કરતું જોઈએ છે-મુકબેલ કરી પુછવાને
 બરાબર મને ત્યાં જતાં કરી અંગણ નથી. હું
 એની લકઠાર પરજોતર છ એટલે મને એના જા-
 નગી ઓરડાઓમાં જતાં કશો બાધ નથી...
 જમ હવેકાંજ હું જઈશ !'

પ્રકરણ ૩

અદેખાઈની જવાબ.

જાણુમાના એક સુંદર મોઢાપર લેટીને
 આખનેજ પોતાના વ્હાલા શીશીપની રાહ જોતી.
 બેડી હતી, તેણીની સીતારી જાણુમાં પડેલી
 હતી તેપર તેણીનાં નાજુક આંગળાઓ કુદતા
 ત્યાં તેણી હાતમાં શીશીપની રાણી મેરી સાથ-
 ની મુલાકાત બાંધે ઉંડા વમાસજુમાં પડેલી
 હતી.

'એ શું કરે છે ?' ખાનુ' તો ક્યારનું પ્રક
 થયું છે !' નેની અર્ધ ઉડી બારણાં તરફ ટગર
 ટગર જોતાં પડપટી.

બીજી જો બહારથી આવતાં પગલાંને અવાજ
 તેણીના કાનપર આવ્યો તેણીનો મોઢક મુખડો
 પ્રકાશીત થઇ ગયો. બારણું ઉઘાડ્યું અને
 તેણે જાંને ઉઠાવીને એકનેકની ગેદમાં દબાવ્યા.

'આહ...મારાજનન ! ...મારાં સુત્રસુત્ર !
 માફ કર !' અંદરી કરવા આવેલો. તે જ્યાન
 શીશીપ પોતાની વડાશી પ્રિયાને જોતાં હર્ષથી
 દોવાનો અને તેણીનું અપ્પત ચાખનો બોલ્યો.
 'હું તો હું જાનની આંગળ દોડ્યો આવતો
 હતો પણ રાણી મેરીએ મને બોલાવ્યો ને મારી
 સાથે પ્યારનાં થેલાં મેરાં કાઢવા માંડ્યાં !'

'તે...મારાજનન, તે ?'
 'જોહ, મને પ્યાર કરવા ક્યારે નહિ
 ગમે છે ?'
 'ખરેખર, શેઠ ?'

‘હા, પણ તે કોણ સાથે ? રાણી મેરી સાથે નહિ પણ મારાં છાત્રની. વડાની આધીનતા સાથે !’

સતોપ પામી આધીનતા તેને વધુ નેશમાં વળગી અને ખીજ પગે તેમના હોઠો મળ્યા અને તે ‘મેરી જોડું’ પ્યારમાં મસ્ત બન્યું.

‘તારા વગર હું જેમ ઝુરી ગઈ હતી તેની જે તેથી થોડી ઘણીની લાગણી તને મારે માટે ધક્કી, મારા જીવન ?’ આધીનતા મીઠી કીસ કરતાં સવાસ કીધો.

‘નહિ... જરાબી નહિ !’ તે હસ્યો. ‘ફક્ત એટલું જ કે તારા વિના આખી દુન્યા મને કંઈક હેર સમાન થઈ પડી હતી. હવે હું ત્યાં મારા ખાનગી ઓરડામાં આવ્યો છું તે તારાં પાસામાં ગોઠવાયો છું એટલે મારે મનથી દુન્યા ગોપા બાજે બેઠેલમાં ફેરવાઈ ગઈ છે.’

‘મારો પ્યાર આગો એટલે મારે મનથી દુન્યા છે !’ ખુશ થતી આધીનતા તેના પર સુખી-ઓતો વરસાદ વરગાવતી બોલી.

‘દુન્યાનાં ઘાંઘં માંલસ ન હતો !’

‘પોપી... પોપી...’ મને છાપરે ચરાવી બગાડી મુકવાનો હતો !’ શીલીપ ખુશાલીને મારે કીસ કરતો બોલ્યો... ‘આધીનતા, કીસ...’ હજુ પોપાકમાં ધણેજ ફાંકડો લાગે છે હં !’ બેઠેલો તો તારા ‘પરંથી કયાં’ મરી ‘શીટલા’ દેખું !’

‘મારા જીવન, મને એ નહિ ગમતું.’ પેપી. ગં-લેડી કેથેરાઇન તો સાફ સાફ પાગલ બની ગઈ છે. તેની રીતભાત નેતા મને મારી સ્ત્રી જાત માટે શરમ આવે છે !’ તેણી ગંબીર અહેરે બોલી. ‘શીલીપ, મારા પ્યાર, આજે મેં એક ભયાનક સ્વપ્ન જોયું છે. મારા સ્વપ્ન મુજબ ત્યાં સુધી મહાન પુત્ર શાહનશાહ શીયનની કમરમાંથી તફાવેલો ખમતો તેની અસલ જગ્યાએ પાછો મુકશે નહિ ત્યાં તુરંત ક્ષેત્રના આપ તારા પર ચાલુ રહેશે !’

‘કાણે કમખખતે તને જણાવ્યું છે કે તે બૂઝા ઉરાંગઉરાંગે મને આપ દીધા છે ?’ તેને

એમાં કંઈ સાર્યક નથી. કાંઈ ગીત ગા । તારા
પર અનાજ સાંભળવા હું તંબૂ પી રહ્યો છું.”

આધનેકને મુસો તો લાગ્યો પણ ફીલી-
પતી માંગણી તેણી ના પાડી રાખી નહિ. તેણીએ
સીતારી ઉચકી અને પોતાનાં નાજુક આંગળાં
તે પર દોડાડ્યાં. બીજી પળે ફેરેરી ઘંટ જેવો
મીઠો ને મધુર અવાજ ત્યાંની દયામાં ગાજી રહ્યો.

ફીલીપ ગાયનનો મોટો શોખીન હતો. તે
સાંભળતાં તેના ઉત્તમ શુણ્ણો ખીસી નીકળતા
હતા. આધનેક તેને ગાયનથી પટારી સમજાવી
હમેશાં પોતાનું ચાલું કરતી હતી. ગાયન આસતું
હતું તેવામાં ડ્યુક ઓરસુનો ત્યાં આવ્યો. તેને
નૈતાંજ ફીલીપનાં ભરાંતો ચીસો ચડી ગયો.

“રાણીમાતા ડ્યુક જણાવ્યું.

આધનેક ચોંટી અને ત્યાંથી ચાકી
નવા હોડી.

“શાંત બેસ, આધનેક ફીલીપે તેણીનો
હાથ પકડી બેસાડતાં કહ્યું ‘તારું અધુરું ગાયન
પૂરું કર. એ કાંઈ લાંબાં શકવાની નથી. તે
બાબેનો મારા સખત હુકમ છે. આ બાજતોમાં
મારી શી ધમ્મજા છે તે એણે હવે જણાવીજ
લેજાએ છે.’

આધનેકે કુખમાં જગરે ને અવાજે તે
ગાયન આગળ ચલાવ્યું તે અવાજમાં સદાજ
ધુન્દરાપણું સામેલ થવાથી ગાયનમાં અજબ
મીઠાસ આવ્યો. ફીલીપ તો ઠડે કહેજે, બેપરવાહ
બની ગાયન સાંભળતો બેઠો હતો. ડ્યુક
બાપડે બારે ઘંતેભરીમાં આંમતેમ નેવા લાગ્યો.
તેજ પળે દરવાખ પૂરતા પેદેરેગીરિનો
વડો સ્પેનીશ અમલદાર નમન કરતો, અંદર
આવ્યો.

“આ બેઅજબીતું શું કારણ, વાંકકેનું ?
ફીલીપે તરડાઇને પૂછ્યું.

“રાણીમાતા અંદર આવવા માંગેજ,
નામવર સાહ.”

‘તેથી શું ?’

“ગરીબ પરવર, હું તો આપના હુકમ-
ને તાળેદારીથી નમ્યો છું. રાણીમાતા બહુ
ગુસ્સે થયાં છે ને લવાનક શિક્ષા કરાવવાનું
બોલ્યાં છે.’

‘કરેજી સાનો ?’ મારા હુકમને માન
આપેજ તો પછી તને ખીડવાનું કંઈ કારણ
નથી.’

હવે ફીલીપ ઉઠ્યો ને દાખલ થવાના હોલ-
માં જઈ રાણી મેરીને મળ્યો.

‘આ અપમાનનું શું કારણ, ફીલીપ ?
તેણી ચીસવાણ.

‘માલ તારા ઓરડામાં ચાલ, મેરી.’
પોતાનો ગુસ્સો જેમ તેમ દાખી દઈ કંઈ
નહિ કહી રાક્ષાથી રાણી મેરી પોતાના ઓર-
ડામાં ગઈ અને ફીલીપ ત્યાં તેણીની પૂઠે ગયો.

‘મેરી, શું તું જણાવતી નથી કે તારી
ખાસ રજા અને ધમ્મજાથી આ ઓરડાઓ મારા
ખાનગી ઉપયોગ માટેજ બૃદ્ધ રાખવામાં
આવ્યા છે ?’ ફીલીપે હવે ગંભીર અવાજે
લપકામાં સવાલ કર્યો.

‘શું તે જોવા હું આવું તો તેમાં કંઈ
ગુનાહ છે ?’

‘અજગત તું છડ કરે તો તેમજ છે. તારે
શું આ જગ્યામાં મારી ધમ્મજાને મરજી. જે-
ની ચીજજ નથી. શું ત્યારે હું એણે લીધો છું કે
મારાં હુકમોનું સાદુ સાદુ ઉશ્કેરનું કરવામાં
આવે છે ? શું તમે બધાં અને કાયર સમજે છે
કે બોધકું ગણો છો ? શું મોટાં રાજ્યોનો હું
શાહનસાહ નથી કે મારી નિર્ધન ધમ્મજાઓ
નિર્ધન કરવાની પેરવીઓ ચાલ છે ?’ બારે
ગુસ્સામાં તે બરાડ્યો. અંદરથી તો તે હસતો
હતો કેમકે તેણે જોઈ લીધું હતું કે આ વેળા
પૂરું છે પોતેમ રાગ્યો હતો.

‘ગુસ્સે સા માટે થાયછ, શીઅર’ રાણીએ નરમ વેસ થઇ તેને સમજાવી. પટાની લેતાં જણાવ્યું. ‘તને જોઇતું કરતું’ જરાઅર મળે છે કે નહિ તે જોવા ખાસ કરીને આવી હતી. તારી સગવડ માટે મને ફરી ઈતિભરી છે તે શું તું નથી જણવતો, મારા ખ્યાર ?’

‘બધું મળવડતું છે !’ ફોલપિ નમનતા. હમાં સર નમાની અનકા કરતાં કહ્યું.

‘જે કંગાળે મને અંદર આવતાં અટકાવી છે તેને જરૂર શિક્ષા કરવું, જગર !’

‘તે બાપડાનો શું વાંક ? તે તો મારા દુકમનો ફરમાવેલો બંદો હતો. મારા દુક-મને માન આપવા માટે એમ જો દું શિક્ષા કરું તો પછી મારા દુકમોને કોણ માન આપે ?’

‘હંઝાકની રાણીને તેણે હંકાવી છે, એવી ગફરી તે ન લઇ શકે તે માટે’ મને તારા ઓરડામાં લઇ જા !’

‘તે નહિ બને, મેરી !’

‘આહ ! ત્યાં કોણ દસ છે ? મેં કાંઈ સીની સ્પેનીશ ભાષામાં ગીત ગાવાનો અવાજ સાંભળ્યો છે !’

‘અદેખાઈ-સાફ સાફ અદેખાઈ !’ શ્રીકીપ દસ્યો ‘કેમ મેરી, તારું જોઈતું ધરતું તો નથી ને ? તે શું મારા હજીયાં લીએનને અવાજથી નહિ આગળ્યો ?’

‘લીએન, તારો હાથો ! મને ખગર નહિ કે તે આવું સરસ ગાય છે તેને અહીં બોલાવ ને મારી આગળ ગવાડ !’ મેરીની આંખો વાપણની પેઠે ચમકવા લાગી. તેણીની ખાતરી થઇ કે શ્રીકીપ હવે છટકામાં આવ્યો હતો. આહ ! શું તેણીએ સીની અવાજ નહિ સાંભળ્યો હતો ? તેણી પોતાના કાનો પર શું ત્યારે ભરસો ન મુકી શકે ?

‘તારી ઇચ્છા મારે અનથી દુકમ છે, મેરી !’

રાણીએ તેના આ અનકાની કહી દરકર કરી નહિ,

‘હું લીએનને જાતે લઇ આવું છું’ શ્રીકીપે જણાવ્યું અને તે ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

લેડી કેથેરીન બોથેમ્પ, રાણીમાતાની ખાસ સાહેલીઓમાંની એક હવે તે ઓરડામાં આવી.

‘આપ તામવરને પોઢવા આગમજ મારી સેવાની જરૂર છે, માતાજી ?’ તેણીએ મીઠાસથી પૂછ્યું. તેણી જવાન અને કદાવર હતી પણ તેણીનો ચહેરો ઘણો સુંદર હતો નહિ. શ્રીકીપ ના કહેવા મુજબ તેણીની જદમુરતી - માટે આ મોટી જગ્યા તેણીને આપવામાં આવી હતી કેમકે મેરીને ખુબસુરત છોકરીઓ પોતાની સેવામાં રાખતાં કર લાગતો હતો. તેણી ખાસ કરીને રમે શ્રીકીપ તેમના તરફ જે આકર્ષણ કરી કરતી હતી

‘હા, મારા બાપ બોરાયસા છે’ જવાબ મળ્યો. ઘુરત તે સાહેલીએ રાણીમાતાના બાલ સરખા કર્યાં તે પછી રાણીએ મોટી ખુશીપર બેઠી પોતાનો પોપાક સરખો કર્યો અને બની-હણીને તેણી રાંદ બેતી બેઠી. લેડી કેથેરાઇન વિચારમાં પડી કે આવડી મોટી રાતે કોણ રાણીને મળવા આવનાર હતો.

બીજી થયે શ્રીકીપ લીએનને લઇને અંદર આવ્યો. તેના હાથમાં રીતારી હતી. લેડી કેથેરાઇન તો લીએનને જોઇ કટકા છુકત્રા થઇ ગઇ પણ લીએને તેણી તરફ આંખોને પણ નીચું નહિ. શ્રીકીપનાં બવાનો ચોરસો ચડી ગયો પણ કાંઈ બોલ્યો વાંદ.

રાણી, આઇનેએ જોતાં દરતી

‘આવ લીએન, આવ ! કેમ દીકરા, તારા શેઠ બહાર દતાને હું દીકરીર હતી ત્યારે હાં નહિ તે મારી આગળ આવું ?’

‘આપ તામવર મને તેમ ફરમાવ્યું હોત તો તમારા શીદની તમારી સેવામાં ખુશીથી હાજર ચાત’ આઇનેએ નમનતાકથી સર અગવતાં જણાવ્યું.

કરો તેવું પાઓ.

રાણીમાતાએ પોતાનો હાથ લંબાવ્યો. આઈનેઝ અચપ્પા, પણ શીલીપ તરફ જોતાં તેણી આગળ ગઇ ને ચુંચણ મળ્યે પડી ને હાથ પર એક નરમ ચુંચળ લઇ પાછી પોતાની જગ્યાએ આવી ઉભી.

‘તું ઘણો મનદુનો છોદરો છે, લીઓન. ચાલ કાંઈ લલકાર !’ રાણીના પોતાની સાદમાં હન્ટા કાંઈક અજ્ઞાત મીઠાસ આવેલો જણાતો હતો.

શીલીપ ત્યાં ઉભો રહી રાણી મેરી અને આઈનેઝને ટીકવા લાગ્યો. ‘કાજો ને હંસ’ તેનાથી બોલાઈ જવાયું. પીમિયી હમી તેણે કહ્યું. ‘ચાલ દીકરા, તારું ફર્ટિકવાસ ગાયન લલકાર’ અને પોતાનો મોટો દરજ્જો જાણી જઈ એકમાંની બાણી ખુરસી ઉંચાઈ લાવી તેણે તે રાણી મેરીની નજીક યુધા તે પર લીઓનને ખેસવા જણાવ્યું. ઉપખરની એક નજર ફેંકી લીઓને સીતારી ‘ટ્યુન’ કાઢી અને જાણ પળે તેણીનો અજ્ઞાત મીઠા અવાજ ત્યાં ગાજી રહ્યો.

રાણી મેરીએ તે ગાયન જાહજ ખ્યાનથી સાંભળ્યું. શીલીપ પોતે ગેલમાં આવી ગયો ને લેડી કથરાઈન હસી હસીને તેના તરફ જોવા લાગી. રાણી પોતે ગાયનની શોખીન હોવાથી તેણીને તે મધુર અવાજે અજ્ઞાત ગમત આપી.

ગાયન પુરે ચતાં રાણી મેરીએ ખરાં છગ-રહી સાંભળી આપતાં કહ્યું.

‘લીઓન જેવો તું ચહેરામાં સુંદર છે તેવો કંઠમાં પણ છે. તારાં જેવો જવાન મેં હજી બીજો જોયો નથી. શીલીપ તારા હૃદયમાં મારી સેવામાં આપવો પડશે.’

શીલીપે હસીને રોકું ધુણાવ્યું.

‘રોનથી એવો એકાદ ખીજો જવાન મારે માટે નહિ બોલાવે ડીઅર’ રાણીએનખરાંકવાં.

‘મેરી, આ મારા લીઓનની જોડી કુન્યામાં નથી એમ જો હું કહીશ તો તેમાં કશું સંદેહ પાત નથી. આ કારણે તો હું એના તરફ ખેંચાયેલો છું અને હું માનું છું તેમ એ પપ્પુ મને મારાં છગરથી ચાહે છે.’

શીલીપની વખાણ સાંભળતાં આઈનેઝ લાલકારે બની ગઈ.

‘મારો ત્રિચાર લીઓનને ધનાય આપવાનો છે.’

‘મેરી, તું એ પોતાને જગાડશે. અત્યાર-માંજ એ હોલતમાં યદ્યપ ગયજો છે.’

‘ત્યારે તો હું એને સર નાઇટ બનાવીશ. તારી તરવાર આપ.’

શીલીપ યુ દબને દરજો.

‘તારી અટક શી છે, લીઓન !’

‘પીકારો, મારાં નામવર’ આઈનેઝ અચપ્પા અચરીતે કહ્યું.

‘ચુંચણ મારે પડ, લીઓન પીકારો.’

‘સગર !’ શીલીપ વચ્ચે હોભાયો. ‘મારા ખાસ હજીયાને જે મોટાં માનથી, મેરી, તું નવાજવા માંગે છે તે માટે હું તારા ઉપકારી થયો છું; પણ મને તો મારો સાહોમારો લીઓન જોઈએ છે. એ ખૂટો ધરો ત્યારે હું એને રૂપેનું તું મોટું ઉમરાવપદ આપીશ.’

‘જેની તારી મંજી, ડીઅર. લેડી કથરાઈન, ધન, તું જા, મને હવે તારી જરૂર પડશે નહિ’ રાણીએ જણાવ્યું. ‘મને શીલીપ સાથે ખાનગી વાત કરવી છે. સાહેબજી, લીઓન.’

આઈનેઝ માનથી નખી બહાર નીકળી કે લેડી કથરાઈન તેણીની પૂઠે ગઈ.

‘લલા લીઓન, કાં દોડાદોડ કરે છે ? તારા શેકને આવવાને તો હવે બહુ વાર છે’ પ્રેમથી તેના તરફ જોતી તેણી બોલી. ‘હું એકલીજ છું. મારા ઓરડામાં આવ. જરા બે ધરી વાત કર્યે.’ તેણીએ તેના ખભામાં હાથ મુક્યો. ‘તારા શેક આવે. તેડનામાં તું ચાલ્યો જશે.’

‘મારાથી મારાં સરદારના હુકમ પગર એક ધરી પણ બહાર જવાય નહિ’ લીઓન તેણીનો હાથ તરછાડી ચાલ્યો ગયો.

‘મુરો, તું !’ તે પ્રેમ વેણી બજીડી.
‘મારાં આ ધજનને માન આપવા લાલા
ભલા ઉમરાવો કુદી પડે છતાં એનેજ ગમ્યું
નહિ ! નસીમ મારાં !...કેવો ખુબર નેં ચઢાવો
લાયક જવાન છે !’

‘તું મને શું કહેવા મગિજ, વહાલી મેરી ?’
‘મારી અદેખાઈ માટે હું ઘણીજ દીવગીર
છું. મને માફ કર, મારા ખ્યાર. હવેજ મારી
ખાતરી થાય છે કે તારા ઓરડામાં મેં સાંભ-
ળેલો અયાંજ લીઓનનો હતો.’
‘દીકરા, હવે વહીવટી ગયું તેને મુંઝીને
ચાંદુ શું કરવા પાડે ? હું ધારું છું કે ધીમે
ધીમે તું મને જરાબર ઓગળી શકશે અને
હેતથી કાસ કરી તેણે ‘ગુડ-નાઈટ’ કરી, પણ
રાણી તેને વળગી રહી.

‘હાં દોડાડો કરે છ, ડીઅર ! શું તને
તારી બેરી નહિ ગમતી ?’
‘તે સવાસ હાં કરે ? હજી મેં મારો એ
પર ક્યોં નથી તે તો તું જાણે છ. ચાલ સાહે-
બ, ગુડનાઈટ !’ અને બીજી પળે તેણીની
બાયમાંથી છટા યજ્ઞ તે ચાલ્યો ગયો.

‘ખોયાં...ખોયાં ! એ તું શું કરે ?
કુકતા તું સમજે છ કે ? તારાપર રાણી મેરી
દીવાની બની છ ! લોહા, તારા રોકની બેરીપર
તારા નજર અંગાડવા માટે આરે તને નોકરી
પરથી કાઢી મુકવો પડશે’ શીલીપ ધુમ દસરા
બોલ્યો ‘નહિ તો નકામું બોલ જાણું તું કરી
મુકશે નાં !’

‘જા, બા, એવી કાહેલી મરફેરી ના કર,
ડીઅર, મને એ નહિ ગમતી !’ આખનેજ
કોંઈ કચવાળને બોલી.

‘ઓલરાઈટ, ડીઅર હવેજ તારી ખાત-
રી યજ્ઞ દરી કે તારા ખાતર હું શું શું અમુ
છું. વસાહ...મને ધાગેજ કે લોહા તું એ
રાણીને દુલકાચીને ખુબ બતાવ ! એક વખત
એ તારી પર દીવાની બની કે હું એને તલાક

આપી શકીશ અને તેમ થયું કે પછી અબ્દુલ
મન્નહ ! પછી તું નેહું !...જોઈ લેવ ગમ્મત !’
શીલીપ હસતો હસતો મન્નહ કરવા ચાલ્યો.

‘તું મારીખી મન્નહ કરેજ, શીલીપ ?’
‘નહિ, મારા જન, નહિ તું નહિ તો આપજ
કયુક સાહેબને તે કામ સોંપે તો કેમ ? કેમ
કયુક તારી શી મરજ છે ?’

‘સરકાર શીદવી પર મોટી મહેરબાની થજ.
એ માનને હું લાયક નથી. એ તો જેઓ લાયક
હોય તેમનેજ સોંપો તો બેહતર.’
‘હમારો કુકમ છે કે તારે તે કરવું,
કયુક !’

‘જોઈએ તો લાત મારી મને કાઢી મુકો
પણ રાણી મેરી સાથે ખ્યાર કરાવું કામ
મારું નહિ !’

તે સાંભળી તેઓ ત્રણે દરી પક્યાં.
‘ખિચારાં રાણી સાદાં માદાં છે તેથી તેમ-
ની મન્નહ કરવી શું વાજબી છે ?’ આખનેજે
કપકા આપ્યો.

‘તારો કપકા વાજબી છે’ શીલીપે જણા-
વ્યું ‘પણ બા મને તો ખુબસુરત બેરોજ ગમે
કારાં કણારાં કે સાદાં માદાં જેતાં મને તો તાલ્યો
તાવ ચરેજ ! અલગત ખુબસુરત બેરોજ સારાં
છે પણ તે સાથે દુન્યામાં તેમને નામની મહાકા-
ણી જામરી મંડાય છે. ત્યાં જોશો ત્યાં કન્યા
નું મૂજ ખુબસુરત રહી ! ખુબસુરતી જેમ આશીર-
વાદ છે તેમ આપ સમાન પણ છે.’

અરેખા કપકા પછી તેઓ ઉઠ્યાં.

‘આંહ હું બેઠ્યો !’ શીલીપી હસતાં
હસતાં બોલ્યો. ‘નામચર, કદરદાન, મહાન
સાદનચાહ બાનુએ તારે માટે સંદેશો મોકલ્યો
છે તે તો મને યાદજ ન રહ્યો. તેઓથી વાલીદહોમ
ખાને ભરાનારી પહેલી દરબારમાં તેને હાજર
સામવાતી ખાદેજ જાણે છે

‘શીલીપ, તેં શું કહું. !
‘જાને મન, મન પોતાને તારી હાજરીની
વિશેષ જરૂર મોવાપી મેં તે દરજન કયુક છે !
(સાંધુ છે)

1123-દુન્યવી તખ્તો !

(૪)

નખરાંખાજ નીના.

ચુલચન માટે ખાસ દરખાસથી.

લાખનાર—દુરખીન.

ચેસીઆતુ નાનકડું રાજ્ય બહુ માડી અથ-
વામાં આવી 'પડ્યું'. રાજ્યના રીજાંદ બેઠામતના
ખુદાદ પરચે પ્રગળને તેમજ રાજ્યને સદંતર
નર્ષન કરી ચુક્યું છે. નાટકના પહેલાં દોષ
પાયે મહેલના ફરતીચર પર માંગનારાઓને ટોચ
જાજી સામાન જાત કરતા જોવામાં આવે છે.

આ માણસો કામ કરતા ખુશાળ ગાયન
પાતા જણાય છે. તેઓને આ કામમાં અજબ
જાદુ પડે છે. માંગનારાઓ પોતપોતાને 'કટલું'
કહું ગણી તેની ગણતરી કરે છે.

ચેસીઆતો કાવજાખાજ વડોવજર લુરો
મા માંગનારાઓની દોડધામની કચી દરકાર કરતો
પી પણ ચેસીઆતી રાણી શાહનદી હેલનતો
ડો કારભારી જેસોમીર મહેલ પર આવી
ડેલી આકતથી દોગમુદ ચંદ્ર નાખ છે. "શાહ-
નદી આ 'કટલો' ખમી ચાકરી નહિ" તે જાપડો
કંમસ મહેરે નિરાચ ચંદ્ર પૂકારે છે પણ તેમાં
તી મોતી જૂઝ છે, કેમકે ફાંટાખાજ હેલને
હિલ પર આવલી ટોચની ખાજર જાણતાં ધુમ
મે છે ને કટાળા ભર્ષા દીવચોમાં આપી મગલ
પાપવા માટે માંગનારાઓનો ઉપકાર માને છે.

પણ જ્યારે શાહનદીને માનિતો જવાન
ને ખુશસુરત, ઉરતાદ ઓગરડીન તેજીને રી-
લવા આવે છે ત્યારે પીઆનો પર સીફ પડેલું
કે તેણીને ભારે કચવાટ ચામ છે. તેમ છતાં
પી તેણી લઈ ચલાવે છે, કેમકે તેણી ઓગ-
રડીને ચંદ્રાતાં રીખી હતી એટલે તેટલો વાર

તેની સાથે વાત કરવાની મળનાર હતી. તેણી
તેઓ ઓગરડામાં ખુસીઓ પર હવામાં ઓગળા
ચલાવી એક બીજાને પ્રેમનાં ગાયતો ગાઇ
સંભળાવે છે.

શાહનદીની દુરની સગી અને જેસોમી-
રની કદાવાર ને દમામદાર ખેટી એના સાથે ઓ-
ગરડીન અદરામલો છે પણ એના લોભી હોવાથી
તેને આ ગાયન ખાસતર મુલક ગમતો નથી.
તેણી એકદમ ઓગરડામાં ધસી આવે છે ને પી-
આના પર સીફ જોઇ શાહનદી કરતાં દરખારને
ચપલાં અપમાન માટે તેજીને ભારે મુસો-
યાય છે.

તેજીના જવા પછી શાહનદી નખરાં
કરતી હસીને પોતાના સાથીને પૂછે છે કે તે શા
માટે એનાની મળતક કરતો હતો ? જેસોમીરની
જખરીથી ઓગરડીન અદરામો હતો પણ તે
તો જો શાહનદી તેની સાથે જઈને ગરીઆઇમાં
રહેવાનું પસંદ કરતી હોય તો તેમ કરવા એક
પર તેમવાર હતો. તે જાણતો હતો કે શાહનદી
ફાંટાખાજ હતી એટલે રખે તેમ યતાં હાથમાં
નું બધું જતું રહે તેનો તેને ભય હતો.

ખીજ પળે જેસોમીર ત્યાં આવી તેમનાં
ગાયતોમાં ખમત્ત કરે છે. જેસોમીરની પડે રીજાંદ
આવે છે. તે ત્યાં તપાસ કરતા બેલીરને દોષ
બેંકનો વડો સમજી તેની પાસેથી વધુ પૈસા
મેળવવાની લાલચે તેની જખરી આગતા સ્વા-
ગતા કરે છે. શાહનદી તે કામમાં મદદ કરે છે.

બેલીકને મિષ્ટાન જમાડ્યા ઉપરાંત ઉત્તમ સીમા-
રાની એટ અપાય છે. તેવામાં વડો પ્રધાન ત્યાં
આવી લાગી તે ઘોંટાળાની સમજ આપે છે
એટલે રીજન્ટ હેઠળને સીમાને પાછી લેઈ તે
માનવંત પહોંચાણને લાત મારી બહાર કાઢે છે.
શાહજાદી હવે ત્યાંથી ચાલી જાય છે પણ
વડો પ્રધાન રીજન્ટ સાથે મસલેહત કરે છે. તેના
કહેવા પ્રમાણે રાજ્યની શરીઆત શ્રીમંત ખાન-
દાન સાથે લગ્ન કરાવી ઝાઝી કરી શકાય તેમ
છે. આ માટે તે શાહજાદીને પોડોશના રાજ્યના
પ્રીન્સ નીકાલા સાથે પરણાવવાની માંગણી
કરે છે.

રીજન્ટ તે સામે પાંધિ ઉઠાવે છે કેમકે
ઝોગશીસ વર્ષની વાત પર જે રાત્રે એકી
વખતે શાહજાદી હેલન ને એના જેસેમીરાના
જન્મ થયો હતો તે રાત્રે તેઓને શહેર છોડી
ફરના મકામાં જઈ આશરો લેવાની ફરજ પડી
હતી. કેમકે પ્રીન્સ નીકાલાના ખાપે બંદ ક્યું
હવું તે બંડખોરના છોકરા સાથે પ્રીન્સેસને
પરણાવવી એ સરતાપા બેઠું કું છે.

પણ વડા પ્રધાને જુદીજ ગણતરીથી કામ
લીધું હોવાથી તેને આ લગાણ પડે તે ગમ્યું
નહિ તેથી તેણે રીજન્ટને સમજાવ્યો કે પ્રીન્સ
તેને મોડું પેનશન આપવાનું નક્કી ક્યું હવું.

પૈસાની વાત આવી ત્યાં રીજન્ટ સાહેબ
લે લે પે પે થઈ ગયા અને કશુંક કરી શાહજા-
દીને સમજાવવાનું માથે લીધું. ભારે હોળતાણ
ને જખરી રકણક પછી શાહજાદીએ આ લગ્ન
કસ્યું કર્યાં.

અંક ૨ નો:

મહેલના તખ્તવાળા ઝોરકામાં પ્રીન્સ ની-
કાલાની મુલાકાત રીજન્ટ લીધી અને તે જવાન-
ની તપાસ એક પગમાં કરી નાંખી. તેની પાંદ
રીતમાત અને દબજમ રીજન્ટને રચી નહિ એ-
ટલે તેને દરેક આગતમાં ખામીજ ખામી જણાઈ.
અને ત્યારે પ્રીન્સે જણાવ્યું કે તે પોતે રીજ-
ન્ટને બહારે રાજ્ય કરવાની ધમ્મી રાખતો હતો,

ત્યારે તો તેના ઝરસાની કીટલી સદંતર ફાટી
ગઈ, પણ વડા વછરે મોટાં પેનશનની લાલચ
આણી બતાવ્યા કીધી તેથી તે લગાર ચાંત રહ્યો.

શાહજાદી હેલન પોતાના લલિચ્ચના બર-
ચારની મુલાકાત લેતાં તરેહવાર અનકા તણકા
કરે છે અને શાહજાદીની ખામીઓ તેનાં મોંઢ
પર જણાવી દે છે. તેણી ખુદશુ જણાવે છે કે
જે રાજ્યને ખાતર આવે મોટો ભોગ આપવાની
જરૂર ન હોત તો તેણી કહીતી તે પ્રીન્સને પો-
તાનાં બરચાર તરીકે પસંદ કરત નહિ; કેમકે
તેણીના વડાનો ઝોગસ્ટીન તો એના સાથે
અદરામલો હતો એટલે તેણીને હવે ગમે તે
મથે તેના કશો મુખદો ન હતો.

પણ એના જે ઝોગસ્ટીનને મુદત ચલાતી
નહતી તે અજબ જેવી રીતે પ્રીન્સ નીકાલા તરફ
ખેંચાઈ. તે તેણીના નગરમાં સીધી એટ જણાવે
અને વળી પ્રીન્સ હતો એટલે તેનામાં કાષ્ઠપણ
જાતની ખામી હોવાનું નહિ એમ તેણીની
ખાતરી થઈ. પ્રીન્સ પણ તેણી તરફ ખેંચાયો.
તેણી વગરની છાંછી તેને નીમક વગરની
વાણી જેવી લાગી. બંને વચ્ચે જખરી દોરતી
ઝમી ગઈ અને તેઓ એક બીજાં પર નીસાર
થઈ ગયાં.

તેઓ એકબેકને ઘુલઘુલ ને જાનેમનથી
બોલાવવા લાગ્યાં અને નક્કી ક્યું કે લગ્ન
થતાં એના ને શાહજાદીની કમપેની અનબનાવવી.

પણ આ બધાં પોતાની જુદી ગણતરી કરતા
હતા ત્યારે પ્રીન્સની બહેન શાહજાદી નીના
જે પોતાના ભાઈથી સદંતર ઉલટી હતી તે
જુદીજ ગણતરી કરતી હતી. તેણી હસમુખી ને
રંગીલી હોવાથી જલદીથી બધાંની માનિતી થઈ
પડી. ભરાઈ છુપાઈને સાંભળવાની ટવને લીધે
તેણીએ ઘણી નહિ જાણવા જોગ ખખરો
જાણી હતી.

સૌથી પહેલાં તો તેણીએ બૂટા રીજન્ટની
ખાતરી કરી આપી કે જે પેનશનના દવાઈ
સ્વપ્નાં તે જોતો હતો તે ખોટાં હતાં. તે માટે
થઈ વછરે તેણીના ભાઈ સાથે થયેલી મસલે-

પારસીઓ અને ગુજરાત.

એક સલાહ—સુચના.

ગુલશન મારે ખાસ દરમાસથી

લખનાર—રણછતરામ વાવાભાઈ સેક્રેટરી-સાહિત્ય પરિષદ.

જેમની જન્મભાષા ગુજરાતી છે તેઓ
વેળે ગુજરાતીઓ છે. પારસીઓની જન્મભાષા
ગુજરાતી છે મારે તેઓ પણ ગુજરાતી છે.
ગુજરાતની ઉન્નતિ આશુત્થામાં ગુજરાતના હિન્દુ
જૈન, મુસલમાન વતનીઓની સાથે એમણે પણ
સામીસ રહેવું જોઈએ, એ સંબંધે કંઈક લખ-
વાનું અત્રે પ્રાપ્ત થાય છે.

માયાળુ અને ન્યાયી બ્રિટિશ રાજ્યની
છાયામાં પુરાણ હિન્દુસ્તાન નવું જન્મ પ્રાપ્ત
જાય છે. ધર્મી સદીઓ પૂર્વે જે અહોજલાલી,
જે સુખ, જે સત્તા એણે ભોગવ્યાં હતાં તે સર્વે
ફરીથી ભોગવવાના સ્વપ્ન એને હવે આવે છે.
અંગ્રેજોની મદદથી સ્વપ્નાં સાચાં કરવાનો
સભવ લાગે છે.

છે. પારસીઓ હિંદી છે એમાં બિલકુલ
સંશય નથી.

ગામ હિન્દુસ્તાનમાં એકતા જન્મની જાય
છે પણ હજી એટલા વેગથી જન્મી પ્રસરતી જો-
ઈએ તેટલો વેગ નથી. હિન્દુસ્તાન બહુ વિશાળ
અને મરોરો ખંડ છે. કેળવણીનો ફેલાવો ગોઠ-
વવાય જોવો ધીમો છે. સ્વાર્થ ખાળી પરમાર્થ
ભાષવાના પ્રસંગો જોઈએ એટલા બધે ઉભા
થતા નથી. મારે હિન્દુસ્તાનના જે સ્વાભાવિક
ભાગો છે તેમાં પહેલી એકતાની સાગણી ભૂમિ
થઈ પોષાય તો હિંદીપ્રજાની એકતા હાલનાથી
વધારે વેગવતી થાય.

બે બોલ.

— ૦૦૦૦ —

પારસી નવાં વર્ષના અંકે ઘણા આસીકોએ કહયા છે. ગરીબોં ગુલશને તે બાગવાળો થું કરી બતાવ્યું છે તે માટે અને લઠાઈ કરવાની કસી જરૂર નથી. આદેબત્તે આ રેળા ધુમધરાકા કરી ચિના સાદું-મોટું રહેવાનું પૂરુંદ ક્યું હતું. છતાં કશા પણ ખર્ચ વિનાં કેટલી શકે શુલશનના આ એક અંકની “મેરદ” બીલે કોઈની મારિકનાં તેવાં અંક કરતાં વધારે છે. આ અંકની ચોખ કદર જીવનથી જોઈ મને આનંદ થયો છે.

સપ્ટેમ્બર અંકના લેખો હોંચથી વંચાયા છે એમ તે અંકની લેખકોની જાણ માટે જણાવવાની હું મારી ફરજ સમજું છું. આ અંકમાંની પહેલી કવિતા બાબે અને કોઈ જણાવવાની જરૂર હું નહિ છું. આ પાંચ લીટીનું સંસ્કૃત કાવ્ય મી. ત્રંબકરાય નંધવરાય દેસાઈ દેરીરદે ઈન્ડિયામાં રચ્યું હતું અને તે રેળાના આવેવાન ત્રીમાસિક The Imperial & Asiatic Quarterly Review નાં ૧૯૦૪ ના જાન્યુઆરી અંકમાં ખાસ રૂપેરી સાહીથી છપાયું હતું. તેના જીવંતી તરજુમે તે રિયુના વિદ્વાન વડા એમીટરે અંગ્રેજીમાં કર્યો હતો. આ સંસ્કૃત કાવ્ય એક વિદ્વાન જાપાનીઝ બાતુ લેખકને જોઈતું બાતુ પૂરુંદ આગ્યું કે તેણીએ તેના ઉમદા સખક ઉપર કુરબાન થઈ તે બાબે બાતુન પ્રસંસા લખી પત્ર રહેલ સાથે લખી મોકલ્યા હતા. આ પત્ર રિયુના બીલ અંકમાં છપાયા હતા અને ઈન્ડિયાનાં જાણીતાં રાજાં પત્રોએ આ કાવ્યને સંદેહના ઉવાંચે કર્યો હતો.

કાગળની મોંઘવારી ચાહુ વધતીજ રહી છે. મામલો કઈ હદે આવી અટક્યો તે સદન પશુ કહિ શકાયું નથી. દરેકને વમાનહું પડે છે. મારા ખર્ચ ખવાદો આ બાબે મને મળજી મહામણ કરી ગુલશનને

બીલ મારિકોના જેવું ચાહુ વધવા સુચવે છે. કમ નસીબે આ જલ મિતોની સલાહ હું મારી ગયે ઉનારી સકોતો નથી છતાં આસપાસના સંજોગો ધ્યાનમાં લઈ વાંચનના પેન જે દર અંકે ૬૦ સહીડ આપવામાં આવતાં હતાં તે ઘટાડી ૫૬ છપ્પન કર્યો છે; પણ તે સામે ટાઇપોગ્રાફ ફેરફાર કર્યો છે. આથી કાગળની ચિંતા કોઈક દરજ્જે જોઈ મેં આશ્ચર્યે મારા વાંચકને તે બાસ લાગજ થયે; કેમકે નાના ટાઇપમાં વાંચનની બાબત આગળ કરતાં પણ વધી સમાઈ સકશે. આ અરસપરસના લાંબાનું ફંટ છે એમ જણાવવાની થું જરૂર છે?

દક્ષિણ આફ્રિકાના આફ્રિકોનાં ફેરફારો વસુલ કરવાની કટકુટ પડતી હોવાથી તેમાંથી છટ્ટી જવા હમોએ ત્યાં વાળા મી. સી. એમ. વાવડને હમારા એજન્ટ નીમ્યા છે. જેમનું શરનાતું પાન-પગડું પંચ જણાવે. મી. વાવડા જીલ્લાનાં આફ્રિકોનાં લવા-જમો વસુલ કરી પહેલે આપશે. હમારાં હુર દરજ્જાનાં આ ખર્ચખાદોને વધુ લખવાની જરૂર નથી.

નવાં વર્ષનો અંક જે ખર્ચખાદોપર રવાના કરવામાં આવ્યો છે તેજોમાંના કેટલાકોએ લખ ચોવાના કર્યો જરી ચોક્કસ નથી તેમનું તે તરફ ખાસ ધ્યાન ખેંચ્યું છે. મહેરબાની કરી ચોક્કસ કાઈનો ઉપયોગ કરવા જરૂર તકીફ લેવી. તેમ યતો બંને બાતુને સવજત મળી જશે; કેમકે ગુલશન મટિની થર્ચાહુ ચોળનાનો લાત કંઈ ઘડીએ અપાતો બંધ જશે તે હાલ કહી સકાયું નથી.

અધિપતિ.

Have you tried Pan-Ala? The best remedy for malarial and other fevers.

તારાપોરવાળાનું “ મમોનો ચેત્રો ” પારસી સંસ્કારના સુંદર ચીનો રચી કરે છે. “ Her own ” વાણું મીઠા તારાપોરવાળાનું બીજું ચીન પણ ઉમદા છે. લખાણો વાંચવાનું છે. મીઠા નંદનાય હીંદીતે “ સુધારો અંદરથી થવો જોઈએ ” એ વીધય ઉપર મનન કરવા યોગ્ય નીર્ણય લખ્યો છે, તેમજ મીઠા રણજીત રામ વાવાભાઈનો “ પારસીઓ અને ગુજરાત ” વાળો વીધય પારસીઓ માટે ખાસ વીચારવા જોય છે. મી. વાવાભાઈ લખે છે કે, “ અમે પારસી છીએ એવી લાગણી બંધ રહે-હાલ છે તેથી પણ વધારે ઉત્કટ બંધ થાય પણ અમે ગુજરાતીઓ છીએ અને તે રીતે હીંદીઓ છીએ એવી લાગણી ઉત્પન્ન થતી જોઈએ ” મીઠા વાવાભાઈની આ સલાહ તદ્દન વાજબી છે, એક સુંદર નેટનો સફરો કેમ બનાવવો તેની વીચતવાર સમજાવી સાથે મીસીસ પીરોલ

ફરતમ કાપડયાએ રજૂ કરી છે. “ સીતાજીની કાંચળા ” નું ઇતીહાસીક આખ્યાન કવી બવાનીરાંકરની કલમથી લખાયેલું છે. એ રીવાય જોકે કરતાં વધુ વાર્તાઓ અને બીજાં લખાણોથી આ અંક ખરેખર વાંચવા લાયક થયો છે.

સાંજ વર્તમાન તાં ૨૦-૯-૧૬.

મીસીસ પીરોલ ૩. કાપડયા (મુંબઈ) પોતાના તાં ૧૭ સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬ નાં પત્રમાં લખે છે. “ જન તમારો નવચોજનો ” શુભચિન્ત “ અંક મને મળ્યો, ને તમારી ઇતીહાસીક વાર્તા મને વહીવટ મળી, તમારી લખાણોની ઢપમાં વહેંચે મીઠાસ છે, ને બીજું તે એક સધળી વાર્તાઓ રસીકી, ચાનક આપનારી, નીતિમાન તમો બાંધ લખી રોકો છો. હું મુબારકબાદી આપું છું. ”

MELLIN'S FOOD

મેલીન્સ ફૂડ.

બચાંઓને અશકતો માટે.

હિંદુસ્તાન જરમાને સીયોનના બધા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે.

જયાળ ધના એજન્ટો.

મેસર્સ લેધામ એગરકોમ્પી એન્ડ કો. મુંબઈ.

રિવ્યુ કોલમ.

વડોદરા રાજ્ય કેળવણી ખાતાના રિપોર્ટ ૧૯૧૪-૧૫.

આ રિપોર્ટને લગતી વિષયો. ઓગસ્ટ માસની અંતિમ કોલમમાં આવી ગઇ છે એટલે અગ્રે તે જાણે વધુ લખવાની કશી જરૂર નથી. રિપોર્ટ મુજબ જોતાં જણાય છે કે રાજ્યમાં ૩૧૪૧ કેળવણીની સંસ્થાઓ છે જેમાં એક આર્ટ્સ કોલેજ, ૫ હાઇ સ્કૂલ, ૨૬ એ. વ. સ્કૂલ, ૨૭ મહા મેળવણી સ્કૂલ, ૬ વગર મહાની સ્કૂલ, ૩૦૧૬ પ્રાથમિક સંસ્થાઓ, ૧૮ ખાસ વર્ગો, ૩ હંદની સ્કૂલ, ૨૦ મહાવાણી ને ૨૪ મહા વગરની પ્રાથમિક સ્કૂલ તથા એક ઓરફનેજ છે. તેમાં બાળનાં વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા ૨૫૮૨૪૮ છે જેમાં ૬૫૪૧૦ છોકરીઓ છે. રાજ્યની વસ્તી ને જાણીતું પ્રમાણ જોતાં આ રાજ્ય હિંદના કોઇની રાજ્ય કરતા કેળવણીમાં ઉચ્ચ પદ છે છે તેમાં કશી નવાઇ નથી. આ ખાતા પર રાજ્યને કુલ ખર્ચ ૧૭૦૪૭૩૩-૧૪-૩ થયે છે. આ ખાતાને દીન ઉગ્ર ન વધુ ને વધુ તેજ કરવાની જરૂર છે. સીવમીરી એ છે કે આ ખાતાના અર્થમાં માપકુપ કરવાની જોડણી યાચ છે. વડોદરા રાજ્યની શોષક કેળવણીના બંધોગા પ્રચારમાં છે; વડોદરાનું અનુકરણ ફરત્યાત કેળવણીમાં બંધે બંધ થયું છે તો પછી વડોદરા રાજ્યે તો અર્ચમાં ચડશે ન કરતાં ઘટશે આ કારણે સ્વેચ્છા જોડાશે કરવાનો પ્રયાસ કરે તો જોઇએ છે. રિપોર્ટમાં કીમંત સરકાર તરફથી ખાતાના વડા સેક્રેટરી અસાની, મીનીસ્ટર ઓફ એડ્યુકેશનને જે મન્નવાદ આપે છે તે કેવળ યથાર્થ છે. રાજ્ય પોતાના રાજ્યમાં પ્રત્યેક વર્ષેથી થઈ પડે તેટલું કામ ફરમાવી રાકે છે પણ તેને ફળદાયક કરવું અમલદારોના હાથમાં છે. વડોદરા રાજ્યનાં કેળવણી ખાતાનું મુકામ એવા એક કહેવને કવેશ હાથમાં છે કે જેમણે કોઈ પણ

બંધને યોગ્ય ક્યાં વગર પ્રત્યેક દરેક સંબંધ કરી આપી છે ને વાત આપે છે.

પાક ખોરદેહ અવસ્થા ચિત્રો સાથે.

પ્રમાણક-મી. દીનશા એ. કરકરયા.

દિન ૧-૦-૦

દેશ સૌંદર્ય વાળો આ હાથેથી ચટપટથી બીરાદર જે કાંઈ નહું ન કરે તો તેનાં નોરાંકર નામને ખરાબ લાગે તેટલું જણાય છે. આ લાઇએ અર્ચના પુસ્તકો પ્રકટ કરી પારસી મેકમીતન તરીકે પોતાનું નામ આશકાર કર્યું છે. આ નામ સાથે કેટલાંક પેટના બળેલાઓ ગામ બાળવા નીકળ્યા હતા. અલ્પ યત્ની એ છે કે મોટી મોટી હંફોત મારેનોશઓ ને ન કરી રાક્યા હતા તે આ ચટપટથી નોરાંકર કરી જતાવે છે. એ બાઈએ હાથમાં રમકડાં જેવી પાક અવસ્થાની ફેલાવ પારસીઓ મટિ કાઢી છે. પ્રિન્સીંગ તથા ચેટઅપ આંખેહરી વગેરે એવો છે. આ પુસ્તકમાં પીકચરો આપવામાં આવ્યા છે. પીકચરો સાથની ફેલાવમાંથી બંધો ક્યાંથી યકીન દ્વંદ્વ થાય છે એમ ક્યારે મુરી જણાવવામાં આવે છે. ચોપડીમાં એક બંધો આપવા સાથે તેનો સાર આપી તે પર ને રાજેક કરી છે તે હોમને લેણી પસંદ પડી છે. બંદની કરનારાઓના વિચારો આમતેમ ફેરવાય નહિ તે મટિ તે અર્થ તરફ જ્યાં આપવાની વિશેષ જરૂર છે. ખોરદેહ અવસ્થાનાં બીજાં પુસ્તકોમાંથી નીચેની જાળના સંક્રાંધી હાથેકો છે ત્યારે આ પુસ્તકમાં તે પર ખાસ લાભ મુકવામાં આવેલો છે. આ હોમને જની લેણું અર્ચ છે. આવીજ કીસમની અર્ચ ને સુરેદવાળી તમામ ખોરદેહ અવસ્થા બીરાદર દીન

શાહે તૈયાર કરવાની સુચના હમો સહેલ કરીશું. હમોએ બહા નેરાકરા બીરાદર ને તેમની આ લાલી ખાર્શિક નેમમાં દરેક ફતેહ-શીરાજી ઇચ્છીએ છીએ.

“રહેબરે રોશની”

અશો જરથુસ્ત્રું જન્મ વૃતાંત.

કર્તા—દરમીસ.

ભાઈ દરમીસનાં નામથી શુદ્ધાનનો કથો વાંચક ઉભે અનલ છે એ લાઇએ હાલમાં કિર્તિનાની હાર-માયા કાઢવા માંડી છે તેમાંનું આ પુસ્તક પાંચમું છે. આ પુસ્તકમાં સ્થિતિમાં નવાપુરાની છંદગીનો દેવાડ ભૂદી ભૂદી રાગ રાગણીઓમાં આપરામાં આગ્યો છે. આપનો સાથે તે વચારવા નેટમનો પથ આપી છે કે જેથી પારસીઓમાં તે સહેલ બવાનાં થઈ ન્વય. આપનો નીચે તેમનો સાર હુકમાં આગ્યો છે. તે બેશક વધાર્યું થયું છે મહાન પવિત્ર જરથુસ્ત્રની છંદગીથી કથો પારસી અનલ છે કે હયાં તે બાબે વિગતેથી લખવાની જરૂર હોય કે ૩૮ પાનાનાં આ ફાંકરા ગેરબાપ વાગાં પુસ્તકમાં લયલગ ૪૩ આપનો સમાવવામાં આવ્યા છે. આ પુસ્તકનો દીવાલો જરથુસ્ત્રી પર્શકવાસી મી. શીરાજ શાપુરજ મશાનીએ ચિત્રતા બર્ષો લખ્યો છે ને તેમાં લાયકની લાયક કદર પીઝાનવામાં આવી છે. આવાં ઉત્તમ બહિવવાળા કિર્તિના ગદિ મીઠા દોરાગા રો. મીસ્ત્રી (દરમીસ) ને અદલ મનવાદ થતે છે. આવાં ઉત્તમ કિર્તિનાની હારમાયા બેગો ચાલુ રાખી મર્મ પ્રેમીનો પોતાનો અવાજ પ્રેમ વધુ અને વધુ દ્રઢ કરવા રહેશે એવી આપણે ઇમીદ રાખી છીએ.

આ પુસ્તક તેના કર્તા પાસેથી રૂાન રહેશે, ગોવાલા દેક, મુંબઈ લખવાથી મળી શકશે.

અનંગ ભારમ

મુન્દરી મુળોપની ૧૩ માં વર્ણની લેટ.

દિવ્ય ૦૦-૦

પ્રાદેશર કોઈ. જાણ્યુ બેનિનાં અમેલ પુસ્તકનો આ તરલુમો છે. તેમાં સાચા રેનેદ અને રાચા વૈરાગ્ય મારે વાતારાદે જે સ્વેદ સમલ આપરામાં આવી છે તે લેશક વાંચવા લેખ છે. સાચા પ્રેમ મદિ લેખક લખનાં જાણ્યુ છે. “સાચો રેનેદ પ્રજા પા- નને પદ મળ્યું નહિ નખાનનાર અર નેવો દેવો

લેખ્યે તેમાં સંશને કે વહેમને બિલકુલ રચાન નથી પોતાના પ્રેમપાત્રર વહેમની નવરે લેનાર પ્રેમીલન સાચો પ્રેમી નથી.” સાચો વૈરાગ્ય કેવળ પોતાના સ્વભાવનેલ લીધે ઉભે આકાશની અગત્ય સાનનામાં ઉઠતા ખમ સમાન હોવો લેખ્યે. સંસારમાં આપણું ધાયું ન થાય અથવા કોઈ કારણસર કોષ કે મોહ લે આવેશ થઈ આવે અને આવેશ રામે તે પહેલાં આપણે સંસારને અસાર માંની તથ દેવાનો નિશ્ચય કરીએ તો આપણો વૈરાગ્ય સાચો નથી.”

વાર્તા રસમય છે પણ શુભરાતી કમી છે.

મળવાનું ઉકાળું સુંદરી મુળોપ મન્દિર-અમદાવાદ.

કવી રખીંદ્રનાથ ટાંગોર અને તેમની કવિતાઓ.

લખનાર—મી. મીનો માનેકજી માદન.

મી. મીનો માદન શુદ્ધાનના વાંચકને નજીતા છે. એ લાઇ અગ્ર અકવાસી છે. કોલેલ કેળવણી સાથે સાથે એમણે સાહિત્ય લેખમાં અગ્રુ ઓઝાગ્યું છે. એમણે આગળે સાગ્રુ વધુ ઉત્તમ જાણ્યુ મેગ- વશે એવા ચિન્હો ખુલ્લા દ્રષ્ટિગોચર થાય છે ઉપરુ લાવજ પારસી લેખક મંડળ તરફથી તા. ૨ જુન ૧૯૧૬ ને રીવરે એ લાઇએ મુંબઈ ખાતે આપ્યું અને ત્યાં તે સાંલગનારાઓની સારી પાઠગી પામ્યું હતું. આ લાઇએમાં વિખ્યાત કવિ રજીંદ્રનાથનાં જન્મની રૂપેષા ફોરી, ફારસી અને અંગ્રેજી સાહિત્યો માંના તેવા બેમુલ નમુનાઓ સાથે અગ્રી સરખા- મણી કરી છે. હિંદના વિરલા બેશઓના સ્વાતાં ઉત્તમ જીવન વૃતાંતો હિંદની દરેક ભાગમાં પ્રગટ થવાની જરૂર છે કે જેથી ઉપરતી યોજાદને કિમતી રાગક વાગુ મળતો રહે. રજીંદ્રનાથની છંદગી અનુ- કસ્ય કરવા લેખ છે. એક કવિ તરીકેલ એકલી નંદ પદ એક મુખારક તરીકે શીલકુલ તરીકે, તેમજ માન- નકાર ને નાકર નેવો તરીકે નેમની ખ્યાતિ બેગોથી પ્રચરી રહેલી છે. હિંદને ધણાં રજીંદ્રનાથ રાનેસિ લેખ્યે છે એ ઉલ્લેખ છે. તે માટે વિરવાંવાના ઉપરોથી રજીંદ્રનાં જીવનનાં મુખારક લેખ્યે છે. આપણે ઉચ્છ્રીયું કે મી. માદન હિંદના ખીલ વિરલાઓના પથ ઉપર રજીંદ્રનાં બેશ પાટવાની નેદમજ બરી વાલીક કાઢવો. તેમાં તેમને આપણે દરેક ફતેહ ઇચ્છીએ.

THE G. O. M. OF INDIA.

THE EDITOR, THE GULSHAN, NAVSARI.

With compliments from Mr.

Dadabhai Naoroji.

I gratefully desire to acknowledge letters and telegrams from various parts of the country from friends and admirers conveying their congratulations and good wishes, and I take this opportunity to thank one and all most heartily and sincerely, as also the Indian press, and all the numerous public bodies and Institutions, who held congratulatory meetings in Bombay, Madras, Calcutta and other centres in connection with my 92nd Birthday.

The "Sands"
Versova Via Andheri
12nd September 1916.

Dadabhai Naoroji.

હિંદના દાદા ઉપકાર માને છે.

ગી૦ દાદાભાઈ નવરોજીની સલામ સહ—

દેશના બૃહદા બૃહદા લાગમનાં મારા મિત્રો ને વખાણુવારોનાં પત્રો ને તરો બહી હમ્દા અને મુબારકબાદી ના મોકતવા માટે હું મોટા આભાર માનતાં ખરાં છું અને હર્ષથી તેઓનાં તેમજ હિંદી છાપાનાં તેમજ મુખ્યમંત્રી બહેરઃ રાસયાજી અને આગળો કે જેમણે મુબારકબાદી આપવાની સલામો મારી દર મી વર્ષ મકને ફોરે મુંબઈ, મદ્રાસ, કલકત્તા અને બીજાં સ્થળોએ બરી હતી તેમને ઉપકાર માનું છું.

"સેન્ડ્સ"

વરસોવા વી રોડીયધને
૧૨ સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬.

દાદાભાઈ નવરોજી.

અધિપતિ—ગુલશન નવસારી.

“ સીરપ મહત્ત્વ ”

મને એવાં હકીકતો દરહોથી બજહેકાં ચોક્કસ સાચ કરી, શરીરમાં થયેલ લાગી દરહીને તદન રાહત આપે છે. તદનજ દેહી વનરપત્નીમાંથી તૈયાર થાય છે. બાદથીની કીમત રૂ. ૧૫૫

દમ, હાથેજી, મસા ભગંદર વીગેરેનાં ખાતરી પૂર્વક હવાજ.

મારાં મરદમ માત, પીત્તજના પૂણને અર્થે તદન મરીમોને મરત દવા, તથા હમારો, “અખ્યાત મલમ-દાહ-જીવોશી” મોટો તેમજ તવેગરેન ન્યાતમતેત્ત તદાવત રાખવા વગર તદનજ મરત પુરો પાડીએ છીએ.

અગવાનું ટેકાણું:—

હકીમ શીરોઝશાહ અરદેશર આંશા.

મોંદરેશ, ત્રીસોવનવાસ બીલડીંગ, મુસા બીલડીંગ સામે મુંબઈ.

Pamala

પામ-આલા.

મેલેરયા, તાઢયો તાવ તથા

તાવનો ચુનંદો ઉપાય.

સત્તાવાર જણાયું છે કે મેલેરમાનો ફેલાવો

મચ્છરો કરે છે અને સઘળા રોગોધી મરતાં

લોકોની સામટી સંખ્યા કરતાં આ રોગધી

મરતાં માણસોની સંખ્યા વધુ છે.

તેનું ઊંચ પેવસ થાય તે પહેલાં ચટકાવો.

પામ—આલાજ

તેમ કરશે.

રાયપુરથી મી. જયોરજ. કે. ગીલ્ડર લખે છે,

ગા.સ્ટરનાં જંગલમાંથી મુસાફરી કરતાં મારો વાઇફ મેલેરીયાથી પટકાઇ
પણ પામ—આલા ના ત્રણ ડોઝમાં તેણી હુંર્યાર થઇ અને બોખાર આવી
નહિ. કચીનીન કરતાં એ સરસ છે.

સઘળા ગાંધીઓને ત્યાંથી નાની મોટી વાટલીમાં મળશે.

હરજી મુલજી એન્ડ કો.

તથા

મીંઠ હાનલાલ રૂઘનાથલાલ,

સુબઈના એજન્ટો.

કીરમતની કહાણી

યાને

રાણી માતાનો ખ્યાર.

—૦૦૦૦૦૦૦૦—

(ઐતિહાસિક ચાલુ વાર્તા.)

(મુકશન માટે ખાસ.)

લખનાર:—લાગલ્યા.

(ગદ્યા અંકથી ચાલુ)

પ્રકરણ ૪.

શીલીપની મસ્તી.

રાણી મેરી અને રાજા શીલીપની લંડન ખાતે જાહેર પધરામણી યજ્ઞ હતી અને તે દરમિયાન બહુ સરખસ જોવાને હજારો લોકોની કંઠેરતામાં ભેગી મળી હતી. તે દીવસ જાહેર જનનાર તરીકે પાળવાંતું ફરમાન થયેલું હોવાથી લોકોનાં ટોળાંઓ, એકઠી થઈને ઉતરી પડ્યાં હતાં.

મેરી અને શીલીપે જનરો હોરો કર્યાં હતાં. બન્ને ઘોડે સ્વાર હતાં અને જોડે થઈને ઘોડા-આને ચલાવતાં હતાં. રાણી મેરીની પાછળ આજનેજ ઘોડેસ્વાર હતી તેણીનાં જવાહિરો ચૂર્ણના પ્રકારમાં અજબ જગમગ રહી તેણીની સુંદરતામાં મોટો વધારો કરતાં હતાં તે બાદ-શાહી જોડાં કરતાં લોકોનું ધ્યાન તેણી તરફ નિશીત થઈ ચાલું જાણાતું હતું.

આખે રસ્તે મોટાં મોટાં આરક્ષાઓ, સુખા-રક્ષાદોના લેખો, વાવટા, તોરણો તથા કુલોના હારો ટાંગવામાં આવેલા હતા. એક મોટા ગં-જવર વાવટા પર શીલીપની વંશાવળી મોટા અક્ષરે લખાયેલી હતી. તે સુખ્ય શીલીપને અંગ્રેજ આસાદનો નજીવવામાં આવ્યો હતો. શીલીપના મદદગારો તેને કોઈપણ કીસમે આસ-માનસે લગાડી અંગ્રેજ પ્રખની આંખમાં ધૂળ ખેંચવા માંગતા હતા.

લંડનમાં મોટા સરકાર તે બાદશાહી જોડાંનાં કરવામાં આવ્યો તેમને આવકાર આપવા તૈયાર રહેલી દરબારનો પણ હોરો ભારે હતો. બાદશાહી મહેલ જાણે રાજનીતી અજગળી રહ્યો હતો. મહેલના પહેરેખીરો પોતાના કિમતી પોશા-કોમાં સજ્જ થઈ કુશલ મારતા આમથી તેમ ફરતા હતા. ઈંગ્લાંડના ઉમરાવો કુટુંબના દરેક દરેક ખુબ હોરો કરીને ત્યાં આવ્યા હતા. તેમની મતવજ શીલીપને ખતાવવાની હતી કે ઈંગ્લાંડ

છે. મને ખુબસુરતી ગમે છે તે હું ના પાડતો નથી પણ જે અર્થ તું કરે છે તે હું કરતો નથી. ખરું પૂછાવે તો મને દરેક સ્ત્રીજ કે બાળ-તમાં સુંદરતા ગમે છે. ખુબસુરતી એ ઇશ્વરી બક્ષિસ છે. મારે મનથી ખુબસુરતી અને લલાંછ એકસરખાં છે. ખુબસુરત હોય તે લલું હોવું જ જોઈએ. તારોજ દાખલો લે. મારા જન, તું જેમ લાડી તેમ સુંદર બી છે.’

રાણીનો કહાર ચહેરા આ સાંલજતાંજ અંજળ ખુશાળ થઇ ગયો.

‘મારા ફીલીપ, તું જેની કહે તે કરવા હું તૈયાર છું પણ લેડી એડીયને તો હું બાં બોલાવીશજ નહિ.’

‘હું તેનેજ માણું છું તે ખુદાના કસમથી કહું છું કે તારે તેને બાં બોલાવવીજ પડશે!’ તે તરડાયો.

‘તું શું જબરદસ્તી કરશે?’

‘જ્યારે મારી ઇચ્છાઓ આવી હોય ત્યારે અપમાન થશે ત્યારે તેમ પણ કરીશ. સાહેબજી, મેરી.’

અને પાછળ ફરી જોયા વિના ફીલીપ ભારે દમામમાં મેરી આગળથી ચાલ્યો ગયો. તે જોતાં રાણીને ભારે ખેદ થયો. તેણીની હાલત સુડી વચ્ચેની સોપાસી જેવી થઇ ગઇ હતી. તેણીને ફીલીપને ખુશ કરે તો બવિધ્યમાં મહોકાણુ હોં એમ હતું અને જો ના પાડે તો હાલ એકદમ તેઓ વચ્ચે ગંબીર ભંગાણુ પડે તેમ લાગતું હતું. તેણીના બાપ દેનરી આઠમા-એ તેણીની માતાના વખતગાંજ તેણીની સાહેલી એન બોલીન સાથે કરેલો જન પુતળાંનો નાચ તેણીએ જોયો હતો કે જેની મહોકાણુ તેણીની માતાને છુટા હેઠ આપવામાં આવ્યા હતા. રૂબે રૂબે આવાચીવી થાય તેની તેણીને ધારતી હતી. તેણીએ વળી યકીનથી માન્યું કે ફીલીપને અહીં અટકાવતાં કોઇ બીજાનાં શંસામાં સપડવાનું

સહેલું ફાવી આવશે. આ વિચારોમાં વિંટળાઇ તે બાપડી કેટલાંક દીવસો સુધી પોતાના જીર-ડામાંજ ભરાઇ રહી અને જો કે ફીલીપે દરરોજ તેણી પર હેતપ્રિતના સદેસા માણુસો સાથે મોકલ્યાંજ કર્યા પણ તેણે તેણીને મળવાની કરી દરકાર ન કરી.

આ બુદ્ધાઇ લાગી વખત સુધી મેરી સાંખી શકી નહિ. તેણીએ તેથી વડા ખજનચી બીશપ ગારડીનરને બોલાવી મંગાવી. પોતાની મુશ્કેલી તેને જણાવી, સલાહ માંગી.

‘લેડી એડીયની હાજરી માટે આપ નામ વરે કરી ચિંતા કરવાની જરૂર નથી.’ તે મત-લખી ધર્મ શરૂએ જણાવ્યું. ‘હા જો કાંઇક—’

‘કાંઇકનીજ વાત છેને, ગારડીનર! કાંઇક થયું તો?’

‘તેની પરવા ના કરો, નામવર! મારી સલાહ છે કે આપે રાજ્યની મંગણી કસુલવી. તમારી મહેરબાનીનો અધરીત લાભ લેવામાં આવશે તો આપણા પુત્ર્ય ધર્મ શરૂ નામવર પોષને નામે હું તેમને અટકાવીશ.’

‘ખુબ!...વાજબી, ત્યારે તો હું લેડી એડી-યને મારી નોકરીમાં બોલાવીશ.’

‘હું ધારું છું તેમ આપ નામવર બહુ યોગ્ય પગલું ભર્યું છે. આપ નામવર આવતી કાલે પાર્લામેન્ટની બેઠક ખુલ્લી મુકવા જાતે હાજર થશો ને?’

‘હમારી તેવી ઇચ્છા છે ખરી. કારીનલ પોત્ર ગેમથી પાછા આવ્યા છે તેમની કાંઈ ખ-બર મળી છે?’

‘હા, મારાં નામવર!’ ગારડીનરે હુબશ-વલે ચહેરે કાંઈક ધુંવવાતાં જણાવ્યું. ‘આજે સદનસરનાજ મને ખબર મળી કે તેઓ સાહેબનું પદાવું આવી પુર્યું છે અને આવતી કાલે તેઓ લંડનમાં આવનાર છે.’

‘તેમને બાદશાહી આવકાર આપવામાં ત્રી ખાસ કરશે!’

ગારડીનર નમનતાઇથી નમન કરી ચાલ્યો
 ૧૧. તેને કાર્ડિનલ પોલ જરા યદ્ય ને રૂચતો ન
 તો કેમકે તેમ ધર્માથી એક મ્યાનમાં બે તરવાર
 વું થવું હતું. કાર્ડિનલ પોલ તેના કરતાં દર-
 નમાં હંથ અને ધર્માધ હતો છતાં તે ગારડી-
 નર કે બોનર જેવો ધાતકી નહતો. તેનામાં દયા
 અને માયા વાસો કરી રહેલાં હતાં. નમનતાઇ
 અને તાંબેલરીનો તે અદના સેવક હતો એટલે
 ગારડીનરને મુદ્દલ રૂચતો નહતો.

અકરણ પં.

કાર્ડિનલ પોલ.

ખીજ સહવારે રાણો મેરીની તખ્ત સહજ
 તાંદરસ્ત હતી, છતાં તેણીએ શીડીપને બોલાવી
 મંગાવ્યો પણ તે પહેલાં તેને માણસ પૂડે જણા-
 વ્યું કે તેણીએ લેડી એડીયની નેમણુંક કરી
 હતી. આ શુભ ખબર સાંભળતાં ખુશીના માર્ગો
 શીડીપ તેણી આગળ દોડતો આવ્યો. તેણે તે
 મારે તેણીના ઘણે ઘણે ઉપકાર માન્યો અને
 મીઠાસથી બે ચાર કીસ પણ કીધી.

‘હું દીવગીર છું કે મારી મેરી, કે તારી
 તખ્ત તાંદરસ્ત થઇ છે. આજે ત્યારે તારાથી
 પાલમિંટ ખુદ્દી મુકી શકશે નહિ.’

‘મેં મારા ગધાનો સાથે આ બાબે વાત
 કરી તેમને જણાવ્યું છે કે મારી નગણી તખ્ત-

તેજ પળે એક દરબારીએ આવીને ખબર
 આપી કે કાર્ડિનલ પોલનું વહાણ લંડન ખીજ
 પસાર થયું હતું અને તેઓ નામવરં એક કલા-
 કમાં વેસ્ટ મીનીસ્ટવાળાં પંથકમાં પર ઉતરનાર
 હતા.

તે ખબર સાંભળતાં રાણીના મહેરા પર અ-
 જ્ય ખુશાણી ફેલાઇ રહી. તેણી ખીજાનો પર
 અર્ધ-હાડી બેડી. તેણીનો ઉત્સાહ બેધ શીડીપ
 પણ અજ્ય થયો. ‘કાર્ડિનલ સાહેબ આવ્યા છે !
 તેઓ નામવરને મારી તરફની મુગારકપાદ
 આપજો. તેમનો જુડો તેમની આગળ ધરજો અને
 દરેક ઠેકાણે તેમને ભવ્ય માન મળે તેમ કરજો.
 હમો તેઓ નામવરને ખંદર પર જતે મુગારક-
 બાદી આપીશું.’

તે દરબારી નમન કરીને ખાદશાહી હુકમ
 જગવવા દોડ્યો.

‘તું આ કાર્ડિનલ પર અજ્ય મહેરમાન
 થઇ છ, મેરી. ખુદ રૂપેનમાં હમો એ સાહેબોને
 એટલું બધું માન આપતા નથી.’

‘તું કાર્ડિનલ પોલને ઓળખતો નથી, શી-
 ડીપ !’

‘પણ મેરી, એ તું બીમાર હતી તે એકદમ
 કેમ સાજ થઇ ગઇ ! તારાથી પાલમિંટ ખુદ્દી
 મુકવા જઇ શકાયું નહિ તે તે કાર્ડિનલ મળવા
 કેમ જઇ શકે છે ?’

‘દરબારમાં સુ’દર ચહેરા દાખલ થાય તે માટે તું તો મારી મનઃ કરતી’તીને ? તું પોતે શું કરે છે ? આ માણસને તું દીવાની હદે ચઢાતી જણાય છે કેમકે તેનું નામ સંમળતા તારામાં ચમત્કારિક અસર થઈ તું માંદી પડેલી ટટણ બાર થઈ ગઈ છે. હું માનું છું કે જેવું માન હું બેઠી એકાદ તરફ ધરાવું છું તેવું જ માન તું તારા આ સગા તરફ ધરાવતી હશે.’

‘શીલીપ !’ રાણી પૂકારી ઉઠી.

‘ચલા જઈ દેરા ! ઉઠ, મેરી, ઝડપ કર ! ખીચારા કાર્ડિનલને નાહક કાં ખોમી કરે છે ?’ શીલીપે અનંદ કીધા.

એક બધ્ય મંડપ હેઠળ દરબારીઓ અને લશ્કરી સેપાહોની વચ્ચે રાણી મેરીએ કાર્ડિનલ પોલને ખરા હાથથી આવકાર આપ્યો કે જે તેજ વેળા એક મોટા મજબામાંથી ઉતર્યો હતો, જેનાં સુકાનને એક મોટા ફેપેરી કોસ જડેલો હતો.

તે દમામદાર આકાર પોતાના મહાન દરજ્જાને છાજતા પોયાકમાં મક્કમ પગે રાણી આગળ આવી ઉભો. ‘નેક નામવર’ આપતાં સમેત તેણે રાણીને આશિષ આપતાં કહ્યું ‘તે મહાન ગેળી બાપની બરકતે આપ નામવર ગાદી નશીન થયાં છો અને યુરોપનાં સૌથી આગેવાન રાજ્યના ભક્ષા ગાદીવારેસ સાથે જોડાય્યાં છો તે માટે આપની પ્રજા અહોનિશ તે કિસ્તારની દરગાહમાં શુકર ચુલ્લે છે જે મહાન ઐયામની રાહ પ્રજા જોતી હતી તે ખાજો આપ્યો છે. ખુદા કહેને આ બધી ભૂગિમાંથી અંધકાર નાટ થઈ ધર્મની પવિત્ર રાશનીનો અગાદ દમેશનો પેડે અગાદ આપતો રહે !’

‘હવે પધાર્યા, દમામ ભક્ષા ખેરી ! હમે તમારા નેક મુખનો માટે આભારી છીએ. ખરેખર તમારા કહેવા પ્રમાણે આપણે અફઝાલો—ઝીક્ષા મુલો મળ્યો દાન સવામત અંદરે હાવરી બક્ષેસ

થી આની મુખ્યો છે. હું ખરેખર આશિર્વાદ પામી છું.’ અને હાં રાણી માતા તે મુખ્યપાદરીના આશિષ ખાટે શુકળ મહેલે પડી

શીલીપના પેટમાં તો કૃતરાં દોડ્યાં; તે એક પણ અચકચો અને તે પછી તેણીની પૂઠે ધસડાયો.

બીજો દીવસે બાદશાહી હુકમથી નામદાર પોપના પ્રતિનિધિ કાર્ડિનલ પોલને આવકાર આપના પાર્લામેન્ટની ખાસ એક મળી.

બાદશાહી તખ્ત નીચે રાણી માતાના કાબા હાથ પરની ખુસ્સી શીલીપ બેઠો ત્યારે જમણા હાથ પર ઘણે દુર ખુસ્સી ખેંચી કાર્ડિનલ પોલ બેઠો. બીસપ ગારડીનરે હાઉસ ઓફ કોમન્સ અને હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સનાં ભેગાં નામથી કાર્ડિનલને એક અરજ આપી કે જેમાં પાર્લામેન્ટ પોપની સાથેના સંબંધ ફરી ખાજો ક્ષેપણસ ભર્યો કરવા જણાવ્યું હતું. બીજી પળે તે મુખ્ય પાદરીએ ઈંગ્લાંડની માંગણી મંજૂર કરી નામવર પોપને નામે પાર્લામેન્ટને આશિષ દીધા અને તે પ્રમાણે એકવાર ફરીથી ઈંગ્લાંડ પોપની સત્તા હેઠળ આવ્યું. આ બાબતમાં શીલીપે જરા પણ અગત્યનો ભાગ લીધેમાં બતાવ્યો નહિ. તેણે તેનો ગંધો ટાપવો મેરીનેજ માથે પડવા દીધો. હવે રાણીએ ઉઠી પોતાનું વિખ્યાત ભાષણ કર્યું કે જેની શરૂઆતમાં જ તેણીએ જણાવ્યું: “કાંઈક પણ રાક કે શુભેદ વગેરે હમો ઈંગ્લાંડના રાજ તથા રાણી તમોને...” તેજ પળે “રાણીમાતા અને તેમના ભરથાર”ની મોટી કીકવારીઓ પડી. રાણીને પોતાના બોલો ખેંચી લેવાની ફરજ પડી અને તેણીએ તે ડોમના લોક સાથે સ્વિકારી જણાવ્યું, “હમે ઈંગ્લાંડના રાણી તથા હમારા ભરથાર તે, નેધરલેંડસના ચાહનચાહ.....” ભારે ગુસ્સામાં શીલીપે હંત કચકચાવ્યા તેનીજ ઉદ્દેશીથી રાણીએ “રાજ અને રાણી” ના ચબ્દો જણાવ્યા હતા. તેના કહેવા મુજબ કોઈ બી કીસમે રાજની હદીક ને

ઈંગ્લીશ પ્રજનાં મન પર હેસવાની જરૂર હતી; પણ તેની સુકિત નિષ્ફળ ગઈ અને તે હોદ્દા કરડતા બેસી રહ્યો.

વાઈટ હોલ ખાજા ફરતાં મેરીને છોડી શીલી-પ પોતાની વહાલી આઈનેઝ આગળ દેડ્યો અને ત્યાં જંગમ અખાળા કાઢવા લાગ્યો.

‘આઈનેઝ, આ છદ્દી ઈંગ્લીશ ઉદ્ધુઓ એમ સમજેછે કે તેઓ આજે તે અપમાન મને કરી શકે પણ હુંબી ખરો કે એ લોકોને ખાતરે પાણી પાઉં. મને રાજ્ય તરીકે વ્હેર કરવાની ફરજ પાડનારી ગોઠવણ મેં દબાવે તને કહી નથી ને ?’

‘વહાલ શીલીપ, તારાં મુખને માટે તને ઈન્જાઈની ગાદીની શું ખાસ જરૂર છે ?’

‘મારી તેંબી ઇચ્છા છે...મારા મનની શાંતિ માટે મને તેની જરૂર છે. હું શું એમ માને છે, મારાં વહાલાં જગદ કે આ સુખખ ઉલ્લુ સાથે લગન કરી તને મારા હલ્લુખાં તરીકે લાવવા મેં શું ફાકટની તકલીફ ઉઠાવી છે ? ફાકળી કીસમે એ રાજ્ય ગાદી હું મારે લાયકી રાજ.’

આઈનેઝનું મોંઠા ઉતરી ગયું.

‘તારી નવી ગોઠવણ શી છે, વહાલા શીલીપ ?’

‘હું છૂપી રીતે ઇલીઝાબેથ અને લેક્સીના પ્રોટેસ્ટન્ટ ઉમરાવ મદદગારોને પૈસાની મદદ આપીશ. બીજાપ બોનરને ઉસ્કેરા આ પ્રોટેસ્ટન્ટોને કમરધાણુ કઢાવીશ એટલે પોતાના મેળે જાંડ થઈ ઇલીઝાબેથને ગાદી પર બેસાડવાની ગોઠવણ થશે.’

‘પણ તેમાં તને શું મળ્યું, મારા શીલીપ ?’ આઈનેઝે અડા જીભથી કમકમીને પૂછ્યું.

‘પણ ? મારી જીંદગીના મનોરથ તેમ ય-વાધો પૂરો થશે તું શું મને અપમાન થાય તે પસંદ કરે છે ?’

‘નહિ, મારાબન, પણ હવા એ મદાન સત્તા છે. હવાથીજ માનુસ જીવત મોટાં સંજોગો પર હુકમત ચાલતી રહે છે.’

‘સાબર, આઈનેઝ, હું તને બતાવીશ. આ-પણે રપેન જઈશું.’

‘રોન...મારા જનન ! એક ક્યારે-ક્યારે ? આ ઠંડા, ધુમસવાળા મુલકમાંથી મારા રંગીલા -છપીલા દેશમાં ગમે લાઈ જા. પણ તે કેમ જનશે, જનની ?’

શીલીપની આંખો અજબ ચમકારા મારવા લાગી અને તેણે ખુશ થતાં જણાવ્યું,

‘આપણી ગેરહાજરીમાં મેરીને ગાદી પરથી ઉઠાડી મુલકમાં આવશે એટલે હું એક મોટાં લરકર સાથે ચડી આ ઇલીઝાબેથ અને તેના મદદગારોને હરાવી, મને પોતાને મેરી સાથે રાજ્ય ગાદી પર બેસાડીશ તેમ થતાં આખા દેશમાં હું મદાન શાહનશાહ તરીકે જાળખા-ઈશ ને ધર્મનો વડો ગણાઈશ. મારા પીતાજી પોતે સંસાર ત્યાગ કરી મને રપેનની ગાદી આપી દે-વાનો વિચાર જણાવે છે. હું તે વિચારને ચોક્કસ ઉસ્કેરણીઓથી પુષ્ટિ આપ્યા કરીશ એટલે નેધરલેંડસ તો મારા હાથમાં છે ને રપેન ને ઈન્જાંડ તો આવશેજ. તેમ થતાં મારી સત્તા સામે શું કે આં કરવાનો ટાંછપણુ શકિત ધરાવશે નહિ. હું ચક્રવર્તિ રાજ્ય થઈશ ને મારી આણુ યુરોપને એક ખુલ્લેથી બીજા ખુલ્લે મારી તરવારને વેરે ફેલાવીશ.’

‘મને એ નથી ગમતું, મારા પ્યાર,’ આ-ઈનેઝે ડોકું ધુણવતી બગીડી. ‘મને એ સત્તા નેહતી નથી. મને તો તારા પ્યાર સિવાય બીજું કશું નેહતું નથી. તું એ વિચાર છોડી દે, મારા જીવ.’

‘શું ? હું આ અંગેને આગળ નીચો પડું ? કદાબી નહિ, મારી કલેજા ! હું તો આ દેશને મેક્સીકોની પેઠે ખુનામરડી ને લોહીની નાંદા તથા દગારકા સાથે જીતીશ ને જીતીશજ.’

‘આઈનેઝ કુપજ રહી. શીલીપને તેની હાલની હાલતમાં વડુ છેડતું તેણીને ગમ્યું નહિ.’

પ્રકરણ ૬.

રાણી માતાનો અપારો.

આખી દરબાર ત્યારે વીંડસર ખાતે પાછી ફરી ત્યારેજ આંધનેકને લગાર શાંતિ મળી, કેમકે ફીલીપના આનગી ઓરડાઓમાં તેણી રાણી તરીકે રાજ્ય કરી ચકતી હતી: તેમ છતાં તેણીનાં અનુપમ સુખમાં કતરો નાંખનાર વાદળ દ્રષ્ટિ-મર્મોદા તરફ ગોચર થતું હતું પણ તેનું તેણીને કશું લાન નહતું. તે વાદળનો આકાર લેડી એડી-થ હાવડના જેવો હતો. તેણીના આવવા પછી ફીલીપે વીંડસર ખાતે રાણી મેરીની સોજતમાં આગળ કરતાં વધુ વખત પસાર કરવા માંડ્યો, અને આપણી આંધનેક કક્ષાકાનાં કક્ષાકા સુધી તેની રાહ નેતી, પોતાના કિમતી ડોળા નકામો તાણવા લાગી.

રાણી એ લીઓન માટે અપારનવાર પૂછ્યું હતું પણ ફીલીપે અનેક બદલાંઓ કાઢી તેણીને ઉઘાડ્યા કરી, લેડી એડીથ સાથે ખુશી રીતે નખરાં ક્યાં કીધાં તે લકી બાનુની બે-પરવાઘ અને તેના સપાટામાંથી છટકી જવાની કોશિશોને લીધે તેનો જુસ્સો દરેક પળે વધુને વધુ ઉદ્વેગનો રહ્યો, અને તેણીને પોતાના કાજુ-માં લેવાનો તેણે દ્રઢ કસવ કરી પોતાની ફરજી બ્રજ પાથરવા માંડી. તે ખરેખર હચમચી હેવાલ થઈ હવસના જુસ્સામાં આંધળો ભિંત બન્યો હતો. તેની આ છોડ્યોકની જગમાથી નેતાં અદેખી અને આકળી રાણી જુસ્સામાં દીવાની જેવી બનવા લાગી અને આખરે તેણીએ કાડીનવ પોલને મહેલમાં બેઠાની મંથાની નેની સંસાદની આરંભ કરી.

‘હવેના પવિત્ર આશિર્વાદોની રેલછેલ તમે નામદાર પર ઉતરવો !’ કાડીનવે ઓરડામાં દાખલ થતાંજ રાણીને આશિર્વાદ આપ્યા. બીજી પળે રાણીનો દુઃખી ચહેરો નેતાંજ તે તેણીની આગળ ગયો અને નરમાસથી પૂછવા લાગ્યો,

‘તમને શું થયું છે, મેરી.’

‘ઘડાવા કાડીનવ !’ હું બહુજ અસ્વસ્થ બની ગઈ છું. હું બહુજ હવે ધરડી થતી નહીં છું અને તે કારણે મને દોસ્તી, પ્રેમ અને દીવસોજની ખાસ જરૂર પડે છે. આ તુંદ ને મીઠાઈ સ્પેનીઆઈ—પુદા મને સાફ કરા—મારી નોકર પર દીવાનો બન્યો છે. તે એટલો બધો આંધળો બની ગયો છે કે મારી હાજરીમાં વટીક તે જાન પૂતળાનો નાચ કરવા સુકતો નથી. તે ખોતે આંધળો હોવાથી બીજાંઓને પણ આંધળાંજ સમજવાં લાગ્યો છે.’

‘મારું માનવામાં આવ્યું’ હોત તો આ લગ કદીથી થવા માંડ્યાં ન હોત. ‘તે ખુલ્લો ધર્મ શુરેજે ગમખવારણે જણાવ્યું. ‘લોહીનો તરસો સ્પેનીય રજાંવં પોતાના ધર્મથી ઉલટ માનનારાઓ હરહંતો વેરી થઈ ખાને ખરાબીને સત્યાવેશી વર્તાયા વિના રહેતો નથી.’

‘મને પોતાને પણ તેનીજ ધાંસતી છે અને તેથીજ મેં તમે મામવરને સલાહ માટે બોલાવ્યા છે. મેરીએ હાં સાફ સાફ પળરી નંતાં જણાવ્યું. હાં જણાવવાની ખાસ જરૂર છે કે તે આગમજ બોનર ને ગારડીનરની સીખવણીથી મેરીએ પોતે યોદ નિર્દોષ પ્રોટેસ્ટાંટોને દેશીલીક ધર્મ ન માનવા માટે નાહકે હવતા બાબી યુક્ત હતા.

‘હક ઇનસાફ મળી, સરફ એકવાઈ ન થાય તેવું થવાને માટે હું સાફ બનવું કરીશ.’

‘હું તમારી ખરેખર ઉપકારી છું, મારા નામ પર !’ મારે કણુલું નેહજે કે રાજ્યના રાહનસાદ કરતાં પણ તમે કાંઈક અધીક હો. હું ઇચ્છું છું કે તમારું કામ બળ લાવવાનું મને બની આવે !’

‘ઓહ ! તે તમે માનવંત નામવર ચલાશે તો સહેલું કરી શકશે. મારું બાણેજ કાન્તીસ મેચીલને જે તમે મારા પર મહેરબાની કરી તમારી સેવામાં રાખશે તો ખરેખર હું મોટા આભારી થઈશ તે બસો ને નીમકંદલાલ છે તથા

ચુનદો પટાખાજ છે. મારી ખાતરી છે કે તે તમે-
ફામી કામમાં બહુજ ઉપોગી થઇ પડશે.

‘મારા વહાલા મહેરબાન, તમારી એ
રસાસ હમો સદા ચરમથી અગ લાવીશું.
મેમાં તમે માંચું છ શું ને ?’ રાણીએ નખરાં
રતાં બજાવ્યું અને બીજી પળે મેઘનીત્રને ત્યાં
કાજર કરવાનો લેણીના કુકમ ખુટ્યો.

‘મારી ઇચ્છા એને સીપાહ બચ્ચો કરવાની
રહતી; કેમકે મેં એને પાદરી બનાવવાની
ચારણારાખા હતી. તમારી અંગત સેવામાં
એ રહે એવી મારી આશ્ચ છે કે ત્યાં તમારા
પાદરી ફાધર એનોદની ગોમ સસાકનો લાભ
એને અગી થકે. મારા પર એટલી મહેરબાની
ખાસ કરશે, કેમકે મને કાંઈક સક જ્ય છે કે
એ દુકતો પ્રેટિટ પંથ તરફ લગાર લગતો
ભય છે. એવી માતા તે પશમાં જવાથી બચ-
પણમાં તેને તે બાળેનું સિદ્ધાંત મળેલું હતું.’

‘મારા વહાલા મિત્ર, તમારે ખાતર હમો
એ જ્ઞાન પર લટતી દેખરેખ જરૂર રાખીશું.’
મરીએ નરમાસથી જણાવ્યું. તે પુનઃ ધર્મચર-
એ તે મહેરબાની માટે ખાસ ઉપકાર જાની,
વોકેલવળે તેણીના ચેકરેન્ડ માટે લખાવસઃ
કામ પર મીડાસ મર્ચુ સુંબન કર્યું.

દ્વીતીય આ મેઘનાર ત્યાં આવુગાં ઉભો
રહી જોતો હતો, તેના તરફ તેઓ જનનેમાંના
એકનું પજુ ધ્યાન મેંચાયું નહિ. તે તે મારેસો
હતો કે આ લખલા મંજરું બાનપૂતગાંના મેલ
કરતાં હતાં. તેને કાંઈક સંસ્કો લાગે પજુ દુરત
શીકું હસી તે સુપસુપ ચામ્બો ગયો. બીજી પળે
કાન્તીસ મેલવીલ રાણી માતાની દાઢરીમાં
લાજર થયો.

તે જવાન ખુમરૂ, દાદા, મુઠ બોલવેલો,
છ દીટ લાંબો, અંચળ ને ચાણક જણાતો હતો.
તે કદાવર અંચળ જવાન હતો અને તેની
પોકોની પેશાની, અપથી કરે નહિ તેની શક્ય-

કીત આંખો ને હમમદાર દેખાય તેને ધંચે
ધંચે શુદ્ધો અંચળ બચ્ચો જાહેર કરતાં હતાં.
તેને જોતાંજ રાણી લગાર ખુલ થપતી જણાઈ.

‘તું હમારી સેવા બલવવા છલ્લે કે ?’
તેણીએ નરમાસથી પૂછ્યું.

‘તેરી મારાં ખરાં છગરતી છલ્લા છે,
નામવર રાણી માતા.’

‘હમારા ગેહરેગીરાના ચાણક વડાની
દમોને ખાસ જરૂર છે. તમારા માંખાજની બલા-
મજ એટલી અધી મોટી છે કે હમો તે બોધો
તમને ખુશીથી આપે છીએ; પણ તે સાથે
તમેને તમારા બોધવાને છાજતો દરજ્જો આપ-
વાની વિશેષ જરૂર છે. ચાંલણ મંડરે પડો,
કાન્તીસ મેલવીલ !’

‘મારાં નામવર આવુગી !’ તે જવાન
અભયમીમાં ગરકાવ થઇ ચાંલણ મંડરે પડતાં
આભારના રાજો બોલવાને બદલે કલ તણુ
સજ્જો બોલી શક્યો. રાણીએ તેનીજ તરવાર
તેની આનમથી જોની કાન્તી અને તેનાં ખજાં
પર સદજ અડકાવતાં ખુશીથી કહ્યું.

‘ઉઠો, સર કાન્તીસ મેલવીલ, મારા અંચ
રહોના વડા કેપટન, ઉઠો !’

‘તું ખરાં છગરતી છલ્લું છ કે મારે ત્યાં
આવું દરજ્જા પેદા થાય ?’ ચરમથી લાલચોળ
થપમ તે જવાનને જોતાં રાણી માતાએ ખરાં
છગરતી વમાવ્યું.

‘તમારી મોટી મહેરબાની થઇ, બમાં મેરી !’
કાર્ડીને પોતાના બાણેજને આપચમાં આવેલાં
બહુ માનથી ખુલ થતાં અચ્ચાર માની.

તે જવાન સેપાહ બચ્ચો સર કાન્તીસ
મેલવીલ બારે ઉરેકદમમાં રાણી માતાના બોર-
કામાંથી બહાર નીકળી હોડમાં થઈને જતાં
તેના કહેવા મુજબ બોધવાની પેટે ચાલતાં
દુન્યામાંની સૌથી સુંદર નાર સાથે જોશમાં અ-
વરી પડ્યો.

‘એવઘણી માદ છે’ તેણે નરમાસથી
પાતાની ટોચી કાઢી નમન કરતાં કહ્યું.

‘સલા-સાહેબ, તમે કાંઈ ચણી દિનાવળમાં
નથી? ચેડી એડીય કરી.’

‘માનવ ન જાતુ, હું તેમ હતો, મને આશા
નથી મારી આંધળી દિનાવળમાં નમેને કરી
જન ચંદ ન હોય.’

‘આંધળી દિનાવળ?’

‘તે વિના જીલું નામ શું આપું?’

‘સલા, તમે તો કાંઈ બેઠમાં બોલો છો.’

‘મારી નગર પર ફરી વળેલો પડેલો દાસ
માંજ તમારી ચુંદરતાએ એકદમ ખુલ્લો થયો
છે, જાતુ.’

‘મરકટી તો કરતાં સીપાદ’ અચ્ચાએ
બોલતા નથી પણ ફરીને જાતવે છે.

જુઓમાં ગદગદ ચલતા તે જવાને લેડી
એડીયનો દાસ પકડી તે પર ખસાં છગર ન
રે નથી એક કાંસ કીધી.

તેણી શરમાઈ જતાં બોલી,

‘તમે માદા કરવાનો અર્થ જુદોજ કાપો.
કાંઈ?’

‘પણ અચ્ચાત! તમે લેડી એડીય દાવડને?’

‘હા’ તેણી કાંઈક અચકાતો બોલી. ‘અને
નમે ત્યારે...’

‘તમારા શ્રીદેવી, કાન્તીસ મેત્રવીસ તમારા
કાકાના આગમાં પેરડી ને એમ, ફળના ઝાડા પર
પેર ને શેલ તોડવા શું ચડતોતો!’

‘કાન્તીસ મેત્રવીસ? માદ—દરેકો
ફેરકા—’

‘ફિક છે ને?’

‘હા—પણ આવા કદાવર ને હમાંમદર
તેવાની મેં આશા રાખી ન હતી.’ તેણી કહક
જુઓવાની—શરમાતી બોલી.

અને તે સાંભળતાજ તેણી પણ તે જવા-
નની સાથે જાતવ: દસવા પડી.

‘નમે ત્યાં રહો છો?’

‘હું તો રાણી માતાની એવામાં છું.’

‘ને તમારા શ્રીદેવી પહેરેગીરાનો પડો? છે,
એટલે લેડી એડીય, આપણી મિત્રાચારી પાછી
તાણ ફરી રાકીયું’ તેણે મીઠાસથી તેણીનો
નાલુક દાસ દવાવતાં કહ્યું.

‘અલગન’ તેવાજ લુરસામેર જવાને
મળ્યો.

‘આપણે તે ટોડતાં તોડી ત્યાંથી રહે કર્યો
કે? નમે છ વર્ષનાં હતો ને હું દસ વર્ષનો હતો
ત્યારે મેં નમેને પરજુવા માંગ્યું હતું ને? તમે
તે કણક્યું હતું તે જવાનમાં છે ને?’

‘મારે જવાનું છે, સર કાન્તીસ! ને
શું ફરી શરમથી સાલચોળ જાતની બોલી.’

‘પણ—’

‘નહિ, મને ખેરખર જવા ફા રાણી માતા-
ને મારી દાજરીની જરૂર પડશે.’

‘ગણી માતા—’

‘અરે બલા!’

‘પણ એડીય...’

‘પણ એડીયે જાતુ તોડતો ને?’

તેણી ફરતોને તેનો દાસ દબી તેનો પાસેથી
મટ્ટી જઈ નદાસતાં બોલી.

મેત્રવીસ તેણીને જોતો ત્યાં ઉભો રહ્યો.
‘હું કણક્યું છે તે વચન પ્રાગવામાં’

આવે... પણ કો નહિ કે યા જુદા, એડીય
આવી જુલજુલત દશે એમ મેં આજેજ નેયું.’

આ વખતે રાણી મેડી કાઠીનસ આજણ
પોતાના દુઃખના દાદના રડતી હતી. પાકાંમિટ
શીલીપને રાજા તરીકે કણકવા ના પડી હતી

તેની તેણી ફર્યાદ કરતી હતી.

‘એ લોકની હદને લીધે શીલીપ ખડુ યુક્ત
યજ જે ગમે તે કરે છે. એકવાર ને રાજ્યાભિ-
ષેક થાયલો મારી જાતની છે કે ને મારી તરફ
પોતાના વચારને ત્રીધ જરૂર રાખે તમ,

કયાઓના પોતા પાણીમાં ન પડત ? તે બધા જવાનના માર્ગમાં એકજ મોટી સુસ્કી નહીં. તે પોતે પ્રોટેસ્ટ પંથને માનતો હતો, એ કે બીજાએ તેને કેથોલીક ગણી લેતા હતા અને તેણી એડીય ? આહ, તેણી તો કેથોલીક જ હોવી જોઈએ ! એટલે 'મિયાં મહાદેવનું જુગલુ ચાપ' એ બનવા જોગ ન હતું. તે બાપડો ધારણ નસીયાના ફાંટા પર વિવાહ કરતો પોતાના ઓરડામાં એકે હતો; તેવામાં રાણીમાતા બાગમાંથી ફરી અંદર આવ્યાં હતાં કે નહિ તે જાણવા લેડી એડીય તેને પૂછવા ત્યાં આવી.

'તેઓથી નથી આવ્યાં, બસાં બાલુ. હું પોતે તેમને દરબાર તરફથી આવેલી ખબર જાણવામાં માંડું છું. મહેરમાની કરીને જરા યોગેલ' તેણીને બાણાં તરફ પાછી ફરતાં જોઈ તેણે મીઠાસથી કહ્યું. 'મારે તમને કાંઈ પુછવું છે.....તું જાણેજ એડીય કે હું એક સેપાદ બચ્ચો છું. મને બાપણો કરતાં આવડતાં નથી છતાં મારાં જીગરનાં જંઝાણમાં ને કાંઈ છે તે બટ દબને બોલી દેવાની મને ટેવ છે, અલબત્ત તારા પગની રજ ખરાબર પણ હું નથી જાય છે છતાં તને જાણવાની મારી લાલચ હું યોગાવી શકતો નથી કે હું તને ખરાં જીગરથી ચાહું છું. એમ ના માનતી કે આપણી મુલાકાત હું કે વખતની હોવાથી આ મારો ખ્યાર પવિત્ર પ્રેમ નહિ પણ ખાત્રી જુસ્તો હતો. તું જાણેજ કે હું તને જાણજુદી મહાતો આવ્યો છું અને હું વાંદીજ તેમ મારી હાંડગીના છેડાં સુધી તને ચાલીશ. તારે જોઈએ તો મને તુરંતજરી કાઢ...આહાં તું સુખ છે તું કસે તો નથી ને ?'

'સુખ ? લેડી એડીય સમયથી લાલ મેંજ જાનતી બોલી. 'સંજીમાતા કોઈની પહેલાં આવી લામચી. 'તને માલવાની મને રજા આપ, મારા જાન !' તેણે જુસ્સાથી કહ્યું.

એક પગની ચુપકીડી ને લેડી એડીયને હાથ મેકેડેડમાં લગાવો કે ને પર તે હાથેજ જવાને ચુંબન કરી તેને પોતાની આંખોમાં લગાવ્યો. તેજ પહેલે તેઓ વચ્ચે ને મોટી નડતળ આવી પડી હતી તેનો ખ્યામલ થતાં તે અચકચો પાણુ તુરંતજ બોલી પડ્યો.

'મારા જાન, હું તને ખરાં જીગરથી ચાહું છું અને તેથી ને તારા પર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ મુકું છું. મારી હાંડગીની દોરી ગોથા હું તને હસ્તક કરું છું—હું તો પ્રોટેસ્ટ છું.'

તે સાંમજતાં તેણીએ નાની નવી ચીસ પાડી. 'મને માર કર !' સર કા-સીસે ખંખીર અવાજે જણાવ્યું. 'મારે' તે જાણવું જોઈતું હતું. માર કર ! મને લાંલી જા !' 'તે હવે કેમ બને, કા-સીસ ? હું પોતે પ્રોટેસ્ટ છું.'

તે જગન એક પગ સુધી દસ થઈ ગયો. બીજી પહેલે તેણે લેડી એડીયને પોતાની બાથમાં પકડી ચુમીઓથી ચુંબનવાની મુકી.

'ત્યારે તો હું હવે મારી...મારી પોતાનીજ છે. 'તે હાથેજો બંનતાં બોલ્યો.

'શુકર ખુદ ! તે બાપની બાદ મોટી મેહેર છે. 'તે સુંદરી, ખુશ થતી તેને વળંગતી બોલ્યો. 'આહ ! મને કાંઈક કર લાગે છે. 'તેણી કાંઈક ગમખવાર થતી બોલી.

'શાનો ? શાનો કર ? મને કહે, મારા જાન !'

'લવિખ્યનો એક પગ અચકી તેણી બોલી. તે તો શીસીપતું નામ જોડવા જતી હતી પણ તેમ થતાં રજે તે જવાન તેની સામે થઈ પોતાનું અભિમાનનાશ માલ તેનો તેણીને કર ચયો.

'લવિખ્યનો કર શા મારે હાથમાં, મારા ખ્યાર ? લવિખ્યની વાંત હાથવશિન છે. હું જાણુંજી જીગર કે પવિત્ર ખ્યાર તે હાથર છે ને મારાં તે પવિત્ર ખ્યાર છે.'

સર ફ્રાન્સીસ. નામવર રાણી માતા
તાના ઓરડામાં પાછાં ફર્યાં છે અને તમેને
સાથે છે ।

તેણી એડીયને શેકેન્ડ કરી તે જવાન તે
ફેરવી પડે ગયા.

રાણી પોતાના ઓરડામાં એકલી જ હતી
રહે તેણીએ તેને સારો આપકાર આપ્યો.

સર ફ્રાન્સીસ, હમો તમારી સેવાથી જુદું
કંઈ થયું જીએ.

આ તુમજી જીંગી આપની સેવામાં હાજર
છે, નામવર.

એકરા, તું મને ધણો ગમે છે તેથી તાર
જુદું કરવા હું સલામતું છું. હું તને તારા
ફરજનમાં વધારું પણ— તેણી સગાર અચકીને
ખોલી, 'તું કોઈ પર કદી પ્રેમમાં પડ્યો છે ?'

માર્ગ દાર । 'તે જવાન પટપટ્યો. 'હમ-
અખત પોતાની સાથે ખ્યાર કરવા મને કહેછ
કે શું ?'

આહ, પ્રશ્નો વખતને... તમે બધા મરદો
એવાજ છે । 'રાણી હસીને બોલે. 'પણ તારાં
અમરનાં હંડાણમાં એવું કોઈ છે કે જેને ખાતર
તારી જીંગીને ભોગ આપવા પણ તું નૈયાર
થાય... કોઈને તું પરણી શકે તેવું છે ?'

અત્યાર સુધી તે કોઈ નથી, મારાં નામ-
વર. 'રાણી માતાને સગાર ગીતી લાગી.

આહ । 'તેઓ નીસાસો મુકનાં બોલ્યાં.
'તેની વિગત મને જણાવતાં કરી દરકત નથી,
સમજ્યો કે ?'

તે જવાન આ સાંભળતાં જુદું સુલેલીથી
પોતાનું હસતું હાવાની સંકો. તેની ખાતરી થઈ
કે રાણીએ તેના બોલવાનો જુદોજ અર્થ કયો
કેલો તેથી તેણે નરમાસગી જણાવ્યું.

તમારા મરીમ દાસ એવી હવે નજર
પ્રેમને માટે કરવાની કેમ દિમત કરી શકે ?'

શું કુન્યામાં એવો કોઈ માણસ છે કે અમર
પ્રેમને ખાતરનું પ્રેમ કરે છે ?

કુન્યા કંધાંથી વાંજણી નથી, મારાં નામ-
વર.

હું તો તેવા અપવાદ તરીકે કહું તારો
મામાજી નામવર કાઠીનજ સાહેબને જોળણ
છું. તેઓ અરેખરા મરદ બન્યા છે । 'તેણીએ
ગમખવારપણે જણાવ્યું પછી ફેરી દેના મહેરા
વરદે બેતાં કહ્યું.

સર ફ્રાન્સીસ, તારાં લગ્નની ચર્ચા કરવા
મેં તને લાં બોલાવ્યો છે.

મારાં લગ્ન, મારાં નામવર.

તેં દવડાંજ જણાવ્યું તેમ તું કોઈનાં
બંધનમાં નથી તો પછી પરણતો કાં નહિ ?
હમો તને મોટો દરલને આપીશું. તારે માટે
મેં પસંદ કરેલી નારમાં તને કદી ખાતરી જણા-
શે નહિ. રાજા તો તેને દેવારી નારા જણાવે છે
અને હું જાણું છું તેમ તેણી જોડેથી જીવસરત
છે તેટલીજ ભક્તી ને સદગુણી છે.

રાજાજી, મારાં નામવર ?

હા. તું શું એમ ધારે છે કે તેમને પરિક્ષા
કરતાં આવડતી નથી ? તારાં જણાં જાણે હું
તો કહું છું. તેણી ધણી સુંદર, લીમત ને ભક્તી છે.

મારો જાહાદુર કેપ્ટન તો કુજેછ । 'રાણી હસી.

આહ, મારે તમેને દર-ટ્રોડયુસ કરનાં પડશે. તે
વાંજ મારી સેવામાં ફેટલોક વખત ધર્મની છે
અને બીજી પગે ચંગ ફેડી રાણીએ તેણી એડી-
યને પોતાની સમક્ષ બોલાવી.

મારાં નામવર, કાઠી અંખિવાળી નખરાં-
વાળ રૂપી આગળ મોકલવા કરતાં મને સડાંછ
પર મોકલો 'તે જવાને જણાવ્યું.

નહિ, તેની આંખો કાઠી નહિ પણ જીવ
છે, મારા દીવકારા । મને લાગેછ કે રમે તું
નહિથી જાય તે માટે તને પરદેશ દેવાનો જો-

પ્રશ્ન. તું એવા ઢીલા-પાત્તા કરારના ? નામવર
કાર્કીનહને મને કહેતું પડશે. વસાહત પોથી તું
મને બતાવતો તો, નથીને ? તું સુંદર લેડી એકી
થને મળ્યો છે કે ? આજ, કહુસ કરે ?

એકદમી માફ છે, મારા નામવર, હું
તેણીને વર્ષોની આગળ છું.

તેજ પહે લેડી એકીય ત્યાં આવી.

આપ નામવરે મને બેલાવી છ ?

હા, હું ફીકકી કેમ ? ચાને માટે જીલ્લે
છે ? હું તને મારા અંગ રક્ષકોનો આ શુભીર
વંડો સર કાન્સીસ મેનરીલ બેઠ કરવા માંડું છું
કે ને ને તને પસંદ પડશે તો હજી વધુ ઉંચ
દરબજે પામશે !

મારા નામવર !

તારી રાણીને માફ કર. યાદ રાખ કે
તારાં ભણાં મોટેજ આ પગલું છે. સર કાન્સીસ
તારી સાથે પરણવા માંગે છે અને તેથી તમે
વચ્ચે છું પડી છું. મારાં બચ્ચાં, તું ધણી ફીકકી
પંડી ગઈ છે. એમાં બીહવાતું કર્યું નથી. હું
જાણું છું કે અદરાયથી બેઠાંને થોડો વખત
એકમેકનાં સમાગમમાં આવવાનું જલ્દી ગમે છે
મણી મારી ઇચ્છા તમેને એકદમ પરણાવી
દેવાની છે. મારી ખાતરી છે કે તમે જન્મે એક-
મેકને તદ્દન લાયકનાં થઈ પડશે, અને પ્યાનમાં
રાખનાં કે તેમ કરવા તમારાં રાણી ઇચ્છેકે
જલ્દી તમેને તેઓ દરમાવે છે. મારા ખાસ
પાદરી તમેને પ્રરણાવી આપશે, અને હમે તમે
જન્મેને હમારા ખાસ આચારમાં લઈશું.

લેડી એકીયને ચહેરા ઉજળા સપ થઈ
ગયો. સર કાન્સીસે કાંઈક બોલવાં ચાહું પણ
તેને અટકતી રાણીએ બાંધી બેઠી.

સર કાન્સીસ, હમે જાણ્યે છીએ કે તમે
કાંઈક પ્રેરિસ્ટ પંચવાળા જુઓ તરફ દબેલા
છો પણ હમારા માંમાજી ખાતરી આપે છે કે
તમે આપણા પવિત્ર પ્રથને જાળવ માન આપો

છા એટલ તમાન આ ભલા કૃયાલાક ખાતુ સાથે
મારા પોતાનો માફરી આગળ પરણતાં કરી
અઝમણ આવનાર નથી. તમે જન્મેને કાંઈક
દીવં લગીની વાતો કરવા હું છોડી જમલ. મારી
ખાતરી છે કે જલિય મોટેની ગોઠવણોનો હુંક
વિચાર તમે જન્મે એકમેકને વળગી
સહેલ કરી સકો.

એમ કહેતાં જ રાણી તે આરણમાં ખુલ્લ
થતાં આવી ગયાં ફીલીપને તેની હકિતમાં હંકા-
ઓ હતો તથા કાર્કીનહને ખુસ કર્યો હતો તે
વિચારથી તેણીને ગીલગીલ્યાં છુટતાં હતાં.

તે બાપડાં જન્મે અન્યથાનીનાં ઉંચ ગાર-
માંથી હવેજ જાગત થયા ? હમે કરવું કેમ
તેનો ખમાલ મયો. તેઓ પ્રેરિસ્ટ પંચનાં હતાં
એટલે કેશીલીક પાંદરી લગ્ન કરે તે તો કીડી
જની સંકેતેમ તો હતુંજ નહિ. તે પ્રેરિસ્ટો-
માંથી જયવાંને મારાં રાણી માતાની ઇચ્છાને
તામે ચવાનું ના પાડવામાં જ દેતો.

મારા જન્મે, કાંઈક મોટી આફત મારી
પર આવવાની છે ? એકીય પોતાનાં વહાણોને
વળગતી રમસ ચહેરે બોલી. સાંભળે મને
જાપદે ચઢાવીને ચઢાવી કે મને ખતરો પ-
ડ્યો છે.

સાંભળ રાગ કાણું... છગર ?

સાંભળ ફીલીપ-મારી ખાતરી થઈ છે કે
તેનીજ ખાસ ઇચ્છાએને લીધે મને આં તોફારી
આપવામાં આવી છે. સાંભળી એ મહેકાંએને
લીધે હું હંમેજ નિર્દોષ છું, છતાં રાણી મારી
અન્ય અદેખાઈ કરે છે. હું તો કંઈયે થઈ
ગઈ છું. તને મારી સાથે આશતમાં જન્મે
જતાં મને તો હમે ખુશાં છુટે છે.

મારાં જુલજુલ, તારે કમીની વાતથી
કરવાની જરૂર નથી. મારી તરવાર તે આરો દાથ
તારા જયજય માટે હમેશાં હાજર છે. તે ઉપરાંત
મારી સત્તા એટલી મોટી છે કે તેનો

ચાલે સુદીઠ તું કરી શકે તેમ નથી.
રાણી પ્રેમી આવશે; આવશે શું કરે ?
આ આશ્વત્થી બચેલા વખતે એમને ને
હા. હુણાવુપ પરથી જન્મે...યુમ, પેલી
મારે છે !

રાણી મેરી આંદર આવતી જણાવે. તેણીને
જેણે જોઈ જ ન દોષ તેમ કાન્સીસે કહ્યું,
'લંબાં એડીય, હું કેડ પજુ રીતે હતા-
વળે કરતો નથી. મારા અચામ ખાર ખામે
તમે વિચાર કરી આવતી કામે મને જણાવશે
તો હપકારી થઈશ.

'આવતી કામે ?' રાણી સગાર ચીચવાઈ.
'શું મારી ખાસ મજા તરછોડવામાં આવી
છે ? હુકતી, મેં શું તને કાંઈ ખાતજી વડે ને
ધુધી, કાંજા સાથે પરજાવવા માંગી છે ? અજ-
ખત તું ખુણસુરત તો છે પણ તે શું ચાલુ રહે-
વાની છે ? એ ખુણસુરતી જવાની તુકીક ચાલ-
શે પણ પછી શું ? તારા, કરતાં કાંઈ હજકાં
જાનકાનનો સર કાન્સીસ નથી. તું જાણેકે કે
એ હમારા પોતાના અંગત ખેરીનો બાલેજ
છે, અર્થમાંકે સેલીસપરીના દીકરાનો દીકરો છે
ને નામવર કાડીનમ પોતની અસખ્ય દાસતનો
એકમે વારસ છે.

'હું બે દાસ એડી અન્ન કરે છું, મારાં
નામવર કે મને વિચાર કરવા એક થોડો વખત
આપો. એડીય કરમરી.'

'એટલે તારો જવાબ એ છે કે તું હમારી
મજા કહીશવાની ના પાડે છે ?'

'મને થોડો વખત આપો તો આવશી
મજા, માતાજી. રાણીનાં ભવાનો ચિહ્નો
મરી મોઢા પજુ ખીજું વધુ શકે તેમ ન દવું.

'હુકતી, મને તો એમાં કાંઈ બેદ જણાય
છે. મોડા રાસ્ટ, હું તારા જવાબની આવતી
કામે રાકે જોઈશ.

'લેડી એડીય માનવી નમી લેવાંથી ચાલી

મજ. રાણીએ સર કાન્સીસની દરજ્જા, ચાહી
પણ તેણે લેડી એડીયને વિચાર કરવા વધુ
વખત આપવાની માંગણી કરી કે કમો. પણ
જવાબ આપ્યા વિના તેને રૂખસંદ આપી.

મરીજ ખીચારી એડીય ! તે ભયાનક આદ-
તમાંથી કેવી રીતે બચેલું ? તેનો ખ્યાલ કરતી
તેણી બાગમાં ફરવા લાગી. તેણીને લાગ્યું કે
તે મોઢીથી છટા થવાની રજા માંગવાથી કાંઈ
વળશે અરે. તેણી પોતે સર કાન્સીસને ખંસ
છગરથી ચલાતી દલી એટલે તેણીને તે ખોજે
મોડી ખીરજ હતી.

વિચારના વમગમાં વિંટળાવતી તેણી તે
જાગના ટંડાણમાં આમથી તેમ ફરવા લાગી.
તેવામાં બાલુમાંથી ધુવડ પડીના વધુ પોઠારો
એક પછી એક થયા ને બે એક-કે પછી તેને
વળતો જવાબ થયો. દીવસનાં ધુવડો ફરતાં
હતાં તે જાણી તેણીને અગપગી લાગી.

'અજબ !' તેણી પટપટી. 'ધુવડ ફેરવા-
સ્ત આગમજ ગદાર નીકળતું નથી. મેં એમ
કેમ ? તેણીએ પાછાં પગડાં ભરવા માંડ્યાં પણ
તેણીની પૂડે કાંઈ આવતું હતું તેનું જાન
તેણીને થયું નહિ. થોડે જતાં પગડાંના અવા-
જથી ચોંકા. તેણીએ પાછગથી ફરીને જોયું તો
રાગને તેણી તરફ આવતાં જોયે. તેણીને
જોતાંજ તે માનથી નમી.

'કેમ છે, લેડી એડીય-ધુવડ તો અસ. ક્યાં
પધારો છો ?' તેણે પૂછ્યું.

'મહેલમાં જાકે છે જ, નામવર.'

'શું તું ત્યાં સુખી છે ?'

'હું મારી ફરજ જગત લાવું છું.'

'અજખત તે ના કોણુ મહે છે ? પણ શું તું

સુખી છે ?' લેડી એડીય સુપ રહી.

'આહ, તું સુખી નથી ! તારા અવાજમાં
દીકરીરીનો અંશ ખુલેલો સંભળાય છે.'

'તમારી જૂઠ છે, મારા નામવર-મને રહતું
આ દરજ્જારી હુંગી અમની નથી.'

‘મને લાગુ પડે છે તું તો કુખી નથી. તને તો પ્યારવાળી હાંડગીની જરૂર છે કે જે પ્યારનાં બુરસાં આપા શરીરમાં રરી વળા આપણને નવિન જીવન આપે છે.’ તે દરસીએ પોતાની બળ પાંચરતા ખુશાળીમાં ચમકારા મારતી આંખો સહીત તેણી તરફ જોતાં કહ્યું.

‘મને જવાની રજા આપો. મુરખી છું !’
‘રજા ! કદીથી નહિ, મારી મીઠી. તારી શરૂગિય ખુબસુરતી મને ખેતામ કરે છે. આવ, મારી પોપડી ! આવ, આપણે આ જંગલમાં લગાર લટાં મારે.’ અને તેણે તેણીને પકડ્યાની મિથ્યા તબવીજ કરી.

‘મુરખી છું !’ તેના હાથમાંથી સટકી જતાં તેણી પૂછારી. ‘રાણી માતા મારી રાહ બુલે છે !’

‘તે કાભાવું નામ ના છે, મારી આગળ ! મારી છુલ્લુલ, તે સાંભળતાં જ માફ લોહી હાંડગાર થઇ જાય છે, બ્યારે તારું નામ સાંભળતાં તે બેચમાં દોડે છે. આવ, મારાં જીગર... એક કીસ... એક કોટી... મને કહે કે તું હવેથી મારીજ છે !’

તે નિર્દોષ નાર બેલાન થઇ જતી લાગી. તેણીએ લાચારીમાં આમતેમ જોયું પણ કંઈથી મદદ મળે તેમ લાગુ નહિ. એટલે તેણીએ જંગલ તરફ યાદમાં દોડવા માંડ્યું. આખેર કરે તે પણ તે બાપડી અપચા હતી. તેણી હરણીની પેઠે દોડી પણ હવસની આંધળી કુછમાં દીવાનો બનેલો. તે હેવાન તેણીની લગોલગ આવી પુર્યો. તેના કુદમ તેણીની ગરુદન પર કુદાડા મારતો આવતો તેણીને લાગ્યો. તેણીના ખભાં પર તેના હાથ પડતાંજ તેણી તેના તરફ ચુસ્તાબેર ફરી પૂછારી,

‘મુરખી છું !’

‘આહ તારી !’ તે દરસો તે તેણીને પોતાની બાથમાં જડકી કીસ લેવાની કોશિષ કરી. તે નિર્દોષ નાર હવે ચુસ્તામાં સાફ સાફ દીવાની બની ગઈ. તેણીએ તે કોરવાનાં મોઢાં પર ચુકા-

ઓનો વરસાદ વરસાવ્યો. તેમ થતાં રાજના દોડામાંથી લોહો નીકળ્યું. અભયખીમાં રેતબંધ થઇ તેણે તેણીને છોડી દીધી કે તે બાપડીએ મદલ તરફ દોડ મુકી.

રીલીપ તેણીની પૂઠે દોડ્યા જતો હતો તે વામાં તેણે સાચી વાલુએથી તેના મદદનિશ ડચુક બોરસુનેને ખાવતો જોયો કે હું કે રસ્તે યધને તે મહેલ તરફ નીકળી ગયો તે ખાનગી દરવાજો યધને તે લેડો એડીથના બોરડા તરફ જઈને ઉભો. બીજ પળે તે બાપડી તેના હાથમાં આવી રસી.

ફરી પાછી પોતાને તે બાથમાં પોતાને સપડાવી જોઈ કંઈવળે કામ કોટી લઇ છટકી જવામાં તેણીને હાંડપણ જણાયું.

‘મારા નામવર !’ તેણી નમ્ર થતી બોલી ‘મને માફ કરો, હું ઉરકરાઈ ગઇ હતી નુંકર. કદીથી નહિ કરવાનું કરતે નહિ તમે મુરખી તરફ નજર ફરવાને વડીલ હું મનસ ધરાયી શકતી નથી હું તમને કચરીને વિનંતી કરું કે મને જવાહો.’

તે બંનેએ આંધળોને ત્યાં આવતી જોઈ નહિ. તે જાનનપૂતળોને કારસ જોતાં તેણી બાપડી દોઢ કરડતી ત્યાંથી ચાલી ગઇ.

‘આહ, તારી કીફત જાણી. જોનેમને ! તું મનેથી દો... તારાં રાજનો... વલ્લાહ !’ કીલી જે તે બોલતાં ફરી પાછો લેડો એડીથને પોતાનાં હૈયાં સરસી ઘબવાની કોસેય કીધી પણ તેણીએ નખ્યાં માર્યાં તે હોળતોજમાં તેણીનો રૂસ ફર્યાઈ જઈ ફાટી ગયો. રાજના હાથમાં છટકી તે બાપડી દોડી પણ કીલીપ તેણીની પૂઠે પડ્યો. લયમાં તેણી કીલીપના આસ ખાનગી બોરડાએ તરફ જ દોડી પણ પોતાની બૂલ જોતાં ડાબી તરફ ફરીને બીજ પળે રાણી માતાને જઈને અડકી પડી, જેણી તે બંને જોતાંજ અંજનમાં ફાટી ગઇ. તે કોરવો દસીને તે નિર્દોષ બાપડીને રાણીના

પ્રેસાનો ભોગ કરી પોતાના ઘોરડામાં
બાંધ્યો ગયો.

“માતાજી ! તે આપેડી ઘુરણ મંડે પેડી
કંચરી બોલી.

“આહા, એનેજ ખાંતર તે સર શાન્તીસ
સાથે પરગુવા નાંખાકું દઈ કે ? એ માટે તું
કંબંધ મંગતી હતી કે ? રાણી કિંતા કચકચા-
વતી પૂછારી. “કાશા, તું કવડાં રાંજના ઘોર-
ડામાંથી બાવી કે ?”

“હું જૂલમાં તે તરફ દોડી ગઈ હતી માતુશ્રી !”

“તારો કેસ ફાટી ગયોજ, તારા બાવ
સુશાક ગયાજ તેથી બધું અક્ષમાતથીજ
થયું કે ?” કંચાળ, તારો મોરો ચહેરો
કળિા દણક કેમ નહિ થયો ? મરેડા-
ને લાલચાવવા તમો કંચાળો તમોને મળેલી
કંચરી બહેસનો કેવો છુરો ઉપયોગ કરો છો !
બટ પડેને તમારી જીંદગી પર ! નીકળ
વાં—બદમાશ ! મારી આગળથી નીકળ, નહિ
કર જાજ તારો ઠોરો પીસી નાંખસ !”

તે કમનસીબે બોલાસો કરવાની ફાટ તજ-
વીજ કરી.

“જા...એકદમ જા...કંચાળ, તારી બદ-
માશી ફાટીથી બોલાસાથી ઝોળી ચનાર નથી.”
અને એમરથી દેરાન—પરેશાન થયલી તે દુઃખી
બાળા લથડતે પગલે જઈ પોતાના ઘોરડામાં
બંદાર પડી.

રાણીએ બીજી પહે પોતાના ખાસ પાદરી
શાધર એનોએ બોલાવી મંગાવ્યો. રાણીના
ઘુરડામાં કળિા દણક થઈ ગયેલો ચહેરો ભેતાં-
જ તે ચંચવાયો. ધીમેથી તે ઘોરડામાં અદમ
વાળો તેણીની સમક્ષ હોતો.

“બેડી, તું દુઃખી છે.”

“શાધર, લેડી એડીય આપણા પુન્ય ધર્મ-
ને ચોખતે માનતી નથી એમ તમે માને છો
ને ?” રાણીએ તે કણક કરી દેઐ એવી આસા-

એ સવાચ ક્યો, જવાબને અદલે તે કાડું
નમાવી ચુપ હોતો, તેની ચુપગીડીથી રાણીના
ઘુરડાની કાંટલી સદતર ફારી રહે અને તેણી
છેડાએ તુલાઈથી જખાળી.

“શાધર, તું કેમ મને જવાબ નથી
આપતો ?”

“મારી માન્યતા મુજબ તે બન્નસુ આપ-
ણા પંથને બધું હેતથા માને છે.”

“હું કહું કે તે રાં—હાખાર છે. તમારે
તે સામેત કરવું પડશે. દવડાં મેં તેને ફાટિલે
ફેસે ને પીખાયશે બાંધે બંદાર આપતાં નેમ
હતી. તેથી વધુ શું નેમજ છે ?”

“એટલે, તમો નામવર તેના પર ધર્મનો
આરોપ મુકતાં નથી.”

“શું મારા મહેસમાં બાવાં ધતીગી હું
ચાલવા દઈ ? શાધર, મને મદદ કરો. મને કશું
સુઝ પડતું નથી. આ નાખાકેને મારા રૂંતામાંથી
કેમ દુર કરે તે મને બતાવો. હું એને લાંબી
દાંડી કાડું પણ તેમ યતાં ફીટાપ એની પૂઠે
જવા વિના રહેજ નહિ. હું તમારે બહેસે છું.
આ મારો લરીક દુર કરો. એણે મારા માટીને
મારા પાસાંમાંથી ચોરી લીધો છે હા, એ મધ-
તાનની દીકરીએ રાજતાન્યત કરી છે.”

“રાજ સાહેબે તેણીને દંડારમાં રાખવા-
ની ખાસ શસ્ત્ર પાડી હતી ને ?”

“હા, અને તેથી તો હું તેને હમેશાં વિચા-
રતી હતી. તે હવે જ્યોક મારા માર્ગમાં આડી
બાની છે. એને મેં સર શાન્તીસ મેલવીલ સાથે
પરણવા કહ્યું તું પણ તે તેણે ના કહ્યું. શા
માટે ના કહ્યું તે હું હવેજ સમજી. એ તો પુદ
રાજને પોતાને પૂછે બાંધી દરવા માંડે છે.
એને મારે માટે દર કરે. મારી, મારાં રાજ્યની
અને આપણા ધર્મની તેમ કરી તમો એવા
જનાચેકે પછુ સંભાળતો મારી ઉફરેલીથી
તે ઠામ થયું નથી એવી રીતે કમ કરને. માફ

નામ ગદાર આવ્યું તો પેલામાંથી ચૂલામાં પડવા સમાન થયો. એ રાં-ગાકણ છે. એ ગાકણ છે ! તેણી ભારે જુસ્સામાં પૂકારી.

‘તેની સામેલી શી ?’ તે પાદરીએ સવાલ કર્યો.

‘તે સામેલી તમારે મેળવવાની છે ને. તે સેવાના બદલામાં તમોને કાર્ડીનલ બનાવીશ.’

ધર્મ્યબક્ષિમાં લીન થઈ ગયલા તે આટી આદમની આંખો આ બહુ માનવું નામ સાંભળતાં ખુશાલીમાં ચમકારો મારવા લાગી. તે કાંઈ જવું તેવું માને ન હતું અને તે માટે તે પાદરી પોતાનો આત્મા સંયત્તાનને વરીક વેચવા સુધે તેમ નહોતું.

‘તમારા આ આરોપ માટે કાંઈ સાધારણ કારણ બી છે ?’

‘એ એવું સાંભળ્યું છે કે ભગ્ના જોનરે જે ધર્મ વિરુદ્ધીએને હવડાં હવતા બાળી મુક્યા છે તેમની તરફ એ રાં-દીયસોઈ ધરાવે છે.’ તેણીએ લાં સાદ સાદ જુદું તરકટ નેડી કાઢતાં જણાવ્યું.

‘આહ ! મરેરયાની દરી આપ નામવર એ બાદને માત્ર બોદકમાં મોકલશેજી !’

‘તે ગાકણ છે એવી તમારી આતરી યદજ ને ?’ તેણીએ પૂછ્યું.

‘એ જો જરા અચકરે તો—’ તે ધર્મિએ આસમાન તરફ ડોળા મડાવી ગંભીરપણે ઉચે જોયું.

સાચીના હિકલેલા હવને લગાર સાંતિ થઈ ખરી પણ તેથી જુસ્સાભરે હિરેન્વા લાગી.

‘એને બાળી મુકને, ફાદર ! એ રાં-ગાકણને તો હવતી બાળી મુકવી નેહએ !’ જુસ્સામાં આંધળી અનેકી તે દીવાની સાદ સાદ ગેર ઈન્સાફ કરવા લાગી. ‘એ કાબાના બોરા બોરાને લાલમ લાલ ગેદશએજ નહુકું કરી રાખને

હાલયાઓ છે. તેને એકદમ બાળીને કાળા થયુંક દરી મુકને કે દરીથી એવી જાતની બદમાશી કરવા કોઈ લલયાપ નહિ.’

‘એ બાંધને મારી આગળ મોકલો’ તે પાદરીએ હુકમાં જણાવી ત્યાંથી ચાલતી પૂકારી અને તે હેડાપલી રાણી બોરડામાં ફરવા લાગી.

‘કાર્ડીનલનો આખો-આહ ! એવા સ્વાતર બોદા-મારી, મતલબને માટે હું આવું !’ તેણી પૂકારી પણ બીજી પળે દડદડ, રણી બાલુમાંની જુસ્સીયર, યજ્ઞાકપડી તતરવા લાગે. ‘દીલીપ... દીલીપ... મારા ! દીલીપ !... યા ખુદા ! એ, કહત જતો કે હું તેના પર કેવી દીવાની બનેલી છું ને તેનાં એકે ખ્યાર ભર્યાં થયેને. ખાતર કેવી વેળા છું... એ ખુદા ! મારા નસીબમાં... હું એ સ્વર્ગિય સુખ નથી. કંગાળમાં કંગાળ લોકો ખ્યાર ભરી હંદગીથી પોતાની કંગાળ હંદગીને પુખી બનાવે છે તો... સુખ ને દોલતના હથમાં રોળાતી હું કાં દુઃખી બહુ ?... બાહ, હું ફેદશી કે ખુધી, બોડી-કાંચી છું ! આહ ! હું વો આને એ સુખખને લાત મારી, મારી આગળથી દુર ફેંટી દઈ પણ—તેના વિના ખને આ હંદગી કયા સમાન છે. હું એને તો ખરાં હથરથી ચાહું છું. ખુદા અને તે માટે પૂરતી રકિત આપો !’

બીજી પળે તેણીનો ચંગ પુટ્યો અને તેણી એ દીલીપને મળવા બોલાવ્યો. ‘તે પછી’ તે મુલાકાત ફળદાયક નિવડે એવી ખરાં હથરની કુવા તેણીએ તે મંદાન બાપની દરગાદમાં ચૂકણ મેંએ પડી ગુજરી.

યા કલોક-પછી દીલીપ મંચકાનો-મરડા તો અંદર આવ્યો.

‘દેમ, મારી વદાસી મેરી, તારી શી ફર માસ છે ?’ તેણે મીઠાસથી પૂછ્યું.

રાણી સાથે ઉભી થતાં તેણીએ જણાવ્યું :

“મારે તારે કંઈક કરેલું” છે, ફીલીપ.”

“મારી વહાલી, તું શું” માટે માટે બંધબી
હતી હતી !” તેણે સવાલ કર્યો.

“ફીલીપ, મારી તે રસમ હું હમેશાં ખૂબ
સાચું છું.”

“તે માટે તારી મહેરબાની થઈ. એવક
નમે છે. તે છતાં મને લાગે છે કે તું” માટે માટે
પ્રશ્ન પૂછાવો કરે છે.”

“ના-ના, વહાલી ફીલીપ, તારે માટે કશા
કાંઈ નહિ.”

“હું ક્યુ” કે તે ખંડી વાત છે !”

“શું મને કંઈક કારણ નથી મળ્યું ?
જોકે, આ માટે તે” તે કાંઈક લેડી એડીથને
બોલાવવાની શરૂ કરી ! હું માનતી હતી
કે તેમ કરતાં કાંઈક સાફ પરિણામ આવનાર
નહતું પણ તેને ખુલ્લું કરવા મને તાબે થવું
પડ્યું હતું.”

“તેજ પછે આઈનેઝ ફીલીપને, માટેનું એક
અગત્યનું કામગીરી ત્યાં આવી ઉભી.

“હું જાણે છે. તેમ ફીલીપ, તારી ને લેડી
એડીથ પરમે આડા અવધાર છે. ” તે શું છત્તે
હસી પડ્યો.

“તારામાં સંકેત હોય તો ના પાડ !”
રાણી ચીસકાઢ, પણ તે તો પેટ પકડી પકડી
ને હસવા લાગ્યો.

“મરીજ બીચારી આઈનેઝ ! તે સાંભળતાંજ
તેણીનો અવાજ નીકળ્યો ગયો. તે કાંઈજ આપવાને
બદલે તેણી ગુપ્તપ પાછી ચાલી ગઈ. તેણીના
અધિગો વિશ્વાસને જખરો રટકો પડ્યો” હતો.
પોતાના આરકામાં જઈ ઉપેશ્વરવંક પડી તેણી
ધીમમાર રહી.

“શરૂઆત” ન્યાં સુધી તે માટે આજર, પુલાવાવા
દરરુજ આઈરો નંદિ ત્યાં સુધી તારે હવેથી
મારા આરકામાં આવવું નહિ !” રાણી એક-
દમ તરસાવાવ પર ઉતરી જતાં પૂકારી.

“માનવંત આઈનેઝાઈ, જાતું, તમારી આ
એડી મહેરબાની માટે ફીલીપ આપનો અનંત
ઉપકારી થયો છે, ” ફીલીપે નાટકી દબે રમુજ
કરતાં કહ્યું, અને નમન કરી આરકામાંથી બહાર
જવા નીકળ્યો કે મેરીએ તેને પાછો બોલાવ્યો.

મરીજ મેરી ! તેણી ને જાણતે કે તેણીના
આ હુકમે તેને એકદમ નરમથેસ બનાવી દીધ
તેણીના તામેદાર જેવો બનાવ્યો હતો તો પાછો
બોલાવવા આગમન તેણી પોતાનો જમણો હાથ
સાફ અપી નાંખતે, રાગ ખરેખર ગમરાયો હતો.
તેણે જોયું કે ખુડી મારામારી થતાં અંગ્રેજ
મળ ખુશીથી પોતાની રાણીની તરફથી કરી
તેને પાછીયું નાખ્યેર આપશે, એટલે નેની
ખાસ તે આરજી કરતો હતો તે મજા તેને
સંભવ નહતો.

“ના, ના” તેણી રડમસ થતી પૂકારી
“માર કર ! હું અદેખી બની. એટલો બધો
ખાતરી કાં યાવ છે ? શું તારી પાસે મારે” માટે
ખ્યારનો એક કતરો પણ પાકી નથી !”

ફીલીપ તો આ ફરકાર જોતાં અજબનીમ
હસજ થઈ ગયો. તેણે જોયું કે કતેલ તો આખરે
તેનીજ થઈ હતી એટલે તેનો લાભ લુપ્તિવંત
લેવામાં તેણે હદાપણ જોયું.

“કાંઈ નહિ, હું બે પાંચ દિવસમાં રહે
ચાલી જવાનો વિચાર રાખું છું.”

“તું શું મને છોડી જવા મગિલ ?”

“તારી તરફનાં અપમાન ખમરા કરત
તેમ કરવું બહેતર છે. મારા દેશમાં મારી સાથે
એક આંગળી વિચરવા પણ કોઈ દિનમન
કરી શકું નથી. લેડી એડીથ” માટે

તારા ખાલી 'ધખારા' છે. અલગત
 હું તેની ખુબસૂરતી વખાણું છું પણ કયો ખાલી
 આખસ તે મહાન કિસ્તાની આ કિમતી પેદા-
 થયતી પંચરતેશ કરતો નથી ? 'શું' ખુબસૂરતી
 ને જોવી ને વખાણવી તેમાં કાંઈ પાપ છે ?'

'ખજુ તું તો તેને ચાહે છે ?'
 'હા જા-એ ચાહ ને કાશી ભારી પાંમે
 નથી. શું મને તું બનીને ચઢાવતું પુરેતું નથી
 કે બીજા તરફ હું ભટકું ? જોશ, તારા જેવો
 હીરા મુઝી હું પથરો પકડું એવો ખુબખ
 નથી જ !'

ગણીને લાગ્યું કે તે સાચ સાધ કગતો
 હતો છતાં તેની આ કાગાઈ તેણીને કાંઈક ધણી-
 ન ગમી આવી. બીજી પળે શીલીપે તેણીને
 ચોતાનાં હૈયાં સરસી દાખી-લગ્યડી ને સુમ્મી-
 એવો વરસાદ વરસાવ્યો.

'તારી પ્રાણમિટે મારા રાન્ત્યાકિપેક કર-
 મોજ જોઈએ. હું બહુ ખોટી થયો છું, મેરી !'

'હું ફરીથી તેમને સમજાવીશ' મેરી કરગરી.
 'સમજાવે !' શીલીપ બખાળ્યો. 'તું શું
 જાણી નથી ? સમજાવે શાતું ? હુકમ કર મારા
 ખ્યાર તારા મનમાં કોતરી રાખજો કે પાલાંગ-
 ટની સંમતી જલદીથી ન મળશે તો આ હુકમડું
 અપમાન તારે ખાતર વટીક વધુ વાર સંહન ન
 કરતાં મારાં વહાણાં મને મારે, દેશ જલદીથી
 ભટક જશે.'

(સાંધન છે.)

પછી !

'કાન્સમાં ફરતાં જો' ને જણીને ખુતખાર લગ્ય
 કરતાં જોયાં !

'કોઈને દિલ યદ ? !'
 'હા-લેકાઈ પૂરી થયા પછી બંનેએ ચાંપીને
 એક બીજાને ઘાટી ઘાટી તેમાં એકની પાંખણી ચીપ-
 નાઈ ગઈ ?'

એવ એવકક, રો છે જા મારે ? તારાં આંસુઓ
 તુંજી નાંખુ કેમકે તને સૌથી ઉવડતો હુંકારો જલ-
 દીથી મળતોર છે-મોત તારી વાદે જામે છે, પછી
 તને શું રૂખ મનાર છે ?

x x x x

હુંકારી સાંન એ પ્રકાશિત અને માધ ચાહવાળો
 જવાની ની યાદના ચાલક સખાદ છે. તારી જવાની
 એવી ના જુલન કે જે મારે બહાવામાં તને રહ્યા
 થતું પરે.

x x x x

હુંકારી એ એક મહાન ભેદ છે જેમાંનાં કેટલાક
 બિહટ સવાયિમાંના ચોરા આપણે ઉકળી રાકે છીએ;
 ચોરા અર્ધ ઉકળી રાકે છીએ, તથા ચોરા ભેદમાંના
 વિરલાયલા રહેવા દઈએ છીએ.

x x x x x

અરેખાઈ એ રાખવાનું સર્વેથી શાંતકીમાં શાંતકી
 દર્યાર છે કે જે માણસીક સદિનના નારા-માટે ખાસ
 તૈયાર કરવામાં આવેલું છે.

x x x

ગરગરી, અરેખાઈ અને લોભ-જુંકારીનાં દિલમ
 સુખનો નારા કરે છે એટલું જ નહિ પણ માણસને
 તેના ઉશ્કેરી માર્ગમાં આંગળ વધતો અટકાવે છે,

x x x

આપણી મગરરી અને ખ્યાલી સપકો, ભયાનક
 'સંકટમાં આપણને લાગી મુકે છે છતાં આપણે આંધ-
 થો બની તે સુલિક લાલચ ઠોળવા કરતાં સંકટ ખુબ
 વા હેશાર સામે છીએ.

x + x

શું સુધારો આપણને અરેખર, છતાં કરે છે કે
 ફુચાતી ગુલામગીરીની તે કદો સાંકળોમાં આપણને
 નકસી લે છે ? 'વા અલ્લાહ ! એ શું છે ?' ફુચા-
 થી કંઈકોએકો રાખત પૂઠાર કી પુછે છે.

x x x x

હાથ પર લોખંડની બંગડી પહેરવાથી ગુલામ
 થવાનું નથી પણ સ્વમાન-ખોદનાં તેમ થવાય છે
 કેવા ઉર્મલા વિચારો કે મનન કરવાને, તે શું થાય
 નથી ?

ભલ્લી દુવા સાથે

(હાંકી વાતો)

(ગુલશન માટે ખાસ.)

લખનાર—આર. ડી. જગવાડીયા.

તેઓને પરણ્યાને વણ મદિના થયા હતા ને આજેજ તે પહેલાં દિવસ હતો કે જ્યારે તમ—શબ્દોનો ઓછોસેધી દોડારામંધ મેરે તવનારો શબ્દ—રાતના નર વાગવા છતાં મેરે થયો હતો નહિ.

તે કમચમી જતો હતો નહિ...દાર પીતાં હાથી તેજીએ તેને જોયો હતો નહિ...ત્યારે મેરું તે યું કાઠણ હતું કે હજી મુઠીતે આજો તો નહિ...તેને અકસ્માત થયો હતો. પાદ! તે પચાસ હેતવંતી મહેરવારને ગજરાવ-તને પુરતો હતો...તેજીનું આખું અંત મુજબું હતું...કાંઈ શરૂ બનવાની આમાલીના થોડા તેજીના અંતઃકળમાં થતા હતા...દરનો દોડ-રા પડતાં તેજીએ કાર પર લથપથર થતાં પગલાંનો અવાજ સમજાવે જતાસાથી તેજી બાણુ આજગ મહા. ખગીત તેજીની પુરાણી વચ્ચે તે તેજીને જણાવ હતો, એમ જોયું. પણ તેજી બીજી પાંચે ફીકી પડી મુઠ...તેનું મોંદ શરૂ થઈને મોંદેક થતું હતું...તેના દાંડયા લથપથર થતા હતા. અડસોસ! જેને તેજી આડો વારનેક શબ્દો જાન મનની હતી તેની આજની આવી હાલત જોઈ તેજી અન્યમ અને દુખી થય.

‘કમ આજે એટલું મોડું!’ તેજીએ તેનો દગલો પાટલુન ઉતારવામાં મદદ કરતાં મજાજી અને નરમાસથી પૂછ્યું.

‘હ—જરાક દોરતો સાથે બહોંસા બહોં-સીથી કલગમાં ગયો—અને ત્યાં આંડીનું નખખોદ વાળ્યું’ તેજી નાકરો જવાબ દીધો.

‘પણ—પણ તમે તો કદી પીતા’તા નહિ ને?’ નરમ કપડો અવાજે આપતાં તેજી બોલી.

‘હા—પણ આજે જરાક—જરાક પીધા ...પણ હીયર—આજે હું જાણતો ‘યથોજ કે રાજ્ય પછીજ ઉમદા ચીજ છે...બસ—હવે હું રાજ થોડો થોડો—’

‘યથો!’ તેજી હવે વચમાં તરકાઈ.

‘હા—ના હું તો થોડો થોડો રાજ પીવાનો. તેજી તેજીની લાગણી વધુ દુઃખની.

‘બહાવા રસ, તમે જિવા કયે દહાંડ હતા—તમે જાણોજ કે એનાથી, હેતું તુકરાન યાયજ તે!’—હજીબી તે મધુરી મહેરવાર તેને નરમાસથી પટાવી સેવા ચલાવો.

‘એક બોલ નહિ, કોઢરી-સમજ, એ જાણમાં એક શબ્દના તું મને કદી શકશે નહિ’ કદ જવાબ મળ્યો.

દારની ઝુમમાં તેની આંખરી ચમકી હતી. તેના કહેવાતા દોસ્તો !-અરસોસં !-તે અપ્પર ખ્યાલોની ખ્ય:ખ્યાલીનું આ છુડે પરીણામે હતું...દારની નેહરત બદીને તે જવાન વરા થઇ ગયો હતો, અને દવે-દીનું-શું એવા એક દાર-આ રાખસ સાથે એક પગ પણ રહે ?-ના-કદા-ત્રી નહિ. આદ !-ત્રણ મદિના થયા તેઓનું મુખ એક બીજામાં સમાયતું હતું, અને આજે તેઓ વચે એક દરીદ્ર પેદા થયો હતો-તે દરીદ્ર કે જે તે જાનેનું નખાદ વાળનારો હતો ! શુદ્ધ-એવા ખ્યરખ્યાદ મિચોને આ દુન્યામાં જન્મ નહિ આપે તો સારું ! કે જેથી રસ્તમ જેવા નેક જવાનો તેઓની બદીમાં શરીર થઇ જઈ જતા ગયે.

‘હં-તારે તમારો આ નાસી જવાળ છે કે ?’ દારક સંવાલ થયો.

‘બાપ-બોલ-મીન્સ’ પગ થોડાને રસ્તમે જવાળ પ્રીયો.

‘એમ છે ?’ તેણીએ અબકો કરતા જતા બોરડામાં ચાણ મુક્યું. ત્યારે તે કપ્રીચર પર અરણ્ય પડ્યો.

તેણી પાંચ મીનીટમાં ત્યાર થઇ તેની સાથે આવી ઉભી.

તે બે પગ અવાચક જેવો ઉભો રહ્યો, તે દુ:ખી-ચયો-તેની અપ્રાપ્તિ તેણે આ શું પ્રીયું હતું ?-તે બોરડા તરફ ગયો પગ તેણી તો ત્યાંથી ક્યારેકની અદાર નીકળી અઇ હતી...તે ઉભો...અને તેવીજ અવસ્થામાં તે જમીન પર બેભાન થઇ તૂટી પડ્યો.

X X X

બીજી સદવારે બ્યારે દારની ઝુમરી ઉતરતાં તે-સાવધ થયો ત્યારે પોતાને જમીન પર બેઠેલો તેણે જાણ્યો...ટેમલપર રાતનું ખાણ ‘એમનું’ એમ પડેલું હતું...તેણે સામને આંસી તરફ જોયું...તે પોતાનો એશીયલ દેખાવ જોતાં જોડ્યો...કમંડ્યો...દીનું ને દાંક મારતા ને રાંધણીમાં ગયો પણ તેણી તે આખા અંકનમાં હતી નહિ. તે પોતાની કાલંતપર વિચાર કરવા લાગ્યો...ગઇ રાતનો જનાપ તેને ધીમે ધીમે યાદ આવતો ગયો...તેણે પોતાનું કપાળ કુટ્યું. અરે-કુલ તેણે દારની ઝુમમાં ‘રાડું’ ફાટું બોલી તેણીને દુ:ખી પ્રીયી હતી, અને તેથીજ તેણી તેને તણ આપી ગઇ હતી...અને દવે !...પંખા મોડું થયું હતું નહિ...તે તેણીને સમજાવી પડાવી-તેણીની માફી ચલાવે પાછી લાંચી શકે તેમ હતું એટલે તે તુરતજ ત્યાર થઇ પોતાને

પ્રવા લાગ્યો તેણીનો તે ખાવું હતો—જાલો
 મા—અને જો તેણી તેને દાક્ષમાં મારી કરે તો
 સુધરી જાય તેમ હતું એટલે પુરતજ તેણી
 તે બેઠી પડી...તેણીની આંખોમાં આંસુ
 તો જ્યારે તે પોતાની ફેરફાર મારે, મલ-
 તો હતો.

“અ—હવે કેવી ડાહી થઈ ગયેલું એમ
 કહો નહિ, આપણે તેણી હું તને જન્મદસ્તીથી
 હાથે—સમજાડે ?—અને સમજા તો દર
 જાણી તરીકે હું સપાળું મને ગમતું કરવાને મુખ-
 વાર છું...ફરીથી ફરે દરપાળું ડાહ્યાની ના.”
 જો કંઈવાસથી કહ્યું. બેવક્ર ગયેડા. જો તે
 કંઈ સજ્જો નહિ ખાણી હતે તો તેઓ ફરીથી
 કુખી થયાં દત્તે. પણ કુંદરતે તેઓના નરીખમાં
 દુઃખ જોગવવાનું સરજેલું હતું એટલે તે એમ
 ટણકો કર્યા વિના રહ્યો નહિ.

“એટલે શું તમે દાક્ષી બદીથી દૂર રહેવા
 ના પાડો છો ?” તેણીએ તેની ગાદમાંથી દુઃ
 થતાં તીરસ્કારથી પૂછ્યું.

“પણ ડીવર, ચોડા ચોડા ખીયો દેવ—”
 તેને ગળક સુઝ પડી.

“સુખ ધાવો—અને મંગળો, દવે નક્કી
 જાણું કે દીનું તમારી નરી—વત્તો—ફ
 દરજીજી તમારી સાથે આવનાર નથી.” ફરીથી
 શેરન થયેલો ખ્યાનો આતશ એક મીનીટમાં
 સુખમ્મ ગયો.

“ત્યારે શું તું આવવા ના પાડે છે ?—તું
 એ ગંભીરપણી કહે છે ?” તેણે સખ્તપણી
 પૂછ્યું.

“હા.” હું પણ માકમ નવાજ થયો.
 “આલ રાકટ—ત્યારે તો સત્તામ” અને
 તે ગયો.

આવાડીયાં પસાર થઈ ગયા.
 તે જન્મેમાં એક પણ ફરીથી મંગળ

પામ્યું નહિ...ફક્તમ હવે. મુંબઈયા કંટાળા
 લાગ્યો તે મહાન તેને કરકાર લાગ્યું...અને
 પોતાની દીનું પોતાના ‘દુઃખ’થી બે પૈસા
 કમાતી જોઈ તેણે, સઘાઈ પર જવા પોતાનું નામ
 મેંધાવ્યું.

“શીકર સંસ્તીત” માટે તે કાચક દોવાથી
 તેને બસરા મોકલવામાં આવ્યો...તે બને એક
 બીજાના ટેકમાં રહ્યો. ફક્તમ સમજતો હતો કે
 દીનું તેને પગે પડતી આવડો જ્યારે દીનું ના
 મગજમાં તેજ તેણીને વડારતો આવે એવી રાત
 સમઘ દત્તો અને નેના પરિણામે તેઓ એક
 બીજાથી દળતો માધ્યમ દૂર થયાં.

મગજ એક સાલ પસાર થયું...જસરાની
 ફેરુ ફતમને મારફત આવી નહિ અને તે છતાં
 દીનું નામ જૂલવા તેણે એક સાલ સુધી પોતાની
 મેવા ઉમંગથી બળતરી પણ અતે તેની તખ્તે
 તેને નાચાર બનાવ્યા...તે દીનુંથી દૂર થયો
 પણ તેણીનો ખ્યાલ દલદમેશ તેને સત્તાવતો
 હતો. અને આસાપસ મારે રમ્મ જઈ તે મુંબઈ
 આવવા દેખાયો.

તે પનેતીનો દિવસ હતો. જ્યારે દેહસ્તીટકરીપ
 મુંબઈના બારામાં આવી પહોંચ્યું...તે પોતાના
 પર સપાળું ચાકું ચોકું કરવા ગયા.....
 આરણ્ય જાંબ કરી તે પોતાની ધેરવાણને માવી
 આપી ગયો હતો પણ પહેલે માલે ચલતાંજ તેણે
 પોતાના બોરગાડું બોરણ ઉધાકું નંત્યું. એક
 આંદન કરવામાં આખા દના—મારગમાં તોરુનું
 સરકતી હતી...તે ધકકતી જુગરે અજ્ઞ થતો
 જોરમાં ગયો. સપાળું વેરવિખેર થયેલું તે
 જાડી ગયો હતો તે સપાળું. સઘાઈ સુધાકથી
 ગોંડરાયનું હતું...વચલી ટેગલપરના ફાવર
 જોઈમાં મુકાવસા તોળા મુકાબેની ખુશખોથી
 મગન થતો—તે દીનમુદ જ્યેવો ત્યાં કિતો ન્યો.
 એક ખૂખમાંથી એક નાના બચ્ચાનો ધવાનો

Literary Notes.

By Prof. Kesharlal L. Oza M. A. Bahauddin College-Junagadh.)

We congratulate Mr. Prabhushan-
r N. Vyas, Editor of the *Ohandra-
ralakash* on his bringing out an ex-
cellent manual on home-life and its
oblems ("Grihastashram"). The
author has done well to explain the
reaching implications of the marri-
go rites hitherto regarded by ordinary
men as meaningless jargon. Another
salient feature of the book before us is
a brief statement of the principles
underlying every one of the thirty-five
chapters of the book. We wish god-
speed and continued success to the
author.

Every gentleman of culture ought
to read "Kamini and Kanchan" a
novel of enthralling interest by Mr.
Meshri, the talented editor of the
Vivechak. The book shows to what
straights, ungodly attachment to
woman and gold drives a man. The
same writer has written another book
entitled *Pap-punj* in which he seeks
to illustrate how "the love of money
is the root of all evil." Vice is made
to appear in such a frightful mien as
is calculated to horrify ordinary
intelligence, likely to yield to its
temptations.

Mr. Jiwanlal Amarsih Mehta of
Ahmedabad is one of those persons
who never let the grass grow under

their feet. Recently he has announced
a series of instructive books to be
distributed at the bare cost of print-
ing. Any one who seeks to lift the
veil of ignorance from off the lives of
millions always deserves well of his
species, and we heartily felicitate
Mr. Mehta on his project so prolific of
good results. We have read his
"Life of Krishan;" "Marriage of
Vikrithudhhi" and "Lessons on Com-
merce" with avidity. All these books
fully achieve the ends for which they
stand and show that the author has
substantial reading and experience
behind him.

Much the same praise is due to
Mr. Dayabhai Ramechandra Mehta of
Ahmedabad whose "Sasti Vartamala"
has achieved success. Mr. Mehta
makes a speciality of the old
Rajput tales which he rehabilitates
with a felicity all his own. The first
book of the series viz. "Greatness of
Pramaddhan" is a 'pearl of great
price' attractive in its style and
skillful in its workmanship. The latest
book of the series is entitled "Brahm
charini", emanating from the facil-
ity of Mr. Mehta himself. The book
is adapted from a Bengali novel with
considerable additions. How far the
book has been improved by the chang-

will be brought home to him, who compares the two versions. The watchword of the book under notice is "Brahmacharya" and its heroine Kamalini reminds us of an ideal nun of Medieval Europe. Many persons would question the utility of a life of single blessedness, since it militates as much against the *raison d'être* of womanhood as against the claims of society over its female members. All things considered, it is better far to advocate a chastened domestic life than to set great stores by the stoic outlook on life and its problems. It would be unfair, however, not to acknowledge the striking merits of Mr. Mehta's performance, which little to be desired in point of plot, characterisation and style.

Mr. Badrilal R. Purohit, Desai's Pole, Ahmedabad, has just given to the public a laborious work entitled "Duties of a wife and Advice to Gentlemen." The book contains a full text of Bhagwat-Gita together with well known stotras recited everyday by every Hindu gentleman with a devotional turn of mind. In the section for females he gives a series of stories from the Hindu scriptures detailing the duties and responsibilities of a wife. The book is eminently adapted to be a Hindu family gospel and deserves to be placed in the hands of girls prosecuting their studies in Vanita-Vishrams; Seva Sadans; and similar other institutions. We wish the book a very good sale in Guzerat and Kathiawar.

We heartily congratulate Dr. Jata-shanker Liladhar Trivedi, Proprietor of the well-known Gujarat Ayurvedic Pharmacy on his rendering a knight's service to the Gujarati knowing public by publishing an excellent book entitled "Sari Santati or How to Beget Healthy Children." The book embodies some of the most vital truths concerning men and women's physical well being. Civilised humanity suffers from the most fearful maladies in consequence of its wilful neglect of a subject of the deepest importance to the health and happiness of thousands now living, and tens of thousands yet unborn. Says a writer: "It is salutary to ponder over the consequences of Sensualism; her fascinations derive more than half their charm from our ignorance of the hidden sting, that in the end will 'bite like an adder.' Dr. Trivedi deserves well of suffering humanity by conveying in a clear, intelligible and succinct manner, information on such subjects as the creation of healthy and talented off-spring; the care of the mother before and after impregnation; Diseases common to males and females etc. The book is divided into fifty chapters of solid matter and is adapted to meet a long felt desideratum. Parents would save the growing boys and girls from dangers and sufferings born of dense ignorance on matters of everyday use, should they wisely place this book in their hands. The late Sir Astley Cooper observes: "If one of these miser-

From my Diary.

—:0:—

(By *Manmohanrai Hakumatrai Desai B. A. LL. B.*)

(1) True Love of a woman or for a woman is a stepping stone to that Higher Love, which obliterates self and unites man into Oneness with the Great source of Love and Life, the Ruler of the Universe. The world is both prose and poetry, but as few feel and appreciate poetry, few value the poetic (spiritual) side of life which must be founded in true and unselfish love.

(2) Selfishness, Egoism, Vanity generally rule and dominate the majority of man kind. The ways of the world are highly complicated and extremely evasive and one knows not how to manage them unless he or she is fortified in self-control, calmness, strength of mind, self-respect and independence. Be good, but without allowing designing persons to take undue advantage of your goodness. Be generous, but without allowing your generosity to benefit the one and ruin the other. Eschew justice without justness, generosity without justice, goodness without godliness.

(3) Every young man has his dreams of old visions of bright angels and glorious Houris, visiting his sleep with angelic wings and radiant smiles, flooding it with the play of an innocent smile, round the corners of his mouth.

(4) Here, every man has his troubles and sorrows and griefs in this little sphere of a world, and he must conquer them or fall. It is an inevitable lot, this share of grief and struggles in the gigantic whirl-pool of a world, for us all, whether we will or no.

(5) The harmony, the oneness, the sameness the two souls as a Complete One, that affinity which becomes a perfect merger, spiritual and divine, into one—that is the poetry of Life. What remains when it evaporates but into the shadowy realms of mere recollection? That ever-flowing spring, fresh and sparkling as the joys of paradise withers with the touch of the sirocco of Death blowing over the ten Beloved. Ah for a breath of that complete understanding, that eternal harmony, that sweet music played on the delicate chords of the two hearts at a sweet touch of the lips, or a breezy whisper of the breath, or a slight wink of the eyes!

(6) Love is the song of angels, played in choral symphony on the strings of the heart by hands unseen, chaunting the dulcet melody of Life's essence in silvery notes of thrilling music.

(7) The voice of sincerity, of truth, sympathy, of friendship has its own peculiar modulations of music.

શરીરની એક બાજુએ “એન્ટિવેનીન,” અને તેની સામી બાજુએ તેજ વેળા હેર પેવસ કરવામાં આવ્યું; ત્રીજામાં પહેલે. “એન્ટિવેનીન” શરીરમાં દાખલ કરી પછી થોડે વખતે હેર દાખલ કરવામાં આવ્યું; અને ચોથી જાતના અખતરાઓમાં પહેલે હેર દાખલ કરી ત્યારપછી અરથે કહાકે “એન્ટિવેનીન” દાખલ કરવામાં આવ્યું. ઉપલામાં ચોથી રીતના અખતરાઓ ઘણા અગત્યના છે, કારણકે સામાન્ય હેરના ઉપાય દાખલ એવું રીત કામ આપી શકે તેવી છે, અને પહેલી ત્રણ રીત તો ફક્ત “એન્ટિવેનીન” માં હેરનો ઉતાર કરવાની શક્તિ છે કે નહીં તે પુરવાર કરવાનેજ ઉપયોગની છે. એ અખતરાઓના પરીણામ પરથી ડૉક્ટર ફેઝરને માલમ પડ્યું કે એ ચારે રીતે આપેલાં “એન્ટિવેનીન” થી હેરનો ઉતાર થાય છે, અને હેરની અસરથી થતાં મરજી તેથી અઠગાંબી સંકાપ છે. એની પુરતી સાબિતી માટે એ વિષેના બીજા ખાતરી ભરેલા ઘણા અખતરાઓ કરવાની જરૂર હોવાથી તે માટે “સિરમ” નો મોટો નમૂનો મેળવવા ડૉક્ટર ફેઝરને ઘણાં ભેંયાં મોટાં પ્રાણીને ઈનાક્યુબેટ કરવું પડ્યું. એવાં મોટાં જનાવરને ઈનાક્યુબેટ કરવા માટે ૧૫ થી ૨૦ વરસ લાગે છે, અને તે માટે એક આઉસ મુકડું હેર લેકએ છે, જે મેળવવાનું કાંઈ ખાવાનું કામ નથી. પણ બની શકે એટલું હેર મેળવવાની તબીબી તેવજે ચાલુ રાખી છે, અને મરજી વિષે થોડાં વર્ષ ઉપર હાંફુસ્તાનની સરકારે જે કમીશન મેરજી હતું તેના સરનશીન દાખલ ડૉક્ટર ફેઝર હાંફુસ્તાન આવ્યા હતા ત્યારે પણ બની શકે તેટલો સાધનાં હેરનો નમૂનો એકઠો કરી મોનાની સાથે તેવાં જ સ્થળોએ લેવા.

“એન્ટિવેનીન” વિષેના ડૉક્ટર કર્મીજ-

હામના અખતરા અને તે ઉપરથી

તેમણે ઉપખંડેલો સાર.

“એન્ટિવેનીન” ની તપાસ હાંફુસ્તાનમાં એક ઘણાજ બાદોશ તબીબ ડૉક્ટર કર્મીજહાંમે કલકત્તા ખાતે કીધી છે. તેમણે ૧૮૯૫-૯૬ ના સાલમાં કીધેલા અખતરાઓના રીપોર્ટ ઉપરથી નીચલી વિગતો મળી આવે છે. ડૉક્ટર ફેઝરની જે રીત પ્રમાણે તેમણે પ્રવાહી અને સુકું “એન્ટિવેનીન” થી ઘણાં અખતરાઓ કરી લેયા અને તેનાં સામઠાં પરીણામ ઉપરથી તેઓ એવાં અનુમાન ઉપર આવ્યા કે (૧) “એન્ટિવેનીન” માં હેરની અસર તોડવાની ખર-

બરી શક્તિ છે; (૨) સુકું “એન્ટિવેનીન” પ્રવાહી કરતાં વધારે ચઢીયાતું છે, જેનું કારણ એ હોય કે અહીં વેર આવતાં પ્રવાહી “એન્ટિવેનીન” બગી જતું હોય; (૩) બીજી રીતે કરતાં “એન્ટિવેનીન” પહેલે આપી હેર પાછળથી આપવાથી પરીણામો વધારે ફેટલુંમંદ નિપજે છે, અને સૌથી ઓછાં ફેટલુંમંદ પરીણામો હેર પહેલે આપી પાછળથી “એન્ટિવેનીન” આપવાથી નિપજે છે; (૪) એકે “એન્ટિવેનીન” માં હેર ઉતારવાની શક્તિ છે તોપણ તે એટલા તો ઓછા પ્રમાણમાં છે કે હેરનો બરાબર ઉતાર કરવા માટે એના ઘણાં મોટાં નમૂનો શરીરમાં દાખલ કરવા પડે છે, તેથી જ્યાં સુધી “એન્ટિવેનીન” નું અસર કરનાર તત્વ (active principle) તેમાંથી જુદું પાડવામાં આવે નહીં ત્યાં સુધી તેનો સાધારણ વહેવાર ઉપયોગ થોડાજ થઈ શકે એમ છે; (૫) થોડું થોડું વધારતાં જઈ પચતું હેર શરીરમાં દાખલ કરી “ઇનાક્યુબેટ” થવાથી હેર સામે ટકવાની શક્તિ નમૂનો મહીના-ઓ-જોણામાં ઓછા દેશ મહીનોના-વેર રહે છે ત્યારે “એન્ટિવેનીન” શરીરમાં દાખલ કીધાથી એવી શક્તિ થોડી વંખત એટલે વધતામાં વધતા ૮ દીવસજ રહે છે; અને (૬) નામના હેરથી “ઇનાક્યુબેટ” થયેલાં જનાવરની રસી વાઉપરના હેર સામે અચાપ આપી શક્તિ નથી.

ડૉક્ટર કર્મીજહાંમને બીજાં કેટલાક અખતરાઓના પરીણામ ઉપરથી તેવંજુ એવાં પણ અનુમાન પર આવ્યા કે (૧) હેર સાધોના મોનાના લોહીની રસીમાં હેરનો ઉતાર કરવાની કાંઈ પણ શક્તિ હોતી નથી; અને (૨) સાધોનું હેર ઘણાં મોટાં નમૂનોમાં પછે જેથી જવાથી જેમ જુઝાન થતું નથી, તેમ કાપેલો પણ થતો નથી. કારણ કે હેર ગળી જવાથી હેરના ટુપ સામે કાંઈ પણ રક્તજામનું નથી. અને જાણવડું ઉપયોગની થઈ પડશે કે પ્રોફેસર ફેઝરના કેટલાંક અખતરાઓ ઉપરથી એવું માલમ પડ્યું છે કે હેર સાધનું પીન (bile) જે હેરમાં લેલવામાં આવે તે હેરની અસર ઉતરી જાય છે. તેમજ બીજાં પ્રાણીઓ જેવાં કે બગદ, રસલ, વગેરેના પીતમાં પણ હેર ઉતારી નાખવાની એવીજ ખાસિયત થોડા પ્રમાણમાં હોય છે. એ ઉપરથી એવું અનુમાન થઈ શકે કે હેર ગળી જવાથી હેરકાપેલો થતો નથી તેનું કારણ એ હોય કે આંતરડાંમાં આપણા પીત સાથે મળી જવાથી હેરની અસર મરી જતી હોય. (સંપન્ન છે.)

અંક બીજો.

બીજે દીવસે, બાળમાં એવજ પોલીનની રાહ બુજે છે તેવામાં તે પોતાનાં બાપને તેમની કાષ્ટી સાથે આવતાં, બુજે છે. તે બાહુમાં ભરાઈ નેય છે ને તેમને પોલીન વિષે બોલતાં સાંભળે છે.

અલગતે પોલી મનની ને બુજસુરત છે, અલે નજાબુ. પણ એ એવજ કરતાં કમમાં કમ હસ વર્ષે મોટી છે.

તેજો ત્યાંથી ચાલ્યાં નય છે કે એવજ પોલી પોલીનને શોધવા નય છે; ત્યારે તે પોલી બીજી કાષ્ટીમાંથી નીખી રહ્યુંના. સેકરેટરી. બેન્ટલીને મળે છે.

બેન્ટલીએ એકવાર પણ પોલીનનું અપમાન કયું હતું ને એવજ સાંભળે ન પરજે. તો કયુક પાસે બે હજાર પાઉન્ડ અપાવવા કયુલ્યા હતા. આ વેળા તે ફરીથી અપમાન કરી પોતાની માંગણી, બેથી પાંચ હજાર પાઉન્ડ પર લઈ નય છે. તે તેણીને વહી ચાલ્યાં સગળતો હતો ને માનતો. હતો કે આ માંગણી ના પાડશે અને અલગત તેણીનેમ કદે છે. એટલે તે ત્યાંથી ચાલ્યો, નય છે. એ એવજ ત્યાં આવી પોલીનને મળે છે. હમરના ફેરફારે બાળે તેણે કે દકી-કવ સાંભળી હતી તે તે તેણીને નજાબે છે ને તેની બાદે અનંધબી વચ્ચે તેણી તેનાં બાપને મળતી થતી નજાબ છે.

એવજ કંઈ પોલીન પર દીવાનો વચ્ચે નહોતો ફક્ત તેણીએ તેને તે સુખનો સમજાવ્યો હતો. પોલીનની ખાત્રી યાં છે કે દીકરા કરતાં બાપને સપાવવો ફાયદા બધો છે એટલે તેણી એવજ પાસે સાંપ મરાવી છૂટી યાય છે. બાપાએ આવતાં એવજ તેમનાં છુટા થવાની ખબર આપે છે. પાંચ હજારની માંગણી ના પાડી છુટા થવાની ખબર બાપને અવ-યબીમાં દીગમૂટ કરે છે.

અર્થ તો ખુશીથી પોલીનને શોધવા નય છે. બેન્ટલીની ખાત્રી થતી નથી. તે દસીને નજાબે છે કે આમાં કંઈ મોટા બેદ છે.

તેમ કરવાનું કારણ શું? અર્થ, પોલીનને ત્યાં લાય પડી હતી આને છે કે કયુક તેણીને કાંઈક મીતમથી સરાલ કરે છે. તેણી કાંઈક ગંચચાચટી-

પોલીને એવજ નાંજુલ કીયો, કેમકે મેં તેને મારી પરણેલ કરેલાં કયુલ્યું છે. અર્થનો પ્રસાદે યાય છે.

આ બહુમાન પણ પોલીનને ગમતું નથી. તેણે તે બેન્ટલી પર શીદા છે અને તે પણ તેણી પર મોટી-યયદો નજાબ છે. આ કારણે અર્થની રીતસાત તેણીને સુદલ ગમતી નથી. તેણી છૂટી પડી બેન્ટલી મળે છે ને તેની તાનામનીની દરકાર મગર તે પાંચ હજારની માંગણી હતી, બુટલી હતી કે નહિ તેણી પુછે છે.

શું? વાર્ષિક વીસ હજારની આવક આ હજાર મરિ તમે છોડો છો? તે અજબ થતે પુકારે છે.

પાંચ હજાર ને છુટાપણું? નવાબ મંચરો હા... તમે એમ મારી પાસે મશીનને?

અંક ત્રીજો.

અર્થને પણ પાણીયુ આપવાની ખબર મળ્યાં કયુક દોષિત રૂમમાં લેડી ઓહોલલ આગળ બાબ રાત ફરસાત કરતાં નજાબે છે કે તે પોલી તેની લાગી છે. બીજી પળે બેન્ટલીને પાંચ હજારનો ચો દુકા યયદો પોલીન, વરફથી મળે છે કે તે પણ અનંધબેમાં સ્તબ્ધ થઈ નય છે.

તે કાળમાંથી ચીટી મળે છે કે આખરે પણ તેની છત યઈ હતી. તે વાંચતાં તે પોલીન આગળ નય છે ને તેણીને તે બાબે આતુર છગરે સપાલ કરે છે. નજાબાજ પોલીન તેને નજાબે છે કે તે દુરયાન હોવાથી તેણે સમજી લેવું.

તે હવે કમને છે ને બીજી પળે તે મેમાજ નેક્ટ એકેપેકને ગળે ખાંડી પડે છે અને ખસ પાસમાં મરત યાય છે.

પોલીને મારીસ બેન્ટલી થવા કયુલ્યું છે. બેન્ટલી તે સાંભળે તે કદે બે આગળ નહોતું કદે છે.

બીજાંરે મારે આવર પોતાનો ભોગ આપ્યો? કયુક પડપડ છે ને પોલીનને કીસ સાંધે મુજારમ્માતી આપે છે.

યઈ મુક્યું. અહીં મેહેતા પોતાની મહોરદાર કે જેને તે અતી ઘણા હેતવી ચહાતો હતો અને તેણીને ખાતર પોતાનો નન આપવા પછું તૈયાર હતો, તેની વચ્ચે એવા સખ્દો નીકળેલા સાંખીના કેમ રાકે ? તેને ખારોદ પર હદ લીનાનો ચિકકાર છૂટ્યો. જે ચોરત મોત મુખી તેની અને તેની એકલાનીજ હતી, જેને જોહાને બાર તેનીજ રહેવાના પાક કરાવે અને કસમો નોંધાવ્યા હતા, તે કંગાલ ચોરત બરી-ખાખો લાલ લઈ તેનો તુચ્છ કરી નવી રહેવા માંગતી હતી તે તે સહન કેમ કરી રાકે ?

“પૈસાના ખારને ખાતર તું મારો અને મારા ખારને તુચ્છકારી નવા માગે છે, તો નં, સીધો રસ્તો.” તે દુઃખી બરધારે અતી દહ વનાની ઉરકેણીથી કહ્યું. “જેવકા ચોરત ! તુંને મારા ખારે વગર ચાલશે, પણ પૈસા વગર ચાલવાનું નથી, તો નં, જો નાલાયક કેમ સમજ ચોરત ! નં, પણ ફરી પાછી મારાં મરી બેસની સીદી પર પગ મુકતી નાં ! નં, તારું મુક્યું કર ! આજથી હું એમનં નહીં રાં કે મારી પરણી મહોરદાર કોઈ જેન નહીં, એક હતી-પણ તે, જેવકા નં પૈસા જેવી નીચ ચીજના લોભને ખાતર મને વચ ગઈ ! નં, જેવકુક ચોરત, ! પૈસાને ભરે તું ચાહે એટલું મોલ કરજે, પણ એટલું યાદ રાખજે કે જેવી રીતે મેં તુંને ચાલીશ તેવી રીતે કોઈ મરદ કોઈ ચોરતને કઠી ચાહશે નહીં. હવે નં, હું હવે કઠી તુંને માફ કરનાર નથી !” એટલું બોલી ચુરસામાં અંત્રે બહાર ચાલી ગયો.

સાંજે ચોરીસો ઘર આવ્યા પછી તેને સાલમ પડ્યું કે ખોરોદ પોતાનો સર્વ સામાન લઈ બાપને ઘર ગઈ હતી. અંદી તે ઘરમાં હવે એકલા જો-તે પાસેના હોટેલમાંથી બોણું મંગાવી ખાવા લાગ્યો અને ખોરોદને પોતાના અંતકરણથી ચિકકારી બુલી બેળે, અને પોતાના કામનેજ વહાણું ગણવા લાગ્યો. દીનપરદીન વહેવા લાગ્યા અને અહીં મેહેતાના મનમાંથી એ હજારની વાત ભૂલાઈ પાડી ગઈ.

હવે પૈસી તરફ ખોરોદ ઝું કરતી હતી તે આપણે જોઈએ. તેણી પોતાના બરધાર સાથે કંટા કરી બાપને ત્યાં ગઈ, અને જેવી રીતે કુંવારી છંદગીમાં તેની મોહકરતી રહેતી હતી તેમ રહેવા લાગી. પૈસાટા,

એ મુજબ મુખ અને મોલમનહમાં તેણીએ પાંચે નરસ કંડાર્યા, પણ પછી એકએક કાંઈ જોઈતી ફરદાર તેણીનામાં થવાં લાગ્યા. તેણી દીનપરદી-ઉદાસ, અને દુઃખી થવા લાગી. એનું કારણ શું ? આવી મોલમનહ અને અનુપમ મુખ છતાં તેણીને દુઃખ શું હતું ? જો બહાવાં વાંચક, તું નહીંને અજા-બ થશે કે “ખોરોદ મટમ” ને પોતાના ધણીની ઓરહાનરી અને તેના સાચ્યા ખાર માટેનું દુઃખ હતું. હવે અને હવેનું તે જેવકુક ચોરત નહવા પાંખી હતી કે એક વહાલા બરધારના સાચ્યા ખાર આગળ પૈસા જેવી ચીજ તુચ્છ હતી. હવેનું તેણી ઠાકરોવા લાગી, અને રોજને રોજ અઢીની યાદમાં મગમંબાર આંસુઓ રેવા લાગી. પૈસાથી તેણી ધરાઈ ગઈ હતી, અને બરધારના ખારની આરજી મંદ બની હતી—તેણું છપર ગયા તે ખાર મટિ હવે વલખાં મારતું હતું. અહીંને બેવાં-તેને ગળવાં અને પોતાની નાલાયક ચાલ માટે મારી માંગવા તેણી આતુર થઈ હતી. રોજ તેણી છુપી રડતી હતી અને તે વહા-લા નવાનને યાદ કરતી. આખરે એકદુરુ દુઃખ નહીંન અમી રાકાવાથી તેણી એક દીવસ પોતાના બાપથી છુપી રીતે તે વહાલાને ઘર નવાં લેવાર થઈ નીકળી.

અહીંમેહેતા પોતાના ખોરોદમાં બેસી એક સાંજે ચોરીસને લગતાં કાંઈ કાગલ્યાં તપાસતો હતો, તેવા-માં તેના મોઢે.આવી ખબર ધીથી કે “સાહેબને કોઈ બાઈ પડેલ !”

“આવવા દે અંદર !” અહીંએ જોખાનપણે હુકમ આપ્યો, અને ખીજ પછે તે ખુરસીમાંથી ચમકી ઉઠ્યો. કેમકે તે આવનાર કોઈ નહીં પણ તેને તણ ગણતી તેની જેવકા મહોરદાર ખોરોદ હતી. તે આવતાં સાથેજ તેના પગ પર માથું નાંખી પડ્યો. “અરી, મારા અરી, મને માફ કરો. એ અજાન-ગુનાઈ મને માફ કરો. ભૂલું, હું તમારી પરણી મહો-રદાર ખોરોદ તમારી મારી શોધતી આવતી છું.”

“હું તુંને જોજખવાંનીજ નાં પાડું છું. મારી મહોરદાર કોઈ જેન નહીં. કહ, હું તુંને જોજખતો નથી !” અરી તરત ખરતી નવાં બોલ્યો.

“નહી, જો ! નહી, મારા અરી,” ખોરોદે. મુજબ બોલી, “મારા પર દયા કરો, મને માફ કરો. તમે મને કોઈ મારવામાં વાનગી છેઓ. પણ નેજ

ખીણવાળી ઘાટ પસાર કરવી હતી, અને તેને લીધે બાપડાં અચાનક અશ્વોને અતી આપદા પડતી હતી, પત્થરને લીધે તેમના પગ રસ્તા નહોતા, તેથી તેઓ ઠોકરપર ઠોકર ખાતા હતા. એ સ્થળોં કરતાં મ્યાનો જ્યેનારાં માણસોની પૂરેપૂરી કમબખતી હતી. હવાના પગે અવાવડ-અડચણવાળો રસ્તો કાપતાં, તેમને અનેક અડચણ પડતી, પણ પેટની ખાતર દાસ્ટરલિની દરકાર રાખવાથી પણ સરખું કામ કરતું પડતું હતું. પેટની એવી પચાત છે. આ જગતની સુખી સાહેબો, મોજા મજા માણવાનો દંક લકિમવાનોને જ સત્તાવાનો કપાળમાં લખી આગંધા દોય, એવા બનાવો દરેકને બનત. આપણા દેખાવામાં આવે છે. ગરીબોની ગરીબાઇને લાખ લખને, દુગમદમથી છંદા લોકો ગરીબોને શુભામી દાલતમાં ગળાં સુધી ગળાં ખવરાવે છે, ગરદન મારે છે, ને તેમના ગરદ બાજ બચ્ચાઓની પાસે પણ કરકા રોટલાની ખાતર ગદ્દારીમાં માફક વેક કરાવે છે. એવા આ વિશ્વનો વિચિત્ર રંગ છે, એટલે એવા રંગથી આપણે અનવાનું કે ભુલાવાનું નથી.

રસ્તામાં આગળ વધતાં અનેક અડચણો આગળીને શમ્યકન્યાનો રસાયોં એક નહિના કોતર આગળ આવી પહોંચ્યા. આ કાંઈ એક કોતર નહોતું, પણ કોતરમાં કોતર એવાં અનેક કોતરો હતાં. આ કોતરો નહિના પ્રવાહને લીધે પહેલાં હતાં, નહિના ઓવ પાસેના કુંગર પરથી પડવાને લીધે જમીન ખોદાઇ જતી ને તેને લીધે અનેક જાણીઓ ને ઉકાં કોતર પાયાં હતાં. નહિના કિનારાની બંને બાજુએ કુંગર ને કુંગરીઓની લાંબીને લાંબી દાર બહુ વેગપાઇ સુધી લંબાણી હતી ને કુંગરોની ગાળીઓ સુર્યનાં પ્રકાશિત ઊંચોં પ્રવેશ થવા ન પામે એવી ઘાડી-ઝાડી જમી નીકળી હતી. આ ઝાડીમાં વાહ વરઓ ને લાથી સરખા મહોનમત રાત્રી પ્રાણિના ટોળેટોળાં વસતાં હતાં. નહિનાં ઉંડાં કોતરોમાં ને અંધારી ખીણોમાં ધાડપાકુઓ વધા બારવડીઓ ને હુંદરાઓની ટોળીઓ વરસોનાં વરસો સુધી બરાઇ રહેતી, અને અસંખ્ય પાખીને આસપાસનાં ગામડાંઓને ત્રાસ આપતી હતી. આ કાળમાં “સરદાર ગડ” ના સરદારની નબળી સત્તાને લીધે અનેક જલવના હુંદરાઓ

ઠેર ઠેર હલરાઇ જતા હતા, અને તેઓને આસપાસના જંગીરદારો, કાંદો ને સરદારો, આશ્રય આપીને આ ઘાડી ઝાડીમાં અથવા ઉંડાં કોતરોમાં તેમને છુપાવી રાખવા હતા. સરદારગડના સરદારની રાજ્યસત્તાથી અસતોષ પાખીને અનેક અધિકારીઓ વનવાસે સેવવા હતા. જે વનવાસ સેવનારાઓ વાટે જતાં વડે માણુઓને તથા રાજ્યદ્રવ્યથી લાવેલાં જનવરોને તક સાંધીને હુંદરા, ને દાગ ફાવતાં અધારો જોનમાં અથવા હંચા હુંગરોની ગાળીઓમાં દિવસના દિવસે મુઠી બરાઇ બેસતા હતા. તેમને પકડી પાડવાનું કામ મોસા ભરેલું નહીં જનવા સરખું ગણાતું હતું અને તેથી સરકારને વિષે આ સ્થાનમાં બહુજ બધ રહેતો હતો.

રાજકન્યાનો રસાયો આખા દિવસની રજા જેઓને સુધારત થયાં પહેલાં આ વિરાળ નહિની જાણી ખીણ આગળ આવી પહોંચ્યા, અને નહીની બેખોર સાથે લાગેલા કુંગરોની ગાળીમાં આવેલાં વિરાળજાઓને આશ્રય લેખને પેઠાવ કર્યો ને રસાલાના માણસોએ થોતથોતાના અશ્વોને મનમાનતાં રસો સાથે બાંધી દીધા.

વરણ થોડેવાર ને તેના સાથીઓ પણ કરીને સાથેના સાથેના ચાલતા હતા. તેઓએ પણ રાત્રીએ વિરામ લેવાને માટે કોઠાદ વજ્ર પસંદ કરી, જે શ્રમ ઉતારવાની તબક્કી કરી. વજ્રનાં મુંડની ઉક નબળીકમાં એક પ્રાચિન કાળનું પડતર સ્થિતિમાં આવી પહેલું સિવમંદિર હતું, અને મંદિરની પરીને પાદર થયેલી પ્રાચિનજાના કોટલાઓમાં રાજ્યકન્યાને રાખવાનો કિલ્લોના સરદારે હુકમ કર્યો. ઘડી જે ઘડીમાં સમજો રસાયો ઠોકણે પડ્યો પછી પૂછતું શું કે કાંઈએ વધકા વડામ મારવા માંડ્યા, કોઈએ ચલમો ભરીને કુંકવા ભોંટી, કોઈ અગ્નિ સળગાવવા મંડી ગયા, કોઈ ઠંડીના પ્રવાહથી અગ્નિ સળગાવીને વાપથી વાપવા લાગ્યા, કોઈએ હોડાની લાંબી નળીઓ રહેલાં આંધાળીને છુપાવના ગોરા કાઢવા માંડ્યા; કોઈએ કમુ બાપાણી યોગવા માંડ્યાં, કોઈએ સાંપકાળનો સંધ્યાની સામગ્રી સાવધાન કરવા ભોંટી. કોઈએ નહિ આંધાવા માંડ્યું, કોઈએ વરવા માર્યું એવી રીતે અનેક માણસો અનેક કોમમો રોમવા; પત્નિ મ્યાનો ઉપાસના માણસોના શ્રમથી બાર વાળી ગયા હતા.

પહેલાં માનવીને માલમ પાતી નથી. ગ્રહોને ઉપગ્રહો પોતપોતાના મંડળોમાં હથગ્રાહ પ્રકાશતા હતા. નરિને પ્રવાહ પત્થરોના ખડકોની સાથે અપરાધો પહોંચાતો નિયમીત રીતે વહેતો હતો. તેના અવાજથી એક નતનું ગંભીર ગાયન થતું હતું. અને એ ગાયન વડે આનંદ ઉપજતો હતો. ઠંડીના દિવસો ચાલતા હોવાથી ઠંડી ઢીક ઢીક પડતી હતી. તે ઠંડી મટારવાને મટિ રસાલાના ચોખાદારોએ ઠેકણે ઠેકણે તાપણી સજાવાઈ હતી, અને એ તાપણીનાં પ્રકાશથી આસપાસનાં જંગલોને દેખાવ વ્યંજક ભાસતો હતો. જ્યાં વંદાવાળાં વૃક્ષોની લાંબી લાંબી ટાળીઓના લીલાંછમ પોદડાંઓમાં પેશીને સિતળ પવન પ્રખાલ્યો ની આક્રમક ટાળીઓને નમાવતો હતો. અને એવા સિત્તાર કરતાં સિતળ પવનની મંદમંદ હલેરી રસાલાના પહેરેગીરોના હૃદયમાં પેશી નબંને તેમના દાઢ કંપાવતી હતી રાજ્યકુવરી સિવાલયના ખરેર સરખાં આશ્રમમાં સાંવરતિ કરીને સુતી હતી. તે એક ગંગા સરખાં નિર્મળ હૃદયની કુવારીક હતી, અને વિકાર ને મળવાળી વાંચના વગરની કુવારી કન્યાના હૃદયમાં અલવારિક વિકાર ન હોવાને લીધે તે સાંત રહી નિન્દ્રામાં પડી હતી એ નિન્દ્રા ભગવાંવ રચા કરતાં તેને વખરે સુખકારક નિવડી હતી. ભગવાંવમાં અચળરતિને લીધે હૃદયમાં નદાના પ્રકારની ગમમથલ થાય છે. અચળરતિ રિયર થાય છે. સાંતમન અસાંત અને છે. તેને બદલે સાંત, નિન્દ્રામાં પડેલાં મનુષ્યને ઉઠાડે. અનુભવ ભોગવવા પડે છે. સાંત નિન્દ્રામાં પડેલાં મનુષ્યની ચચેળાઈ મંદ પડે છે. રતિનો વેગ મંદમંદી લે છે, સો વસા તો રિયર થાય છે, અને શરીરના અભ્યય છે. આખા દિવસના પરિશ્રમથી આશ્રમ મેળવે છે, અને એ આશ્રમથી એક નતનું આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે. આવી આનંદ સતોષી ને સુખી માણસને સાંત નિન્દ્રામાં નમી છે. અને આ પહેલે જ્યાં કે, રાજકુવરી સરખી સ્વચ્છ હૃદયની કન્યા જેના અતઃકરણમાં હળ કંપટ અથવા વાસના વિકારની જાંખી છાપ પડી નહોતી, તેવાં સ્વચ્છ અંતઃકરણવાળી કન્યાને હંથમાં રવાનાવિક આનંદ ઉપજે એમાં આશ્ચર્ય બરેહ કાંઈ નથી. ખરી રીતે જોયે તો, આનંદુષીમાં આ પ્રથમ સારઆતમંત, તેનાં સ્વચ્છ મળે રીતે હૃદયમાં છાપ પડી હતી, અને

એ છાપવટ કરાને તેને પ્રમસુખનાં સ્વપ્નામાં પડેલ માણસને સ્વપ્નને એ આનંદ ને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે તે સુખ, તેઓ સાચું માને છે, અને તે સુખાવરણ તત્કાલીન ધર્યા રાખી રાક્ષાંતનય, એવીજ સ્વપ્નાવરણની સુખી શક્તિ રાજ્યકુવરીની હતી ને તેના હૃદયને સુખપર તથા ક્ષણે કારકેરથી તેને સ્વપ્નાનંદ સગલવી રાક્ષાંતો હતો. તે ક્ષણમાં હસતી ક્ષણમાં ગણગણતી ક્ષણભર નહિ સમજી સોંચ એવી સંજીવનકળાએ લલકારતી હતી તેવાં પરમાનંદ માં તે પધારી પર પડી હતી ને રાક્ષાંતો ચક તે ક્ષણે ક્ષણે ફરવન રહ્યું હતું.

જેમ જેમ રાત્રી ગળતી ગઈ, તેમ તેમ આકાશમાં ગ્રહોને ઉપગ્રહો વધારે પ્રકાશમાન થતા ગયા. રસોવેદારના તંત્રમાં રસાવેદાર રંગીતપાણી દોરણીપર ગદગદીઓં યાવે, એવાં ગાદલાં ને તે પ્રાચીત યોગજ ધીછાવેલાં બિહાનાપર મહાનમત હાથોની પેટે પડ્યા હતાં. ભગતી વખતે હોડાની નળી મહોદામાં લેતાં, ને ધુમનું ઘોડા જણા ઘોડા કાઢીને તેના મધુર દેકમાં નિન્દ્રામાં ડોકાં કાઢતા હતા. ચોખાદારો પહેલાં વારતા બંરતા વારમવાર ચલેખો કુટાના ને દમપર દમ મારીને નિન્દ્રાને ફર કરવાંની તત્કાલીન કરતા હતા. કોઈ કોઈ દોડથી મુજબ ચોખાદારો તાપણીની આસપાસ ટોળાખંધ બેસીને પેતાના શરીર નપાંતો હતા. કોઈ કોઈ રસિયાં સિપાહીઓ ગાયનનાં રસપર ચેકીને કાઢિવાવારી ફુદા-રાફીઓ ગાતા, કોઈ કોઈ રણસામના વીરુસસુક્ત ખ્યાલ-દેખાઓ, લલકારીને આંખમાં આવતી હંથ નંદસોંવવાનો ચેતન કરતા હતા, કોઈ કોઈ રંગીલા રત્નપોતો દોહકને સારમી લેધને અને કોઈ કોઈ વાંસળી ને પાયા વગાડીને તેમાં સંજીવ વિહાને શોશા આપે એવાં ગીતો ઉતાત્તા હતાં. આ ગીતો પ્રેમભક્તિને લગતાં અથવા તણ્ણ થોડાંઓનાં સ્વાતંત્ર્યપણને લમતાં હતા, સુરાશ્રમાં એ સમય સંજીવ કળાનો સારો સહાર મળતો હતો. નદાના મહોદા સુરાશ્રિ સરદારો અને જમીનદારો પોતાની દરબારમાં સંજીવ વિહા સિખેલા સમય પુરવેને સાર સન્માન આપીને રાજ્ય સેવામાં રાખતા ને ખીલત અમીર હમીરો તથા ધનાઢ્ય લોકો વાર તહેવાર પોતાનાં જમણે સંજીવ શાસ્ત્રીઓને પધરાવીને એને સહાર